EDITURA UNIVERS

152

1970

VALENTIN KATAEV

IARBA UITĂRII

Personalitate ilustră a prozei sovietice, Valentin Kataev (n. 1897) este autorul unor memorabile romane: „Delapidatorii" (1926), „Timp, înainte!" (1932), „Fiul regimentului" (1945), al tetralogiei „Valurile Mării Negre" [„O pînză în depărtare" (1936), „Pentru puterea sovietelor" (1949)), „Un cătun in stepă" (1956), „Vint de miazănoapte" (1961)], al comediilor „Cvadratura cercului" (1928), „O zi de odihnă" (1947), al unor lucrări mai recente — „Fîntina sfîntă" (1966), Iarba uitării" (1967), „Kubik" (1969) ş. a.

„Iarba uitării" ilustrează într-o manieră cu totul originală momente inedite din viața literară și spirituală a anilor douăzeci, făcînd să se perinde prin fața ochilor noştri o seamă de figuri strălucite din galeria literelor ruse și sovietice — Bunin, Maiakovski, Oleşa, Babel, Mandelstam etc.

VALENTIN KATAEV • IARBA UITĂRII

Lei 8,50

COLECȚIA MERIDIANE

Desenul copertei de *Sabin Bălaşa*

Валентин Катаев

ТРАВА ЗАБВЕНЬЯ

Новый Мир №3/1967

Valentin Kataev

Iarba uitării

În românește de *Renata Vasilescu-Albu*

Editura Univers

București — 1970

CUVÎNT ÎNAINTE

Valentin Kataev (n. 1897) este autorul romanelor „Delapidatorii" (1926), „Timp, înainte!" (1932), „Fiul regimentului" (1945), al tetralogiei „Valurile Mării Negre" [O pînză în depărtare" (1936), „Pentru puterea sovietelor" (1949), „Un cătun în stepă" (1956), „Vînt de miazănoapte" (1961)], al comediilor „Cvadratura cercului" (1928), „O zi de odihnă" (1947), al unor lucrări mai recente — „Fîntîna sfîntă" (1966), „Iarba uitării" (1967), „Kubik" (1969) ş.a.

Ajuns la vîrsta cînd îşi poate considera viaţa şi opera cu optica omului aflat pe creasta unui versant de unde se deschide priveliştea drumului parcurs, Kataev ne dăruieşte cu „Iarba uitării" o carte-bilanţ, care e totodată o carte-descîntec. „Iarba uitării" este buruiana magică învestită cu puterea de a te face să retrăieşti tot ce te-a desfătat şi sfîşiat, dezlegîndu-te de povara neînţelesului, prin harul mi-

nunat de a da „un nume" trăitului și transmutîndu-l astfel din haos în realitate organizată. Apoi poate veni senina uitare. Este oare „Iarba uitării" un roman? Hotărît lucru, nu. Autorul însuși își pune întrebarea dacă definiția aceasta se potrivește cărții pe care a scris-o, și răspunsul lui e negativ. În viziunea sa, cartea e o înșiruire de fragmente, de crîmpeie „din propria-i memorie sau din memoria altora", a căror continuitate cronologică este nu o dată răsturnată, distorsionată, viitorul fiind tratat ca trecut (Kataev vorbește de un „viitor trecut"), iar trecutul, tratat în perspectiva viitorului. Firul acțiunii, fără o închegare strictă, se deapănă capricios în zona întrucîtva confuză, tulbure, anguasantă, dintre real și imaginar, dintre concretul evenimentelor și ecoul uneori enigmatic ce-l stîrnesc în conștiința naratorului. André Gide ne-a lăsat jurnalul unei cărți pe care a scris-o. În „Iarba uitării" Kataev ne oferă jurnalul cărții pe care a visat toată viața s-o scrie, și n-a scris-o — romanul „Îngerul morții". Puțin importă dacă e întru totul real conflictul, ciocnirea dramatică, tragicul iubirii dintre o tînără comunistă a anilor douăzeci și un ofițer contrarevoluționar și complotist. Ceea ce importă este climatul de tragedie modernă, opunerea celor două personaje.

Substanța cărții este însă mult mai bogată. Materialul pe care ni-l oferă autorul, material atît documentar cît și izvorît din fecunda-i imaginație, se canalizează pe o anume albie. Prin fața ochilor noștri se perindă nenumărate figuri ilustre care au populat spațiul existențial al naratorului pe

măsura scurgerii timpului și pe care, aproape fără excepție, i-a smuls din rîndul celor vii dreapta însîngerată a lui Azrail cu aripi de scrum, Îngerul Morții. Pe fundalul memorabilelor decenii ale epocalei răsturnări revoluționare, autorul îl întîlnește pe Bunin, primul și neuitatul lui dascăl, marele stilist al prozei plastice, picturale, pe Osip Mandelstam, Iuri Oleșa, Babel, chipuri creionate uneori sumar, dar întotdeauna pregnant de către Valentin Kataev. Un loc cu totul aparte îi revine figurii gigantice a lui Maiakovski, a cărui hipersensibilitate, egală cu geniul său temerar, îl face să cadă victimă vitregiei destinului său.

R. VASILESCU-ALBU

...dar poate că nu erau decît mici detectoare acustice, cu încordare orientate în spațiul cosmic, spre o sursă de vibrații inaccesibile auzului omenesc...

Am spus cîndva, ba poate am și scris, că mi-am descoperit proprietatea de a mă transpune nu numai în oamenii cei mai diferiți, dar și în animale, plante, pietre, obiecte de uz casnic, sau chiar în noțiuni abstracte, cum ar fi de pildă operația de scădere sau ceva asemănător.

Cred că fiecare om are această însușire.

În orice caz, tot ceea ce văd într-un moment dat, se încorporează instantaneu în ființa mea sau mă transform eu în cele văzute și, pe lîngă asta, eu însumi — ca atare — mă preschimb neconte-

nit, populînd mediul ce mă înconjoară cu un număr uriaş de reflectări ale mele.

După toate probabilităţile — fiind, ca tot ce-i pe lume, de natură strict materială — sînt la fel de infinit ca materia din care sînt plămădit. De aici permanenta mea conexiune cu toate particulele materiale ce alcătuiesc lumea, în cazul, fireşte, că ea este materială, lucru de care sînt profund convins.

Cufundaţi cum sîntem în viaţa de toate zilele, varietatea formelor din mediul ce ne înconjoară a încetat de mult să ne uimească. Dar e de ajuns să ne sustragem pentru o clipă grijilor pămînteşti, pentru a recăpăta pe dată simţul apartenenţei noastre la univers sau, cu alte cuvinte, simţul eternei prospeţimi şi al ineditului vieţii.

Obiectele îşi recapătă prospeţimea, dobîndesc un sens nou, superior. De pildă, floarea de colo a nimerit în clipa de faţă în cîmpul meu vizual. I-am acordat o atenţie deosebită nu din întîmplare. Forma ei mă tulbura de mult.

În astfel de mănunchiuri cresc, de pildă, ciupercile denumite ghebe. Un cuib de tuburi lungi, izbucnite din acelaşi nod vegetal. Nişte cîrnăciori. Sau nişte degeţele degerate. O legătură de carote tinere, cu vîrfurile boante. Mai tîrziu, după ce mai cresc, ele îşi schimbă culoarea. Din portocalii, şofrănate, se fac roşii. Capetele le plesnesc şi se deschid în cunună. Dar nu este vorba de binecunoscutele pîlniuţe ale zorelelor, nu, nici pomeneală.

Trupşoarele lor lunguieţe — nişte clopoţei înguşti — ca şi orificiile lor uşor rotunjite, încercuite de festonaşele petalelor, aruncă un licăr de caisă vrîstată ca o aprindere funestă în chiar miezul florii. Într-acolo, ca hipnotizate, se tîrăsc încet la execuţie gîzele.

Un roşu budist.

Aceste flori cresc repede şi tot atît de repede se ofilesc, se chircesc, se usucă şi se desprind de pe pedunculul copt, lăsînd în urma lor un corpuscul prelung, translucid, tăinuind stropul pietros şi verde al ovarului.

Şi iată că în loc să lucrez, eu observ florile, mă bucur că ele îmi amintesc o serie de obiecte, printre care şi acele biberoane translucide ce se îmbracă pe gîtul sticlelor cu lapte pentru copii ; apoi o pornesc în căutarea grădinarului, ca să aflu cum se cheamă planta. Toate simţurile îmi sînt concentrate asupra acestei preocupări deşarte. Într-adevăr, nu mi-e oare indiferent cum i se spune acestei plante, chinuitor de cunoscută mie, ale cărei puternice lujere semiagăţătoare se înalţă pe stîlpii terasei dînd impresia că-şi întind în mod conştient şi stăruitor spre obrazul meu florile lor de un roşu-portocaliu, amintindu-mi ceva nespus de preţios şi important ? Şi mai remarc ceva : în inflorescenţa aceasta există flori de toate vîrstele, de la cele minuscule, asemeni unor ghinde crude, flori-stîrpituri, monştri mici cît unghia, pînă la feţi-frumoşii de un roşu-catifelat, în plină splen-

doare — împăraţi între flori — şi, în sfîrşit, flori-cadavre, ale căror glugi decolorate, golite, oferă priveliştea unei înfricoşătoare putrefacţii cafenii. Şi ele toate — întregul ciorchine, întreaga lor familie, vii şi morţii — sînt dispuse strict paralel cu balustrada terasei, de parcă s-ar întoarce într-o singură parte, spre soarele mereu într-asfinţit aici, şi care iată-l, a şi atins crestele munţilor.

Grădinarul mi-a spus că această plantă se cheamă „bignonia". Cu atît mai bine.

Ţîşnind dintr-o tufă colbuită şi încinsă, o ramură lungă, orizontală, cu frunze penate, îndărătnice, şi-a întins spre mine inflorescenţa, iar floarea cea mai mare, ca boneta unei Pierrette la bal mascat, s-a oprit drept în faţa ochilor mei. Şi atunci, brusc, fără efort, mi-am amintit o dimineaţă de iulie la fel de fierbinte, turnul Kovalevski şi terasa deschisă, împodobită cu vase pompeiene din ghips. Pe atunci ele îmi păreau de marmură, iar mica vilă — pe puţin o vilă romană antică în spiritul picturilor lui Siemiradzki ; pînă şi modesta fîşie a nu preafrumoasei Mări Negre, de unde răzbăteau exclamaţiile stridente ale înotătorilor, mi se părea că e incandescentul golf al Neapolului, brăzdat de vase cu pînze roşii. Şi toate acestea se întîmplau numai pentru că urma să dau ochii cu un om pe care îl veneram pentru talentul său şi care îmi apărea ca o făptură aproape legendară.

— Vanea, te caută cineva! strigase cu accent moscovit un grăsun mititel.

Înţeleserăm îndată că este fratele mai mare al lui Ivan Alexeevici, om de litere şi el, care scria pe teme pedagogice.

— Cine anume? răsună un glas de după uşă.

— Nişte tineri poeţi.

— Vin îndată.

Şi în pragul terasei, încheindu-şi din mers bretelele de provenienţă străină, îşi făcu apariţia academicianul Bunin. Ne aruncă în treacăt o privire, şi pe dată se făcu nevăzut. După un minut reapăru, de data asta păşind în alt ritm şi îmbrăcat impecabil.

Mulţi au descris înfăţişarea lui Bunin. Dar cred că cel mai bine a făcut-o Andrei Belîi: un profil de condor, ochi parcă înlăcrimaţi, şi aşa mai departe. Alte amănunte nu-mi amintesc.

Mai tîrziu mi-a fost dat să aud că ochii lui Bunin erau de un albastru fermecător, eu însă n-am băgat de seamă acest lucru. Dar sînt gata s-o admit.

În faţa noastră apăruse un domn de vreo patruzeci de ani — uscăţiv, cu ceva veninos în expresie, excesiv de elegant — încununat de aureola titlului de membru de onoare al Academiei la secţiunea de beletristică. Mai tîrziu am înţeles că nu era plin de fiere, ci suferea de hemoroizi; dar nu acesta este esenţialul.

Purta pantaloni de o croială impecabilă. Pantofi englezeşti galbeni cu talpa groasă. Pantofi fără moarte. Barbişonul de un castaniu-închis, barbişon de scriitor, dar mai îngrijit şi mai ascuţit

decît la Cehov. După moda franceză. Nu degeaba îi zicea în glumă Cehov domnul Bouquichon. Pince-nez-ul gen Cehov, cu ramă de oţel, nu-l avea pe nas, ci-l ţinea în buzunarul lateral al vestonului — aproape sport — se prea poate ca acesta să fi fost în mici carouri.

Gulerul scrobit — sau, cum i se spunea pe atunci, guleraşe, la plural — era înalt şi rigid, cu marginile puternic răsfrînte de ambele părţi ale cravatei de un liliachiu plăcut, cum sînt colţurile cărţilor de vizită din cel mai bun carton de Bristol. Prin anii douăzeci aş fi scris neapărat : un guler Bristol. Pe atunci asta se numea la noi transfer de epitet. Pare-mi-se, chiar eu am născocit acest procedeu literar şi am abuzat teribil de el. Era un fel de inversiune. Aşa, fraţilor !

O ! dar pînă în anii douăzeci mai era mult, mult de tot, o veşnicie !

Acum mă sfiesc să scriu aşa. Am îmbătrînit. Am devenit serios. E timpul să mă mai gîndesc şi la suflet, m-am făcut movist.

Bunin ne privi cu un aer oficial şi sever şi de la mare distanţă îşi întinse spre noi mîinile — una mie, una lui Vovka Ditrihstein — dar nu pentru o strîngere de mînă, ci pentru a ne lua versurile.

Vovka Diderix, sau, cum semna el, Vl. von Ditrihstein, era şi el tînăr poet, dar mult mai în vîrstă decît mine — un student bogat, purtînd haine civile : pantaloni înguşti din flanelă crem, veston pepit, canotieră şi şevalieră groasă de aur cu mo-

nogramă. Avea o mutrişoară de maimuţă, blond spălăcită ca la nemţii de prin părţile Balticei şi dinţi rari ieşiţi în afară. Un tipic ultim vlăstar.

Supunîndu-ne privirii fixe a lui Bunin, am depus în palmele lui întinse creaţiile noastre ; Vovka o cărţulie de versuri decadente recent tipărită — pe cheltuiala lui — pe hîrtie velină, cu chenar în filigran şi coperta în două culori — intitulată „Cununa palidă", iar eu un maculator, pe care l-am scos de sub centura mea de licean, cu catarama tare zgîriată.

Apucînd strîns între degetele lui, hrăpăreţe parcă, operele noastre, Bunin ne porunci să revenim peste două săptămîni şi, înclinînd corect capul, ne dădu să înţelegem că audienţa a luat sfîrşit. Apoi se depărtă, iar fratele său Iuli ne spuse că Vanea se grăbeşte să plece în vizită şi ne conduse cîţiva paşi de-a lungul terasei de piatră, pînă la treptele ce coborau spre aleea acoperită cu pietriş mărunt, prăfuit, care scîrţîia sub picioare, la fel cu nisipul de pe toate aleile vilelor din Odessa.

Peste două săptămîni — exact la aceeaşi oră — stăteam din nou nemişcaţi pe lespezile binecunoscutei terase, peste balustrada căreia se întindeau spre noi mici cîrnăciori de un roşu-portocaliu — inflorescenţele unei plante, a cărei denumire n-o cunoşteam atunci şi aveam s-o aflu abia peste vreo cincizeci de ani.

— Vanea, eşti căutat, rosti în uşă grăsunul.

— Cine mă caută ? se auzi o voce iritată.

— Nişte tineri poeţi.

— Vin îndată.

Şi în pragul uşii de sticlă, la fel ca întîia oară, apăru Bunin cu mîinile întinse, ţinînd în ele operele noastre. Fără să greşească : îi întinse cărţulia lui Vovka Ditrihstein, iar mie — caietul.

— Am citit versurile dumneavoastră, vorbi el sever, ca un medic, adresîndu-se mai cu seamă lui Vovka, lucru ce mă supără întrucîtva, confirmîndu-mi o dată în plus faptul că într-o societate, fie ea cît de mică, eu nu sînt luat în seamă, sau sînt luat în seamă ultimul ; este o însuşire a persoanei mele. Ce să vă spun ? Greu de spus ceva pozitiv. Mie o asemenea poezie îmi e străină.

Vovka zîmbi prosteşte, dar trufaş.

— Ar fi fost cazul, urmă Bunin, să vă adresaţi unui decadent, de pildă lui Balmont. Pe cînd eu, ce aş putea să vă spun... Îmi vine greu. E plin de manierisme. Cochet. Nedefinit, confuz, pretenţios. În sfîrşit, uneori e pur şi simplu agramat...

— Dumneavoastră nu recunoaşteţi în poezie ceea ce e dincolo de raţiune ? îl întrerupse temerar Vovka, trecîndu-şi limba peste buzele informe, băloase. Acest lucru e în prezent recunoscut de mulţi.

— Se prea poate. Dar cred că odată ce e dincolo de raţiune, adică departe de raţiune, rezultă că-i prostie, spuse Bunin.

Am simţit cum mă trece un fior ; în prezenţa mea se născuse un adevărat aforism literar. Dar nu mi-am pierdut prezenţa de spirit şi i-am întins pe dată lui Bunin o fotografie mare cu chipul său, într-o ramă de carton gri. O cumpărasem în ajun cu o rublă de argint de la un fotograf care o expusese pentru reclamă în vitrina atelie-

rului său de pe strada Richelieu, în faimosul zgîrie-nori de cinci etaje al Odessei, construit din cărămidă galbenă în stil maur.

Pe fotografie — ascuns sub o foiță de mătase precum o mireasă sub văl — era chipul lui Bunin, luat mai mult în profil. Academicianul ședea într-un fotoliu de grădină, din fier, cu degetele uscățive încleștate pe brațele fotoliului și cu un picior adus peste celălalt în așa fel, încît părea întins spre privitor, iar pantofii englezești apăreau în prim-plan, nefiresc de mari, cu toate amănuntele lor vizibile : talpa groasă, găurelele din jurul căputei, șireturile de piele înnodate în fundițe ; în vreme ce capul tipic al academicianului, cu ceafa proeminentă de nobil de viță veche, apărea ceva mai mic decît aș fi dorit eu ; pînă și pietrișul de bună calitate al aleii, fiind tot în prim-plan, era pe fotografie mult mai expresiv decît celelalte accesorii.

Văzînd în vitrină această fotografie, alergasem într-un suflet acasă și aproape cu lacrimi în ochi o implorasem pe mătușa să-mi dea o rublă, preț pe care-l ceruse fotograful lipsit de talent, dar viclean, care-nțelesese îndată că are de-a face cu un tînăr poet, admirator al celebrității venite din capitală.

Acum scosesem dintr-o hîrtie de ziar îngălbenită portretul și-l întinsesem lui Bunin.

— Vrei să-ți scriu ceva ca amintire ? întrebase Bunin cu indiferență, dar, oricît de ciudat ar părea, am înțeles dintr-o dată că în adîncul sufletului era măgulit atît de tulburarea mea, cît și de

portretul său, la care se uitase cu coada ochiului, înregistrînd, desigur, într-o clipită, întregul lui provincialism, începînd cu rama de carton gri și sfîrșind cu foița de mătase de calitatea treia. Dar ce să-ți scriu, iată întrebarea.

— Scrieți, vă rog, ceea ce ați spus adineauri.

— Dar ce-am spus ! ? se miră Bunin.

— Păi... Ați spus că ceea ce e dincolo de rațiune e prostie.

— Am spus eu asta ?

— Firește, ați spus-o.

Bunin rămase o clipă pe gînduri, apoi scoase pe dată din buzunarul interior al vestonului un stilou — ceea ce pe atunci era un lucru cu totul nou — și îi deșurubă capacul.

— Fie. Numele dumitale ?

Mi-am spus numele.

El puse fotografia pe balustrada de ghips și, cu o caligrafie cuneiformă, așternu pe colțul din stînga, sus, unde erau mai puține accesorii : „Lui Valentin Kataev. Ceea ce e dincolo de rațiune e prostie. Iv. Bunin."

Eram în al șaptelea cer, iar Vovka Ditrihstein își mușca de invidie buzișoarele umede, blestemîndu-se în sinea sa că nu-l tăiase capul să cumpere portretul lui Bunin.

Cel mai mult mi-a plăcut majuscula „B" din iscălitura lui Bunin. În partea de sus această literă era neobișnuit de groasă, dar mai jos se subția, părea să se topească, asemenea unei ieroglife egiptene sau unui semn de exclamare gros, pus orizontal, ba îți mai amintea chiar de o ridiche

cu coadă subțire. Nu mai e nevoie să spun cît eram de măgulit să-mi văd numele scris de mîna vestitului scriitor.

Conducîndu-ne de astă dată pînă la treptele terasei, Bunin își luă rămas bun de la noi, strîngîndu-ne mîinile : mai întîi lui Vovka, pe urmă mie. Și atunci se întîmplă o minune. Prima minune în viața mea.

Cînd Vovka Ditrihstein începu să coboare treptele, Bunin mă trase ușurel de mîneca tunicii de licean din pînză groasă de in și spuse încetișor, ca pentru sine :

— Treci pe-aici într-o dimineață. O să stăm de vorbă.

Spunînd asta, el trase cu băgare de seamă caietul de versuri de sub brațul meu și-l ascunse la spate.

Nu-i greu de închipuit în ce stare am fost eu acele patru sau cinci zile, răgaz pe care, printr-un uriaș efort, mi l-am impus de dragul conveniențelor, ca să nu alerg la Bunin chiar a doua zi.

Și iată-mă, în sfîrșit, în vagonul gol ca în fiecare dimineață al tramvaiului electric, cu strapontine împletite din trestie, gonind spre vila lui Kovalevski. Pe partea stîngă, dincolo de povîrniș, apare din cînd în cînd, ascunsă pe după frunzișul prăfuit, marea ; în dreapta se perindă petecele de teren ale vilelor, presărate cu coji uscate de sămînță de floarea-soarelui, chioșcuri de răcoritoare, franzelării, oficii poștale, ba chiar un teatru de vară pentru spectacole de amatori, cu

o liră din ghips deasupra intrării. Troleul tramvaiului alunecă pe cablul de aramă risipind scîntei care în lumina orbitorului soare de dimineață și a orbitoarei mări par mici tăciuni negri ; cablul cîntă ca un violoncel, în vreme ce la viraje frînele țipă strident și gem ; eu stăteam pe platforma vagonului belgian nou-nouț, sprijinindu-mă de bara de fier și aplecîndu-mă pe ușă afară, pentru ca vîntul să-mi răcorească fruntea înfierbîntată și capul proaspăt tuns cu mașina.

În sfîrșit, mă întîmpinară liniștea, grădina pustie a vilei, scîrțîitul pietrișului prăfuit, vîntul de stepă cu mireasmă de pelin, terasa de piatră și inflorescențele purpurii ale acelei plante agățătoare ce încă nu are nume pentru mine, dar care a și început să-mi fie cunoscută. În dreptul unei flori, ce aduce în lumina soarelui cu o creastă stacojie de cocoș, atîrnă în văzduh o viespe.

Cîndva, mult mai tîrziu, aveam să citesc la Pasternak admirabilele rînduri : *„Se-apropie voci: e Skreabin. / Încotro să m-ascund de pașii zeului meu ?“*

Și tălpile acelorași pantofi de proveniență străină făcură să răsune lespezile de piatră, tocite ale terasei. Purta o bluză din pînză de casă, proaspăt călcată, lăsată peste pantaloni. Buzunărașul de la piept era încălecat de pince-nez-ul în ramă de oțel cu șnur negru.

Dar pesemne că în lume se și petrecuse sau se petrecea în acel moment ceva — fatal și

ireparabil — căci deşi dimineaţa era la fel de arzătoare ca orice dimineaţă pe litoral, vilişoara nu-mi mai părea o vilă romană şi nu mai vedeam fluturînd peste fîşia vînătă a neliniştitei Mări Negre pînzele purpurii ale golfului Neapole. Iar camera în care mă pofti stăpînul casei era simplă ca o locuinţă de portar — cu pereţii văruiţi, cu duşumeaua vopsită în ulei, în ale cărei scînduri de culoarea chilimbarului întunecat se oglindea azurul micii ferestre, şi o masă de bucătărie, îngrijit acoperită cu o coală mare de sugativă roşie, prinsă trainic în pioneze. Pe masă am zărit un sfert de coală de hîrtie pentru scrisori cu cîteva rînduri aşternute pe ea, iar pe pervazul încins şi strălucitor al ferestrei, pe o hîrtie identică, o grămăjoară de tutun turcesc jilav pus la uscat şi alături o cutie cu tuburi pentru ţigări de la fabrica Konelski, transparente şi parcă scrobite, o maşinuţă de oţel pentru umplerea tuburilor, cu scheletul metalic sclipind în soare, şi un beţişor de oţel cu mînerul de lemn, rotund, nevopsit, pregătite toate pentru umplerea unei noi ţigări, în vreme ce în văzduh mai stăruia încă dîra albăstruie de fum a celei de curînd fumate. Nici chiar Bunin nu-mi mai părea atît de sever, iar barbişonul lui era acum mai cehovian decît data trecută. Ne-am aşezat pe două scaune vieneze din lemn de fag, arcuite, uşoare şi sonore ca nişte instrumente muzicale şi el puse pe masă caietul meu cu copertă de muşama, îl mîngîie cu palma-i uscăţivă şi spuse :

— Aşa.

...dar cum s-au întîmplat toate acestea ? Ce există comun între noi ? De ce îl iubesc atît de pătimaş ? Pînă nu demult nici nu-i ştiam numele. Cunoşteam bine numele lui Kuprin, Andreev, Gorki, auzisem că există un Arţîbaşev, un Iuşkevici, un Cirikov — acelaşi despre care răutăciosul bătrîn, Lev Tolstoi, pare-se că spusese: „Ăla, cum îi zice... Ţurikov, Ciurikov..." Dar despre Bunin nu auzisem absolut nimic. Şi într-o bună zi, cu totul pe neaşteptate, el deveni idolul meu.

Să începem cu începutul.

Scriam de mult versuri şi mă aflam, ca toţi tinerii poeţi, într-o stare de veşnică tulburare sufletească : colindam redacţiile ziarelor locale fără vreo alegere, citeam la liceu, în recreaţii, versurile mele oricui voia să le asculte, le ceream părerea colegilor, celor de acasă, tatei, mătuşii, îl chinuiam cu operele mele pe frăţiorul meu mai mic Jenea — cel ce avea să fie Evgheni Petrov — îi trimiteam versuri bunicii la Ekaterinoslav, ba chiar ajunsesem să fiu considerat puţin ţicnit de elevele de la liceul de fete. Şi toate astea numai pentru că nimeni nu putea să-mi dezvăluie — aşa gîndeam eu atunci — secretul fundamental, taina sacră a poeziei, pe care, dacă n-o cunoşti, rişti într-adevăr s-o iei razna, neînţelegînd pentru ce se scriu versurile, ce înseamnă toate aceste rime, metrici, strofe — scrise de alţii de mii de ori de la Lomonosov încoace, de mii de ori citite şi recitite şi în fond, după cum îmi şoptea o voce

lăuntrică, cu totul străine de persoana mea, de viaţa, de soarta, de interesele mele, ceva ca palida imagine : *„de gheaţă e suflarea mutei naturi, / turbate se înalţă căruntele valuri“* şi aşa mai departe.

...Steluţe între catrene...

Un sentiment asemănător l-a cunoscut pesemne la timpul său şi Maiakovski, despre care voi mai vorbi în paginile acestei cărţi. În biografia sa el notează :

„...Am scris ceva emfatic şi plîngăreţ. Ceva care sună cam aşa :
«Cînd purpurii, aur, pădurile pun, / soarele-n vîrf de clopotniţi juca. / Aşteptam, dar piereau, vai, zilele-n luni, / sute de zile de inimă grea.»
Cu de-al-de-astea am înnegrit filele unui caiet întreg“...

Nimeni nu-mi putea spune nimic şi nu auzeam decît : „închipuiţi-vă, Valea scrie versuri !... dar, de altfel, la vîrsta lui, cine nu le scrie ?

Iar la redacţii :

— Versuri ? Minunat. Lasă-le aici. Treci peste două săptămîni. Manuscrisele nu se înapoiază.

După două săptămîni.

— Nu se publică.

— De ce ?

— Sîntem literalmente asaltaţi de versuri, or, noi nu le publicăm în genere.

Sau, o neaşteptată bucurie :

— Vă publicăm o poezie.

— Care ?

— Nu-mi mai aminteesc. Ceva despre natură. Opt rînduri. E dată la paginat.

Şi numai o dată, la redacţia ziarului „Odesskie novosti“, apărînd de după o grămadă de şpalturi pe care se vedeau urmele unor degete pătate de cerneală, cunoscutul ziarist Gherţo-Vinogradski, care sub pseudonimul Lohengrin publica zilnic cîte un foileton scris într-un stil muşcător, monosilabic „à la“ regele foiletoniştilor, marele Vlas Doroşevici, un om cu faţa uscăţivă de intelectual şi mustăţi în genul lui Verhaeren, după ce mă măsură scurt prin lentilele invariabilului pince-nez cehovian cu ramă de oţel, se arătă dintr-o dată foarte interesat de persoana mea. E greu de spus ce anume îi stîrnise interesul — să-i fi fost oare pur şi simplu milă de mine, ca oricărui om, pentru că, de emoţie, tuşeam atît de nefiresc, încît, fără să vreau, imitam tusea bolnavilor de plămîni, sau pentru că frîngeam atît de nervos între degete cozorocul de lac al chipiului meu de licean, ars în cîteva locuri, ca urmare a unei experienţe făcute de mine cu lupa, sau pentru că îmi era nespus de ruşine de coşurile mele vulcanice, de acea „acnee juvenilă“ ce-mi împodobea bărbia ascuţită de chinez... Cu un gest blînd al mîinii, el dădu la o parte versurile mele făcute sul şi spuse cu o simplitate şi o sinceritate care m-au zguduit :

— Ascultă-mă, să zicem că am să te rog să treci peste o săptămînă şi apoi am să-ţi spun că versurile nu se publică din simplul motiv că noi nu publicăm versuri, deşi, la drept vorbind, mai publicăm din cînd în cînd şi versuri, sau am să-ţi

spun că versurile sînt de începător şi s-ar putea ca ele să fie într-adevăr de începător. Dar ce importanţă pot avea toate acestea ? Vrei să ştii adevărul adevărat ? Uite, mi-ai adus nişte versuri, iar eu îţi dau cuvîntul meu de onoare — şi sînt doar om în toată firea — că nu mă pricep absolut de loc la versuri şi de aceea nu pot să-ţi dau nici o indicaţie valabilă. Şi nimeni la noi la ziar nu se pricepe la poezie. Te rog să mă crezi. Se prefac numai că se pricep. Aşa încît am să-ţi dau un sfat : arată versurile dumitale unui scriitor adevărat. Înţelegi : unuia *adevărat.* El sublinie acest cuvînt şi mă fixă cu ochii lui buni, sclerozaţi.

— La noi la Odessa, spuse el, trăieşte un scriitor adevărat. Pe Iuşkevici nu-l pun la socoteală. Alexandr Mitrofanovici Fedorov. Desigur că ai auzit de el ?

— Nu, n-am auzit.

— Lui Cehov îi plăcea una din poeziile lui : *„Cînt de flaşnetă, azi, pe strad-a răsunat. / Fereastra mi-e deschisă. Înserează."* Îşi scoase pince-nez-ul şi îşi şterse lacrimile. Vezi ? Şi mai vrei să fii scriitor. Trebuia să-l cunoşti ! A. Fedorov. De el pomeneşte şi dicţionarul enciclopedic.

Ruşinat grozav de ignoranţa mea, păstram o tăcere vinovată, torturîndu-mi între degete chipiul şi fărîmînd bucăţică cu bucăţică stema de pe el. Şi dintr-o dată, în minte mi se făcu lumină : A. Fedorov ! N-o fi cumva tatăl liceanului de la real, Vitka Fedorov, cu care fusesem într-o vreme vecin în cartierul de vile „Otrada" şi cu care

chiar mă împrietenisem puţin ? Îmi aminteam cum Vitka se lăuda că tatăl lui e scriitor.

— Nu locuieşte cumva în „Otrada“ ? am întrebat eu.

— A locuit acolo, iar acum şi-a clădit o vilă proprie lîngă turnul lui Kovalevski.

— Sînt coleg cu fiul său Vitka.

— Într-adevăr, are un fiu pe nume Vitea. Aşa că te sfătuiesc în modul cel mai stăruitor, nu amîna şi te du la dînsul. E un poet bun, elev al lui Maikov, adăugă el, şoptind tainic. Poate să-ţi dea multe sfaturi folositoare. E singurul lucru înţelept pe care-l poţi face. Dumneata suferi de plămîni ?

— Nu. Pur şi simplu aici în redacţie e foarte cald.

— Mergi sănătos.

Deoarece în vilă nu era nimeni, am străbătut nestingherit toate camerele şi m-am oprit în uşa biroului, unde la masa de scris şedea, după cum am înţeles îndată, însuşi Fedorov ; silueta sa se profila pe fundalul unei ferestre veneţiene uriaşe, cît peretele, cu cremone scumpe. Din cadrul ferestrei o treime o ocupa marea, ţărmul dinspre Bolşoi Fontan şi farul, iar două treimi — cerul imens, năpădit de nori, în continuă mişcare, cer de primăvară timpurie, încă rece şi posomorîtă, cu uragane, dar şi cu boboci de castan sălbatec neverosimil de mari, ce păreau unşi din gros cu clei de tîmplărie.

A. M. Fedorov era cufundat în gînduri şi din timp în timp, făcînd pauze, nota ceva într-un bloc-

notes voluminos. Desigur, scrie versuri, mi-am zis şi am păşit în cameră, auzind îngrozit scîrţîitul ghetelor mele noi.

— Bună ziua, am spus eu, tuşind uşurel.

El tresări nervos din tot trupul şi îşi săltă capul nu prea mare, frumos, cu nasul uşor acvilin, sculptat parcă, şi cu un barbişon minuscul, argintiu : un adevărat scriitor european, un om de-a dreptul fermecător, descinzînd parcă din altă lume, superioară ; nu mai întîlnisem pînă atunci astfel de oameni ; se vede de la o poştă : e rafinat, de o rafinată simplitate, intelectual pînă-n vîrful unghiilor, aşa cum îl arată lavaliera de casă, din batist, vestonul de lucru din velur, ţigaretul de chihlimbar, toate acestea dîndu-i o înfăţişare deosebită, de *artist*.

— Bună ziua, am spus eu încă o dată, lipindu-mi călcîiele în semn de respect.

El îşi strînse între vîrfurile degetelor tîmplele uşor cărunţite. În privirea sa se aprinse un licăr de nebunie.

— Ah, cum m-ai speriat ! Cum se poate una ca asta ? Am crezut că s-a întîmplat cine ştie ce... Un incendiu... Ce doreşti ?

— Sînt coleg cu Vitea.

— Vitea e la şcoală, spuse el nedumerit. Dar de ce nu eşti şi dumneata la liceu ? Sau, poate, s-a întîmplat ceva cu Vitea ? strigă el, sărind de pe scaun. Pentru numele lui Dumnezeu, vorbeşte, ce s-a întîmplat !

— Nu s-a întîmplat nimic.

— Trăieşte ?

— Desigur. Dar de ce ?

— Se cuvine să te întreb eu pe dumneata : de ce eşti aici ? De ce nu eşti la liceu ?

— Aşa.

— Ciudat.

— N-am venit la Vitea, ci la dumneavoastră.

— La mine ? se miră Fedorov.

Dar înainte ca eu să fi scos din buzunarul tunicii manuscrisele mele, el înţelese totul şi începu să se zbuciume ca rănit de moarte.

— Versuri ? Nu, nu ! Numai acum nu, te implor. Doar vezi că sînt ocupat. La ora aceasta nu primesc pe nimeni. Cum ai ajuns aici ?

Se dădu înapoi şi-mi contemplă cu groază manuscrisele pe care eu le şi răsfoiam grăbit. În toată casa nu eram decît noi doi. Situaţia lui era desperată.

— Lida ! strigă cu voce slabă, dar, amintindu-şi că soţia sa e plecată în oraş după cumpărături, dădu din mîini a deznădejde şi capitulă.

Lac de sudoare şi tuşind tot timpul, i-am citit versurile mele. Cu glasul languros, plăcut, al scriitorului cunoscut, răsfăţat de femei, Fedorov făcu două-trei apatice observaţii, dar deodată se aprinse şi după ce mi-am strîns manuscrisul, el, cu o sclipire întrucîtva maliţioasă în privire, mîngîindu-şi pămătuful argintiu al barbişonului, spuse cu o voce dulceagă :

— Ei, ce să-i faci ? Acum e rîndul meu. Ţine-te bine, Valea ! Peste o clipă am să te dau gata. Cu aceste cuvinte, scoase din sertar un caiet gros în scoarţă de marochin şi, cu desfătare, începu să citească unul după altul nişte sonete, scrise, după cum mă lămuri el, în ajun, în timpul unei in-

somnii, pe nerăsuflate: *„Perciuni cărunţi. Priviri de şoim. Shylock, / Cu dinţii strîmbi, în grabă, dintr-o dată, / Desface nestematul lui ghioc: / În el e o comoară nevisată, // Mărgăritar din golful Persic. Iată / Din neguri la lumină-l scoate-n joc, / Gelos, de-o semeţie-nsingurată.“* Şi aşa mai departe, pînă la finalul senzaţional: *„E viu şi chiar, o Doamne!, a suspinat: / De ce din adîncimi, pescarul, oare, / L-a smuls, pentru priviri necruţătoare?!“*

Fireşte, glontele mă lovise drept în inimă. Iată un poet adevărat! Şi din acea zi am devenit un fervent admirator şi învăţăcel al lui Fedorov, care în scurt timp se obişnui cu mine şi nu fără cochetărie mă prezenta cunoscuţilor:

— Acesta e Valea. Un tînăr poet. Talentatul meu discipol. Ne citim unul altuia versurile.

Această idilă a durat destul de mult, dar se sfîrşi brusc, cînd într-o bună zi Fedorov, lăsîndu-se furat de sentimente, îmi spuse languros:

— Ah, Valea... Toate acestea sînt în fond fleacuri. Deşi dascălul meu Maikov mă socotea cel mai talentat cirac al lui şi îmi prezicea un viitor strălucit — la aceste cuvinte Fedorov aruncă o privire unei fotografii cu autograf, aceea a unui bătrîn cu barba neagră-argintie şi ochelari severi în ramă de metal — poetul Maikov — dar, la drept vorbind, ce fel de poeţi sîntem noi? Bunin — iată un adevărat poet. Ai citit ceva de el?

— Nu.

— Nu cunoşti versurile lui Bunin? făcu îngrozit Fedorov. Şi n-ai auzit nimic despre el?

— Vag, am minţit eu. Am citit ceva într-o revistă. Ceva lung şi plicticos. Ba chiar, pare-mi-se, fără rime. Sau poate că nu era Bunin.

Fedorov mă privi cu un mut reproş, se apropie de o bibliotecă uriaşă, cît peretele, scoase de pe raft o carte şi începu s-o răsfoiască.

Am zărit în treacăt autograful : privirea îmi fu atrasă de majuscula „B" asemenea unei ieroglife.

— *„E marea un uriaş mărgăritar* — citea Fedorov, ţinînd în mîini cartea deschisă, dar fără să privească în ea ; citea cu frumoasa lui voce de tenor, cu intonaţii actoriceşti, dar care acum tremura de sinceră tulburare : *Lăptos, în liliac, aur se zbate / Şi cît de caldă cade seara iar / Ce fum urcă din sacle cocoţate...* Aici Fedorov, întorcînd delicatul lui cap sculptural, privi pe fereastră, în depărtarea mării, mijind uşor ochii şi atît de încordat, de parcă ar fi zărit cu adevărat ţărmul caucazian, căsuţa, acel mic golf stîncos şi pescăruşul ce se lăsase din zbor. *Un pescăruş în golful primitor / E-o plută ce se lasă. Ca un fir / De-argint se scurge apa-n zbor / De pe lăbuţa lui de trandafir."*

Eram zguduit. Mi se dezlănţuise dintr-o dată taina atît de simplă a poeziei, care pînă atunci îmi tot scăpa cu îndărătnicie, aducîndu-mă la desperare.

Înţelesesem de mult — deşi vag — că a şti să ticluieşti versuri nu înseamnă încă să fii poet. Facilitatea de a versifica încetase să mă mai in-

ducă în eroare. Forma exterioară a unei poezii, atît de diferită de cea a prozei, cu catrene, paginaţie plină de dichis, cu cele trei steluţe, cu puncte de suspensie şi alte binecunoscute rafinamente, chiar dacă mă mai fascina uneori, începuse să mă şi irite. Îmi venise chiar năstruşnica idee că aş putea simplifica totul, notînd într-un carneţel de şcoală, în aşa-zisul „vocabular", toate rimele existente, perechi-perechi, iar apoi — că aş putea învăţa pe dinafară, ca tabla înmulţirii, toţi metrii existenţi — iambii, troheii, amfibrahii — ceea ce, de fapt, n-ar fi constituit un efort prea mare şi totul ar fi fost în regulă ! Iar în ce privea conţinutul, el e binecunoscut lumii întregi şi absolut accesibil : visuri, dorinţi nelămurite, tristeţe, dor, dragoste, grădină, lună, un rîu, o întîlnire, pasiune, flori, toamnă, primăvară, iarnă, mai rar vară, o sărutare, noapte, dimineaţă, seară, mai rar amiază, trădare, soartă amară... Şi cîte şi mai cîte ! Fireşte, nesfîrşite mări, valuri, golfuri, uragane, pescăruşi — dar toate acestea aşa, la modul abstract. Poate şi un mic golf. Dar un golf „abstract". Nu unul autentic, ci unul livresc. Care nu-ţi trezeşte nici un fel de reprezentări concrete.

Aici însă era nu un golf în toată regula, ci doar un golfuleţ, şi încă unul stîncos, şi nu unul abstract, ci unul dintr-acelea pe care le admirasem de atîtea ori în cartierele Arkadia sau Malîi Fontan, fără să-mi treacă măcar prin minte că despre acesta s-ar putea scrie o poezie. Pescăruşul nu era nici el unul abstract, desprins din vi-

niete şi finale de carte, ci un foarte real pescăruş al Mării Negre — prietenul farului de pe Bolşoi Fontan — şi care de astă dată se lăsase întocmai ca o plută de undiţă în micul golf stîncos — comparaţie ce de-a dreptul mă copleşise prin simplitatea şi exactitatea ei aproape ştiinţifică : cine ştia mai bine ca mine cum pluteşte în apa mării pluta în două culori, jumătate — roşu, jumătate — albastru — atît de uşor, cumpănindu-se pe creasta valului şi înălţîndu-şi spre cer vîrful penei de gîscă ?

Datorită lui Bunin am desluşit pentru întîia oară că flotorul — da, da ! — că flotorul are aceeaşi greutate specifică cu pescăruşul, acel ghemotoc de oase goale pe dinăuntru, înfăşurat în pene dese, dar extrem de uşoare, unsuroase, impermeabile, parcă îmbibate cu aer.

Apa ce se scurgea în picuri argintii de pe piciorușele trandafirii, impermeabile şi ele, era atît de autentică — acum aş spune : stereoscopică — încît mi se părea că o examinam de la distanţă printr-un binoclu marin, ce mărea de vreo cincisprezece ori.

Mi se dezvăluise miracolul adevăratei poezii : în faţa mea se deschiseseră porţile unei lumi noi. În aceeaşi seară l-am rugat pe tata să-mi cumpere un volum din versurile lui Bunin. Tata mă privi prin sticlele pince-nez-ului şi am avut impresia că văd în ochii lui lacrimi de înduioşare : părea că gîndeşte : „În sfîrşit, zănatecului meu plod i-au venit minţile la cap. Nu mă roagă să-i cumpăr patine, minge de fotbal, pistol cu capse

sau rachetă de tenis, ci o carte. Şi nu «Sherlock Holmes» de Conan Doyle sau «Taina camerei galbene» de Gaston Leroux, ci cartea minunată a unui poet rus." Se prea poate ca aceasta să fi fost singura zi fericită din viaţa sa. Părinţii îl vor înţelege. Copiii îl vor înţelege şi ei. Dar nu acum, mai tîrziu.

A doua zi, întorcîndu-se acasă de la lecţii, tata îmi înmînă în antreu un pacheţel învelit într-o splendidă hîrtie de ambalaj, fină şi compactă, pacheţel ce răspîndea mirosul specific al gazului de iluminat din librăria „Obrazovanie", mirosul globurilor, al hărţilor de geografie, al litografiilor. Era un volum destul de gros, o culegere de versuri ale lui Iv. Bunin, publicat de editura „Znanie" în 1906 cu o copertă de carton şagrinat de un verde anost, care sugera o imponderabilă tentă social-democrată.

Iar acum, iată-mă şezînd lîngă Bunin în carne şi oase, urmărindu-i cu privirea mîna ce răsfoia încet paginile maculatorului meu. Pe colţurile uzate ale acestor pagini, cu muchiile vopsite în roşu, fusese desenat în nenumărate exemplare acelaşi omuleţ convenţional în diferite poze, încît era îndeajuns să apeşi cu degetul mare colţul caietului, lăsînd paginile să se desfacă repede în evantai, şi în mişcarea lor vertiginoasă apărea mica poză mobilă a unui omuleţ ce dă din mîini — ceva în genul desenelor animate de astăzi : timp de cîteva secunde — în funcţie de grosimea caietului — omuleţul desenat înălţa braţele şi da din picioare.

Pe colţurile celui mai gros dintre manualele noastre şcolare — cel de „Ştiinţe naturale" — unii liceeni mai răbdători izbutiseră chiar să înfăţişeze un meci de box sau faimosul „salto-mortale" de pe prăjină în apă al legendarului artist de circ Daţaril.

Fără a băga în seamă omuleţul, Bunin răsfoia caietul meu — cu coperta de muşama neagră toată numai ancore, inimi şi săgeţi. El se oprea asupra unora dintre poezii, le recitea de cîteva ori în sinea sa, uneori făcea cîte o scurtă observaţie în legătură cu vreo inexactitate sau greşeală gramaticală, dar toate astea — concis, afecat, de loc jignitor. Cînd nu-mi înţelegea scrisul, îşi punea pince-nez-ul şi întreba :

— Ce-ai scris aici ?

Şi nu mă puteam de loc dumeri dacă-i plac poeziile sau nu

După mulţi ani, l-am auzit o dată pe Stanislavski spunînd unui actor la o repetiţie a piesei „Delapidatorii" :

— Poţi juca bine. Poţi juca prost. N-ai decît să joci cum vrei. Puţin îmi pasă. Ceea ce vreau, e să joci *autentic*.

Cred că pe atunci Bunin căuta în versurile mele autenticul. Restul îi era indiferent.

Ajungînd la o poezie în care descriam toamna la o vilă (fireşte, vila lui A. M. Fedorov), Bunin o citi rar, cu jumătate glas şi se opri la ultima strofă, unde spuneam într-o formă poetică următoarele : poetul care era şi pictor (adevărul

era că Fedorov se ocupa și cu pictura) înfățișînd o natură statică — o cană de lut cu crizanteme — salvase într-un fel de la moarte aceste ultime flori, le dăruise pe pînza sa viață veșnică — sau, în fine, ceva în acest gen.

„În cană flori de toamnă odihnesc : / Poetul le-a salvat de vreme rea. / Ca niște urme de frumos, trăiesc / În visul fericirii ce era."

Bunin se strîmbă, de parcă l-ar fi apucat durerea de măsele.

— La drept vorbind, ce ai vrut să descrii aici ? întrebă el. După cîte se pare, atelierul lui Mitrofanovici, de la etajul întîi, unde pictează el naturi statice ? Nu-i așa ? În acest caz era mai bine să scrii așa.

Bunin tăie cu creionul ultima strofă, iar pe margine scrise : *„pe masă flori de toamnă. Le-a salvat / Poetul de o moarte timpurie."*

El rămase o clipă pe gînduri, apoi continuă hotărît : *„Crochiuri. Pînze ce s-au șifonat / Și-un șevalet purtînd o pălărie."*

Eram uimit de exactitatea, concizia, palpabilitatea cu care Bunin, întocmai unui pictor, din trei tente de penel înfățișase printre rîndurile mele impersonale, puerile atelierul prietenului său Fedorov, alegînd numai amănuntele esențiale : crochiurile, pînzele. O pălărie. Un șevalet.

Cîtă economie de cuvinte !

Cu o limpezime uluitoare am văzut șevaletul greoi, din scînduri bătute grosolan în cuie, mîzgălit cu vopsele, iar pe el, atîrnată neglijent, pălăria de catifea cu borurile pitoresc îndoite după moda tiroleză — în sus și în jos — amănunt ce

reda uimitor de just întreg caracterul lui Fedorov, diletantismul lui plin de eleganţă, tentativele-i nevinovate de a părea un „boem“.

Nu ştiu de ce, dar mai tîrziu mi-am imaginat adesea că o pălărie de catifea aidoma cu aceasta, de culoare oliv, cu borurile întoarse după moda tiroleză, trebuie să fi purtat neapărat Iuli Aihenvald, un critic şi estetician cunoscut la timpul său. Sau poate şi Kornei Ciukovski.

Ce-i drept, mă tulburaseră întrucîtva „pînzele şifonate“. La pictori mai greu găseşti pînze şifonate : la ei pînzele fie că sînt întinse pe şevalete, fie că stau îngrămădite în vreun ungher, făcute suluri. Încearcă numai de le şifonează ! Şi astăzi nu-mi dau pace aceste pînze şifonate, mărturie că şi la cei mai buni poeţi se pripăşesc uneori epitete lipsite de noimă, care la prima vedere par exacte, dar în fond sînt false, puse după principiul — „las' că merge şi aşa“.

Numai că la mine nu s-a prins, pentru că n-avusesem cum să văd vreodată pînze şifonate, ci numai făcute sul, grele, îmbibate cu ulei. Dar, mă rog, să trecem peste asta.

Dintre celelalte poezii, Bunin s-a oprit o clipă asupra uneia în care descriam întîlnirea mea cu o liceană, în amurg, într-un cimitir de ţară, fapt riguros autentic, petrecut recent în satul Usatovî Hutora de lîngă Odessa, unde fusesem în vizită la un coleg.

Urmăream privirea lui Bunin ce aluneca peste rîndurile mele : *„Ne-am aşezat pe-o piatră, do-*

mol și fără gînd, / Vis de cleștar: un cor de greieri răsuna, / În boare imortela ușor se legăna / Uscată, printre cruci și lespezi de mormînt." Și așa mai departe. „*Și m-am simțit și trist și singur dintr-odat / Doar o clipită însă, căci tu erai de față / Și-n cerul de sineală priveam cum s-a-nălțat / Bicornul lunii ca de gheață.*"

Bunin zăbovi o clipă, ca și cum ar fi retrăit cu mine întîlnirea pe lespedea rece de calcar a cimitirului sătesc, la lumina unei luni de gheață, ce arginta în jur imortelele cu luciri de mică, iar apoi, cu creionul meu ros la capăt, făcu în susul paginii un mic semn ce voia să arate, desigur, că versurile sînt acceptabile, și în orice caz — „autentice".

Cum în tot caietul nu s-au găsit decît două poezii demne de micul semn, eram tare mîhnit, socotind că m-am compromis pentru totdeauna în ochii lui Bunin și că nicicînd nu voi ajunge un bun poet, cu atît mai mult, cu cît la despărțire el nu mi-a spus nimic încurajator. Nimic decît obișnuitele observații ale unui om indiferent: „E destul de bine". „Continuă să scrii." „Observă natura." „Poezia înseamnă o muncă de zi cu zi, fără răgaz."

Ideea cu privire la munca de zi cu zi Bunin o expuse ceva mai pe larg.

— Trebuie să scrii versuri în fiecare zi, întocmai cum un violonist sau un pianist trebuie neapărat să exerseze zilnic cîteva ore la instrumentul său. Altfel talentul dumitale va sărăci, va seca asemenea unei fîntîni din care multă

vreme nu s-a scos apă. Despre ce să scrii? Despre orice. Dacă în acel moment n-ai nici o temă, descrie pur şi simplu tot ce vezi. Iată că fuge un cîine cu limba scoasă — spuse el, privind pe fereastră — descrie cîinele. Un catren, două. Dar exact, veridic, ca să fie cîinele acesta şi nu altul. Descrie un copac. Marea. O bancă. Găseşte pentru ele singura imagine veridică. Descrie cum sună prundişul sub sandalele unei fetiţe ce fuge spre mare să se scalde, cu prosopul pe umăr şi colacul de cauciuc în mînă. Ce sunet este acesta? Nu este un scîrţîit. Nu e nici foşnet. E altceva — sonoritatea prundişului — ceva care cere să fie redat printr-un cuvînt unic, autentic. De pildă, descrie o tufă a acestei plante semiagăţătoare, ale cărei flori roşii se întind peste balustradă, să privească în cameră prin uşa de sticlă ce facem noi aici. E o plantă foarte potrivită pentru o vilă de pe Bolşoi Fontan, pentru luna iulie, pentru amiaza dogorîtoare, cînd în grădină e pustiu, dat fiind că toţi au plecat să se scalde şi dinspre ţărm răzbat doar exclamaţiile stridente şi strigătele înotătoarelor.

Eram total absorbit de contemplarea acestei flori purpurii, în plină maturitate, vădind de pe acum primele semne ale descompunerii. Zimţişorii îngălbeniţi închiseseră viespii drumul către miezul de un roşu-întunecat al florii agonizante, unde părea să ardă focul posomorît al războiului, al revoluţiei ce avea să vină şi de a cărei apropiere eram încă străin. O altă floare murise

şi pe carnea ei fără viaţă se tîrau mici furnici roşcate, căţărîndu-se mai apoi în lanţ pe stîlpul de ghips al balustradei.

Parcă văd şi acum aceste mici şi firave gîngănii. Ai zice că-s cele de atunci. Poate că şi sînt aceleaşi — veşnice, absurde, atît de firave şi sărace în zile, căutînd din instinct în uriaşa şi neînţeleasa lume trupul în descompunere al unei flori. Dar cum se numeşte floarea ? Acum ştiu. Dar pe atunci nu ştiam încă.

Mi-am dat seama că omul e obsedat în special de obiectele cărora nu le ştie numele. Să dea nume obiectelor din jur — aceasta poate că e facultatea ce îl deosebeşte de celelalte făpturi. Dar eu nu dispun de o rezervă de cuvinte suficientă, pentru a da nume milioanelor de fiinţe, noţiuni, obiecte ce mă înconjoară. Şi aceasta mă chinuieşte. Mai crunt însă, negreşit, trebuie să fie chinul unui obiect lipsit de nume ; existenţa sa nu are o valoare reală. Mulţimi uriaşe de obiecte fără nume se chinuiesc de moarte în jurul meu şi la rîndul lor mă chinuie pe mine, dîndu-mi conştiinţa cumplită că nu sînt zeu. Obiectele şi noţiunile fără nume stau rînduite în dulapurile de sticlă ale eternităţii, aidoma unor figurine nounouţe, aurite ale lui Buda încă neîncarnat în întunecimea templului pierdut printre curţi de piatră încinse, sub cerul decolorat de arşiţă al Mongoliei, ce pare că absoarbe fumul ofrandelor, al ierburilor de stepă arse, aroma soporifică a macului galben, a salbiei, a pelinului, aceea a ţi-

glelor milenare ale acoperişurilor chinezeşti de pe palatul Bogdo Gheghen-ului, cu clopoţeii lui.

Statuetele lui Buda se aseamănă unele cu altele, sînt lipsite de personalitate, proaspăt aurite. iar zîmbetele lor prelungi nu exprimă nici un gînd ; ele îşi aşteaptă încarnarea, şi asta nu se va întîmpla decît atunci cînd în lume va apărea o noţiune cu totul nouă, necesitînd o exprimare plastică.

Preoţii lama cu capetele rase, amintind de nişte senatori romani în tunici roşii şi togi galbene precum canarul — dar purtînd în loc de sandale, cizme mongole — scot din dulapul din perete o statuetă fără nume, îi dau un nume şi o aduc în templu, unde în fumul cădelniţelor, în sunetul tobelor de rugăciune ce se rotesc, în tumultul exclamaţiilor şi înconjurată de frumoase bomboane de ciocolată şi baticuri rituale din crepdeşin, statuia devine în sfîrşit zeitate.

...Roşu budist, jazul auriu al jertfelor.

— În sfîrşit, descrie o vrabie, spuse Bunin. Ştiu : ai ajuns la disperare, pentru că totul a fost spus, toate poeziile au fost scrise înaintea dumitale, teme şi sentimente noi nu mai există, toate rimele au fost de mult folosite şi uzate ; metrii pot fi număraţi pe degete ; aşa încît, în ultimă instanţă, să devii poet este imposibil. În tinereţe mă năpădeau şi pe mine asemenea gînduri, scoţîndu-mă din minţi. Dar astea, dragul meu, sînt

prostii. Toate obiectele din lumea înconjurătoare, toate sentimentele dumitale constituie tot atîtea teme pentru poezie. Ascultă-ți sentimentele, observă lumea din jur și scrie. Dar scrie așa cum simți și cum vezi, și nu așa cum au simțit și văzut înaintea dumitale alți poeți, fie și cei mai geniali. Fii independent în artă. Lucrul acesta se poate învăța. Și atunci ți se va înfățișa universul infinit al poeziei autentice și vei răsufla ușurat...

Eu și începusem să răsuflu ușurat, privind cu alți ochi tot ce mă înconjura.

...După ce am descris în modul cel mai amănunțit o vrabie, am început să descriu o fetiță. Dar ea nu era nici pasăre, nici floare. Pentru a o înfățișa nu era suficient să scriu că are treisprezece ani, că poartă o fustiță scurtă, de bună seamă cusută de mîntuială din zdrențele ce se găsiseră prin casă, că picioarele-i subțiri sînt bronzate tare și acoperite pînă la genunchi cu boabe mari încă jilave de nisip marin, că gulerașul albastru, foarte decolorat al bluzei lasă să i se vadă claviculele ascuțite, că părul ei negru cu reflexe albăstrii, buclat, e tuns scurt și că are un căpșor, cu profil de grecoaică, pe care de la prima vedere ești tentat să-l compari cu o mură.

Trecînd pe lîngă vazele de ghips ale balustradei, ea mă privi, și eu am văzut atunci fața-i uscățivă, măslinie, cu ochi înguști, în care părea să se oglindească misterios o noapte cu lună.

Ea își strînse a dispreț buzele pe care apa mării le făcuse cenușii, ridică din umeri și dispăru, umi-

lită de evidenta ei sărăcie, chiar mizerie, și totodată întărîtată, mîndră și independentă ca o mică împărăteasă flămîndă.

Nu mai era cazul să spun că reușisem să descopăr un detaliu al amiezii de vară pe litoral, un pretext pentru pictură verbală, o lecție de poezie.

Am simțit dintr-o dată cu toate fibrele sufletului că nu am în față pur și simplu o fetiță, ci o eroină de tragedie pentru un roman în germene, autentic, nu născocit.

...miracolul transformării instantanee a peisajului în epos, în tragedie.

Știam că ne vom mai întîlni, ea și cu mine.

După asta, cîteva zile în șir am colindat pe la prieteni, povestindu-le despre vizita mea la Bunin ; spusele mele n-au impresionat în mod deosebit pe nimeni. Repet : Bunin al meu era puțin cunoscut. Numai tovarășii mei — tinerii poeți printre care mă număram pe-atunci oarecum oficial și eu — manifestară interes față de povestirea mea. E drept, majoritatea dintre ei nu-l recunoșteau pe Bunin ca poet, fapt ce mă ducea la desperare și-mi provoca un fel de furie copilărească. În schimb tuturor le dădea fiori de emoție calitatea lui de academician de onoare. Aflînd că Bunin, cunoscut prin severitatea sa implacabilă, din cincisprezece poezii ale mele onorase două cu cîte un mic semn aprobativ, își manifestară scepticismul.

Văzînd însă cu proprii lor ochi cele adăugate de Bunin cu privire la pălăria de pe şevalet, îmi arătară un oarecare interes, deşi nu se jenau să ridice din umeri nedumeriţi. Ei nu mă recunoşteau nici pe mine ca poet. În genere, în perioada aceea nimeni nu recunoştea pe nimeni. Era o dovadă de „bonton" pentru oamenii de litere.

Ca şi astăzi, de altfel.

Am ajuns totuşi un fel de celebritate, iar pe caietul meu cu rîndurile aşternute de Bunin rămăseseră întipărite atîtea urme de degete, încît eram nevoit să-l arăt de la distanţă, fără a-l lăsa din mînă.

Gloria mă ameţise. Mă desfăta viaţa nouă, fericită, ce începuse pentru mine şi-mi făgăduia în viitor atîtea lucruri minunate! Făceam versuri pe nerăsuflate, descriind tot ce mă înconjura. Şi-am înţeles atunci că poezia nu este nicidecum ceea ce îndeobşte se consideră poezie, ci tocmai ceea ce nu e de loc socotit poezie. Nu eram silit s-o caut, s-o dezgrop de undeva. Ea se afla aici, alături, vizibilă, la îndemînă — trebuia doar s-o simţi ca poezie. Această percepere a vieţii ca poezie devenise acum permanentă.

Şi asta numai pentru că înţelesesem dintr-o dată, cu întreaga-mi făptură, eterna poezie a celor mai simple lucruri pe lîngă care treceam înainte fără să bănuiesc măcar că în orice clipă ele pot deveni operă de artă, fiind de ajuns pentru asta să le priveşti mai cu luare-aminte.

De cîte ori nu văzusem pînă atunci flaşnetarul pe stradă, dar numai acum, privindu-l cu ochii lui Bunin, am înţeles că şi flaşnetarul e plin de poezie, întocmai ca şi maimuţica lui, ca şi drumul de la Odessa la Fontan.

„Mai sunt în curţi frunzişe cîte vrei. / Sub umbre de salcîmi, întunecoase, / Se uită soarele de după case, / Iar marea străluceşte pe alei. // Va fi o zi de arşiţi luminoase, / Vom dormita, iar ţigla va sticli / Şi-o bicicletă: lişiţă — în faţă / Parcă din aripe va fîlfîi / Cînd în furgoane se va sparge gheaţă.“

Acum vedeam că toate acestea sînt pură poezie, fireşte, cu condiţia să descoperi însăşi esenţa obiectului sau a fenomenului respectiv. Acest zbor neauzit, în care era totuşi prezent foşnetul cauciucurilor, mă înnebunea pur şi simplu prin exactitatea sa diabolică, dar în special pentru că imaginea mai tăinuia un cuvînt, nescris, dar presupus — „spiţă“ — cu luciul nichelat şi micile fulgere ale reflexelor solare.

Am recitit cele scrise şi am găsit că totul este autentic, însă numai în parte. Prea simplist apăream eu — tînăr al acelor zile — zile despre care Alexandr Blok avea să scrie în prefaţa la „Răzbunarea“ :

„Este interesant şi de loc inutil atît pentru tine însuţi cît şi pentru ceilalţi să-ţi reaminteşti istoricul propriei opere. Iar noi, cei mai fericiţi şi mai nefericiţi copii ai secolului, sîntem datori să ne

reamintim întreaga noastră viață ; toți anii pe care i-am trăit au un colorit aparte pentru noi și vai ! — nu pot fi uitați, coloritul lor este prea puternic, fiecare cifră pare scrisă cu sînge ; noi nu putem uita aceste cifre ; ele sînt gravate pe propriile noastre chipuri."

Cartea pe care o scriu acum este într-un fel „istoricul propriei opere" — mai exact, al uneia dintre lucrările mele, romanul „Îngerul morții", pe care am visat toată viața să-l scriu, și pe care pînă la urmă nu l-am scris. Astfel încît el a rămas pentru totdeauna un vis al meu.

Cartea unui vis.

Sînt contemporanul mai tînăr al lui Blok, ceea ce nu m-a putut împiedica să percep epoca, întocmai cum o percepea Blok.

„...anul 1910 — scria Blok — este anul crizei simbolismului, despre care pe-atunci se vorbea și se scria nu numai în lagărul simboliștilor, ci și în acela al adversarilor săi. În acel an s-au manifestat pregnant o serie de curente, care își exprimau ostilitatea atît față de simbolism, cît și unele față de altele : acmeismul, egofuturismul și primii germeni ai futurismului."

Ceea ce pentru Blok a fost anul 1910, pentru noi. tineri provinciali, au fost anii 1913 și 1914, cînd, în sfîrșit, au apărut și la Odessa acești „primi germeni ai futurismului" : ciudate cărți, tipărite pe hîrtie groasă, aproape ca hîrtia de am-

balaj, cu aşchii în ea, cu caractere neobişnuite şi titluri bizare: „O palmă dată gustului public", „Luna a dat ortul popii", şi chiar „Şobolanul zaharisit", cu versuri de neînţeles, cu nume monstruoase de poeţi-futurişti, parcă anume născocite pentru a-i aţîţa pe cititori.

Noi ascundeam aceste culegeri pe sub bănci împreună cu subversivul „Satirikon" şi indecentele aventuri ale unei oarecare Elsa Gavronskaia, unde totul era cît se poate de decent, chiar greţos de plicticos, dar, mă rog, mai-marii liceului le considerau pornografice.

Printre versuri ce nu le înțelegeam de loc, tipărite alandala, unele, pare-mi-se, chiar de jos în sus, pe care le percepeai ca pe o impertinentă mistificare sau chiar ca pe un înspăimîntător protest „Dîr bul şcil — ubeşciur", mi-a căzut în mînă culegerea futuristă „Grădiniţa judecătorilor" — o carte pătrată, scorţoasă, cu copertă colorată, tipărită pe o hîrtie albastră groasă, cum e cartonul. În acest volum am descoperit rîndurile: *„Vapoare surde clătinau / cercei de ancore-n urechi."*

Și dintr-o dată, eu, care mă formasem prin lectura clasicilor, fusesem fascinat de magicul realism al lui Bunin, citind aceste rînduri futuriste, am avut viziunea uimitor de vie a portului: iată, aud binecuvîntata sirenă de vapor, cu glasul ei grav, de bas, al cărei muget, întovărăşit de şuvoiul de vapori străvezii şi încinşi, ce izbucnesc printr-o gură de furtun şi se transformă într-un nor compact, iar mai tîrziu încep să cadă întocmai unor picuri calzi de ploaie pe capetele şi fe-

țele pasagerilor : aceștia își astupă urechile cu degetele și stau cu gura deschisă pentru a-și salva timpanele. Mugetul se înălța și se stingea atît de brusc, încît imediat pe pămînt se așternea tăcerea. De aceea glasul sirenei de vapor se asocia întotdeauna cu tăcerea ce se lăsa instantaneu în rada portului, de parcă toți și toate ar fi asurzit.

Am înțeles că vapoarele surde nu erau nicidecum sofisticare futuristă, ci o imagine de o uluitoare autenticitate, o inversiune — procedeu cu totul nou pe-atunci, care a revoluționat poezia și care consta în cazul de față în posibilitatea transmiterii senzației de surzenie de la om la obiect. Vapoarele deveneau ființe vii, femei cu trupuri de metal purtînd cerceii ancorelor în urechile lor surde.

Iar în ce priveea iubirea și impulsurile lascive (despre care se vorbea în ediția următoare), acestea se revărsau cu un urlet înfricoșător printr-un fel de trompete de aramă, imagine de-a dreptul genială a poetului, ce pătrunsese în străfundurile subconștientului : sirena vaporului mugea și urletul ei trezea impulsuri asemănătoare instinctului sexual, care făceau să se cutremure rada cu tot ce era în ea : șalupele vămii, remorcherele, șlepurile, bărcile, steagurile, farul alb, toate acestea tremurîndu-și imaginea făcută țăndări, sfîșiată ca o scrisoare în oglinda albastră a apei, de parcă ar fi sfîșiat-o pescărușii, presimțind apropierea nopții dogorîtoare pe litoral.

N-am reținut nici măcar numele futuristului care a scris aceste rînduri, dar imaginea portului creată de o imaginație titanică mi s-a întipărit

pentru totdeauna în memorie, alături de pescărușul pe care Bunin l-a asemuit cu flotorul nadei de undiță.

În așteptarea unei noi întîlniri cu Bunin retrăiam pentru a suta oară în amintire amănuntele acelei zile de neuitat, cînd el făcea cu creionul însemnări pe caietul meu și mă sfătuia să citesc cît mai multe cărți din istoria popoarelor ce populează globul pămîntesc. El spunea că fiecare poet adevărat trebuie să cunoască foarte bine istoria civilizației mondiale. Modul de viață, moravurile, relieful și flora diferitelor țări, religiile lor, datinile, cîntecele populare, legendele, străvechile „saga". Dar — vai ! — pe-atunci toate acestea mă lăsau cît se poate de indiferent, deși m-am străduit să par entuziasmat de sfatul lui înțelept și cu prefăcută ardoare mi-am notat titlurile pe care mi le-a recomandat.

Aș fi preferat să citesc ceva care să-mi confere, ca prin farmec și fără a-mi da prea multă bătaie de cap, darul de-a scrie versuri admirabile, devenind astfel un poet celebru.

M-a dezamăgit și sfatul insistent al lui Bunin de a nu mă strădui să public cu orice preț, ci să mai aștept puțin, să nu mă grăbesc, căci totul va veni la timpul său.

Aici Bunin, cu un zîmbet rece abia schițat, adăugă :

— De altfel, nici nu-mi fac iluzii că ai să-mi urmezi sfatul ; ai să expediezi versuri tuturor re-

dacţiilor, numai să le vezi tipărite şi, mai cu seamă, să-ţi vezi tipărit numele. Prin toate acestea am trecut şi eu. Iar acum regret nespus că am publicat multe lucruri slabe. Crede-mă, dragul meu, ar fi de ajuns să-ţi dau cartea mea de vizită ca să fii publicat în orice revistă lunară...

Dumnezeule, oare s-ar putea chiar în „Sovremennîi Mir" ? — gîndii eu.

— ...dar e mai bine să n-o faci. Mai aşteaptă.

O, cît aş fi vrut să mă avînt spre el, rostind într-un geamăt :

— Vă rog, Ivan Alexeevici, recomandaţi-mi versurile, daţi-mi, daţi-mi cartea dumneavoastră de vizită. De ce n-aţi face-o ? Singur aţi spus : pentru dumneavoastră n-ar fi mare lucru !

Dar în loc de toate astea am rostit cu prefăcută supunere :

— Înţeleg. Da, da. Fireşte. Aveţi perfectă dreptate. E mai bine să aştept.

El îmi aruncă o privire sarcastică :

— Şi totuşi sînt sigur că încă astăzi ai să alergi cu versurile dumitale la „Odesski listok". Vă cunosc eu, tineri poeţi ! Pe mine nu mă duceţi ! Şi eu am fost la fel.

Apoi, schimbînd vorba, spuse foarte serios, cu convingere adîncă :

— Ai vrea desigur să afli de la mine cît mai repede toate tainele creaţiei. Nu ştiu dacă sînt în stare să te ajut cu ceva în această privinţă. Dar iată un lucru pe care trebuie să-l ţii minte. În

primul rînd — şi asta e principalul — trebuie să ştii să înfrîngi repulsia faţă de coala albă de hîrtie, repulsie pe care o resimte aproape fiecare scriitor adevărat, şi să scrii în fiecare zi, în mod regulat, fără să aştepţi inspiraţia, dispoziţia potrivită şi altele asemenea — să scrii cum ai merge la slujbă... sau la liceu.

Aşteptam înfrigurat o nouă întîlnire cu Bunin, dar între timp izbucni războiul, el plecă, şi de-abia după patru ani l-am revăzut, pomenindu-mă faţă-n faţă cu el pe incomoda scară în spirală ce cobora în birourile ziarului „Odesski listok", unde, după cîte mi-amintesc, aveam de încasat un onorar pentru nişte versuri publicate.

Stătea în faţa mea, aşa cum îl ştiam, uscăţiv, cu o expresie sarcastică pe chip, tipic locuitor al capitalei, inaccesibil — acelaşi Iv. Bunin al meu, la care în toţi aceşti ani — chiar la punctul de observaţie al unităţii de artilerie — n-am încetat o clipă să mă gîndesc şi care devenise într-un fel organul de control al conştiinţei mele artistice. Bunin se dădu înapoi şi mă examină amănunţit, de parcă s-ar fi pregătit să mă descrie chiar acolo pe loc.

— M-aţi recunoscut ? am întrebat eu.

El nu răspunse nimic — am avut chiar impresia că nici nu mi-a auzit întrebarea — şi continua să mă examineze, ba m-aş încumeta chiar să spun — să mă „citească", făcînd din cînd în cînd în minte însemnări pe margini.

— Ofițer. Cavaler al Ordinului Sf. Gheorghe. Demobilizat. Ai crescut. Te-ai maturizat. El trase cu coada ochiului spre piciorul meu drept, pe care încă nu mi-l puteam sprijini bine pe treaptă. Rănit. Osul n-a fost atins ?

Ca de obicei, am început să tușesc de emoție. El deveni dintr-o dată și mai atent, ascultîndu-mi tusea puțin răgușită, aspră, cu un timbru mult mai grav decît înainte.

— Gazele ? rosti el semiinterogativ. Fosgenul ? Și îmi întinse mîna uscățivă, atît de bine cunoscută mie, cu palma desfăcută larg, prietenește. Bună ziua, Valea — spuse el și, după cum mi se păru, mă privi admirativ. Tînărul poet Valentin Kataev !

— Sînteți de mult la Odessa ?

Pusesem întrebarea de tulburat ce eram, căci știam că fugise din Moscova bolșevică la Odessa, unde zilele trecute publicase cîteva poezii noi ; una din ele era descrierea unei poetice seri moscovite și a chipului unei poetese despre care nu mai auzisem pînă atunci : „*Manșon uriaș, palid obraz*".

Apoi, după cîte-mi amintesc, poetesa spunea languros : „*Kuzmin, citește-ți noul triolet*".

Și toată această mică poezie se încheia printr-un vers scurt : „*Sarbădă, rece, desfrînată*". Era Bunin întreg, cu preciziunea, laconismul, sarcasmul și ura lui față de arta diletantă.

Am făcut observația că poetul Kuzmin n-a scris, pare-se, niciodată triolete. Bunin spuse că nu s-a gîndit la Mihail Kuzmin. Notase primul nume ce-i venise în minte. „Dacă vrei, pot să-l schimb cu oricare altul."

Din altă poezie mi-au rămas în minte două fragmente. Iată primul: *„Pe unde eşti? Cutezi a te uita / La apa verde-a golfului Biscaia / Printre femei în alb şi pălării de panama?“*

Şi ultimul: *„Du prinţului, prinţesei, plecăciune, / Dă-mi mîna mică s-o sărut uşor, / Pentru iubirea pe care-o pot spune, / De astăzi înainte, tuturor...“*

N-am mai întîlnit niciodată în nici o culegere aceste versuri, dar cred că dacă cineva ar răsfoi colecţiile de ziare şi reviste apărute la Odessa în acea perioadă, le-ar găsi negreşit.

Era Bunin nou pentru mine, care mă speria, aproape un emigrant, ba poate chiar un emigrant adevărat, care sesizase cu sfîşietoare acuitate pieirea, prăbuşirea vechii Rusii, dezagregarea tuturor legăturilor; numai un om care a înţeles pînă la capăt că viaţa s-a sfîrşit putea să scrie şi să publice versuri despre o dragoste a sa tainică, duioasă, poate neîngăduită, pe care *„o pot spune, de astăzi înainte tuturor“*.

De ce „de astăzi“? De ce „o pot spune tuturor“?

Din simplul motiv că de astăzi încolo nu va mai fi nimic. Totul s-a sfîrşit. El a rămas în Rusia, cuprinsă de o revoluţie pentru el cumplită, necruţătoare. Ea — prinţesa — e acum undeva departe, în Franţa şi admiră: *„apa verde-a golfului Biscaia, / printre femei în alb şi pălării de panama“*.

Şi apoi, în loc de *„transmite“* formula preţioasă „du“ cum se spune în lumea mare.

„Du prinţului, prinţesei, plecăciune.“

În versurile acestea simţeam o rupere tragică. Deznădejdea. Groaza şi totodată resemnarea. Asemenea versuri pot fi scrise în noaptea dinaintea execuţiei.

Am coborît pe strada Lanjeronovskaia, trecînd prin faţa teatrului municipal, a gazonului cu stema oraşului Odessa, alcătuit din flori, am depăşit porticul antic al Muzeului de Istorie, clădirea municipalităţii, faimosul tun din fontă, aşezat pe un afet de lemn, în trepte. Apoi, fără să ne grăbim, am luat-o pe bulevardul Nikolaevski, de la monumentul lui Puşkin spre monumentul ducelui de Richelieu, aşezat pe un piedestal dintr-o bombă de fontă, cu mîna îndreptată spre depărtările mării, spre „libera stihie“.

Palatul de lîngă hotelul „London“ era ocupat de statul-major german, la intrare erau postate perechi de sentinele, cu căşti adînci, de un cenuşiu-închis, iar sus, de-a curmezişul bulevardului, atîrna o pînză de steag de un galben-aprins — aş spune un galben de viespe — pe care se putea citi o inscripţie scrisă cu negru în limba germană, cu caractere gotice, groase. Oprindu-se o clipă, Bunin descifră cu ochii lui ageri de vultur : „Automobilen langsam zu fahren“, ceea ce însemna ordinul : „Reduceţi viteza automobilelor !“

Doi sau trei ofiţeri austrieci, cu săbiile în teci nichelate, stăteau lîngă clădirea Statului-major şi

citeau comunicatele de pe front, expuse în rame cu plasă, semnate de feldmareşalul Ludendorf şi multiplicate la rotativă.

Mă cuprinse un sentiment ciudat : eu, ofiţer rus, cavaler al ordinului Sf. Gheorghe mergeam pe străzile unui oraş rusesc ocupat de armata inamică, alături de un academician rus, scriitor celebru, care fugise de bunăvoie din Rusia sovietică, cuprins de valul panicii generale şi se ascundea de nu se ştie ce primejdie în sudul ocupat, într-un stat ucrainean născocit de germani, condus de un oarecare hatman Skoropadski, de care nimeni nu auzise vreodată pînă atunci — aproape un personaj de operetă — fost general sau poate chiar numai colonel în armata ţaristă.

— Cînd ne-am văzut noi ultima dată ? întrebă Bunin.

— În iulie 1914.

— Iulie 1914, rosti el gînditor. Patru ani. Războiul. Revoluţia. O veşnicie.

— Am mai fost o dată la vila dumneavoastră, dar nu v-am mai găsit.

— Da, am plecat la Moscova chiar a doua zi după declararea războiului. Am răzbătut cu greu pînă acolo. Toate liniile ferate erau blocate de eşaloane militare. Mă temeam de România, de flota turcă...

Tăcurăm un timp.

Abia acum am simţit dogoarea zilei de iulie. Un vînt de stepă, uscat, puternic, purta peste cîmpul

Kulikovo rotocoale de colb negru, smocuri de fîn presat, se juca prin cozile cailor strînşi aici de prin conacurile învecinate conform ordinului de rechiziţionare a cailor. Abia acum am văzut cerul cu reflexe metalice, ameninţătoare, şi amurgul sîngeriu deasupra oraşului, care pentru mine s-a asociat pe vecie cu versurile: *„Ediţia de seară, ediţia de seară,/ Germania! Italia! Austria! Cernit / De cearcănul mulţimii ce piaţa o-nconjoară / Şuvoi de sînge roşu a ţîşnit."*

Şi altele, mai înspăimîntătoare: *„Mama şi amurgul ucis de nemţi". „Ah, închideţi, închideţi ochii din ziare!"*

Versurile acestea le scrisese cu curaj în zilele delirului patriotic acelaşi tînăr futurist, autorul poeziei „Portul" ce mă încîntase cîndva atît. Dar acum îi ştiam numele: Vladimir Maiakovski...

„Sună la uşă. / Ce-i cu mata, / mamă? / Eşti albă / ca giulgiul de-nmormîntare. / «Lasă-mă. / De el, / despre mort e-o telegramă. / Ah! închideţi, închideţi ochii din ziare!»"

Aceste versuri le-am purtat în suflet pe toate drumurile războiului. Dar putea oare s-o ştie Bunin? În prezenţa lui mă temeam pînă şi să pronunţ numele lui Maiakovski, pe care el îl socotea profanator. Aşa cum mai tîrziu n-am putut niciodată rosti în prezenţa lui Maiakovski numele lui Bunin. Ei se excludeau reciproc.

Şi totuşi amîndoi îşi au locul alături în memoria mea şi-n privinţa asta nu-i nimic de făcut.

Bunin mergea repede, scoţîndu-şi în afară barbişonul şi rotindu-şi gîtul vînjos, privea cu atenţie în jur, de parcă ar fi vrut să-şi întipărească bine în memorie, iar apoi să descrie în modul cel mai amănunţit tot ce ne înconjura : trunchiurile tărcate de culoarea fisticului ale platanilor seculari, portul adormit la capătul bulevardului, prelunga maşină „Benz" a statului-major german, cenuşie ca oţelul, ce tocmai cotea lunecînd pe asfalt pe lîngă sentinelă — un obişnuit soldat rus cu o cocardă rotundă de funcţionar pe chipiu, împodobită cu un ciudat trident, care trebuia să indice, se vede, apartenenţa soldatului la aşa-numita „gardă de stat"[1] a hatmanului Skoropadski.

Coviltirele vărgate ale cunoscutelor prăvălioare de fructe din piaţa Ekaterininskaia, unde găseai coşuleţele din scoarţă de tei cu primele căpşuni — mari şi nezemoase — cu cireşe negre sau de un roz-pal, boabe ce păreau să oglindească un soare aproape văratic.

În maxilarele strînse cu hotărîre şi în expresia încordată a chipului dascălului meu ghiceam ascunse cu grijă tulburarea, chiar descumpănirea. Am aflat că venise cu soţia, se oprise în oraş la pictorul Bukoveţki, dar peste cîteva zile avea să se mute într-o vilă, unde mă invită să-l vizitez.

Aşa au început relaţiile mele cu Bunin, relaţii ce aveau să dureze doi ani, după care el îşi părăsi pentru totdeauna patria.

[1] În limba ucraineană în original.

Din nou o vilă la depărtare de şaisprezece staţii de tramvai. Dar de data asta nu vila lui Kovalevski, unde-l văzusem prima dată, ci alta. Mai aproape decît aceea a lui Kovalevski, pe partea dreaptă a liniei de tramvai. O vilă mai mult de stepă, decît de litoral, dar la fel de tipică pentru cartierul Bolşoi Fontan: o casă cu zidurile încrustate cu scoici, cu acoperiş de ţiglă — cu un răzor de regina-nopţii, trandafiri, liliac de Persia şi arbori tuia, uscaţi, prăfuiţi, aproape negri, împodobiţi cu conuri cărnoase, îmbibate de răşină pe ramurile lor dantelate, prin care se întrezărea întotdeauna un păienjeniş de un alb-tulbure. Terasa neacoperită era îmbrăcată toată în viţă sălbatecă, aşa încît, venind din lumina orbitoare a unei fierbinţi zile de stepă şi urcînd treptele de piatră, încinse de dogoare, şi ajungînd pe terasă, prima impresie era aceea de orbire şi abia apoi în semiobscuritate aurite desluşeai masa acoperită cu o muşama colorată, toată în desene trandafirii, formate de şuvoaie de cacao vărsată. Pe ele se tîrau viespi.

Cred că pe această terasă am văzut-o pentru prima dată pe soţia lui Bunin — Vera Nikolaevna Muromţeva, o femeie tînără şi frumoasă — subliniez, nu o doamnă, ci o femeie — înaltă, cu un profil de camee, cu părul blond, pieptănat lins într-un coc ce i se lăsa pe ceafă, cu ochi albaştri, aş spune — intens albaştri. Era îmbrăcată ca o studentă, această discretă frumuseţe moscovită, crescută într-un mediu de intelectuali — profesori, mediu care din totdeauna mi se păruse şi mai inac-

cesibil decît, de pildă, revista groasă, cu coperta cărămizie, pe care scria cu caractere slavone „Vestnik Evropî" şi care apărea sub redacţia profesorului Ovseaniko-Kulikovski, nume cu rezonanţă semnificativă şi extrem de „ştiinţifică".

În mod abstract îmi dădeam seama că Vera Nikolaevna este frumoasă, dar nu pe gustul meu : purta pantofi cu nasturi, avea picioare mari şi un nas prelung de zeiţă antică — Demeter, de pildă ; era virtuoasă, dar mai cu seamă, era soţia lui Bunin, pare-se fără cununie religioasă, ci după moda moscovită de atunci — numai civilă, fapt despre care Bunin, care mai fusese însurat, scrisese într-o notiţă autobiografică : din anul cutare „viaţa o împarte cu mine V. M. Muromţeva".

Ea era nepoată directă a lui Muromţev, preşedintele primei Dume de stat, foarte important om politic de formaţie burgheză a Moscovei cadeţilor, inspirator şi organizator al faimosului „Apel de la Vîborg".

Acum amîndoi — Bunin şi Vera Nikolaevna — fugiţi de bolşevici sau, cum se spunea atunci — din „Sovdepia" locuiau într-o vilă, la fel ca alţi emigranţi moscoviţi, aşteptînd momentul cînd puterea sovietică va plesni în sfîrşit ca o băşică de săpun şi ei se vor putea întoarce acasă.

Am ajuns să fiu la ei un oaspete atît de obişnuit, încît Bunin, fără să se jeneze de mine, se certa uneori cu soţia „în stil moscovit".

— Vera, nu eşti decît o proastă ! ţipa Bunin iritat.

Iar ea, privindu-şi stăpînul cu ochii aceia de un albastru angelic, în care nu era decît supunere, rostea într-un geamăt :

— Ioann, te implor, nu fi insuportabil de grosolan. Ea îşi frîngea degetele prelungi, albăstrui. Lasă prostiile ! Ce va crede despre noi acest tînăr poet ? Ar putea să-şi închipuie că nu mă respecţi.

Îmi amintesc că m-a uluit acest „Ioann", plin de manierism, adresat lui Bunin. Dar după scurt timp am înţeles că era întru totul în spiritul Moscovei din acele vremi, unde pasiunea pentru Rusia străveche devenise o modă.

Să-ţi numeşti soţul Ioann în loc de Ivan corespundea perfect stilului moscovit, ba poate că era aici şi o aluzie la Ioann cel Groaznic cu faţa lui uscăţivă, diabolică, cu bărbuţa-i ascuţită, cu cele şapte soţii ale sale şi ochii lui de şoim imperial, cu pleoapele pe jumătate lăsate.

În orice caz, era evident că Vera Nikolaevna era cuprinsă în prezenţa „suveranului" ei — care în fond nu semăna de loc cu Ivan cel Groaznic — de o înfiorată dragoste, poate chiar de adoraţia unei supuse sclave.

Înainte de a fi apărut această modă a stilului „Rusia Străveche", se pare că ea i se adresa lui Bunin în maniera poloneză : Jan.

Îi aduceam Dascălului meu noi şi noi versuri şi povestiri.

— Uită-te la ei, Vera — spunea Bunin ţinînd operele mele în mînă şi făcînd un semn cu capul

în direcția mea, — ca toți începătorii și el își închipuie că literatura îi va aduce glorie, bani, o viață de lux.

— Recunoaște, stimabile, spunea Bunin de data asta adresîndu-mi-se direct — că visezi să-ți vezi fotografia prin reviste și ziare, visezi la recenzii măgulitoare în presă, te duce gîndul la o vilă proprie în Finlanda, la un cont curent la Creditul lyonez, la o soție frumoasă, la un automobil ! Observi, Vera, cum a roșit ? Imediat va începe să mintă că nu dorește nimic din toate astea, ci doar un singur lucru — arta pură. Ei bine, uite ce am să-ți spun, stimabile : să nu-ți imaginezi că toți scriitori celebri sînt neapărat bogați. Înainte de a-și asigura o existență mai mult sau mai puțin îndestulată — foarte, foarte modestă ! — aproape toți trec printr-o sărăcie cumplită, chiar prin mizerie. Nu mă crezi ? Ascultă : spune-mi, cum ți-l imaginezi, de pildă, pe Kuprin ? E un scriitor celebru, nu-i așa ? E publicat pretutindeni, se bucură de un renume uriaș, e idolul publicului cititor. Ești de acord ?

— Firește.

— Ei bine, îngăduie-mi să-ți spun că acest scriitor celebru a cunoscut luni de zile cînd nu avea în buzunar nici trei copeici. Și nu la figurat, ci la propriu : nici măcar un bănuț de aramă.

Bunin rostise atît de expresiv aceste cuvinte, încît mi se păru că văd în palma lui întinsă spre mine o monedă de aramă cu pajura înnegrită — trei copeici țariste, care în acel moment dispăruseră din circulație, ca de altfel toate monezile mărunte țariste, fiind înlocuite cu mărci poștale —

cele albastre în valoare de zece copeici și cele verzi în valoare de douăzeci de copeici, precum și cu niște ciudate bancnote galbene în valoare de 50 de copeici, emise de municipalitatea Odessei, avînd pe ele stema orașului — sub forma unui scut heraldic cu o ancoră neagră, așa încît în loc de bani mărunți, toți purtau în portmoneu aceste hîrtiuțe uzate.

Bunin pleca la el în cameră cu manuscrisele mele, iar după cîtva timp se întorcea cu ele pe terasă, spunînd :

— Ei da. Continuă. Ai oarecare stofă, dar trebuie să lucrezi, să lucrezi mult.

Sau ceva asemănător.

Acasă eu studiam cu atenție urmele lăsate de creionul sau unghia sa : abia perceptibile sublinieri, „nota bene“, cruciulițe, bife, semne de exclamație — și-mi spărgeam capul să le înțeleg semnificația.

„Pe aici a trecut unghia misterioasă a enigmei...“

Cu o nerăbdare ce mă aducea uneori în pragul nebuniei, așteptam întîlnirea următoare.

Dimineața nu era voie să vii la el, deoarece lucra. Veneam din oraș după-prînz, către seară. Iar uneori, dacă nu aveam mărci pentru tramvai, veneam pe jos, străbătînd pe colbuitul drum ce trecea prin Bolșoi Fontan vreo cincisprezece verste și lăsînd în urma mea vile, faruri, stații de tramvai, oprindu-mă din cînd în cînd pentru a admira marea deschisă înfiorată de mici valuri albe, înspu-

mate şi a trage în piept adierea atît de pură şi atît de liberă a vîntului !

Iar soarele pogora peste stepă şi umbrele simetrice ale picioarelor mele cu cizme şi pantaloni de cavalerist — lungi, de parcă aş fi mers pe catalige — ajungeau doar pînă la marginea tivită cu pelin a rîpei şi acolo se frîngeau, astfel încît umbra trupului, şi a capului cu chipiul de front, mototolit, părea că se prăbuşeşte în prăpastie, plutind peste întinderea ei asemenea unui corp astral. Rareori se materializa, luînd forma unei mici siluete bine conturate, ce luneca pe prundişul de pe ţărm sau pe cîte un val de un verde-tulbure, răsucit ca un tub de sticlă cu capătul bont, şi se făcea deodată ţăndări printre stînci.

Cu o îndîrjire de maniac mă gîndeam la Bunin, la noile lui versuri şi lucrări în proză, aduse din Rusia sovietică, din misterioasa Moscovă revoluţionară.

Era un alt Bunin, încă indescifrabil pentru mine, nou, cu totul diferit de cel pe care-l ştiam atît de bine din culegerea operelor sale apărută ca supliment la revista „Niva“ în timpul războiului, într-o copertă galbenă, cu o frumoasă vinietă alcătuită din nenumărate frunze veştede duse de vînt.

După cîte se vede, în ochii cititorilor el tot mai era cîntăreţul toamnei ofilirilor, autorul „Frunzelor ce cad“, de care nu conteneam să mă extaziez.

„Pădurea: turlă fermecată / Din aur în împurpurare / Înalță vesel zid și cată / Spre luminișul plin de soare...“

Acest foarte mic poem descriptiv mi se părea a fi aidoma lui „Evgheni Oneghin“, socotit o enciclopedie a vieții rusești, o enciclopedie a tuturor peisajelor de toamnă zugrăvite în poezia rusă de la Derjavin la Fet și Polonski.

Poate că nu era nimic nou, dar „Frunzele ce cad“ părea să încheie strălucit și exhaustiv o întreagă epocă de poezie. Fiecare vers aici trezea o serie de asociații scumpe oricărui suflet rusesc.

„...Iar toamna, văduvă tăcută, / În turnul ei pestriț se mută...“ „...Și iată că răsare luna, / iar umbrele le-a și scurtat, / Fum străveziu pe crîng a pus / Și drept în ochi ni s-a uitat / Din bolți de negură, de sus.“

Cînd ajungeam la acest pasaj, îmi venea mereu în minte versul lui Pușkin: *„Ca o nălucă în brădet / Cețoasa lună a pătruns“*.

Rîndurile: *„Cornii răsună-n cîmp departe, / Cu voci sonore de aramă“* — mă făceau să mă gîndesc la „Contele Nulin“.

Și totuși imaginile erau absolut originale și-i aparțineau numai lui Bunin:

„Și-ntr-o scurteică de hermină / În crîng, cu pal obraz spălat, / Zi ultim-așteptînd să vină / Toamna ca-n prag s-a arătat...“

Apoi — admirabilul final:

„...Pe cerul de azur vor fi, / Din ghețuri scînteind, palate / Făcute din cleștar și-argint, / Iar noaptea-n albele crenele / Pătrunde-va bolta cu stele, / Din scut, Pleiada va luci / Cînd, în tă-

cerea sepulcrală, / În foc de ger se va ivi / Chiar Aurora Boreală !"

Era ceva semnificativ în faptul că „Toamna" era scris cu majusculă, ca un nume propriu. Pe-atunci asta îmi plăcea nespus. Acum însă îmi apare ca un manierism. Oricum însă — versurile erau admirabile.

În primele sale cărți Bunin mai plătea tribut reprezentărilor narodniciste tradiționale despre vechea Rusie, socotită o țară mizeră, umilă.

„Nu milenara-ți, Rusie, năpastă, / Robie, umilință, le iubesc... / Ci acest alb căuc, ci crucea asta, / Semne sfielnice, le îndrăgesc !"

Încă de pe atunci îl înduioșa mizera Rusie, întocmai cum îl înduioșa și pe un alt poet, contemporanul său :

„O Rusie, sărmană țară, / Izbele tale cenușii, / Vîntul ce cîntec înfioară, / Le simt ca dragostea dintîi !"

Acum însă, în ultima ediție, încă necunoscută nouă de „opere complete" a lui Bunin publicată în Rusia, în zece volume, la editura „Parus" din Petersburg în 1918, am citit poezia „Arhistrategul", în care Rusia îi apărea cu totul alta, schimbată :

„Arhistrategul medieval / Cu veacuri îndărăt pictat / Sub turlă, uscățiv și pal, / Stă-ncins în fier, înaripat... / Cine-l știa ? Dar iată, de curînd / A fost și el descoperit de noi, / Și-acum în capitală, vrînd-nevrînd, / E moda ca într-o de lux revistă / Să fie reprodus precum există. /

Azi despre el vorbesc esteții / Fecioarele și misticii, poeții, / Vorbirea lor sătulă proorocește / Că Rusia arhistrateg va fi, / Cămașa lui Hristos o pîngărește, / Din vechi bucoavne cată a citi / Cum Rusia cea simplă se smerește.“

Aceste versuri Bunin le-a scris, pare-se, în anul 1916, presimțind asemenea unui prooroc apropierea revoluției înfricoșătoare pentru el, revoluție cu care nu s-a putut împăca pînă la moarte.

Mai tîrziu, în emigrație, către sfîrșitul vieții, Bunin a șters cuvintele despre mistici, poeți, esteți : a șters „vorbirea lor sătulă“. Dar eu nu recunosc această autocenzură. Ce e scris — e bun scris. Nu-ți poți lua cuvintele înapoi.

Astfel mi s-a înfățișat cîndva un nou Bunin, un fel de nălucă întoarsă din lumea de dincolo a străvechii Rusii — fantastică, plină de cruzime, cu totul străină și în același timp atît de apropiată, de națională — lumea străbunilor noștri ce au făurit Rusia după chipul și asemănarea lor, cu tot monstruosul ei amalgam de păgîn și creștin, de slavon arhaic și ugrofinic, vareg, bizantin, tătar — plină de cruzime, sîngeroasă, genial de originală ! — o împărăție ce nu semăna de fel cu acea „Rusie străveche“ pe care ne-am obișnuit să ne-o imaginăm citind în clasele inferioare de școală manualul subțire de istorie a Rusiei.

Este suficient să citez doar titlurile poeziilor lui Bunin din acea perioadă : „Hoarda“, „Cel cu șase aripi“, „Măscăricii“, „Execuția“, „Călu-

gărul“, „Matfei Agerul“ — pentru a înţelege ce se petrecea pe atunci în sufletul său.

„Batîi te-a-mpurpurat în zare, / Privirea ta s-a-ntunecat. / Ca o rugină-n tremurare / Aripile-ţi s-au înălţat, / A lui Ivan cel Groaznic, deci, / Văzut-ai, monahala cucă, / Sub bolţi, ochii tăi mari, pe veci, / S-au stins pe faţa ta năucă.“

Pînă astăzi îmi trezesc un sentiment penibil rîndurile greoaie ale lui Bunin din această perioadă.

„Mai cruntă fi-va iarna / Ca toate cîte-au fost...“ „Întregu-i chip cu pielea-ntinsă / Un rîs spasmodic l-a zbîrcit, / Şi-n rînjet, rădăcini de dinţi, / Negre, din gură s-au ivit...“ „Ceţoasă e frumoasa dimineaţă, / Vai, ceţoasă-i... / Pumnalul ascuţiţi-l, / Muiaţi în sare biciul! / Haide, mujice, / Chipul să-mi spăl mă lasă, / Cizme să-ncalţ, / Caftanul să-l îmbrac, / Ci du-mă să mă-njunghie — / Dar dintr-o lovitură, / Altminteri te păzeşte: / De nu vei izbuti, / Cu dinţii vă voi sfîşia / Pe toţi, pînă la unul!... „Cneazul Vseslav în lanţuri fuse ferecat...“ „E frig şi sumbru-n grota mea... / Dorm în sicriu, mi-e haina ruptă... / Să cred, o Doamne, te-aş ruga, / Şi să mă întăreşti în luptă!“

Dacă versurile poetului îi dezvăluie întrucîtva sufletul — şi fără-ndoială că aşa este, cu condiţia, fireşte, să fie vorba de un *adevărat* poet, sufletul lui Bunin al meu, al acelui Bunin cu care păşeam acum alături de-a lungul ţărmului, se mistuia în focul gheenei. Şi dacă Bunin nu gemea, asta numai pentru că mai nădăjduia că revoluţia se va sfîrşi în curînd.

Iar viaţa îşi urma cursul obişnuit şi uneori erai ispitit să crezi că nu s-a întîmplat nimic deosebit: pur şi simplu veniseră în sud ca şi în anii trecuţi nişte oameni să-şi petreacă vara pe ţărmul Odessei — nu erau refugiaţi, nu erau emigranţi, ci obişnuiţi vilegiaturişti cu cratiţele lor albastre emailate, cu lămpile lor de gătit cu petrol, cu bonetele de baie din cauciuc, cu bicicletele, sandalele marca „Skorohod", jocurile de crichet... Poate că numărul lor, al acestor vilegiaturişti, era mult mai mare ca de obicei, dar nici asta nu alarma pe nimeni: pur şi simplu era o vară plăcută, cu vreme frumoasă, şi, după cum scria „Odesski Listok", se înregistrase „o mare afluenţă de vilegiaturişti şi sezonul balnear era în toi", aşa încît o singură vilă era ocupată de două sau chiar trei familii venite din altă parte.

Familia Bunin, de pildă, împărţise vila cu o doamnă grasă şi bogată, scriitoare, a cărei creaţie fusese recent publicată întîiaşi dată în „Vestnik Evropî", fapt care pe atunci echivala cu o „intrare în marea literatură". Amabilă, doamna îşi înghesuise mica familie — o fetişcană grăsuţă şi un soţ ce nu se remarca prin nimic, dar era un slujbaş absolut corect şi bine situat — şi cedase două camere cu o terasă lui Bunin, a cărui glorie crescuse simţitor în ultimii ani. Acum el nu era numai poetul singurătăţii, cîntăreţul satului rus şi al decăderii nobilimii, ci şi autorul unor povestiri de o uimitoare forţă şi noutate — „Domnul de la San Francisco", „Visele lui Ceang", „Respiraţie uşoară", care aproape că-l ridicaseră brusc la rangul de cel mai mare prozator rus.

Pînă şi prietenii mei — poeţii tineri şi nu tocmai tineri din Odessa — într-o bună zi, ca la comandă, îl recunoscură drept o autoritate ce nu putea fi contestată : „Niva“ publicase ca supliment operele lui Bunin, ceea ce-l consacrase dintr-o dată ca fiind un clasic.

Bunin avea înfăţişarea unui vilegiaturist, dar nu a unui banal vilegiaturist provincial cu pălărie de pai, cămaşă-apaş şi pantofi de pînză. Bunin era un vilegiaturist citadin, un rafinat intelectual : purta sandale de vară scumpe, şosete de provenienţă străină, o cămaşă de in largă, bine călcată, cu un guler răsfrînt, şi avînd într-un buzunărel exterior pince-nez-ul cu ramă de oţel pliat în două ; bluza nu şi-o încingea cu un banal şnur de mătase cu ciucuri uzaţi — ca, de pildă, tatăl meu — ci cu un cordon de piele simplu, dar, fără îndoială, scump şi acesta. Uneori îşi strecura pe sub cordon mîinile, într-un gest întrucîtva tolstoian ; pălărie de obicei nu purta, dar cînd soarele ardea prea tare, îşi punea dintr-o dată o excelentă panama veritabilă, adusă de departe, sau un chipiu de pînză din acelea pe care le purtau vara Fet, Polonski, ba poate chiar şi Lev Tolstoi.

Revăd cu ochii minţii o numeroasă societate pe terasă. În fond, n-o revăd, ci mă forţez s-o revăd, de parc-aş dibui prin întuneric în jurul misteriosului mecanism al memoriei şi aş atinge la întîmplare cu grosolanele mele degete cele mai tainice noduri ale sale.

Toţi aceşti oameni sînt refugiaţi din Rusia Sovietică : avocaţi cu renume, medici, oameni de li-

tere, ba chiar, pare-mi-se, însuşi academicianul Ovseaniko-Kulikovski, vestitul autor al „Psihologiei creaţiei", al unor articole despre Turgheniev, redactorul acelui inaccesibil şi venerat „Vestnik Evropî", unde foarte recent fusese publicată o nuvelă a doamnei grase, care cedase jumătate de vilă soţilor Bunin. Acum intrase cu adevărat, prin uşa principală, „în literatura rusă" şi se simţea acolo cum nu se poate mai bine.

Eu, de pildă, n-am intrat încă, ea însă a intrat!

Doamna nu era numai grasă. Era măreaţă, puternică. Fălcoasă. Cu muşchi rotunzi în jurul gurii mici. Cu bărbia ca un merişor tare. Brună, cu sprîncene negre, cu obraji ca focul, autoritară şi în acelaşi timp atît de gingaş, atît de feminin admirativă între cei doi vestiţi academicieni.

Nu, fără îndoială, nicicînd înainte nu se adunase la Odessa o societate atît de aleasă, e drept, compusă din refugiaţi, emigranţi politici, dezmoşteniţi, dar oricît!...

De altfel, cine ştie, cine poate şti!

În ziua aceea Bunin era într-o dispoziţie admirabilă, întrucîtva sarcastică. El se uita cu coada ochiului la doamna cea grasă, de parcă ar fi tras cu urechea la trosniturile corsetului ei de mătase. Ai fi zis că se pregăteşte să-i facă portretul chiar aici pe loc. Dar nu în toate detaliile, ci printr-o singură trăsătură de condei. Era evident că el caută această trăsătură unică, absolut exactă; în acelaşi

timp eu înțelegeam că el îmi predă în taină o lecție de literatură.

Apoi i-am citit pe chip că a găsit această trăsătură necesară și că descoperirea e prețioasă și unică. El face un gest ușor cu mîna, de parcă ar schița de la distanță în jurul feței doamnei grase magicul oval al unei note muzicale.

Toți împietresc, așteptînd să audă ce va spune.

— Așa — spune el, desenînd cu arătătorul în ovalul imaginar două mici virgule cu capetele în sus, orientate în direcții opuse. Dumitale, Elena Vasilievna, nu-ți lipsește decît o mustăcioară neagră și ești... leit Petru cel Mare.

Și dintr-o dată văzurăm cu toții chipul lui Petru.

Doamna se face în obraz roșie ca focul, neștiind cum să primească această comparație : pe de o parte, în chipul ei a fost descoperit ceva imperial și asta e bine — mai cu seamă acum, în aceste tulburi vremuri revoluționare — pe de altă parte, e vorba de ceva viril, și asta e rău. De altfel, principalul e că a „descris-o" vestitul Bunin în prezența vestitului Ovseaniko-Kulikovski și asta-i spulberă toate îndoielile.

Cu cochetărie feminină și totodată cu un aer majestuos, ea îi zîmbește lui Bunin, dar, pentru orice eventualitate, îl și amenință cu degetul :

— Ah, Ivan Alexeevici, Ivan Alexeevici, de ce îmi faci în public asemenea complimente !

Notez în gînd, generalizînd descoperirea lui Bunin, „chipul de doamnă al lui Petru".

Într-un rînd am nimerit şi eu în diabolicul lui cîmp vizual. El mă privi ţintă, schiţă cu arătătorul în aer la nivelul capului meu nişte semne complicate, apoi spuse :

— Vera, ia uită-te : urechile lui seamănă leit cu cele de lup. Şi în genere, stimabile — mi se adresă el sever — în dumneata hotărît că există ceva de lup.

...Iar Bunin însuşi avea şi el urechi de lup, lucru pe care-l observasem mai de mult !

O melancolică zi aurie de sfîrşit de vară. O petrecuserăm în doi, singuri în vila rămasă pustie : vecinii se mutaseră în oraş, iar Vera Nikolaevna plecase cu tramvaiul în oraş după alimente, a căror procurare devenea tot mai dificilă.

În ajun îi adusesem lui Bunin — la cererea lui — tot ce scrisesem pînă atunci : vreo treizeci de poezii şi cîteva povestiri, parte în manuscris, parte sub formă de tăieturi din ziare şi reviste, lipite cu clei pe coli de hîrtie de birou. Pachetul avea dimensiuni destul de impresionante.

— Vino mîine dimineaţă, să stăm de vorbă, spusese Bunin.

Am venit şi m-am aşezat pe treptele de piatră, aşteptîndu-l să iasă din casă. El ieşi şi se aşeză alături de mine. Pentru prima dată îl vedeam atît de tăcut, de gînditor. Un timp nu scoase o vorbă, apoi rosti — fără grabă, concentrat — cuvinte pe care nu le-am uitat niciodată, după care adăugă :

— Eu nu arunc vorbe în vînt.

Nu îndrăzneam să-mi cred urechilor. Mi se părea că tot ce se întîmplă cu mine este ireal. Iar el, după ce rămase din nou tăcut un timp, cu capul plecat, examinînd cu luare-aminte o mică scoică marină rătăcită în prundiş, începu dintr-o dată să spună versuri pe care nu le cunoşteam încă. Nu-l auzisem nicicînd pînă atunci recitîndu-şi propriile versuri. Le rostea ca şi cum ar fi stat de vorbă cu sine, bolborosind şi respirînd adînc în timpul pauzelor sau al cezurelor.

— *„Veni-va Noaptea mea, o Noapte lungă, mută, / Atunci va face Domnul înc-o minune rară : / Nou astru porunci-va în ceruri să răsară. / O ! luminează Lună, sclipeşte nencetat, / Mai sus înalţă-ţi chipul de soare dăruit. / Să ştie lumea-ntreagă : Ziua-mi s-a-ntunecat / Dar va rămîne-o urmă din pasul meu oprit.“*

Apoi mai recită una :

„Sînt stele prinse-n pînza mea / De vînt umflată, ca de nea, / Şi printre stele, dulce, lin, / E chipul precistei, blajin / Mie, de aceea, nici nu-mi pasă / Că ţărmul fuge şi mă lasă. / Mi-e sufletul neîmblînzit, / Crai nou pe cer a strălucit / Subţire corn în asfinţit.“

Am înţeles că se referea la ziua iniţierii mele ca învăţăcel, sau poate chiar — viza ridicarea mea la rangul de calfă.

Memoria mea n-a reţinut amănuntele convorbirii noastre. Poate că nici n-a existat vreo con-

vorbire, ci doar o îndelungă tăcere. Era o tristă şi aurie zi de toamnă pe mare linişte şi în ceruri — o lună de zi, doar un pătrar, alburiu, asemenea unui norişor.

Alături de mine şedea pe trepte, îmbrăcat într-o cămaşă de in, un Bunin cu totul diferit de omul dezagreabil, sarcastic, sec, arogant, cel cunoscut de anturajul său. În această zi părea să mi se fi dezvăluit pentru o clipă sufletul său — trist, nespus de însingurat, uşor vulnerabil, independent, neînfricat şi în acelaşi timp uimitor de gingaş.

Eram uluit de faptul că Bunin, acest favorit şi răsfăţat al soartei — cum mi se părea pe atunci — se arăta profund nesatisfăcut de locul pe care-l ocupa în literatură, mai bine zis — de locul lui printre scriitorii contemporani cu el.

Într-adevăr, în cercurile largi ale cititorilor el era puţin cunoscut, nu fusese remarcat în mulţimea zgomotoasă, în ceea ce el numea cu amărăciune „bîlciul literar". Îl eclipsau stele de prima mărime ale căror nume stăruiau pe buzele tuturor : Korolenko, Kuprin, Gorki, Leonid Andreev, Merejkovski, Fiodor Sologub, precum şi mulţi alţi „dominatori ai minţilor".

El nu era un dominator al minţilor.

În poezie domneau Alexandr Blok, Balmont, Briusov, Zinaida Hippius, Gumiliov, Ahmatova, în sfîrşit — fie că voiai sau nu voiai s-o recunoşti — Igor Severianin, al cărui nume îl cunoşteau nu numai toţi elevii de liceu, studenţii, studentele, tinerii ofiţeri, dar chiar numeroşi băieţi de prăvălie, felceriţe, comis-voiajori, iuncheri, care

însă nici nu bănuiau că există un scriitor rus pe nume Ivan Bunin.

Bunin era cunoscut şi apreciat — pînă în ultima vreme — de foarte puţini adevăraţi cunoscători şi iubitori ai literaturii ruse, care înţelegeau că acum el scrie mult mai bine decît toţi scriitorii contemporani cu el. Critica — mai cu seamă la începutul activităţii sale literare — scria puţin şi rareori despre Bunin, deoarece operele sale nu furnizau material pentru articole „care să provoace discuţii" şi nici nu puteau servi drept pretext pentru vreun mic scandal literar. Din aceeaşi cauză numele său nu era pomenit pe afişele prelegerilor şi disputelor publice, unde domnea Arţîbaşev cel de proastă calitate, cu literatura lui axată pe probleme sexuale.

El nu-mi spunea toate acestea de-a dreptul, dar astea erau gîndurile ce se desprindeau din remarcile lui fragmentare cu privire la literatura rusă contemporană, remarci pline de venin şi sarcasm.

Puteai trage concluzia că din întreaga literatură rusă contemporană el nu recunoaşte fără rezerve ca superior lui decît pe Lev Tolstoi. Pe Cehov îl socoate, cum s-ar zice, un scriitor de acelaşi nivel cu el, poate doar întrucîtva superior..., dar nu cu mult. Iar ceilalţi... Ce e cu ceilalţi ? Kuprin e talentat, chiar foarte, dar adesea neglijent. Despre Leonid Andreev a spus bine ce a spus Tolstoi : „El mă sperie, dar mie nu mi-e frică". Gorki, Korolenko sînt în fond nu artişti, ci publicişti, ceea ce nu micşorează întru nimic marile lor talente, dar... adevărata poezie a degenerat. Balmont, Briusov, Belîi nu sînt decît decadenţi de culoare locală moscovită, un amestec de Paris şi

Nijni Novgorod, „*o, acoperă-ţi picioarele palide*", „*vreau să-ndrăznesc, vreau să fiu aprig / veşmintele să-ţi smulg de pe trup*", „*rîdea cu o voce aspră de bas, / zvîrlind în ceruri un ananas...*" şi alte prostii. Ahmatova este o domnişoară provincială ajunsă în capitală ; Alexandr Blok — o poezie artificială, livrescă, cu caracter german ; iar despre „poezelele" de lacheu ale lui Igor Severianin — ce cuvînt respingător au găsit cu cale să născocească ! — nici nu merită să vorbeşti ; în ce-i priveşte pe futurişti... nu sînt decît tipuri de criminali, ocnaşi evadaţi...

În linii mari, Bunin nu făcea decît să repete în termeni puţin diferiţi cam ceea ce spusese cu cîţiva ani în urmă într-o cuvîntare la jubileul ziarului „Russkie Vedomosti" :

„...ce experienţe n-am făcut noi cu literatura noastră în ultimii ani, pe cine numai n-am imitat, de la cîte stiluri şi epoci n-am făcut împrumuturi, căror zei nu ne-am închinat ! Literalmente fiecare iarnă ne aducea un nou idol. Am trecut şi prin decadentism şi prin simbolism, şi prin neonaturalism, am plătit tribut şi pornografiei — botezată «rezolvare a problemei sexuale», şi combaterii lui Dumnezeu, şi creării de mituri, am trecut şi printr-un soi de anarhism mistic, ne-am închinat şi lui Dionysos şi lui Apolo, am cunoscut şi «zborurile în eternitate», şi sadismul, şi snobismul, «acceptarea lumii» şi «neacceptarea ei», am cunoscut imitări de bîlci ale stilului rus şi adamismul, şi akmeismul ; pînă la urmă am ajuns la huliganismul cel mai trivial, purtînd absurda denumire de «futurism». Nu-i oare asta o noapte a Valpurgiei !"

Cam aceste idei şi altele asemenea exprimase Bunin, stînd de vorbă cu mine pe treptele terasei. Şi era de data asta neobişnuit de calm, gînditor, concentrat şi sever, şi în acelaşi timp plin de o amară duioşie, ca unul ce trăieşte, în deplină singurătate, o ireparabilă pierdere sufletească.

...Aşa trebuie să se simtă un om care a pierdut mult sînge.

Cred că-l copleşea sentimentul celui ce-şi pierduse patria.

Sosi şi ora mesei, iar Vera Nikolaevna tot nu se întorsese. Atunci Bunin, îndemnîndu-mă cu un aer complice să-l urmez, o porni în vîrful picioarelor, hoţeşte, prin întreaga vilă pînă-n bucătărie, de unde — după ce auzii zăngănitul unor vase de metal — se întoarse îndată cu nişte sarmale reci pe o tigaie, cu o oală cu compot şi cu o bucată mare de pîine de secară sub braţ. Aşeză toate acestea pe masa din sufragerie şi spuse poruncitor :

— Ia loc.

Nu mîncasem încă niciodată la soţii Bunin. Nu erau gazde prea ospitaliere, fiind cam zgîrciţi. Mi se pare chiar că nici nu aveau măcar bucătăreasă, ci luau masa la nişte vecini, la care adesea mă îmbiau şi pe mine, la un ceai sau la o cină într-o numeroasă societate de refugiaţi din Moscova, unde am avut prilejul să cunosc mai multe personalităţi marcante. Aici Bunin, fără să se jeneze, îmi umplea farfuria cu tot felul de mîncăruri, repetînd într-una :

— Nu te jena. Știu — ai o poftă de lup. Mănîncă. Hrănește-te. Organismul dumitale tînăr cere multă hrană. Poezia și tinerele domnișoare îți sleiesc zilnic puterile. Nu încerca să tăgăduiești. Și eu am fost tînăr, știu ce-nseamnă toate astea !

Iar dacă la masă se servea vin, cumpărat în comun, Bunin punea stăpînire el singur pe o sticlă de vin roșu, iar ceilalți... n-aveau decît să se descurce. Pe mine, ca cel mai tînăr, el mă numea președinte al mesei și paharnic, astfel încît, de pildă, înainte de a mă împrieteni cu Alexei Tolstoi, i-am turnat nu o dată vin.

Dar să ne întoarcem la sarmale.

Erau pe tigaie doar patru — aurii, puțin arse, înotînd în grăsime sleită — și Bunin, punîndu-și pince-nez-ul, le împărți pe din două : două mai mari, după ce trase cu coada ochiului spre mine, și le puse lui în farfurie, iar două mai mici mi le lăsă mie.

— Mănîncă, nu te jena. Știu eu : ești întotdeauna flămînd ca un diavol, mai ales cînd ești în vizită.

— Ce va spune Vera Nikolaevna ! am exclamat eu.

— Așa-i trebuie. N-are decît să nu întîrzie. Și apoi, noi o să ne descotorosim cît ai clipi din ochi de toate astea, așa cum fac burlacii, o să ducem vasele la bucătărie — și gata, urmele crimei vor dispărea.

Pe-atunci într-adevăr aveam mereu o foame de lup şi, năpustindu-mă asupra gustoaselor sarmale cu varză, le-am dat gata cît ai clipi din ochi, într-un mod grosolan, soldăţeşte, remarcînd în sinea mea că nici dascălului meu nu i se putea reproşa lipsa poftei de mîncare ; în timp ce mînca, barbişonul i se zgîlţîia avid, iar gîtul uscăţiv era scuturat de uşoare spasme de voluptate, ce păreau să însoţească la destinaţie fiecare îmbucătură de sarma rece.

Cînd am ajuns la compot, el spuse, trecîndu-şi vîrful limbii peste mustaţă :

— Să nu murdărim farfurii adînci. Îţi recomand să mîncăm direct din oală...

Mîncarăm repede compotul direct din oală, după ce pedantul Bunin împărţi în prealabil cu lingura — în părţi absolut egale — pelteaua groasă, îmbibată cu lichid, un amestec din cele mai diferite fructe— caise, prune, vişine, mere verzi, pere timpurii şi altele — şi pe un ton sever îmi ceru să nu depăşesc linia de demarcaţie, deşi semnificaţia ei era mai mult simbolică.

Înarmaţi cu două linguri, ne-am năpustit o dată asupra compotului, luîndu-ne la întrecere, iar apoi am mai muiat îndelung bucăţele de pîine de secară în lichidul gros, delectîndu-ne cu aceste rămăşiţe divine, dulci-acrişoare, printre care mai dădeam şi peste cîte o lunecoasă cojiţă de prună.

Nu ştiu de ce, dar tocmai acest compot a creat o deosebită senzaţie de apropiere între noi. Apoi am luat cu noi în grădină sîmburii rămaşi de la caise şi, şezînd pe aceleaşi trepte asemeni unor

copii, le-am zdrobit cu o cărămidă şi am mîncat gingaşele miezuri albe, acoperite cu o pieliţă tare...

Am rămas la el pînă seara tîrziu, mai exact, pînă noaptea tîrziu, pierzînd şi ultimul tramvai ; Bunin mă însoţi o bucată de drum şi amîndoi am mai trecut de multe ori înainte şi înapoi pe lîngă vilă, pe şoseaua ce străbate Bolşoi Fontan, de-a lungul şinelor de tramvai, aşezîndu-ne din cînd în cînd pe banca de lîngă portiţă. Dintr-o dată, el începea să mă examineze :

— Priveşte, e noapte. Aş vrea să ştiu cum ai descri-o în cîteva cuvinte, dar aşa ca să fie zugrăvită anume noaptea *aceasta* şi nu altă noapte oarecare ? Iată, cîte nu sînt în jurul nostru — el făcu o mişcare circulară cu capul lui uscăţiv, distins — şi din toate trebuie să alegi numai ceea ce e necesar, cum se spune : tipic. Ei ?

Într-adevăr, în jurul nostru erau „de toate". Stele presărate rar, decolorate de lumina gălbuie a lunii. Un vîntuleţ călduţ de stepă. Siluetele salcîmilor. Gardurile vilelor. Chemările prepeliţelor. Liniştea. Lătratul îndepărtat al unor cîini. Din cînd în cînd — răgetul unui măgăruş. Pelinul de un argintiu prăfuit, inefabila lui aromă nocturnă. Luciul şinelor de tramvai, ce părea să alunece pierzîndu-se în depărtare, cotind-o după colţ şi acolo topindu-se în întunecimea de tăciune. Un foşnet în tufele prăfuite de măcieş, poate o pisică, sau un mic arici. Farul stins.

Şi cîte şi mai cîte !

Ne-am așezat pe o băncuță și în vreme ce eu, într-o chinuitoare încordare, alegeam cele mai importante detalii, Bunin începu dintr-o dată să bolborosească cu glas surd niște versuri. Erau ale lui Fet :

„...E sclipătul zării de gheață / Miros violete de noapte...“

Oftă adînc cu un fel de amară resemnare, de parc-ar fi încercat să înțeleagă sensul acestor versuri, și bolborosi din nou :

„...cînd moara, cînd privighetoarea“.

Își întoarse spre mine fața ce se îngusta către bărbie, apoi o înălță spre cer și eu am citit pe ea extazul.

— Cînd moara, cînd privighetoarea, repetă el. Înțelegi cît este de minunat ? Mai bine nici că s-ar putea spune ! El stă în noapte singur, prins în mrejele iubirii ce i-a cuprins tot sufletul — o iubire unică, fără seamăn... stă printre arome, sunete, năpădit de vagi imagini vizuale — și nu-și poate concentra atenția asupra unui lucru anume : ba îl absoarbe total luciul depărtării înghețate, ba, dintr-o dată, nu mai simte decît aroma violetei de noapte, ba aude huruitul morții, ce acoperă trilurile privighetorii, ba numai aceste triluri, ce acoperă huruitul ; și toate la un loc nu sînt decît dragostea lui mistuitoare. „*O îngerul meu de departe / De ce oare-atît te iubesc ?*“ — rosti Bunin cu glasul scăzut, aproape cu deznădejde, ultimul vers.

Cine îmi va dărui din nou această noapte !

— Ei, stimabile, cum ai să descrii toate acestea ? întrebă Bunin cu glas vioi.

— Le-aş descrie aşa — am răspuns eu — silueta neagră a stîlpului cu bara de deasupra ce-l face să semene cu o cumpănă şi-alături luna sîngerie. Atît.

— Bravo — spuse Bunin — aşa şi trebuie ! şi din nou începu să bolborosească încet versuri unul după altul fără a face pauze între ele, şi fără a demarca strofele, din ciclul „Ofeliei" al aceluiaşi Fet : *„Ofelia cîntă şi piere / Şi cîntă cununi împletind. / Cu flori, cu cunună, cu cîntec, / La fund, coborînd în adînc... / O, cîte n-au fost altădată / Tristeţi în amiezi fericite !* — şopti Bunin cu un oftat adînc — *Iubirea de mult e-necată, / Plutesc doar cununi împletite..."*

Cuvintele ca *„tristeţi în amiezi fericite"* mi-am dat seama că Bunin se străduieşte să nu le rostească, „să le sară", că îi este ruşine pentru Fet şi că pentru el contează doar *„că plutesc cununi împletite"*. Acest vers îl rosti cu atîta tulburare, făcînd cu mîna un gest lin şi plin de neputinţă, încît ai fi zis că însoţeşte o bucată de drum aceste cîntece şi cununi, ce se îndepărtau plutind pe unda rîului timpului într-acolo de unde nu există întoarcere.

Imediat după asta, fără a face vreo pauză, el lăsă să plutească în voie propriile sale cununi şi cîntece, absolut noi, necunoscute de mine, dintre care unele poate scrise chiar în acea zi.

„...Iar această viaţă veşnic în schimbare / Un alint de-a pururi fi-va pentru mine : / Aurora, fumul peste sat cum moare, / Parcul purpuriu cu

frunze căzătoare / Banca învechită unde-am stat cu tine. / Brazilor de mîine, cine-i știe oare? / Dumnezeu de mine le va aminti. / Fără trup voi zace în a lor visare, / Fără moarte fi-voi, o nălucă-n zare, / În acest parc roșu cînd voi poposi...“

„...O stea palpită-n infinit... / Ale cui mîini divine poartă / Cu un nectar nepreţuit / Atît de plin, un vas, de toartă? / Astru, potir umplut de chin, / De plîns celest, sărmana-mi viață: De ce stăpînul meu divin / Deasupra lumii o agață?“

Vorbea pe un ton misterios, de parc-ar fi vrut să-mi insufle nu știu ce adevăr măreț, îmbătător, pe care-l dezvăluise dintr-o dată, chiar în clipa aceea:

„...Intr-un jeț de paie, noaptea, pe terasă, / Cînt de leagăn marea șopotind... / Fii încrezător, teama o lasă / Nu păstra un gînd. / Vîntul care vine, vîntul ce palpită / Nesfîrșirea mării poartă, / Unde-i cel ce-n astă vilă adormită / Stă de strajă-n poartă? / Oare mai există cel care măsoară / Soarta, anii cîți ni se vor da? / De vrea inima să i se pară, / Atunci — da. / Tot ce porți e-n tine, deci există. / Iată, te cuprinde somnul. În privire / Bate-o adiere dulce-tristă... / De ce nu-i Iubire?“

Apoi, fără pauză:

„În vilă-i tihnă. Noapte grea. / Stele de-azur, încețoșate. / Oftează-un val: înalt se vrea, / Flori oarbe saltă, legănate. / Cu vîntul vin la banca mea, / Precum un spirit de lumină, / Stropi proaspeți, ca de peruzea, / Cînd somnorosul val suspină...“

Erau clipe cînd mi se părea că toate aceste versuri se nasc aici, pe loc, în prezența mea, că fiecare rînd, și „valul somnoros ce suspină", și „vîntul" și mai cu seamă genialele „flori oarbe" (regina-nopții !) s-au transformat ca prin miracol dintr-o simplă realitate înconjurătoare în elemente de pură poezie.

Magie ?

Pe la orele unsprezece dimineața, salvîndu-mă de cumplita căldură a acelei veri, ședeam în cada umplută pînă sus cu apă rece, iar din robinet cădeau una după alta, cu prelungite pauze, picături grele, reci, producînd sunete de o rezonanță monoton-muzicală pe diferite tonuri :

„...bibl !...bobl !...babl !...bubl..."

Sunetele aveau un efect calmant, hipnotic, liberîndu-ne parcă de acea realitate groaznică, cu totul străină și nedefinită, pe care o trăiam cu toții în acea vară.

Asta se întîmpla la cîteva zile după înfricoșătoarele explozii la depozitele de muniții, cînd...

Dintr-o dată, în ușa băii își făcu apariția tata și din expresia ce i se citea pe față am înțeles îndată că s-a petrecut ceva de necrezut.

— Du-te, a venit la tine cineva. Un domn necunoscut. Mi se pare că este... Bunin.

M-am îmbrăcat la iuţeală şi, fără a fi apucat să mă şterg ca lumea, cu părul ud, am intrat în goană în camera de la extremitatea casei, una din cele două pe care de obicei le închiriam şi care acum rămăseseră neocupate. Acolo, într-adevăr, l-am găsit pe Bunin. Stînd pe scaun picior peste picior, el conversa pe teme cît se poate de mondene cu tata, care era îmbrăcat aproape aidoma cu Bunin, numai că la tata cămaşa din pînză de casă era mult mai largă şi încinsă cu un şnur răsucit de mătase cu ciucuri, iar sandalele sale erau ieftine, cumpărate la piaţă şi trase pe piciorul gol. Barba sa, în comparaţie cu barbişonul îngrijit al lui Bunin, părea şi ea dezordonată. Dar atît la tata, cît şi la Bunin, ca la doi autentici intelectuali ruşi ce erau, se bălăbăneau pe piept pe nişte şnururi negre identice pince-nez-uri demodate în ramă de oţel, amănunt care-i făcea pe amîndoi să semene cu Cehov : Bunin părea un Cehov cu înfăţişare tinerească, iar tata — unul îmbătrînit.

Cauza vizitei era următoarea : îi spusesem într-un rînd că noi închiriem camere şi Bunin venise de la Bolşoi Fontan, vrînd să instaleze la noi nişte cunoscuţi de-ai săi din Moscova, refugiaţi, rămaşi fără adăpost. Ulterior am aflat că aceşti refugiaţi erau Alexei Tolstoi şi familia lui.

Bunin izbutise să examineze cu ochii săi ageri totul şi, după toate probabilităţile, îşi şi formase o părere despre felul nostru de viaţă.

Cred că această părere coincidea cu aceea pe care cîndva în tinereţe şi-o formase despre mine şi locuinţa noastră Iuri Oleşa :

„...I-au plăcut mult versurile mele, mă ruga să i le citesc iar şi iar, aprobîndu-le cu exclamaţii zgomotoase. Apoi mi le-a citit pe-ale lui, care mi-au părut culmea perfecţiunii. Şi într-adevăr, erau de un lirism sfîşietor... După cîte mi-amintesc, eram amîndoi elevi de liceu ; el mă primea într-o casă încăpătoare, cu mobilă puţină. Aici locuiau tatăl său văduv, el şi fratele lui ; era o casă tristă, neprimitoare, din care se vedea că lipseşte femeia..."

Această casă tristă, neprimitoare, a văzut-o atunci şi Bunin. Şi fireşte, înţelese îndată că pentru Alexei Tolstoi, cu apucăturile lui boiereşti, camerele noastre şi divanul desfundat nu sînt de fel potrivite.

Tata şi Bunin discutau tacticos pe diferite teme. Întîi s-a vorbit despre exploziile de la depozitele de muniţii — „le-au aruncat în aer bolşevicii", spuse Bunin cu convingere ; apoi s-a trecut la teme gospodăreşti.

Pe pervazul încins de dogoare al ferestrei veneţiene se aflau la uscat unele mici accesorii de toaletă masculină — gulere, şosete, batiste, spălate într-un lighenaş emailat chiar de tata, în lipsa unei femei de servici.

— Pot să vă dau un sfat util — spunea Bunin — să nu spălaţi niciodată şosetele în apă fierbinte. Clătiţi-le cu grijă în apă rece şi fără săpun, iar apoi nu le călcaţi, ci uscaţi-le pur şi simplu la soare. N-au să vă mai transpire niciodată picioarele. V-o garantez. Am aflat şi eu nu demult

această metodă şi pot să spun că folosind-o, simt că am renăscut.

După ce rămase la noi — ca un vizitator — vreo douăzeci de minute, după ce discută cu tata despre Jukovski şi Turgheniev, după ce i-au ocărît amîndoi într-un glas pe modernişti, Bunin se ridică şi îşi luă rămas bun de la tata, printr-o scurtă şi corectă strîngere de mînă.

— Mă bucur că v-am cunoscut.

— Cum vi se par creaţiile lui Valea ? întrebă tata aproape tînguitor, învingîndu-şi stînjeneala.

— Dar dumneavoastră cum vi se par ? întrebă Bunin ca răspuns la întrebare.

— Mie, ca părinte, mi-e greu să fiu obiectiv, dar mi se pare că poeziile lui în ce priveşte rimele şi metrii sînt destul de bune. În schimb povestirile, după mine, sînt mai mult foiletoane sărace în conţinut, superficiale. Nu aveţi această impresie ?

— Ei, asta ar fi o discuţie lungă şi nu tocmai simplă.

— Ce părere aveţi, o să iasă ceva din el ?

— E greu să răspunzi în două cuvinte — spuse cu seriozitate Bunin — timpul are să decidă.

Şi el se îndepărtă fără să-mi îngăduie să-l însoţesc.

Roşind pînă la rădăcina părului, stăteam în uşa întredeschisă şi ascultam ciocănitul tineresc, dur al tocurilor sale, în timp ce cobora în fugă de la etajul trei, făcînd să răsune scara de vuiet şi ţăcănit ascuţit.

Abia mai tîrziu, cunoscîndu-l îndeaproape pe Bunin, am înțeles adevărata semnificație a vizitei sale. Camerele de închiriat nu erau decît un pretext. În realitate — sînt profund convins de asta — Bunin dorise pur și simplu să vină pe neașteptate și să vadă cum trăiesc, cum arată locuința noastră, ce fel de om este tata. Bunin era peste măsură de curios, vroia să cunoască amănunțit viața din jur, să vadă totul cu ochii lui necruțător de ageri.

Vizita lui mi-a lăsat un sentiment ambiguu. Pe de o parte eram măgulit, iar pe de alta simțeam o inexplicabilă amărăciune: mi s-a părut dintr-o dată că-l văd cu ochii lui Bunin, ochii unui străin, pe tatăl meu îmbătrînit, singur, purtînd amprenta vagă a decăderii, cu părul de seminarist netuns de multă vreme și pantalonii negri necălcați; că văd locuința noastră de patru camere, care mi se păruse întotdeauna decent, ba chiar luxos mobilată, dar care în realitate era pe jumătate goală, cu mobilă de culoare neagră, grosolană imitație a „abanosului", făcută din lemn ieftin de brad, fapt căruia îi stăteau mărturie rosăturile și ornamentația pe alocuri smulsă — la suprafață neagră, iar în interior albă; acestui stil lipsit de gust, cu jardiniere care imitau coloanele dorice, i se spunea pare-se în derîdere „bruhaha".

O lampă de petrol atîrnată de plafon, cu un balon de bronz plin de alice, acum adaptată la iluminatul electric. Două așa-zise „tablouri" — oleografii pe hîrtie, imitație de „pictură în ulei", de un gust mic-burghez, în rame aurite umilitor de subțiri, primite gratuit ca supliment la „Niva",

ceea ce le crea un fel de înrudire cu toţi scriitorii clasici ruşi, care apăreau şi ei ca supliment gratuit la „Niva". Printre aceştia se număra acum şi Bunin. O canapea de birou cîndva destul de bună, dar de multe ori retapisată şi acum tapisată cu o muşama plesnită toată, numai găuri. În sfîrşit, obiectul cel mai scump — chiar preţios : pianina de zestre a mamei, un instrument uzat, cu pedalele metalice slăbite, la care tata se aşeza uneori urmărind atent cu ochii lui miopi nişte partituri îngălbenite, în timp ce pince-nez-ul îi aluneca de pe nas ; cînta întrucîtva pe dibuite, dar cu mult sentiment „Anotimpurile" de Ceaikovski, repetînd mai cu seamă piesa „Mai", ce-mi umplea sufletul de o nostalgie sfîşietoare, nesfîrşită.

Nu eram săraci, nu trăiam în mizerie, dar era ceva ce stîrnea compătimire în lipsa aceasta de intimitate, în absenţa unei amprente feminine — de mamă şi gospodină : lipseau perdelele la ferestre şi uşi. Totul era dezgolit, nud...

Aceasta, fireşte, nu-i putea scăpa lui Bunin. El observa totul.

...Şi castronul cu terci rece de pe pervaz...

La plecare, privirea îi alunecă o clipă pe spada mea de ofiţer primită „pentru vitejie", cu dragonul sf. Anna de culoare roşie, ce atîrna singuratică pe cuierul de vară, gol. După cum mi se păru, el zîmbi crispat. Avea şi de ce : oraşul e ocupat de duşman, iar în casa aceasta stă atîrnată în văzul tuturor, provocatoare, o armă rusească de ofiţer ! El nu ştia că la noi austriecii perchezițio-

naseră mai înainte casa, cerînd să li se predea armele. Eu îmi arătasem spada. Ofițerul austriac, un tînăr ca și mine, cenușiu din cap pînă-n picioare, cu uniforma impecabil călcată, cu jambiere și chipiu nou-nouț, după ce o răsuci în mîinile lui înmănușate, silabisi inscripția : „Pentru vitejie" — și mi-o înapoie cu cochetă amabilitate militărească, spunînd că pot s-o păstrez, deoarece „o asemenea armă nu se ia decît în luptă".

Puse alături, aceste amănunte făceau ca totul să pară îngrozitor de trist.

Se făcu toamnă tîrzie, iar de întoarcerea lui Bunin la Moscova tot nu putea fi vorba. Puterea sovietică, căreia toți îi prevesteau pieirea, nu numai că nu pierea, dar după toate aparențele — se consolida.

În Germania izbucnise revoluția, Kaiserul fusese detronat, armata germană capitulase, nemții și austriecii părăseau în grabă Ucraina, astfel încît încheierea nerușinatei păci de la Brest — principal cap de acuzare împotriva bolșevicilor — în fond nu mai avea acum nici o însemnătate practică : Lenin avusese dreptate.

La Odessa în locul nemților veniră învingătorii lor, așa-zișii „aliați", și în sud începu acea perioadă de aproape doi ani, în timpul căreia puterea trecu dintr-o mînă în alta de vreo șase ori, dacă nu și mai mult, pînă cînd se instaură definitiv și pentru totdeauna puterea sovietică.

Toată această perioadă tulbure, ciudată, unică, Bunin a petrecut-o în casa boierească din strada Kneajeskaia a prietenului său pictorul Bukovețki, care-i pusese la dispoziție întregul parter — trei camere ; acolo mergeam să-l vizitez, simțindu-mă de fiecare dată teribil de tulburat, înainte de a suna la intrarea de serviciu.

De obicei, ușa mi-o deschidea o subretă elegantă, în pantofi cu tocuri Louis XV, cu o bonețică tare scrobită și un minuscul șorțuleț de batist, cu buzunărașe ca de păpușă. Ea fusese pusă la dispoziția soților Bunin o dată cu casa și înfățișa un contrast izbitor cu întreaga ambianță din oraș, din Rusia, din lume.

Viața lui Bunin în aceste camere boierești, cu ușile masive, lustruite, cu parchetele făcute oglindă, cu pervazurile calde de marmoră ale ferestrelor venețiene, cu ivărele de aramă ferecate pînă la luciu, cu plafoanele curate, înalte, ce vara păreau să răsfrîngă verdele salcîmilor albi sădiți la mică distanță pe liniștita stradă aristocratică, iar iarna — albastrul nămeților pe care se conturau siluetele estompate ale săniilor birjarilor, viața lui în aceste camere cu mobilă puțină, strict necesară, dar de foarte bună calitate — fără etajere, măsuțe, bibelouri, șervețele, covorașe, albume și milieuri dragi micului burghez — corespundea cum nu se poate mai bine ideii ce mi-o făcusem despre un aristocrat, nobil de viță veche, academician rus, om de gust impecabil.

Aici în fața mea nu mai aveam un vilegiaturist, ci un autentic cetățean al urbei noastre, poate chiar, datorită împrejurărilor, un claustrat politic, care-și elaborase un orar al zilei cu o precizie matematică.

Muncea mult. Aveam impresia că scrie neîntrerupt. Oricînd aș fi venit, vedeam mereu întredeschisă ușa biroului, ce dădea într-un coridor cufundat în penumbră, iar în dosul ei — o fereastră cu vederea spre o curticică liniștită, o masă nu prea mare și pe Bunin, fără haină, într-o cămașă proaspăt călcată cu mînecile suflecate, ce lăsau să i se vadă brațele uscățive, mușchiuloase. Cu ochelari rotunzi de lucru pe nas, care-l făceau să semene a bufniță, el scria repede, acoperind filele înguste cu ieroglifele lui decorative, atît de personale.

Scria cu un stilou cu peniță de aur, pare-se marca „Mont Blanc", cu cerneală verde-închis, iar pe pagina isprăvită nu punea sugativa, ci, nerăbdător, o dădea deoparte să se usuce ; dacă i se întîmpla să însemne ceva în blocnotes, îl scutura ca pe un evantai, pentru ca pagina să se usuce mai repede.

Auzindu-mi pașii, spunea de obicei, fără a întoarce capul :

— Du-te la Vera Nikolaevna, eu isprăvesc îndată.

Mă duceam în odaia mare cu ferestrele spre strada Kneajeskaia — salonul lor — unde mă întîmpina Vera Nikolaevna, care, respectînd anumite îndatoriri mondene de gazdă, mă întreținea

discutînd fără să mă obosească pe diferite teme ; bineînțeles, nu se umilea să vorbească despre vremea de afară.

Dar, fiind o femeie cu mintea ageră și avînd aceeași neostoită curiozitate ca și Bunin, nu izbutea să mențină acest ton decît scurt timp, după care trecea la cu totul alte teme, de loc mondene, punîndu-mi întrebări de felul acesta :

— Ei, cum se desfășoară romanul dumitale de dragoste cu fermecătoarea Natașa N. ? Nu-i așa că-i fermecătoare, cu gura ei mare de copil, cu brațele lungi, o adevărată Natașa Rostova ? Bagă de seamă însă, a ei „maman", cu tot aristocratismul său, ar putea să te dea într-o zi pe ușă afară. Va să zică, cu Irène A. totul s-a sfîrșit ? Ah, cît ești de nestatornic, un adevărat discipol al lui Bunin. Ea ofta melancolic. Și, îngăduie-mi să te întreb, cui i-ai dedicat aceste *„piciorușe ce urme au lăsat"*, nu izbutesc să înțeleg ale cui sînt piciorușele. Oare nu sînt cumva prea multe piciorușe ?

Era la curent cu toate aventurile mele amoroase, pe unele dintre fetele pe care le curtam le cunoștea personal, se interesa în modul cel mai viu de isprăvile mele — de altfel, destul de nevinovate ! Și, în genere, nu semăna de loc cu o doamnă severă, soție de academician, ci mai curînd cu o soră mai mare sau chiar cu o verișoară măritată.

— Jan, i se adresa ea lui Bunin care tocmai intra pe ușă, află că romanul lui de dragoste cu Natașa e în toi.

— A... bineînţeles... spunea Bunin. Uită-te la el : obrajii i s-au scofîlcit, şi are nişte cearcăne... Se vede de la o poştă că în loc să lucreze, îşi pierde nopţile Dumnezeu ştie pe unde ; pesemne că aşteaptă pe sub fereastră ca „ea" să-i dea drumul înăuntru. Pe dracu, stimabile, n-ai nimerit-o ! Ehei, le cunosc eu bine pe aceste liceene cu gura mare şi braţele lungi !...

Bunin se aşeza la masa rotundă, masivă, din lemn de palisandru, pe care stătea, oglindindu-se în întregime ca într-o oglindă vişinie, o ceaşcă din aramă subţire ştănţuită sau, mai bine zis, din alamă, care slujea drept scrumieră — o emisferă uşoară, goală pe dinăuntru, gravată cu ornamente orientale, cumpărată de Bunin, mi se pare, la bazarul Atmeidane din Constantinopole, sau poate la Smirna sau Alexandria.

În orice caz, această scrumieră îmi evoca întotdeauna poeziile cu teme orientale ale lui Bunin şi, în primul rînd :

„Suflă peste tăiş — şi dinte / De sirian pumnal cu ţinte / Pătrunse-n boarea albăstrie. / Sub boare-aprinse scînteieri : / Motiv de aur şi de fier / Făcut cinstire ca să fie / Pentru Allah şi-al său prooroc. / Mînat de zei şi de noroc / Spune, bravule calif, / Ce-i scris pe lama-ţi ascuţită ?" / „E taina tainelor, cumplită, / Ne spuse el : Lam. Mim. Elif."

Pentru mine, scrumiera aceasta era ca o taină a tainelor. Elif. Lam. Mim. Şi se oglindea în luciul mesei rotunde.

Stînd picior peste picior, Bunin scutura cu o mişcare precisă în ea scrumul ţigării.

Nu ştiu de ce, dar îmi plăcea grozav scrumiera ; mi se părea culmea luxului, aproape o piesă de muzeu, obiectul unui cult tainic ; era deosebit de frumoasă pe luciul îngheţat al mesei neacoperite, şi impecabil lustruită, în mijlocul acestei camere boiereşti, plină de aroma tutunului turcesc scump „mesacsudi", cufundată într-o tăcere de templu şi despărţită prin ferestre cu geamuri duble, strălucitoare, de lumea exterioară.

Acum cred că acea scrumieră era cel mai ieftin suvenir de bazar, dintre acelea pe care le aduceau cu sutele pasagerii Societăţii ruse de comerţ şi navigaţie „Ropit" din cursele lor prin Asia Mică. Eu însă eram pur şi simplu fascinat de ea şi, îmi spuneam ca un copil : cînd am să mă fac mare, voi avea neapărat o scrumieră aidoma în care voi scutura scrumul unor ţigări umplute cu cel mai scump tutun turcesc „mesacsudi".

Pe atunci scrumiera era încă absolut nouă, strălucitoare, numai în interior i se întunecase puţin luciul, devenind cenuşie de pe urma scrumului de tutun şi a chibriturilor arse. De îndată ce am văzut-o, m-am gîndit, nu ştiu de ce, la una din noile poezii ale lui Bunin şi anume „Cădelniţa".

„În munţii sicilieni, într-un schit părăsit /....... e-un altar pustiit / Şi-n faţa lui, în colb, funebru aurită, / Stinsă de mult de tot şi prea de mult / golită, / Cădelniţa cea neagră-nlăuntru

poartă-acum / Funingini și tămîi ce-au ars în ea odată. / O! inimă-nvelită-n văpaie-nmiresmată / Uitării să n-o dai. / Să arzi pînă la scrum."

O,-o, cît visam pe-atunci ca inima-mi să ardă pînă la scrum! Și nu-mi închipuiam cît de cumplit e acest lucru.

— Ei, ce vești?
— Am scris o nouă poveste.
— Firește, ai adus-o?
— Da, iat-o!
— Vera, nu pleca. Îndată Valentin Kataev ne va citi noua sa povestire. Te ascultăm.

De obicei, după ce asculta atent și răbdător noua povestire pînă la capăt, Bunin nu se pierdea în discutarea detaliilor, ci se limita la două-trei observații scurte în legătură cu ce este izbutit și ce nu este izbutit în povestire; de ce anume cutare lucru este bun, iar cutare nu este bun; urmau cîteva indicații practice.

El se referea întotdeauna inițial la lucruri mărunte, dar de la ele trecea invariabil la generalizări importante. Astfel, de pildă, am aflat că în literatură nu există teme interzise: important este numai ca totul să fie spus cu tact. Mi-am însușit pentru totdeauna cîteva recomandări de-ale lui Bunin: tactul, exactitatea, concizia, simplitatea, dar, firește — și Bunin o sublinia în repetate rînduri — nu despre acea simplitate mai rea... decît hoția, ci de simplitatea ce izvorăște din cizelarea minuțioasă a fiecărei fraze, a fiecărui cuvînt în parte, din viziunea absolut proprie a autoru-

lui asupra lumii înconjurătoare, viziune liberă de orice imitare a cuiva, fie el chiar Lev Tolstoi sau Puşkin, cu alte cuvinte, iscusinţa de a vedea lucrurile într-un mod propriu şi de a scrie despre ele într-un fel de asemeni propriu, în afara oricăror influenţe sau reminiscenţe literare.

În special Bunin mă făcea atent la clişee literare, ca de pildă „piezişe raze ; soare în amurg", „gerul se făcea mai aprig", „se-nstăpîni tăcere" „ca-n tobă ploaia-n geam bătea" şi altele asemenea, despre care înaintea lui Bunin vorbise şi Cehov.

Printre micile clişee literare Bunin includea de asemenea obiceiul oamenilor de litere lipsiţi de har din acele zile de a preciza neapărat că tînărul erou este „student în anul întîi", cu scopul, chipurile, de a da o nuanţă de autenticitate eroului şi chiar să precizeze înfăţişarea exterioară a acestui tînăr : „Studentul din anul întîi Ivanov ieşi pe poartă în stradă" ; „studentul din anul întîi Sidorov îşi aprinse o ţigară", „studentul din anul întîi Nikanorov se simţi nefericit".

— Mi-e tare silă de toţi aceşti studenţi din anul întîi, spunea Bunin.

Şi eu m-am jurat pe loc în sinea mea că în povestirile mele nu vor exista studenţi din anul întîi. Pentru a-mi pune mai repede în practică jurămîntul, am început aproape în aceeaşi zi să scriu o povestire despre un tînăr oarecare, dar nicidecum student. M-am împotmolit însă de la bun început, căci nu izbuteam de loc să precizez ce anume ar putea fi tînărul meu ? Pe un om mai matur îl poţi uşor face consilier titular, că-

pitan de stat-major, vînzător, şef şi cîte şi mai cîte. Cu bătrînii lucrurile erau şi mai simple: general, consilier de curte, negustor de categoria a doua, staroste sătesc şi aşa mai departe. Dar un tînăr...

Am ieşit puţin la aer, pentru a chibzui în linişte ce statut social i-aş putea da tînărului meu. Şi deodată privirile îmi fură atrase de un afiş al teatrului municipal, împodobit cu o liră neagră, ce anunţa premiera nu ştiu cărei opere. Printre altele, pe afiş, scria: „decorator Dmitriev". Admirabil, gîndii eu, tînărul meu va fi decorator.

Şi iată-mă şezînd din nou la masa cea rotundă şi lăcuită, lîngă scrumiera turcească am pus manuscrisul noii mele povestiri. Tuşind de emoţie, savurez anticipat încuviinţarea lui Bunin: tînărul meu nu e student în anul întîi şi nici măcar sublocotenent, ci — imaginaţi-vă! — decorator. E ceva foarte şic şi care corespunde întru totul realităţii.

Mi-am citit povestirea cu înflăcărare, foarte repede. Era vorba acolo, după cîte mi-amintesc, de emoţiile unui tînăr decorator îndrăgostit, de prima lui întîlnire, de ruptura cu femeia iubită, de o noapte de beţie şi — pare-mi-se — chiar de o scenă cu stupefiante într-o societate suspectă. În sfîrşit, urma descrierea unei dimineţi ce abia începea, însorită şi rece, de-ţi dădea fiori, a unei dimineţi pe bulevardul Nikolaevski, unde pe treptele de granit ale faimoasei scări ţopăiau mari porumbei trandafirii.

Toate acestea le descrisesem cu multă prețiozitate și, citind, îmi aruncam din cînd în cînd ochii pe ascuns în direcția lui Bunin, vrînd să deslușesc pe chipul lui ce impresie îi face proza mea, care mi se părea deosebit de frumoasă.

La început fața cu o expresie enigmatică a lui Bunin nu reflecta decît obișnuita atenție profesională. O dată am băgat chiar de seamă că a schimbat o privire semnificativă cu Vera Nikolaevna. Nici vorbă, îl dădusem gata pe bătrîn ! Dar treptat chipul începu să i se întunece vizibil, el își răsucea nervos gîtul, iar către sfîrșitul povestirii — spre disperarea mea — nici nu-și mai ascunse iritarea și porni chiar să ciocănească destul de tare cu tocul pe parchet. Cînd am ajuns la momentul crucial cu porumbeii care în lumina zorilor păreau trandafirii — pasaj care, după opinia mea, trebuia să-i placă în mod deosebit lui Bunin — și am rostit, nu fără o modestă mîndrie, cuvintele de încheiere ale povestirii, Bunin tăcu o vreme, apoi, întorcînd spre mine o față întunecată de furie, cu ochi în care se citea o cumplită și necruțătoare întrebare, rosti, în sfîrșit, cu voce glacială :

— Și asta-i tot ?

— Tot, am răspuns eu.

— Na-ți-o bună. Și atunci de ce naiba — zbieră dintr-o dată Bunin, lovind cu pumnul în masă cu atîta putere, încît scrumiera săltă în sus — de ce naiba ne-ai împuiat capul timp de patruzeci și cinci de minute !? Vera și cu mine stăm ca pe jăratec și așteptăm momentul cînd decoratorul dumitale va începe, în sfîrșit, să pic-

teze decoruri, şi cînd colo, nici pomeneală de aşa ceva: asta-i tot. Porumbei trandafirii — şi basta!...

La aceeaşi masă rotundă, în faţa aceleiaşi scrumiere cu misterioase ornamente arabe, Bunin mi-a citit o dată o poveste pe care tocmai o isprăvise — cerneala verde nici nu se uscase bine — o povestire fermecătoare despre moartea unui prinţ bătrîn; cînd l-am întrebat în cît timp a scris-o, îmi răspunse:

— În vreo trei ore.

Băgînd de seamă uimirea mea, el adăugă:

— În genere, scriu repede, dar public încet. Aşa, de pildă, prima parte a „Satului" am scris-o în vreo două săptămîni. Fireşte, am modelat-o îndelung în minte, dar apoi am scris-o dintr-o dată, pe nerăsuflate. Am modificat cîte ceva la transcriere şi corectură: dar aşa se şi cuvine!

Pînă atunci fusesem încredinţat că el scrie foarte încet, cu un număr uriaş de ciorne, modificări, variante, cizelînd fiecare frază, schimbînd de zeci de ori epitetele.

Am rămas cu impresia că acel gen de „flaubertism" — şi astăzi încă foarte la modă printre unii scriitori, ferm convinşi că există o anume măiestrie scriitoricească, înrudită cu măiestria, să zicem, a şlefuitorului sau ştănţuitorului, capabilă să transforme un meseriaş într-un adevărat artist — îi era cu totul străin lui Bunin, deşi vorbea şi el uneori despre „şlefuire", „cizelare" şi alte prostii, care astăzi, în epoca movismului, mă fac să surîd.

Forţa de creator de imagini a lui Bunin consta în reacţia lui uimitor de rapidă, aproape instantanee la toate excitaţiile din afară şi în capacitatea de a găsi pentru fiecare din ele modul de exprimare cel mai adevărat.

Mi-a spus că nu-şi bate niciodată la maşină lucrările, ci le scrie de mînă, cu cerneală.

— Nici pe dumneata nu te sfătuiesc să baţi direct la maşină. După ce manuscrisul e gata, poţi să-l copiezi la maşină. Dar actul creaţiei în sine, procesul propriu-zis al compunerii unei lucrări, constă, cred eu, într-o anumită interacţiune, în acea misterioasă înlănţuire care reuneşte mintea, mîna, pana şi hîrtia ; asta şi este creaţia.

Spunînd aceste vorbe, Bunin îşi atinse fruntea, apoi îşi mişcă mîna, în care ţinea stiloul cu peniţa de aur şi, plimbînd vîrful de platină pe coala de hîrtie, desenă cîteva arabescuri.

— Cînd baţi direct la maşină, fiecare cuvînt pe care l-ai bătut îşi pierde individualitatea, se despersonalizează, în vreme ce cuvîntul scris de propria-ţi mînă pe hîrtie e ca o urmă materială, vizibilă, a gîndului dumitale — crochiul lui — el nu şi-a pierdut încă legătura tainică cu sufletul dumitale — dacă vrei, cu întreaga dumitale fiinţă — aşa încît, dacă acest cuvînt este fals sau pus nelalocul lui, dacă este nepotrivit, lipsit de tact, ai s-o simţi de îndată, nu numai intuitiv, dar ai s-o şi vezi cu ochii, sesizînd o anumită încetinire accelerare sau chiar modificare a scrisului. Pe scurt, scrisul dumitale — unic, de neimitat, ca o părticică a sufletului — îţi va semnaliza că „nu

se poate", spuse el, parafrazînd întrucîtva ultimul vers al poeziei sale „Compasul" :

„Din cale nimeni nu mă va abate, / Un Nord îmi cheamă inima mereu. / Să rătăcesc nu pot din drumul meu, / Căci de va trebui-mi va spune : Nu se poate !"

Eu aduceam adesea vorba despre „Domnul de la San-Francisco", în dorința de a auzi din gura lui Bunin cît mai multe date privitoare la motivele care l-au determinat să scrie și felul în care a scris această neobișnuită povestire, ce deschisese — după părerea mea — o pagină cu totul nouă în istoria literaturii ruse, literatură care se limitase pînă atunci, cu foarte rare excepții, la înfățișarea strălucită a vieții rusești : caractere naționale, natură, mod de viață. Și dacă întîlneai la vreun clasic de-al nostru „fragmente străine", asta era numai în măsura în care ele priveau soarta Rusiei sau a rusului.

Încălcînd toate tradițiile, Bunin scrisese o operă în care specific rusesc nu era decît admirabila limbă și acea plasticitate adusă la culmea perfecțiunii, care făcuse întotdeauna ca literatura rusă să se distingă printre celelalte literaturi ale lumii, situînd-o pe primul loc. Tot restul însă în „Domnul de la San-Francisco" — peisajele, personajele, subiectul — era străin, mai bine zis — internațional, chiar cosmopolit ! — dar, mai cu seamă, ultramodern : un milionar american, un transatlantic, viața de lux în hotelurile internaționale de mîna întîi, baruri, tangouri, automobile, coc-

tailuri, radiocomunicaţii, modă pariziană, averi fabuloase şi mizerie înspăimîntătoare, într-un cuvînt, tot ceea ce ajunsese la culmea înfloririi în ajunul primului război mondial şi care, cam în aceeaşi perioadă, fusese denumit de Lenin stadiul cel mai înalt al capitalismului — imperialism.

În „Domnul de la San-Francisco" se simte mereu prezenţa invizibilă a „Titanicului" în perdiţie, iar finalul întregii povestiri răsună ca un dangăt funebru :

„Dar în sînul «Atlantidei» sălile de restaurant şi de bal erau pline de lumină şi veselie, vuiau de larma glasurilor mulţimii elegante, ce petrecea în mireasmă de flori proaspete şi în sunetele minuantei orchestre de coarde. Şi se găsea din nou acolo perechea graţioasă de îndrăgostiţi plătiţi, care evolua în ritmul dansului, unduind anevoie, strîns îmbrăţişaţi în mijlocul mulţimii, în lumina orbitoare, în strălucirea mătăsurilor, a briliantelor şi a umerilor dezgoliţi ai femeilor. Ea — o fată frumoasă cu genele lăsate în jos candid, vinovat, şi pieptănată simplu. El — un tînăr bine clădit, înalt, cu părul negru, pomădat şi lins, palid de prea multă pudră, încălţat cu pantofi de lac după ultima modă, îmbrăcat într-un frac cu pulpane lungi, ce-i venea ca turnat — semăna cu o lipitoare uriaşă. Şi nimeni nu ştia că de mult perechea aceasta se săturase de chinul fericirii sale aparente, simulată în sunetele impudic-melancolice ale muzicii, cum nimeni nu ştia că în adîncul întunecos al calei zace un sicriu în preajma mohorîtelor măruntaie toride ale vaporului care biruia anevoie întunericul, oceanul, furtuna..."

Simplul fapt de-a repeta aceste cuvinte ale lui Bunin, transcriindu-le cu mîna ta, îți produce o imensă desfătare !

Încă înainte de „Domnul de la San Francisco" Bunin scrisese o povestire anticolonialistă de o forță zguduitoare — și aceasta cu desăvîrșire „internațională" — intitulată „Frații", o tragedie ai cărei eroi erau stăpînul alb și sclavul de culoare pe fabuloasa insulă Ceylon. Această povestire ai fi putut-o chiar considera drept traducere, din Rudyard Kipling de pildă, dacă n-ar fi fost — și de astă dată — acea uimitoare limbă rusă și imaginile de mare plasticitate proprii lui Bunin, care dădeau descrierilor sale volum și precizie stereoscopică — însușire cu care nu se putea lăuda nici unul din scriitorii contemporani cu Bunin.

— De ce te miră că am scris povestiri atît de „nerusești" ? Doar n-am făcut legămînt să descriu toată viața numai Rusia, să înfățișez numai viața noastră rusească. Fiecare artist autentic, indiferent de naționalitate, trebuie să aibă un suflet universal, liber, general-uman ; pentru el nu pot fi teme tabu ; tot ce există pe pămînt poate servi drept subiect pentru artă. Un suflet al umanității, un suflet universal. „Sînt fericit — rosti el deodată, coborînd glasul pînă la șoapta tainică — sînt fericit, Vergiliu, că al tău suflet nu-i al meu și nici al tău nu este." Înțelegi : nici al meu și nici al tău. Ci al tuturor. În acest sens eu sînt, dacă vrei, internațional. Poate chiar supranațional. Iar principalul este ceea ce am realizat aici, în „Dom-

nul de la San-Francisco" şi anume: acel simfonism propriu în cel mai înalt grad oricărui suflet universal, adică o structură a poeziei literare nu atît logică, pe cît muzicală, cu schimbări de ritm, variaţii, treceri de la o cheie muzicală la alta — într-un cuvînt, acel contrapunct pe care a încercat întrucîtva să-l aplice, de pildă, Lev Tolstoi în „Război şi Pace": episodul morţii lui Bolkonski şi altele.

Poate părea curios, aproape neverosimil, că într-o perioadă în care în jur ardeau vîlvătăile războiului civil, ce începuse să cuprindă şi sudul, în casa boierească de pe Kneajeskaia, în spatele ferestrelor cu geamuri strălucitoare, continua o viaţă, de altfel, mai mult imaginară decît reală, a unui cerc foarte restrîns de oameni, preocupaţi de probleme de literatură, poezie, critică, de lectura fraţilor Goncourt în original, de veşnicele dispute moscovite pe tema lui Tolstoi sau Dostoievski şi despre semnificaţia prozei simfonice, realizate pentru prima dată atît de desăvîrşit în literatura rusă şi mondială în „Domnul de la San-Francisco".

Mi se pare că în acele zile eu am luat pentru prima dată contact cu viziunea artistică a fraţilor Goncourt.

„Să creezi în literatura zilelor noastre eroi pe care publicul să nu-i recunoască ca pe nişte vechi cunoştinţe, să descoperi o formă originală de stil — nu e încă totul; trebuie să născoceşti un binoclu, cu ajutorul căruia cititorii tăi să poată vedea fiin-

țele și lucrurile prin niște lentile neutilizate încă de nimeni ; cu ajutorul acestui binoclu vei reuși să prezinți tablouri sub un unghi nemaivăzut, vei crea o nouă optică. Fratele meu și cu mine am născocit acest binoclu, și acum văd că tot tineretul îl folosește..."

Nu folosea oare și Bunin acest binoclu ? Cine știe, cine știe !

Cei mai învederați conservatori în artă sînt foștii revoluționari. Și viceversa.

„Amintirile lui Bainville sînt foarte amuzante. Nici un cuvînt despre viața de toate zilele, contemporanii par desprinși din basme, dar de văzut, autorul îi vede printr-o optică proprie numai lui : o optică ciudată, extrem de pămîntească..."

Optica pămîntească — e admirabil !

Nu trebuie uitat faptul că am notat aici doar ceea ce mi-a păstrat memoria din acele „lecții de literatură" de care am avut parte în timpul relațiilor mele cu Bunin. Or, el nu era de loc înclinat spre viața sedentară de cabinet ; dimpotrivă, simțea o necesitate imperioasă să se afle în mulțime, să stea de vorbă cu trecătorii, să fie martorul întîmplărilor străzii, și nicidecum să stea în casă predînd cursuri de măiestrie tinerilor scriitori de felul meu. Mărturie faptului îi stau minusculele povestioare publicate ulterior — mi-

niaturi — ce nu sînt decît crochiuri trasate în fugă după natură, ca de pildă „Dricul".

„Tot ce aparține morții e deosebit, numai al ei. Lîngă poarta vilei se afla un uriaș dric uzat, la care sînt înhămați o pereche de cai negri, mari: a sosit din oraș stăpînul vilei. Este ceva deosebit, peste măsură în acest dric, în acești cai. De ce? Iată: caii și dricul i-au fost împrumutați proprietarului casei de prietenul lui, antreprenor de pompe funebre. Vizitiul de pe capră a și spus:
E un dric de la un birou de pompe funebre. Și, culmea, barba neagră a vizitiului are culoarea cremei de ghete uscată: e vopsită."

Optică pămîntească! Nu este oare aceasta movism sau, în orice caz, germenele său?

Aproape în fiecare zi, pe orice vreme, Bunin cutreiera timp de cîteva ore orașul. Îl cutreiera, ăsta-i cuvîntul, nu se plimba. Mergea cu pas sprinten, îmbrăcat într-un demi de ultimă modă, scurt pînă la genunchi, în mînă cu un baston subțire, purtînd pe cap o tichie de profesor universitar în loc de pălărie — era încordat, atent, uscățiv. Caracterul străzilor Odessei se schimba într-una în funcție de conjunctura politică. Ba părea să renască viața dinainte de revoluție, cu cai de rasă înveliți în plase albastre pe timp de iarnă, ori cu florărese și zarafi la intersecția străzii Deribasovskaia cu Preobrajenskaia, chiar în fața porții de intrare a casei lui Vagner, pe timp de vară; cu călători ce se strecurau clandestin

în birje și cu „șmecheri" instalați la măsuțele de marmoră ale celor două faimoase cafenele din Odessa — Fanconi și Robiná — cu cluburi de noapte, cabarete, cafe-șantan, teatre de miniaturi, cu elegante iahturi englezești ale cluburilor Ekaterininski și Ciornomorski, ce lunecau unul după altul prin fața farului din piatră albă cu clopot de semnalizare din aramă, pierzîndu-se în largul mării deschise, pe care vîntul venit de departe o întuneca puțin, cu cinematografe și o orchestră militară dirijată de Cernețki pe bulevardul Nikolaevski.

Dar o singură noapte tumultuoasă mătura subit toate acestea și în orașul amenințător de pustiu nu mai răsunau decît pașii sonori ai patrulelor gărzii roșii, iar geamurile caselor boierești și băncilor vibrau la trecerea carelor blindate încărcate cu marinari, care, lungiți pe aripile mașinilor, țineau în mîini puști și mausere. Ba aflai pe nepusă masă că orașul e ocupat de oamenii lui Petliura sau chiar de „băieții" vreunei căpetenii de bandă. și atunci la toate intersecțiile apăreau flăcăi cu moț pe frunte, în tunici militare zdrențuite și fără găici, cu puști necurățate pe care le țineau cu patul în sus, cerînd nu se știe ce autorizații, iar dacă nu aveai, te lăsau să treci și așa. Ba apăreau pe străzi băieți veseli din infanteria marinei britanice, ce se grăbeau nu se știe încotro, bătînd din mers o minge de fotbal. Alteori pășeau pe bulevard soldați francezi în tunici albastre și jambiere, avînd prinse la șold bidoane militare duble de aluminiu cu două guri, pline cu vinișor roșu și cu apă. Treceau ciudate trăsuri pe cîte două

roţi uriaşe, conduse de nişte negri la fel de uriaşi cu ochii holbaţi a mirare.

Îl urmăream pe Bunin în talciocul soldaţilor, unde stătea în mijlocul mulţimii cu un blocnotes în mîini, notînd impasibil şi fără grabă cu caligrafia lui cuneiformă strigăturile a doi flăcăiandri — fraţi — marinari din Flota Mării Negre, ce jucau de mama focului ţinîndu-se de umeri şi rotindu-şi pantalonii bufanţi. Cîntecele erau „Merişorul" cel la modă sau „Deribasovskaia". În jur stăteau cîţiva chinezi purtînd pieptare militare, moletiere negre şi şepci rotunde, şi ţinînd în mîini evantaie pestriţe din foiţă colorată ; pe trupurile lor atîrnau din cap pînă-n picioare tradiţionalele mărfuri chinezeşti ; morişti pentru copii, păsărele din aţă de lînă, mici dragoni şi tigri de hîrtie ce se întindeau ca o armonică între două beţişoare, pe care erau fixate felinăraşe, fluieraşe, cupoane de şantung, pantofi cu talpă groasă din hîrtie presată.

Ţin minte mirosul greţos de ulei de susan negru, de usturoi şi de sudoare omenească.

Dar Bunin nu lua în seamă nimic din toate acestea şi lucra liniştit, înnegrind filă după filă în blocnotesul său.

Cel mai uimitor era faptul că absolut nimeni nu-l lua în seamă, în pofida înfăţişării sale de profesor universitar, care nu se acorda de loc cu mulţimea din piaţă, sau poate tocmai datorită acestei înfăţişări : cine ştie drept cine era luat ? În sinea mea îmi ziceam pe atunci : nu este oare socotit aici acest domn slab, costeliv, cu tichiuţă ciudată şi stilou în mînă, drept un grafolog de tal-

cioc, vreun scamator, mag sau ghicitor, care vinde bilețele cu „ce ți-e scris?“ Asta ar fi corespuns întru totul spiritului vremii: nimeni nu s-ar fi mirat să vadă dintr-o dată pe umărul lui un papagal sau o maimuțică cu fustiță din percal.

Acest tablou avea să mi-l reamintească mai tîrziu piața din Șanhai „Templul primarului orașului“, unde printre idoli auriți, în fumul țigărilor de opium, am scos din urna sacră o hîrtiuță răsucită cu proorocirea:

„Fenixul cîntă în revărsatul zorilor. Împărăteasa nu-l bagă în seamă și e greu să schimbi ursita împărătesei. Dar numele vostru va dăinui peste veacuri.“

O mulțime neverosimil de uriașă, uniformă, mă încercuia, de parc-ar fi vrut să mă încleșteze și să mă înghită. Simțeam că-mi pierd cunoștința în noianul trandafiriu de bluze înflorate pentru copii, de perne de atlaz de un roșu inflamat și de plăpumi de puf, printre lăzi din lemn de santal... și-n fața ochilor îmi jucau într-una șirurile roșii și negre ale ieroglifelor misterioasei prevestiri. Mă căzneam să deslușesc: cine e fenixul, cine — soarele, cine — împărăteasa și al cui nume va dăinui peste veacuri?

Om trăi și-om vedea!

Într-un rînd, dorind să-i dea putința de a mai cîștiga ceva bani, prietenii l-au convins pe Bunin să citească în public noua sa povestire, încă ne-

cunoscută la Odessa — „Visele lui Ceang". El se împotrivi îndelung, afirmînd că aceasta nu interesează absolut pe nimeni, că oricum nu va veni nimeni, că marele public nu-l cunoaşte de loc şi că e pur şi simplu o prostie să consacri o seară întreagă lecturii unei singure povestiri : publicul va părăsi sala şi toate acestea nu vor aduce organizatorilor decît pagube. Pînă la urmă se lăsă înduplecat, dar îi preveni că onorariul pentru apariţia lui în public — „pentru ruşine", cum se exprimă el — doreşte să-i fie plătit cu totul independent de încasările realizate, chiar dacă sala va fi absolut goală.

— Nu sînt atît de bogat, domnilor, ca să mă fac de rîs în public şi încă pe gratis, spuse Bunin, schiţînd un zîmbet amar.

În oraş fură lipite afişe, difuzate nişte programe de format îngust, şi exact la ora anunţată, în sala mică a şcolii de muzică din Odessa — unde se organizau de obicei cele mai rafinate concerte pentru un public ales şi serile de poezie ale asociaţiei noastre „Lampa verde", despre care poate că voi vorbi într-o zi — îşi făcu apariţia Bunin. Era palid, de o eleganţă rafinată, cu cămaşa proaspătă şi un guler scrobit, înalt, între reverele căruia îşi găsea perfect locul barbişonul lui ascuţit, nu atît de lung încît să acopere nodul lăsat liber al unei cravate de mătase, închisă la culoare, cu un desen mov „ochi de păun" şi, pare-mi-se, prins cu un ac cu perlă.

În sala prost luminată şi rece şedeau organizatorii, printre care rolul principal îl juca soţul

doamnei grase — scriitoarea care semăna cu Petru cel Mare ; în sala aproape pustie, doamna se instalase de mult în rîndul întîi, drept în fața măsuței de pe estradă, unde sclipeau fragil tradiționala carafă cu apă fiartă și paharul ; din timp în timp aranja neliniștită o broșă de ametist pe impunătoru-i piept.

Pocnind din manșetele sale scrobite, Bunin ne strînse în tăcere la toți mîinile și se așeză deoparte pe o canapeluță, punînd alături o geantă pătrată mică, mai mult de damă decît bărbătească, dintr-o excelentă piele galbenă, prelucrată în Anglia. În geantă avea manuscrisul povestirii.

Era absolut limpede că serata literară a și eșuat : publicul nu venise.

— Gardă de noapte într-un birou de pompe funebre, spuse după o scurtă tăcere Bunin, plimbîndu-și ochii pe plafonul sculptat, ce nu mai fusese renovat demult. Eu, domnilor, v-am prevenit, adăugă el cu un zîmbet amar, în care nu era greu să descifrezi un gînd obsedant relativ la destinul său literar.

(Să fi fost Igor Severianin sau Vertinski, nici vorbă că sala ar fi gemut de lume. Sau să fi fost Leonid Andreev, cît despre Maxim Gorki nici nu mai vorbim. Ce să-i faci — ei sînt „dominatori ai minților“ ! Pe cînd eu, pe mine cine să mă asculte ? Numai adevărații cunoscători...)

— Ei, stimabililor, începem sau plecăm în pace pe la casele noastre ? întrebă Bunin.

— Publicul se adună puțin cîte puțin, spuse cu glas nesigur soțul scriitoarei grase, să mai așteptăm un sfert de oră și, cu Dumnezeu înainte.

— E și destul de penibil. Sala e goală. De fapt, v-am prevenit că pe mine nu vor veni să mă asculte.

— Nu-l mînia pe Dumnezeu, Ivan Alexeevici, dacă nici pe dumneata, atunci pe cine ? exclamă cu falsă însuflețire unul dintre organizatori. Nenorocirea e că afișele au fost lipite prea tîrziu, iar în ziare n-au fost anunțuri destule ; în plus, și asta-i principalul, lumea se așteaptă ca în noaptea aceasta să se producă un atac armat al haidamacilor... Așa că — înțelegi și dumneata...

— Nu mă consola, spuse Bunin cu hotărîre și duse la ochi micul afiș pe care zări de îndată o greșeală de tipar imbecilă, tipic provincială : în loc de „Visele lui Ceang“ era scris cu litere groase un lucru lipsit de sens : „Visele Ceașca“.

Fața lui Bunin se schimonosi, de parcă l-ar fi lovit cineva pe neașteptate în plex și el scoase chiar un ușor strigăt, dar de îndată redeveni stăpîn pe sine și dădu din mînă a lehamite.

— Eh, dă-o naibii !

Poate din cauză că prin ferestrele înalte cu valurile lor de storuri crem răzbăteau cînd și cînd din stradă împușcături răzlețe, cutremurînd geamurile ce zăngăneau ca izbite de niște mingi de cauciuc bine umflate și deșteptîndu-ți în minte imaginea orașului întunecat, nocturn, în încordată așteptare, cu porți baricadate și mașini blindate la intersecții, cineva începu să vorbească cu

glas scăzut despre poemul lui Blok „Cei doisprezece", care pătrunsese recent la noi din nord peste linia de demarcație și stîrnise de îndată entuziasmul tineretului.

„Ra-ta-ta! — Ecoul doar din case răspundea!"

— Nu-nțeleg ce poate să placă în poemul ăsta „Cei doisprezece" și pînă unde poate merge decăderea poetului care a alcătuit la repezeală aceste vulgare cuplete agramate — rosti sec Bunin, dînd din umeri — Vanka și Katka sînt la cîrciumă, ea în ciorapi are piștari... Un atare grad de decădere n-a cunoscut niciodată literatura rusă pînă acum. Și doar e vorba de un poet — care, ce-i drept, a plătit întotdeauna tribut manierismului — dar totuși e un poet; cîndva el a scris despre madonă, despre Minunata Doamnă, *„în lumina candelelor roșii"*... Și apoi, ce e cu acest Isus Hristos cu coroniță de trandafiri? Voia probabil să spună cunună. Coronița nu e cunună, e cu totul altceva. Aici lipsește pînă și cel mai elementar simț al limbii ruse. E cea mai tipică mostră de modernism!

Spunînd aceasta, Bunin mă privea drept în față cu ochii săi în care se citea nu simplă mînie, ci ură, iar obrajii i se scofîlciseră, părînd și mai uscățivi.

— Dumneata, firește, ești entuziasmat? Ba bine că nu! Pentru dumneata negreșit că și „Sciții" este o măreață operă profetică... Cum nu, *„ținut-am scut între vrăjmașe rase — / mongolii și Europa"*. Și apoi, spuneți-mi, ce sînt aceste mașini

de oțel în care respiră integrala ? Ia gîndiți-vă, cum poate să respire o integrală, și încă nu oriunde, ci în niște mașini de oțel ? Un nonsens. Prostii decadente.

M-am fîstîcit pentru că, tăinuind faptul de Bunin, eram de mult îndrăgostit de Blok și dacă prima carte pe care îl rugasem pe tata să mi-o cumpere fusese culegerea de poezii a lui Bunin, a doua, pe care mi-o cumpărasem singur, din banii mei, fusese „Noaptea zăpezilor" a lui Alexandr Blok.

N-aș putea spune că pe atunci îmi plăcea „Cei doisprezece". Multe lucruri în acest poem mă înstrăinau de el, cum, de altfel, la început îți pare străină orice formă nouă, absolut originală, încă neîntîlnită în literatură, fără de care nu este posibil un nou conținut, cu atît mai mult, cînd acest conținut este revoluția.

Pentru înțelegerea revoluției pe atunci încă nu eram copt.

Dar și atunci „Cei doisprezece" mă zguduise prin nemaiîntîlnita sa paletă de culori — autentică, exactă, nu realistă, ci materialistă, de neasemuit, unică.

Seara neagră. Zăpada albă. Fulgi în văzduh. Dedesubt — o subțire pojghiță de gheață. O babă căzînd — buf ! iat-o zăcînd cît e de lungă. Lumini, lumini, lumini. Oameni cu puști pe umăr. O lanternă pe niște hulube, cineva duce, sfîșie și boțește o placardă mare cu inscripția „Toată puterea Adunării Constituante". Ciocolată *„mignon"* înfulecă femeia. Prin zăpadă la patru pași nu mai distingi nimic...

O, aceşti patru paşi! Nu doi, nu trei, ci exact patru. Cîte imaginaţii de poet n-au rănit ei, aceşti patru paşi. Ce greu era să te dezbari de ei.

Nu mai vorbesc despre rîndurile geniale: „*...Cu mersul gingaş, ca o boare, / În spulber de mărgăritare*“ — poate cele mai izbutite în întreaga poezie mondială.

În ce priveşte „Sciţii“, poemul îmi plăcea fără rezerve: nu numai că mă entuziasma, dar simţeam un fel de fior sacru la lectura acestor iambi grei, profetici, care şi-au păstrat puterea de fascinaţie asupra sufletului şi închipuirii mele pînă astăzi.

Totul aici era în concordanţă cu reprezentările mele de atunci privind destinele Rusiei, totul îşi găsea ecou în sufletul meu.

„*Şi al viziunii har zeiesc... / Şi ascuţitul spirit galic, / Şi geniul mohorît, nemţesc.*“

Mai cu seamă al viziunii har zeiesc.

Nu mă speriau de fel cuvintele: „*Către Europa minunată / ...vom îndrepta / Chiar mutra noastră asiată*“, nu mă supăra „lira barbară“ şi nici una din violenţele acestui neobişnuit poem eurasiatic, care îmi dezvăluise întreaga lume a unui orient ce se deştepta.

Căci eram soldat, un adevărat luptător de pe front şi ar fi fost greu să mă sperie ceva, mai cu seamă revoluţia. Soldaţii iubeau revoluţia. Ea reprezenta pentru ei dorita izbăvire de război. În asta consta superioritatea mea faţă de Bunin,

care se temea îngrozitor de soldaţi şi marinari, îi ura, pe ei, care săvîrşiseră cea mai măreaţă revoluţie din istoria omenirii ; pentru el cu toţii aveau un singur chip : imbecili, cruzi, sălbăticiţi de sîngele vărsat, deşănţaţi, nu revoluţionari, ci făcători de răzmeriţe, asasinii Rusiei.

Eu însă, care trăisem în război cot la cot cu ei aproape doi ani, care laolaltă cu ei prinsesem şi hrănisem cu sîngele nostru păduchii, care mîncasem cu ei, iar pe unii îi învăţasem să citească — ţin minte că le citeam în tranşeea umedă de lîngă Smorgon, în răgazurile dintre lupte, din Gogol şi Tolstoi — pare-mi-se chiar „Anna Karenina“, care, în treacăt fie zis, le plăcea foarte mult ; eu, care zăcusem împreună cu ei pe paie putrede în spitale de campanie, cînd rănit, cînd otrăvit de gaze, eu, care cunoşteam visele lor ţărăneşti cele mai tainice, absolut îndreptăţite, despre pămînt, libertate, pace generală, despre răsturnarea odioasei dinastii a Romanovilor, despre nimicirea moşierilor, chiaburilor şi capitaliştilor, despre revoluţia ce se apropia, eu consideram absolut legitime pentru ei aceste vise ce pe atunci îmi păreau absolut străine de propria mea soartă ; eu nu mă temeam de loc de aceşti oameni, nici cruzi, nici sîngeroşi, ci muncitori şi ţărani ruşi buni, blînzi şi drepţi, chinuiţi şi ajunşi la capătul răbdării din cauza războiului criminal şi a nedreptăţii seculare.

Aceasta era adevărata Rusie, nu cea plăsmuită de Bunin, ce căzuse pradă ruşinoasei groaze de revoluţie — groază proprie multor intelectuali ruşi din acea perioadă.

Fără să vreau, îmi veni în minte nota autobiografică scrisă de Bunin cu doi ani înainte de revoluție, în care se spunea : „La început, ce nu mi-a fost dat să aud, de-a valma cu laudele la adresa artei mele ! Unii au decăzut pînă-ntr-atît încît au afirmat că mă speriasem de revoluție pur și simplu ca moșier (ceea ce n-am fost în realitate nicicînd)..."

Dar vai, oricît m-ar durea, acum pentru mine este absolut limpede că Bunin s-a speriat într-adevăr de revoluție. Cred că frica de revoluție a constituit marea tragedie a lui Bunin, căreia i-am fost martor în anii despre care vorbesc.

— Dumneata, firește, nu ești de acord cu mine în privința „Sciților" și a „Celor doisprezece" ? rosti el dur. Mă tem că și dumneata asemeni multor tineri de aceeași vîrstă și aflați în aceeași situație, prieteni de-ai dumitale, ați pășit pe o cale nesigură, lunecoasă, care vă va duce în prăpastie... El mi se uită din nou drept în ochi cu aceeași privire sfredelitoare și schiță un zîmbet. Ei, domnilor, dacă e vorba să începem, atunci hai să începem. Rostind aceste cuvinte, trecu printr-o ușă laterală și, urcînd o mică scară, ajunse pe estradă. De acolo răspunse printr-o plecăciune seacă la aplauzele răzlețe, se așeză la măsuța ce se cam clătina pe picioare, scoase din geantă un extras dintr-o revistă cu povestirea „Visele lui Ceang", se uită la ceas și, fără să mai arunce o singură privire sălii iluminate, pe jumătate goală, citi de la început pînă la sfîrșit cu un glas perfect dozat,

clar și sonor, cu dicție impecabilă, minunata povestire (simfonică și ea), care începea cu niște fraze uimitoare, asemeni unor acorduri funebre :

„Oare nu-i totuna despre cine scrii ? Orice ființă din cîte trăiesc pe pămînt merită să scrii despre ea. Într-o bună zi Ceang a făcut cunoștință cu universul și cu căpitanul, stăpînul lui, de care și-a legat apoi existența pămînteană. Au trecut de atunci șase ani încheiați. S-au scurs, cum se scurge nisipul în clepsidra de pe bordul vaporului. Iată că a mai trecut o noapte — vis sau realitate ? — și iar vine dimineața — realitate sau vis ?"

Te-ntrebai : ce le pasă tuturor acestor oameni îngrămădiți în plină revoluție într-un oraș asediat, care ședeau în sala pe jumătate goală, rece, prost iluminată, de soarta căpitanului bețiv și decăzut și a cîinelui său Ceang, cumpărat „într-o zi rece pe un fluviu larg din China", cînd „în văzduh pluteau nori de praf", și adus apoi cu vaporul la Odessa ?

Și totuși ei șezură neclintiți cele patruzeci și cinci de minute cît ținu lectura, vrăjiți de muzica acestei picturale proze simfonice cu schimbările ei de ritm, sincope și fraze, asemănătoare unor sumbre acorduri, născute de mîinile unui mare organist.

„...Deodată, ușile bisericii se deschid larg — și un tablou minunat, răsunător de cîntece îl izbește pe Ceang în ochi și în inimă : în fața lui e o sală gotică, fastuoasă, scufundată în penumbră, în care licăresc stelele roșii ale lămpilor, luminînd slab o pădure întreagă de plante tropicale și un sicriu de stejar înălțat sus de tot pe catafalcul cernit ;

o mulțime de oameni în doliu, între care două femei, splendide în frumusețea lor marmoreană, părînd două surori de vîrste diferite, iar peste toate acestea — vuiet, tunete, un cor de îngeri care strigă cu glasuri răsunătoare ceva despre o bucurie îndurerată ; solemnitate, învălmășeală, măreție, totul învăluit în sunetele unor cîntări nepămîntești, divine. Lui Ceang i se zbîrlește blana de durere și de extaz în fața acestei priveliști sonore..."

Priveliște sonoră !...

Doar o singură dată, timp de o clipă, atenția ascultătorilor fu distrasă de la „Visele lui Ceang", atunci cînd în dosul ferestrelor, în bezna de nepătruns a orașului asediat, răsună o rafală scurtă de mitralieră, urmată de explozia unei grenade de mînă și un glas rosti nu prea tare în mijlocul sălii :

— Domnilor, cred că se trage pe Malaia Arnautskaia...

În noaptea aceea l-am condus pe Bunin prin orașul întunecat, cufundat într-o liniște amenințătoare. Bunin păstra, după cum mi se păru, o tăcere ostilă. Dorind să-l distrag de la gîndurile-i mistuitoare, încercam mereu să-i spun numai lucruri foarte plăcute.

— Ivan Alexeevici, bănuiesc că vi s-au tradus multe povestiri în limbi străine ?

— Ei, asta-i... răspunse el iritat. Gîndește-te și dumneata : uite, de pildă, una din povestirile mele începe cu fraza : „În săptămîna lui Toma,

într-o seară senină, uşor trandafirie, în acel fermecător ceas în care..." Încearcă de le spune toate astea în engleză sau în franceză, păstrînd muzicalitatea limbii ruse, subtilitatea peisajului... „În acel fermecător ceas în care..." Cu neputinţă ! Şi ce valorez eu fără asta ? Nu, sînt foarte puţin cunoscut peste hotare... ca, de altfel, şi la noi în Rusia, adăugă el cu amărăciune.

Într-un rînd Bunin îmi spuse că dacă ar fi fost foarte bogat, nu şi-ar fi ales un domiciliu stabil, nu şi-ar fi înjghebat o gospodărie, o locuinţă, o bibliotecă, o garderobă, ci ar fi călătorit prin lumea întreagă, s-ar fi oprit la hoteluri bune, confortabile în care ar fi rămas cît i s-ar fi năzărit, iar de îndată ce ar fi simţit că se plictiseşte, ar fi plecat mai departe cu bagaj puţin : unul sau două geamantane cu strictul necesar. Nimic de prisos. Cămaşa murdară n-ar fi dat-o la spălat, ci ar fi aruncat-o, pentru că e mult mai interesant şi mai uşor să cumperi una nouă. Cu hainele şi ghetele ar fi procedat la fel. Iar în geamantan ar fi ţinut blocnotesuri, hîrtie şi alte mărunţişuri cu care s-a obişnuit.

— În genul scrumierei dumneavoastră ?

— Exact.

Vorbea pe un ton glumeţ, dar cred că era o mare parte de adevăr în spusa lui.

Îmi făcea impresia că soţii Bunin trăiesc întotdeauna ca într-un bivuac, în mijlocul unor mobile, tablouri, draperii, veselă şi lămpi ce nu le aparţineau.

Nu erau ale lor decît îmbrăcămintea, așternuturile și două geamantane englezești plate din piele, împestrițate cu etichetele unor hoteluri din străinătate.

Dar iată că veni vorba și despre aceste etichete.

Într-un rînd, la întrebarea mea cărui curent literar i se alătură, Bunin răspunse :

— Ah, ce bazaconii sînt toate aceste curente ! Pînă în prezent criticii m-au botezat și decadent, și simbolist, și mistic, și realist, și neorealist, și căutător de Dumnezeu, și naturalist, și în cîte alte feluri nu m-au tot etichetat, așa încît pînă la urmă am devenit aidoma unui geamantan ce a făcut o călătorie în jurul lumii — tot numai etichete pestrițe și țipătoare. Or, pot toate acestea lămuri cît de cît esența mea artistică ? Cîtuși de puțin ! Eu sînt eu — unic și de neuitat — ca orice om ce viețuiește pe pămînt ; în asta constă fondul chestiunii. El se uită la mine cu coada ochiului, în „maniera lui Cehov". Și pe dumneata, stimabile, te așteaptă aceeași soartă. Vei fi acoperit tot cu etichete, ca un geamantan. Ține minte vorbele mele !

Avusese în repetate rînduri posibilitatea să plece în străinătate din această Odessă primejdioasă pentru el, cu atît mai mult, cu cît era — am mai spus-o — un pribeag prin însăși firea sa și-i plăcea să rătăcească prin diferite orașe și țări. Totuși ceva părea să-l fi legat de Odessa : nu voia să devină un emigrant, un înstrăinat, spera cu îndă-

rătnicie într-o minune — în prăbușirea bolșevicilor, în căderea puterii sovietice și în întoarcerea sa la Moscova în dangătul clopotelor din Kremlin. În ce fel de Moscovă ? Probabil că aceasta el nu și-o imagina prea limpede. În Moscova cea de totdeauna ? Probabil că de aceea rămăsese la Odessa în 1919, în primăvara cînd fusese ocupată de unitățile Armatei Roșii și pentru cîteva luni se instaurase puterea sovietică.

În acel moment Bunin era în așa măsură compromis de opiniile sale contrarevoluționare, pe care de altfel nu le ascundea de fel, încît ar fi putut fi împușcat cît ai bate din palme și negreșit că ar fi fost, de nu intervenea vechiul lui prieten din Odessa, pictorul Nilus, care locuia în aceeași casă cu soții Bunin, în podul descris în „Visele lui Ceang", nu un simplu pod, ci unul „călduros, pătruns de aroma țigărilor de foi, cu covoare pe jos, plin de mobile antice, împodobit cu tablouri și brocarturi..."

Ei bine, dacă acest Nilus n-ar fi luptat cu o energie de-a dreptul clocotitoare — telegrafiind la Moscova lui Lunacearski, implorînd aproape în genunchi pe președintele Comitetului revoluționar din Odessa — nu se știe în ce fel s-ar fi terminat lucrurile.

În urma demersurilor sale, Nilus obținu un așa-numit „act de imunitate" privind viața, proprietatea și securitatea personală a academicianului Bunin, act care fu prins cu pioneze pe luxoasa ușă de lac a casei boierești de pe strada Kneajeskaia.

...De această casă s-a apropiat un detaşament înarmat de marinari şi soldaţi din secţia specială. Văzînd prin fereastră gulerele albastre şi scurtele îmblănite portocalii, desfăcute, Vera Nikolaevna alunecă fără zgomot de-a lungul peretelui şi îşi pierdu cunoştinţa, iar Bunin, ciocănind tare cu tocurile pe parchetul lustruit, se apropie de uşă, se opri în prag ca împietrit, desfăcu şi-şi repezi spre spate într-un fel ciudat braţele cu pumnii încleştaţi ; faţa palidă, cuprinsă de spasme i se schimonosise, barbişonul îi tremura într-una, iar ochii aveau o căutătură înfricoşătoare.

— Dacă măcar unul va îndrăzni să treacă pragul casei mele... spuse el nu strigînd, ci mai curînd scrîşnind într-un fel înspăimîntător, mişcîndu-şi maxilarele şi dezgolindu-şi dinţii puternici, ascuţiţi, celui dintîi am să-i sfîşii beregata cu proprii mei dinţi, iar apoi n-au decît să mă omoare ! Eu nu mai vreau să trăiesc !

Mi-au venit pe loc în minte versurile sale : *„...Ci du-mă să mă-njunghie, / Dar dintr-o lovitură, / Altminteri te păzeşte : / Cu dinţii vă voi sfîşia / Pe toţi, pînă la unul !“*

Şi m-am simţit cuprins de groază.

Dar totul se sfîrşi cu bine : membrii detaşamentului citiră „actul de imunitate“ cu ştampila şi iscălitura sovietică, se minunară mult, ba cineva înjură chiar încetişor de mamă comitetul revoluţionar, dar nu cutezară să încalce decizia puterii sovietice, sacră pentru ei, şi se îndepărtară în tăcere pe strada liniştită şi pustie, pe lîngă trunchiurile încă iernatec uscate ale salcîmilor albi cu

scoarţa neagră-cenuşie, groasă, în ale cărei adînci crăpături se desluşea un miez gălbui, gingaş.

Cît se desfăşurase scena, eu priveam pe fereastră în stradă, astfel că între mine şi detaşament se afla un mare termometru de exterior cu bile de mercur, în care se oglindeau sclipind razele unui soare aproape primăvăratec, dar încă puţin încețoşat.

Şi dintr-o dată am văzut-o din nou, recunoscînd-o pe dată, pe fetiţa aceea de la vila lui Kovalevski, pe care, la sfatul lui Bunin, o descrisesem cu cinci ani în urmă.

Acum părea să aibă vreo şaptesprezece ani ; stătea în mijlocul marinarilor şi soldaţilor, citind actul de imunitate ; purta o scurtă militară îmblănită descheiată şi o căciulă siberiană albă, dată pe spate, ce-i descoperea fruntea măslinie, transpirată. Ţinea în mîna ei mică, puternică, o puşcă de dragon, dinţii îi erau încleştaţi, bărbia îi ieşea în afară ca un vîrf de gheată, iar pe faţa întunecată luceau selenar ochii înguşti, răutăcioşi şi în acelaşi timp magic de fascinanţi.
Privirile noastre se încrucişară şi ea mă ameninţă cu graţioasa ei puşcă scurtă, pe mine, tînărul necunoscut, aflat în casa contrarevoluţionarului Bunin.

Şi din nou pentru un scurt răstimp noi furăm despărţiţi, iar viaţa, ce pentru o clipă se transfor-

mase într-o pagină din Hugo, își reluă cursul obișnuit.

Uimitor este faptul că atunci cînd, după scurt timp, am întîlnit-o din nou, n-am recunoscut-o îndată.

„Începu o perioadă de muncă, de organizare — scriam eu, relatînd arzătoarea actualitate în «Însemnări despre războiul civil».“

„Tuturor celor rămași în oraș noua putere a bolșevicilor le acordă dreptul de a se întruni și dezbate în colectiv felul în care fiecare își va organiza viața.

În sala mare și — după cum îmi părea atunci — foarte elegantă a așa-numitei «Societăți literare», unde mai ieri chelnerii în fracuri îi serveau pe esteții în scurte de catifea și pe actrițele cu ochii fardați, acum se aflau rînduite scaune grosolane de lemn și bănci aduse din camera portarului, pe care ședeau oameni emoționați, scoși din făgașul vieții lor obișnuite, în majoritate emigranți din Nord. Ei trebuiau acum să-și definească atitudinea față de puterea sovietică, putere care îi ajunsese în sfîrșit din urmă pe țărmul Mării Negre.“

„Bunin ședea într-un colț, cu capul sprijinit în măciulia bastonului. Avea obrazul gălbejit, schimonosit de furie și brăzdat de riduri. Gîtul lui slab, ce ieșea afară din gulerul unei cămăși colorate, scrobite, se încorda ca un arc. Ochii umflați, plînși parcă, priveau tăios și plini de mînie.

El se foia pe loc și își răsucea gîtul, de parcă l-ar fi strîns gulerul.

Era cel mai înverșunat. De cîteva ori sărise de la locul lui și izbise furios cu bastonul în podea."

Cam același lucru avea să scrie mai tîrziu și Oleșa.

„...Cînd la întrunirea artiștilor, a scriitorilor și poeților, adresîndu-ni-se nouă, tinerilor, el izbea furios cu bastonul în podea și, indiscutabil, ni se părea un bătrîn răutăcios, nu avea de fapt decît patruzeci și doi de ani. Dar era într-adevăr bătrîn ! Ba mai mult : un bătrîn răutăcios și costeliv — un moș !"

Deși Oleșa a greșit în privința vîrstei lui Bunin, care pe atunci se apropia de cincizeci de ani, importantă nu este vîrsta, ci impresia pe care ți-o producea această vîrstă. Ea coincide cu propria mea impresie. Pe atunci el era într-adevăr un bătrîn răutăcios.

Iar noi, tinerii, aceia cărora li se adresau loviturile de baston în podea, eram : Bagrițki, Oleșa, eu...

Despre noi se spunea pe atunci în oraș cu oarecare teamă, amestecată cu mirare :

— Ăștia trei !

Continuam să-l vizitez pe Bunin, deşi era limpede că drumurile noastre se despart tot mai mult. Continuam să-l iubesc cu pasiune. Nu adaug — ca pe un artist. Îl iubeam fără rezerve ca pe un om şi ca pe o personalitate. Nu resimţeam din partea sa vreo răceală sensibilă, deşi băgasem de seamă că tot mai des mă privea fix, de parcă ar fi vrut să descifreze sufletul de neînţeles pentru el al tînărului contemporan, infectat de revoluţie, să-i citească gîndurile cele mai tainice.

Uneori devenea chiar meschin de cicălitor. Aşa, de pildă, cînd observă într-un rînd că începusem să port ca brăţară un lănţişor de aur cu breloc, îmi spuse :

— Ce e cu obiectul ăsta de filfizon ? Doar nu eşti domnişoară să porţi brăţară de aur.

— Nu e nicidecum de aur, spusei eu, ci de aramă suflată cu aur.

— Cu atît mai mult. Una de aur adevărat ar mai merge. Dar una suflată, imitaţie de aur — e culmea vulgarităţii. Ţine minte : dacă un om s-a hotărît să poarte podoabe, trebuie să folosească numai lucruri veritabile, autentice !... Nimic imitat, fals ! Şi ce breloc e ăla ?

— Asta e schija ce mi-a fost extrasă din partea de sus a coapsei, am spus eu nu fără o urmă de lăudăroşenie, dar roşind pînă-n vîrful urechilor.

Bunin îmi luă mîna într-a lui şi lăsă să-i cadă în palmă bucăţica ascuţită de aramă cu un număr de trei cifre gravat pe ea — un ciob dintr-un obuz german — care dacă mă nimerea în cap, putea într-o clipă să-mi curme viaţa ; el examină atent schija pe toate părţile, apoi întrebă :

— Asta a fost în corpul dumitale ?

— Da, în partea superioară a coapsei, am repetat eu cu vădită plăcere.

— În cazul acesta, trebuia s-o porţi pe un simplu lănţişor de oţel. Ar fi fost mult mai firesc. Pe cînd aurul fals american nu-i demn de schija dumitale autentică, sublinie el acest din urmă cuvînt. Nu face decît s-o umilească. Povesteşte-mi cum s-a întîmplat ? Dar să nu născoceşti nimic.

— M-am simţit zvîrlit în sus, iar cînd mi-am revenit, am văzut cu un ochi ţărîna de sub obrazul meu, iar peste mine cădeau bulgări de pămînt şi se aşternea praful, în timp ce explozia foarte apropiată răspîndea un miros înecăcios de pieptene de celuloid, ars.

— Ei, poart-o sănătos, dacă vrei să pari mai bogat decît eşti în realitate, spuse Bunin după un răstimp.

Era o vară dogoritoare, oraşul era pustiu, mort : prăvălii închise, o piaţă nefiresc de tăcută, unde ţărani veniţi de aiurea schimbau în grabă făină pe obiecte orăşeneşti. Lipseau tutunul şi chibriturile.

I-am adus lui Bunin o lupă mare, luată de la o ladă galbenă din lemn de brad în care era montat un tablou-panoramă din Athos. Această panoramă, cumpărată în timpul voiajului nostru în străinătate, era socotită un lucru de mare valoare şi ocupa ca importanţă locul al treilea după pianina mamei şi după ceasul-pendulă din perete, cîştigat cîndva la loterie.

Lupa rotundă, fixată în capacul lăzii cu cîrlig de alamă, mărea magic cărți poștale ce apăreau în relief, vii ca niște litografii, cu imaginile izbitor de apropiate ale faimoasei moschei Aia-Sofia, cu săgețile minaretelor în colțuri, sau ale străvechiului cimitir din Skutari, cu pietrele funerare musulmane din marmoră albă în formă de stîlpi și chiparoșii aproape negri pe fundalul unui cer de carte poștală, de un ultramarin țipător, fără un singur norișor.

Am învelit sticla magică în cea mai bună coală de hîrtie pe care o posedam și am scris pe ea următorul madrigal :

„Lui Ivan Bunin, cu ocazia expedierii către el a unei lupe :

Magistre, vreau să-ți dărui / Acum, o sticlă fermecată. / Și-n locuința ta va fi / Căldura binecuvîntată. // Sfidînd și «criza de chibrite» / Și ne-mplinirile barbare, / Țigările le veți aprinde, / Cu ea, de-a dreptul de la soare. // În revoluții și-n răscoale, / Fără de slugi, fără stăpîni, / Dormeau în bolțile astrale/ Doar zeii noștri, cei păgîni. // Dar rîndul le veni, și-acolo / Cu zeii vechi se isprăvi. / Slujitu-l-ai tu pe Apolo, / Apolo-acum te va sluji.“

Neluînd în seamă stilizarea mea, Bunin își răsuci o țigară din rămășițele unui tutun negru de proastă calitate, luă lupa și îndreptă spre vîrful țigării un fascicol din razele soarelui, ce pătrun-

dea prin geamul prăfuit, strălucind sus deasupra orașului cuprins de o tăcere mormîntală.

În cerculețul focarului, transformat într-un punct incandescent, apăru o dîră ușoară și căruntă de fum — ca și cum undeva departe în stepă ar fi luat foc un stog uscat de paie — și Bunin începu să fumeze, trăgînd spre el binecunoscuta scrumieră, care de data asta nu mi se mai păru lustruită la fel de impecabil cu praf pentru curățat samovare, ca în zilele de odinioară.

— Mulțumesc, spuse Bunin, strîngîndu-mi mîna. M-ai scos din încurcătură. Îți sînt îndatorat!

Toamna autoritatea de stat se schimbă din nou. Orașul fu ocupat de armatele lui Denikin. Și iată că într-o dimineață tipic citadină, întunecată și ploioasă, atît de pariziană! i-am citit lui Bunin ultima mea povestire, recent corectată cu grijă și copiată pe curat. Era vorba de un tînăr — de data aceasta din încăpățînare îl făcusem student — care asemenea lui Gherman al lui Pușkin era cartofor, posedat de mania de a cîștiga la cărți cu orice preț sume mari. Al doilea personaj era un tînăr pe care tot din încăpățînare și spirit de contradicție îl făcusem actor la un mic teatru bulevardier de miniaturi. Actorul îl pizmuiește pe student și vrea chiar să-l omoare cu un revolver, dar dintr-o simplă întîmplare nu izbutește; toate acestea se desfășurau, firește, cu participarea unei fermecătoare balerine, pe fundalul unui oraș burghez condamnat, în descompunere, care, asediat de Armata Roșie, își trăia ultimele zile. După cum înțeleg acum, principala valoare a povestirii consta în redarea sentimentului de condamnare a socie-

tății respective de către istorie în ajunul insurecției revoluționare, cînd la periferie, în cartierele muncitorești, ilegaliștii scoteau armele din ascunzișuri, iar „această nouă zi ce se înălța luminoasă peste coșurile negre ale fabricilor era ultima zi a Babilonului".

Bunin asculta în tăcere, sprijinit în coate de măsuța lăcuită ; eu așteptam cu teamă să deslușesc pe chipul său semne de iritare sau — mai știi — chiar de furie. Dar ochii săi cu pleoapele lăsate pe jumătate de oboseală priveau undeva departe, de parcă ar fi întrezărit cu adevărat deasupra coșurilor de fabrică negre ca într-o poezie de Verhaeren zorile sîngerii ale revoluției, și întreaga-i siluetă, pînă și degetele vlăguite în care ținea țigara fumegîndă deasupra căușului de aramă al scrumierei, exprima o adîncă mîhnire, aproape o deznădejde cu neputință de tăinuit.

— Am încercat să aplic aici principiul dumneavoastră privind proza simfonică, am spus eu, isprăvind de citit.

El mă privi și spuse cu amărăciune, de parc-ar fi răspuns propriilor sale gînduri :

— Ce să-i faci, era și de așteptat. Aici eu nu mă mai recunosc. Pleci de la mine la Leonid Andreev. Dar spune și dumneata : oare ai fi în stare — ca eroul dumitale — să omori un om ca să-i furi portofelul ?

— Eu — nu. Dar personajul meu...

— Nu-i adevărat ! rosti Bunin dur, aproape strigînd : Nu da vina pe personajul dumitale ! Fiecare personaj este însuși scriitorul.

— Îngăduiți-mi ! Dar Raskolnikov...

— Aha ! Eram sigur că acum vei rosti acest nume ! Un tinerel flămînd cu un topor sub veston. Dar cine ştie prin ce emoţii trecea Dostoievski, plămădindu-l pe acest Raskolnikov. Numai numele, şi cîte parale face ! Eu cred, spuse încet Bunin — că în acele clipe Dostoievski era el însuşi Raskolnikov. Îl urăsc pe Dostoievski al vostru, exclamă el deodată cu patimă. Un scriitor dezgustător, greoi, cu un stil înfiorător de neglijent, artificial, nefiresc, născocit, pe care nu l-a utilizat şi nu-l utilizează niciodată nimeni, cu repetiţii insidioase, obositoare, cu lungimi, cu fraze întortocheate, stîngace... El te ia tot timpul de urechi şi te bagă, te bagă, te bagă cu nasul în această ticăloşie imposibilă, născocită de el, în această vomă sufletească. Şi apoi, cît manierism în toate acestea, cît este de artificial, de potrivnic naturii ! Legenda despre marele inchizitor ! exclamă Bunin cu o expresie de dezgust şi izbucni în rîs. Iată de unde a pornit tot ce s-a întîmplat cu Rusia : decadentismul, modernismul, revoluţia, tineri ca dumneata, infectaţi pînă în măduva oaselor de spiritul lui Dostoievski — tineri fără un ţel în viaţă, dezorientaţi, cu sufletul şi trupul mutilate de război, neştiind cum să-şi folosească energia, talentele lor ieşite din comun, uneori chiar uriaşe... Ah, da ce să mai vorbim ! — El dădu din mînă a desperare.

Poate că el cel dintîi în lume a început să vorbească despre generaţia pierdută.

Dar generaţia noastră rusă — a mea — nu era pierdută. Ea n-a pierit, deşi putea să piară. Răz-

boiul a mutilat-o, dar Marea Revoluţie a salvat-o şi tămăduit-o. Oricine aş fi eu, îmi datorez viaţa şi creaţia Revoluţiei. Numai şi numai Ei.

Sînt un fiu al Revoluţiei. Poate că nu sînt un fiu bun. Dar sînt şi rămîn fiul Ei.

Erau ultimele luni înainte de despărţirea noastră definitivă. Iată cîteva din gîndurile exprimate de Bunin în acea perioadă, care m-au uimit prin caracterul lor neobişnuit:

— Să ştii un lucru: cu tot geniul său, Lev Tolstoi n-a fost întotdeauna un artist desăvîrşit. Sînt multe lucruri nefinisate, de prisos. Simt nevoia ca într-o bună zi să iau „Anna Karenina" şi s-o transcriu. Nu s-o scriu aşa cum aş înţelege eu s-o fac, ci s-o transcriu, ăsta-i cuvîntul, s-o transcriu pe curat, înlăturînd toate lungimile, eliminînd cîte ceva, făcînd pe alocuri frazele mai exacte, mai elegante, dar, fireşte, fără să adaug de la mine o iotă, lăsînd absolut intact tot ce e tolstoian. Poate că am s-o fac într-o zi, bineînţeles, ca un experiment, exclusiv pentru mine, nu pentru tipar. Deşi sînt profund convins că un Tolstoi astfel redactat — nu de un Strahov oarecare, ci de un adevărat, de un mare artist — ar fi citit cu şi mai multă plăcere şi ar cîştiga noi cititori, pe acei ce nu pot gusta romanele lui tocmai datorită insuficienţei lor finisări stilistice.

E lesne de închipuit ce furtună de sentimente contradictorii stîrneau în sufletul meu neformat şi tînăr asemenea gînduri, exprimate de dascălul meu pe un ton cît se poate de simplu, obişnuit, lipsit

de orice afectare sau dorinţă de a „epata“, cum se obişnuia să se spună pe atunci, dar cu acea nebiruită forţă a convingerii lăuntrice, care impresionează mai mult decît adevărul însuşi.

Să vorbeşti astfel despre Dostoievski şi Tolstoi! Asta mă făcea să-mi pierd minţile. Dar... la urma urmei, de ce nu? Bănuiam de pe atunci că cea mai preţioasă calitate a artistului este deplina, absoluta, neeînfricata independenţă a opiniilor sale.

Căci, la urma urmei, acelaşi mare Lev Tolstoi, cu cel mai imperturbabil calm, fără a ţine seama de nimic, supusese unei critici nimicitoare chiar pe Shakespeare, punînd la îndoială nu numai valoarea ideilor sale, dar bătîndu-şi pur şi simplu joc de el, ca de un scriitoraş foarte mediocru, mai exact, cu totul lipsit de talent. Sau ce a făcut Tolstoi cu Wagner, cu poeţii francezi contemporani, cu marele Baudelaire, cu marele Verlaine!... E de-a dreptul de necrezut. Spre sfîrşitul vieţii sale el începuse chiar să-şi îndrepte săgeţile spre Puşkin. Da, nici vorbă că asta îi era intenţia.

Şi ce s-a întîmplat?

Tolstoi a rămas Tolstoi, Shakespeare a rămas Shakespeare, Wagner a rămas Wagner, Baudelaire a rămas Baudelaire. Toate au rămas la locul lor. Nici chiar unui titan ca Tolstoi nu-i stă în putere să tulbure armoniile lumii.

Dar asta am înţeles-o mult mai tîrziu, cînd inima şi mintea mi s-au maturizat. Iar în acele zile îmi ascultam cu o groază voluptoasă dascălul.

La întrebarea mea cu privire la Skriabin, la muzica lui înnoitoare, la încercările lui de a reuni într-un anumit fel sunetul și culoarea, cu privire la ciudata lui orchestrație și nemaiîntîlnitul lui contrapunct, Bunin mi-a răspuns în linii mari următoarele :

— Skriabin ?... Hm... Vrei să știi ce anume reprezintă Skriabin și muzica lui, de pildă „Poemul extazului" ? Pot să-ți răspund la întrebare. Imaginează-ți sala mare a Conservatorului din Moscova. Strălucirea candelabrelor. Portretele ovale ale marilor compozitori, o orgă imensă și în fața ei orchestra simfonică — viori, pupitre, plastroanele orbitoare și cravatele albe ale orchestranților, fiecare fiind celebritate în domeniul său. Publicul este cel mai select cu putință : marii cunoscători și iubitori ai muzicii din Moscova, studente, profesori universitari, artiști, bogătași, cele mai frumoase femei, ofițeri — floarea intelectualității moscovite. Un ușor fior de nerăbdare. Sala e electrizată. Nerăbdarea stăpînită atinge paroxismul, dar iată că dirijorul, vînturîndu-și faldurile fracului, a înălțat bagheta și... a început celebra simfonie — ultimul cuvînt, cel mai revoluționar, al muzicii decadente, moderniste contemporane. Ei... și acum, în ce fel să-ți evoc această simfonie, ca să înțelegi cît mai bine despre ce-i vorba ? Am să încerc. Așadar, „arcușurile au intrat în acțiune". O adevărată cacofonie. Dar deocamdată mai merge, într-o măsură mai mare sau mai mică totul este încă în limitele a ce se obișnuiește între zidurile faimosului Conservator din Moscova. Și dintr-o dată, cu totul pe neașteptate, o vioară scoate

un strigăt de supremă disperare, strident, ca țipătul unui purcel la tăiere: „I-i-ihh! I-i-iih!" Chipul lui Bunin exprima răutate și, fără nici o jenă, el scoase un strigăt, de răsună întreaga locuință. După aceea urmă urletul la fel de desperat, sfîșietor al unei trompete...

— Ioann, ai înnebunit de tot! exclamă îngrozită Vera Nikolaevna, intrînd în fugă în cameră și astupîndu-și urechile cu degetele.

— Îi explic cît mai inteligibil ce este „Poemul extazului" de Skriabin, rosti sec Bunin, privindu-mă sfredelitor. Iar dumneata ești desigur încîntat de „muzica nouă", cum se și cade să fie un tînăr poet contemporan, admirator al lui Dostoievski și Leonid Andreev.

— N-am auzit niciodată lucrările simfonice ale lui Skriabin, dar piesele sale pentru pian îmi plac foarte mult, am spus eu, dorind să fiu independent. (Intenționam chiar să scriu o povestire în care personajul principal să cînte un preludiu de Skriabin...)

Dar, privindu-l pe Bunin, văzînd expresia veninoasă a omului chinuit de hemoroizi, am adăugat cu oarecare nesiguranță:

— Dar, firește, eroul meu ar putea să cînte și din Grieg...

—-Sau din Ceaikovski? întrebă Bunin cu o intonație enigmatică.

— Se poate, firește, să fie și Ceaikovski, am spus eu.

— Perfect, rosti ușurel Bunin cu un fel de bucurie. Grieg sau Ceaikovski, un peisaj melancolic de Levitan, umorul blînd al lui Cehov... Eroina

este, firește, o fostă actriță. Frunze veștede. Singurătate. Culori pastelate...

Și apoi brusc :

— Andersen îți place ?

— N... da.

— Eram sigur. Vera, după cum vezi, îi place Andersen. Acum Andersen a ajuns la modă. Ba chiar și Alexandr Grin a ajuns la modă. Așa că vezi, cînd ai să-ți scrii povestirea, în afară de Grieg, Ceaikovski, Levitan și Cehov, să nu uiți de Andersen : pomenește de sărmanul soldat de plumb, de trandafirul de hîrtie prefăcut în scrum sau de altceva asemănător, iar dacă izbutești, mai alătură-le și vreun căpitan de-al lui Grin cu trabucul și rachiul lui de piersici — în felul acesta succesul la doamnele intelectuale de provincie de vîrstă mijlocie îți este asigurat. Degeaba zîmbești, stimate domn. Ele, aceste doamne — admiratoarele lui Grieg și Grin — făuresc gloria unui scriitor, îi creează reputația unui romantic, sau aproape a unui clasic. Crede pe un lup ca mine care a îmbătrînit în literatură. Ai să-ți mai amintești nu o dată de mine. Ah, spune el fără vreo legătură aparentă, da parcă despre asta-i vorba ? Principalul este să înveți să scrii simplu.

— Și dumneavoastră nu scrieți simplu ? am exclamat eu.

— Nu, nu despre asta-i vorba. Nu așa. Să scriu absolut, mă înțelegi, absolut simplu, asta-i problema. La limita absolută a simplității. Substantivul, verbul, punct — ei, și să zicem — poate ! — cea mai necesară propozițiune secundară, clară și pentru un copil. Ca o fabulă. Ca o rugăciune. Ca

un basm. *S-apropie de zgomot și o privighetoare. Corbul văzut-a brînza și ea îl fermecă.* Mai poate fi și așa : „Poveste despre capră“.

Și începu să recite într-un fel tainic, amenințător, cu o voce surdă :

— *„Ochii ăștia de lup poaste-s stele / — 'Nfipte'n trunchiuri la margini de crîng? / Dric de noapte, e toamnă tîrzie, îngheață. / Un stejar fără frunze vibrează-n stelare luciri, / De sub tălpi trosnet suie, / De-argint, tari ca piatra-s potecile / De cu vară bătute. Numai tu ai rămas, / Capră tomnatică, tu, / Dintr-un basm plin de groază! / Înfloresc și s-aprind mereu / În gerul de fier, / Nesătui, ochii lupului, ochii lui Dumnezeu.“*

Și aici era, firește, simplitate, dar nicidecum acea simplitate de care vorbise adineauri Bunin : nu era o fabulă sau o rugăciune, ci un fel de parabolă. Mai curînd o viziune. Despre Capră și Lup. Capră și Lup cu literă mare. Cumplită viziune profetică — parabolă scrisă cu argint pe un cer ca pana corbului, un cer apoape de iarnă : un stejar desfrunzit, vibrînd în stelare luciri, și sub stejar — ea, singură, absolut singură, înfricoșător de singură, capra rătăcită în acest miez de noapte geros. Bătrînă, cu trupul slab și costeliv, o prăpădită capră rusă, cu chipul înțelept, mumificat, împietrit de durere al lui Ivan Bunin, cu ochii plînși ai unei martire și totodată ai unei mari păcătoase, ai unei desfrînate, incapabile să se sustragă privirilor lui Dumnezeu cel răzbunător, ai cărui ochi se aprind și ard înspăimîntător în ge-

rul de fier, asemeni ochilor unui antic lup-vampir, îmbrăcat în luciul promoroacei. Dar şi acest lup uscăţiv, clănţănind din dinţii lui galbeni, este o nouă ipoteză a aceluiaşi Bunin — care concomitent e Capră cu ochi de Buda şi Lup, victimă şi, în acelaşi timp, călău cu barbă îngustă, purtînd o manta de cavalerist lungă pînă la pămînt, diavol şi Dumnezeu.

Lucrul cel mai îngrozitor era că pierdeam treptat controlul asupra conştiinţei mele, ce părea că se destramă, şi mă cufundam în lumea apăsătoare, fantomatică a unor viziuni de vis ce nu pot fi descrise, simţind doar vuietul de plumb al sîngelui meu, încins la patruzeci de grade Celsius, şi deveneam alternativ cînd Capră, cînd Lup, ce rătăceau căutîndu-se pe cărările bătătorite, împietrite de ger.

Mă zgîlţîiau frisoane puternice, mă îngheţa gerul polar, dinţii îmi clănţăneau, o greaţă de agonie îmi răscolea măruntaiele, şi nu simţeam în jur nici un strop de căldură, de parcă mă aflam într-un tren blindat părăsit — în mijlocul unor spaţii nesfîrşite, printre pături subţiri de spital militar, în lumea Oceanului Îngheţat, îngheţat pentru totdeauna : păturile nu te încălzeau de loc, iar peste toate se lăsa, scînteind ca bătută-n mărgele de sticlă, perdeaua scurtă şi groasă a aurorei boreale, care făcea frigul să se înteţească, în vreme ce drept în ochi mă privea becul electric dezgolit al Stelei Polare : oprit deasupra creştetului meu — mă privea, mă privea, şi nu se mai sătura să mă

privească cu ucigătoarea sa uitătură vag incandescentă.

Mă urmăreau viziuni profetice, pe care le uitam îndată ; doar una a lăsat o urmă slabă în memoria mea.

...un om, cu răsuflarea tăiată, fugea prin curţile pietruite, încinse, ale mănăstirii lui Cioijin-lama, unul dintre cei mai cruzi şi temuţi lama, care purta titlul de oracol de stat. Cîndva Cioijin-lama se adresase împăratului Manciuriei cu rugămintea de a da un nume mănăstirii sale şi aceasta primise denumirea de „Dătătoare de bunăstare“, denumire înscrisă acum pe scutul de la intrarea în templul principal în limbile manciuriană, monogolă, chineză şi tibetană.

Omul era urmărit. Intră în fugă în templul împodobit pe dinafară ca şi pe dinăuntru cu desene înfăţişînd capete omeneşti tăiate şi măruntaie de oameni, ce atîrnau prinse în funde de mătase diferit colorate. Aceste imagini erau simbolul duşmanilor religiei şi aveau menirea să arate ce soartă îi aşteaptă pe necredincioşi şi eretici în viaţa de apoi.

Omul era Revoluţionarul şi fugise din Oraş, temporar ocupat de Preoţii Lama Răsculaţi. Nădăjduia să se salveze în templu, ascunzîndu-se în dosul unui jilţ din rîndul din stînga, unde în timpul serviciului divin şedea unul din cei mai de seamă lama-halibo-lama. În faţa lui erau aşezate obiecte de cult : clopoţei, dairale, timpane, tobe, trîmbiţe, scoici şi sceptrul de rugăciune „ocir“

din oțel, ce-i conferea preotului drept de viață și de moarte asupra supușilor. Jur împrejur erau imagini ce înfățișau paradisul, precum și infernul cel cald și cel rece, cu siluetele păcătoșilor goi, torturați. Trei uriașe măști de mărgean, înfățișîndu-l pe înfiorătorul zeu Jamsaran, cu botul căscat, își ațințeau orbitele lor goale spre omul ce se ascunsese ; și acum, omul, alergînd prin templul înghesuit, atinse cu umărul un gong de aramă. În văzduh pluti în valuri un vuiet înăbușit ce făcu să tremure dîrele albăstrui de fum emanate de lungi și subțiri lumînări aromatice, care lăsau cînd și cînd să cadă un scrum cărunt pe niște tăvi de argint.

Apoi se auzi un tropăit de cizme mongole și în templu se năpustiră Dușmanii. Ei l-au înhățat pe omul ce se încleșta cu amîndouă mîinile de statuia nu prea mare, aurită, a unei femei-buda cu o talie încîntătoare, trasă parcă prin inel. O părere de zîmbet flutura pe buzele ei subțiri de capră. Avea pleoapele lăsate perfid în jos și picioare zvelte, încrucișate în așa fel, încît tălpile aurite erau răsucite în sus, către cer.

Omul se aruncă la pămînt, dar fu pe dată înhățat, tîrît și lipit de un stîlp albastru cu desene aurii ; un lama cu capul ras, scrîșnind din dinți, își smulse de la cingătoare, dintr-o teacă din lemn de santa, căptușită cu argint moale, un pumnal chinezesc de păstor și înfipse cu un trosnet tăișul îngust, cu o adîncitură pe el, în pieptul Revoluționarului ; apoi vîrî în floarea rănii de un roșu-aprins, incandescent, brațul său musculos de lup-

tător, dezgolit pînă la umăr, şi smulse inima, iar cadavrul prăbuşit al omului îl împinse deoparte cu piciorul ca pe un stîrv.

Şi acest cadavru al Omului eram Eu şi a mea era inima pe care o legară cu un şnur chinezesc de mătase de steagul răsculaţilor contrarevoluţionari şi ea fu aceea care se avînta în văzduh, sus, peste capetele călăreţilor şi coamele bătute de vînt ale cailor, ce zdrobeau sub copitele lor măciuliile galbene ale macului, peste crestele ascuţite ale muntelui Hingan şi peste deşertul Gobi, unde vîntul şuiera ca un val fierbinte de mătase chinezească.

Trupul meu cu inima smulsă zăcea în mijlocul curţii încinse a mănăstirii şi-l priveau leii mici de bronz. Se asemănau cu nişte broaşte, şi erau acoperiţi din cap pînă-n picioare cu melcişori de blană. Deasupra cădelniţelor plutea fumul aromitor al ierburilor arse. Pe sub stîlpii roşii-auriţi ai porţii trecu în goană caleaşca galbenă a lui Bogso-Gheghen. Acoperămîntul din ţiglă al porţii era greoi, şi totodată graţios, cu colţurile înălţate în sus ; de ele atîrnau tăcuţi clopoţei. În clipa următoare m-am transformat în omul de fier grosolan turnat, şchiop, cu monturile braţelor contorsionat înălţate în sus şi cu o gaură cu marginile sfîşiate în mijlocul trupului dreptunghiular, pe care — la o distanţă de patruzeci de ani mai tîrziu — l-am zărit în mijlocul ruinelor Rotterdamului aruncat în aer de fascişti, iar pescăruşii de pe mohorîta Mare a Nordului, cu strigăte dis-

perate, zburau încolo şi înapoi prin breşa din trupul meu, unde cîndva-mi bătuse inima...

O, dacă ar şti cineva ce chinuitor este să fi un om-oraş din fier, cu inima smulsă, osîndit la veşnică imobilitate şi tăcere pe un soclu de beton şi în acelaşi timp să zaci pe un gheţar, cu ochi morţi şi deschişi, în care se oglindeşte micuţa Stea Polară !

Iar cînd nu mă mai puteam împotrivi acestui chin şi eram gata să mă cufund pentru totdeauna în copca îngheţată, în adîncurile nemăsurate unde, printr-un coridor de gheaţă, în apa de un verde fantastic, înainta „Nautilus" cel în formă de ţigară de foi, iar căpitanul Nemo trăgea convulsiv în piept ultimele resturi de oxigen, începeau să-mi apară viziuni divine de o negrăită frumuseţe. Atunci toate jalnicele rînduieli pămînteşti încremeneau locului şi se instaura o altă rînduială, superioară, care părea să facă trupul meu pe vecie nepieritor.

Sufletul îmi era vrăjit, trăiam un „Poem al extazului" — şi auzind geamătul sfîşietor al trompetei, ce ţîşnea acoperind tainica şoaptă a viorilor, încîntarea mea atingea limita maximă a posibilului, desfătarea supremă, rămînînd nestinsă pe vecie.

Uneori mi se părea că mă ridic plutind la suprafaţă şi începeam să-mi simt — deşi abia perceptibil — trupul istovit, vlăguit, acoperit cu o

pătură subţire de ambulanţă, prin care frigul polar trecea nestingherit.

Îmi recăpătam parţial uzul simţurilor şi atunci mă izbea mirosul persistent de iodoform şi acid fenic, care făcea ca acel straniu loc în care mă găseam să semene cu o gară uriaşă şi murdară — Jmerinka, de pildă, cu spitalul ei pentru bolnavii de tifos exantematic din coşmarurile mele de război — răsunînd de vuiet între pereţii de beton şi de haosul bagajelor de mînă. Dintr-o dată în preajma mea răsăreau siluete cunoscute — a tatălui, purtînd un demi uzat şi mănuşi pestriţe bătrîneşti, cu un deget, şi a frăţiorului meu mai mic Jenea — cel ce avea să fie Evgheni Petrov — cu o glugă din păr de cămilă mîncată de molii. Stăteau în faţa mea, cu braţele lăsate deznădăjduit în lungul trupului. Vedeam lacrimile ce curgeau pe obrajii tatălui şi se opreau în barba încărunţită, şi ochii întunecaţi ai lui Jenea, plini de durere, milă şi groază.

Înţelegeam că ei mă cred pe moarte, că mă voi sfîrşi chiar acum, sub ochii lor, ba poate că am şi murit, şi trupul îmi înţepeneşte. În acelaşi timp, simţeam cu sufletul în sărbătoare, trezit la viaţă, că primejdia a trecut neîndoielnic şi că de acum încolo voi trăi, voi trăi, voi trăi mult, poate chiar veşnic, simţeam cum viaţa începe să pulseze iar în trupul meu, dar nu puteam să le spun nimic, nici măcar să le zîmbesc...

Mi se părea că aud glasurile lor foarte îndepărtate, slabe, repetîndu-mi numele, dar pe lîngă asta mai auzeam, de la o distanţă şi mai mare, larma

războiului, care mă făcea să înţeleg într-un fel ciudat situaţia din oraş, felul cum decurg ultimele ore ale Asediului său şi ale evacuării populaţiei, care pentru mine luase înfăţişarea unei păduri de sirene de vapor desfrunzite.

Desigur că în acel moment îşi părăsea pentru totdeauna patria Bunin al meu !

Şi m-am lăsat din nou purtat prin labirintul viselor fericite, iar cînd în sfîrşit m-am trezit, am înţeles după diferite indicii că în jurul meu a şi început o viaţă cu totul nouă, iar tinerii poeţi scriu pe tot ce le cade sub mînă : pe versoul tabelului periodic al lui Mendeleev, tăiat pentru comoditate în pătrăţele ; pe foi de hîrtie fină rozpal, aparţinînd vechii lumi — aşa-numita hîrtie de farmacie, uimitor de fragilă, incapabilă să-şi supravieţuiască epoca, o hîrtie aproape imponderabilă, ce ţi se destrăma pur şi simplu între degete ca scrumul, sau, dimpotrivă, scriu pe paginile groase, rezistente, smulse dintr-un registru de închisoare, unde — pe timpul vechiului regim — erau notate sumele de bani încasate în numele deţinuţilor ; pe hîrtia ce nu apucase încă să se îngălbenească se citeau clar rubricile : „Numărul curent", „Numele şi prenumele", „Suma în ruble şi copeici", „Pentru care obiect", „Admis sau respins". După cucerirea oraşului de către cavaleria lui Kotovski şi devastarea castelului închisorii, acest registru a ajuns împreună cu întreaga arhivă pe piaţă, fiind vîndut ca „hîrtie de scris".

La mai bine de patruzeci de ani de atunci — răsfoiam (sau răsfoiesc ?) paginile îngălbenite, cu

marginile gata-gata să se fărîmițeze, arse parcă de vitriolul timpului.

Versurile, la drept vorbind, erau la fel de proaste ca și odinioară, iar petecele de hîrtie pe care erau neglijent așternute păstrau pecetea scrisului meu încă neformat, așa cum pesemne scoarța creionului păstrează amprenta tuturor impresiilor culese în viață sub paza de nădejde a mecanismului memoriei, a cărui cheie nu se află încă în stăpînirea științei.

Tot ceea ce era socotit atunci „viitorul" este acum însuși „trecutul".

Examinînd și clasînd aceste petece de hîrtie pe jumătate putrezite, rămase ca prin minune în dosarele mele, aveam impresia că dibuiesc pe pipăite o cale prin întinderile tăcute ale subconștientului spre tainițele întunecate ale viselor moarte, străduindu-mă să le insuflu din nou viață ; și puterea imaginației mele s-a dovedit atît de mare, încît am văzut dintr-o dată cu o uimitoare limpezime interiorul unei mici odăi de țară, tencuite cu lut ; mai bine de jumătate de podea era așternută cu paie galbene și aromate. Soba văruită, cu gura afumată, cu colțurile rotunjite, semăna cu portalul unei minuscule scene de teatru, pe fundalul căreia se juca feeria unui incendiu, ce lumina angoasant chipul unicei spectatoare — o fată îmbrăcată cu o fustă din pînză de casă, vopsită cu esență de foi de ceapă.

Ședea pe o băncuță în fața sobei și, cu o mînă muncită, dar nelipsită de grație, torcea un fuior.

La capătul firului de lînă răsucit, dansînd și învîrtindu-se fără să atingă podeaua de lut, atîrna un fus cenușiu. Piciorul desculț al fetei, cu degetele foarte scurte și unghiuțe aproape invizibile, apăsa cu sîrg pe șipcă, iar roata stîrnea un vînțuleț jucăuș ce te lovea în obraz.

Din cînd în cînd, o bătrînă cobora cu spatele de pe cuptor și, lăsîndu-se pe vine în fața vetrei, băga în ea șomoioage mari de paie, abia cuprinzîndu-le cu mîinile ei negre.

Paiele străbăteau repede ciclul arderii.

La început se învăluiau pentru scurt timp într-un fum lăptos opalin, care se strecura prin masa poroasă a șomoiogului, ca după o clipă acesta să fie încins de jur împrejur de aurul curat al flăcărilor, în care părea să se fi concentrat și păstrat întreaga arșiță neîndurătoare a unei amiezi de iulie pe cîmp ; masa incandescentă îți biciuia fața cu răsuflarea-i uscată, tămăduitoare și dintr-o dată se făcea porocă, roșie ca macul ; apoi se întuneca roșeața macului devenea neguroasă, sumbră ca scrumul de hîrtie, după care adîncul vetrei își pierdea farmecul, asemeni unei scene de teatru din care au fost scoase decorurile, rămînînd doar podișul mare, uriaș și pustiu, de parcă nicicînd nu s-ar fi dat pe el vreo reprezentație.

Odaia îngustă, care adineauri mai era plină de dogoare și lumină, devenea brusc, fără tranziție, întunecată ca un mormînt înghețat, încît tînărul ce-și așezase filele pe masa dată la rîndea de sub minuscula fereastră își descifra cu greu propriul său scris.

Acest tînăr — care părea un adolescent — eram eu.

Mai bine zis, aş fi putut fi eu, dacă aş fi avut forţa necesară de a-mi da viaţă mie celui de atunci, tînărului... Dar întrucît nu am această forţă magică, acum, cînd aştern rîndurile de faţă, nu pot să-l socot decît ca pe cineva care semăna vag cu mine, ca pe o imagine imperfectă a reprezentării mele actuale despre tînărul din acele timpuri — dacă timpul există în genere, ceea ce nu este încă demonstrat! — din acele timpuri din care n-au rămas alte urme materiale decît nişte fragile file de hîrtie, înnegrite cu un creion numărul patru de proastă calitate, care mai mult zgîria decît scria.

Tînărul de atunci nu mai există. A dispărut. Creionul s-a isprăvit. Dar versurile proaste, zgîriate pe o hîrtie uşoară ca scrumul — iată-le! — s-au păstrat. Oare nu este aceasta o minune?

„Colac de grîu dospit, cosiţa s-a-mpletit / Roată pe gingaş cap de provincială muză / Şi fata de ţăran un farmec potolit / Înnoadă c-o răceală de meduză."

„Cu ea noaptea de iarnă nu ni se pare lungă, / E-o cloşcă-n cotcodac vîrtelniţa speriată, / Umbre de spiţe repezi în colţuri vor s-ajungă / În ritm domol rotind aripa şuierată."

„Ce să vorbim? Fumez şi cuget în tăcere, / Ea tace şi priveşte la geamul viscolit, / Zăduful tot mai greu se face-n încăpere / Şi-mbrăţişaţi ne află tîrziul asfinţit."

Aceste stanțe, scrise în stilul așa-zisei „școli a Rusiei de Sud" îi plăceau nespus autorului lor, în special pasajul *„și fata de țăran un farmec potolit / înnoadă c-o răceală de meduză"*. Rîndurile citate aveau menirea să sugereze un chip lat și niște ochi mari, puțin sticloși, lipsiți de expresie, de culoarea liliachie a meduzei Mării Negre, pe care o cunoșteam atît de bine. Sau — dacă vreți — capul Meduzei Gorgona, ceea ce corespundea de asemenea stilului întrucîtva mitologic al acelei romantice epoci.

Dacă aș fi pus acum în situația să descriu ochii acelei drăgălașe *„tarakuțka*[1] — de altfel, la ce bun ? — i-aș compara mai curînd cu ochii de berbec ai Pan-ului lui Vrubel, cu atît mai mult, cu cît, după cum îmi amintesc, prin geam se zărea cornul galben al lunii ; dar asta n-ar schimba lucrurile : oricum, versurile nu făceau doi bani — ca de altfel marea majoritate a versurilor pur descriptive — și în fond erau scrise de dragul ultimelor două rînduri, bineînțeles mincinoase, deoarece poetul și muza lui provincială n-au întîmpinat niciodată îmbrățișați zorile tîrzii : fata nevinovată dormea de obicei pe cuptor împreună cu bătrîna, iar poetul se instala pe podeaua uscată de lut, sub masă, unde, pe o scoarță, așternută peste rămășițele de găinaț uscat și paie, își punea sub

[1] *Tarakuțka* — în limba ucraineană, un mic dovleac uscat cu care se jucau în Ucraina copiii de la țară. Același cuvînt era utilizat în glumă pentru a indica o fată drăguță, cu fața rotundă.

cap porthartul cu manuscrisele și se învelea cu un cojoc din blană de oaie peticit și răspeticit, pe care izbutise să-l capete la Balta în schimbul unei mantale englezești — captură de război, aproape nouă, primită de la secția economică a comitetului revoluționar gubernial la ordinul scris al lui S. Ingulov.

Versurile, după cum nădăjduia tînărul, trebuiau să producă cea mai puternică impresie asupra unei cetățene cu care făcuse cunoștință cu cîteva zile înainte de a pleca în delegație, neavînd timp să înfiripe cu ea o poveste de dragoste și nici s-o fi privit măcar cu luare-aminte, dar hotărît să recîștige timpul pierdut, de îndată ce se va întoarce în oraș.

Scriu „cetățeană", deoarece în acele legendare zile cuvinte ce datau dinainte de revoluție ca „domnișoară" sau „mademoiselle" fuseseră abolite, iar cuvîntul „devușka" [1], introdus ulterior în circulație de Maiakovski, nu ajunsese încă la modă și rămînea pur livresc. Să spui o „tînără persoană" ar fi fost demodat, prea în stilul lui Dickens, din care pricină ar fi părut ridicol și chiar indecent. „O frumusețe" era și mai ridicol, „Doamnă" ar fi sunat jignitor de ironic. Rămînea „cetățeană", cuvînt ce corespundea perfect spiritului vremii, deoarece amintea de „Zeilor le este sete" al lui Anatole France și de „Anul 93" al lui Hugo, cărți care — în lipsa unor romane revoluționare

[1] Fată.

sovietice — erau cărțile noastre de căpătîi și inspirau întregul nostru romantism revoluționar, concepțiile estetice și terminologia.

Acum aș spune pur și sumplu „fată", pe atunci însă, nu puteam spune decît „cetățeană", și în caz de forță majoră „tînără cetățeană" — nicidecum altfel !

...Bineînțeles „tarakuțka" era un termen total impropriu pentru ea...

Eu — sau, mai bine zis, el, acel tînăr — gustam cu anticipație dulceața clipei cînd vor apărea pe neașteptate în „colectivul poeților" sau pe estrada din „sala telegramelor" din Iugrosta [1] — maturizat, cu obrazul bătut de vînt, plin de impresii, ușor ironic, de loc sentimental, ba chiar grosolan — și zvîrlind pe masa acoperită cu pînză roșie un sul de versuri noi, voi începe să recit pe dinafară — bineînțeles, cu glas cîntător ! — și, firește, nu toate versurile, numai pe cele mai bune. La început o poezie — două. Iar apoi, la cererea insistentă a auditoriului entuziast, dar care nu plătea intrarea, și pe toate celelate, adică : douăsprezece poezii lirice, un poem revoluționar destul de lung, scris în iambi albi cu cinci picioare, cîteva sonete vechi din ciclul „Fier", dar, firește, în primul rînd :

„...Și-mbrățișați ne află tîrziul asfințit."

1 Agenția telegrafică a Rusiei de Sud.

Nu trebuie să se creadă că eu sau, — dacă vreți — că acel tînăr se afla la țară în concediu de creație. Republica Sovietică nou-născută își trimitea poeții în delegații de cu totul altă natură.

El fusese trimis de o secție a Iugrostei, în baza unui mandat al comitetului revoluționar, într-unul din cele mai îndepărtate județe, avînd drept sarcină să mobilizeze pentru buletinele zilnice de actualități cît mai mulți corespondenți din reședințe de plasă și de la sate. În acest scop îi fuseseră date formulare tip, cu ștampilă, pe care nu rămînea decît să înscrii numele corespondentului recrutat — indicînd dacă e corespondent „de plasă" sau „sătesc". Celui înscris i se înmînau instrucțiuni tipărite, sumare, cu enumerarea tuturor drepturilor și îndatoririlor sale.

Drepturi erau cam puține, în schimb îndatoriri — cu carul, cum se obișnuia să se spună pe atunci, și în primul rînd — îndatorirea de a lupta neînfricat împotriva tuturor abuzurilor săvîrșite de autoritățile locale și a încălcărilor sacrei legalități revoluționare.

Acest punct, primul de pe sus-menționatele instrucțiuni, mi-a salvat viața — sau, dacă vreți, a salvat viața eroului povestirii de față — lucru despre care se va vorbi la timpul său în aceste pagini.

În mandatul comitetului revoluționar se propunea tuturor persoanelor, instituțiilor și unităților militare, fără excepție, să acorde tot sprijinul deținătorului lui, care avea dreptul să utilizeze toate mijloacele de transport, fără excepție, inclusiv

avioane, autodrezine, eşaloane militare şi locomotive.

În fapt, cei trimişi în delegaţie utilizau mai cu seamă carele, ce le erau puse la dispoziţie cu mare greutate de către autorităţile locale, istovite de corvezile ce cădeau în sarcina transportului cu tracţiune animală.

I-am împrumutat tînărului doar învelişul meu de carne şi sufletul meu viu, dar numele n-am vrut să i-l dau, temîndu-mă să nu ajung un fel de om fără umbră.

L-am botezat Riurik Pciolkin. Ce nume putea fi mai potrivit pentru un tînăr rus născut la sfîrşitul secolului XIX, chiar în ajunul revoluţiei, cînd aşa, dintr-o dată nu se ştie de ce, ajunseseră la modă numele rafinate ale marilor cneji : Igor, Gleb, Oleg, Riurik, Sviatoslav ?

După asta am oftat a uşurare, căci de acum încolo toate grijile mele avea să le poarte un altul.

Riurik Pciolkin petrecea zile întregi în cîte o căruţă ce se hurduca pe drumurile judeţului, oprindu-se la administraţiile de plasă, unde îşi prezenta mandatul, iar preşedintele comitetului executiv de plasă, îl încartiruia în cîte o casă ţărănească, unde era introdus de către vătăşel, după ce acesta bătea în geam cu o nuia de soc, simbol al puterii sale.

— Ei, femeie, trebuie să primeşti un delegat !

— Să vă ia naiba! Ce v-aţi legat de mine? Nu puteţi să-l băgaţi la alţii?

— Nu se poate: e rîndul vostru.

— Mama voastră...

După ce stătea un timp nemişcat în faţa uşii, pe o piatră poroasă, plată, îngropată în pămînt, Pciolkin apăsa cu mîna pe clanţa de fier, trecea şovăielnic pragul şi intra în tinda întunecoasă, apoi în odaia şi mai întunecoasă, în care plutea un miros puternic de pene de găină, de lut uscat şi de pleavă.

Iar cînd ochii săi, după lumina vie a amurgului de afară, se obişnuiau în sfîrşit cu întunericul, vedea în faţa sa o bătrînă cu fustă cadrilată dintr-o ţesătură de casă; căutînd să dea impresia unui om aşezat, care ştie cum se cuvine să te porţi la ţară, el îşi scotea, cu un aer grav, şapca de pe capul tuns chilug, bătînd în albastru-deschis. Îşi pleca apoi sfielnic ochii în pămînt, îşi făcea cu un gest larg semnul crucii în faţa icoanei, iar la urmă o saluta printr-o plecăciune exagerat de adîncă pe gazdă.

— Mneata, de bună seamă nici nu crezi în Dumnezeu, dreptu-i? întreba nu fără ironie bătrîna.

— Ba cred, tuşico.

— Minţeşti. Şezi colea pe laviţă. Pe ea ai să dormi.

— Vă mulţumesc din suflet.

— Ia te uită, ce gureş e! În loc să şadă binişor acasă, ţinînd-se de fusta maică-si, el o pornit-o în delegaţie. Mneata, să-mi fie cu iertăciune, pentru care treabă ai fost mînat încoa? Dacă pen-

tru stringerea prisosurilor de bucate, apoi ai întîrziat. Gata. S-a luat totul. Iar dacă e pentru basamac, află că noi nu facem basamac, nu ne îndeletnicim cu aşa ceva.

— Nu, sînt ziarist.

Bătrîna îşi stringea cu dispreţ buzele zbîrcite, aşa cum se strînge pe şiret o chesea de tutun.

— Eşti de la vreun birou, care va să zică ?

Şi Pciolkin nu izbutea de fel să-i explice ce este un ziarist.

Iar între timp, lipindu-şi cu băgare de seamă tălpile goale de prichici, cobora de pe cuptor, strîngînd la piept un lighenaş smălţuit plin cu mac albastru, o frumuşică „tarakuţka", arzînd de curiozitate, dar prefăcîndu-se că n-o interesează de loc tînărul şi isteţul delegat ; pe chipul rotund al fetei, mînjit cu zeamă de castraveţi, lîngă guriţa gingaş-trandafirie, se vedea lipit de obrazul pietros, rumen ca focul, un mic sîmbure alb de castravete.

Cam aşa se întîmpla în fiecare sat unde Pciolkin se oprea cu cea mai mare plăcere pentru o zi sau două, iar uneori chiar şi pentru trei, după principiul : „după cum ţi-e obrazul".

Acolo, el, care în oraş răbdase de foame, se sătura după pofta inimii cu colac din făină integrală, cu slănină sărată, tăiată în mici cuburi, cu gogonele murate, cu terci, mămăligă şi altă mîncare, simplă, dar săţioasă, cu care îl ospătau din belşug gospodinele ; căci ele pînă la urmă se deprindeau cu „locatarul" lor, ajuns numai piele şi

os în centrul gubernial, unde oamenii primeau alimente pe cartele, ori, cartelele erau mai mult simbolice, nu căpătai mai nimic pe ele.

...La scurt timp după luarea Perekopului...

Poate că gazdele de sex masculin ar fi fost mai puţin prietenoase cu el, dar după o lege nescrisă, starostele îl repartiza întotdeauna pe delegatul venit de unul singur la casa vreunei văduve, nevastă de soldat sau bătrînă, care tînjeau după societate masculină, astfel încît, în privinţa alimentaţiei, trimiterea în delegaţie la ţară amintea întrucîtva de actualele concedii la casele de odihnă. După aceeaşi lege nescrisă, dacă delegatul rămînea mai multe zile, el le ajuta la gospodărie, făcînd cîte o treabă bărbătească, într-un cuvînt, nu mînca pîinea gazdelor pe degeaba.

Pciolkin nu avea suficientă forţă fizică şi, ca orice citadin, nu era obişnuit cu munca fizică, astfel încît gazdele se alegeau cu puţin folos de pe urma lui, dar el nu se dădea niciodată în lături şi chiar cerea singur de lucru, simţindu-se jenat să trîndăvească ; era bucuros să scormonească cu furca în grămada uscată, de culoarea tutunului, a bălegarului vechi sau să care în spinare pînă la pătul doi-trei saci nu prea grei de tărîţe ori de ştiuleţi de porumb. Era şi asta ceva !

Chipeş, cu ochii negri şi capul tuns chilug, el le inspira milostivelor femei gîndul că a zăcut de curînd de tifos exantematic şi ele îl compătimeau, îl hrăneau, iar uneori îi dădeau chiar şi cîteva

frunze de culoare verde-închisă, dure ca glaspapirul, din tutunul cultivat pentru uz propriu. El le tăia cu briceagul în firicele subţiri şi fuma cu plăcere ţigările pe care uneori le răsucea din foi subţiri de porumb, în loc de hîrtie. Dar nici el nu rămînea dator. În porthart avea întotdeauna o mică rezervă de ace în plicuşoare negre, vreo două mosoare de aţă numărul patruzeci, o duzină de năsturaşi de sidef pe un carton cu poleială şi alte articole ieftine de galanterie, achiziţionate în piaţa din Odessa în vederea schimbului în natură. Acest cuvînt ştiinţific s-a demodat de mult şi nu mai poate fi întîlnit decît în manualele şcolare, dar pe atunci el era axul în jurul căruia se rotea întreaga economie.

Cetăţeanul primea la locul de muncă o raţie, pe care o schimba în parte pe obiecte bune la rîndul lor pentru schimb la ţară, unde căpăta de astă dată produse agricole ; parte din ele le folosea pentru subzistenţă, iar parte le schimba pe alte obiecte de primă necesitate, în locul cărora căpăta tot la piaţă alte obiecte nu mai puţin necesare, folosindu-se de legea cererii şi a ofertei, de variaţiile de preţuri şi de alte subtilităţi ale economiei politice din perioada comunismului de război. Lucrurile urmau acest curs, pînă cînd marfa se epuiza definitiv şi omul, strîngîndu-si cureaua, aştepta răbdător raţia de luna următoare sau ducea în piaţă cîte ceva din obiectele de uz casnic.

La ţară însă acest schimb de mărfuri se desfăşura mult mai agreabil decît la oraş, unde omul

era jupuit de tot felul de intermediari, speculanți și afaceriști și dădea — exprimîndu-ne științific — un profit mult mai ridicat în raport cu capitalul de bază.

Într-un cuvînt, dacă, după cum spune Maiakovski, *„noi dialectica nu după Hegel o-nvățarăm"*, economia ne-o însușeam fără a fi cîtuși de puțin călăuziți de Marx.

Nu se cuvine însă să se creadă că plecările în delegație la țară erau doar un prilej de plăcere. Nici pomeneală. Ele erau foarte primejdioase. Prin județe mișunau rămășițe nelichidate din trupele lui Denikin, Vranghel, Petliura, Mahno, bandele a diferite căpetenii : Zabolotnîi, Zelionîi, Anghel, chiar și oamenii unei oarecare Maruska Nikiforova ; toți aceștia puneau stăpînire pe drumurile pustii, atacau sovietele sătești mai îndepărtate, luau căruțele și caii, îi ucideau pe agenții cu aprovizionarea, pe comuniștii de la țară, pe diferiții instructori ai comitetului revoluționar gubernial, iar apoi și pe acei ai comitetului executiv gubernial, trimiși de la centru pentru organizarea acțiunii de extindere a suprafețelor de cultură, măsură absolut necesară, deoarece de pretutindeni veneau vești amenințătoare că va fi un an cu recoltă proastă, un an de foamete.

Banadele subminau munca de refacere a economiei naționale, semănau răzmeriță. Ele erau greu de nimicit. Acționînd de-a lungul graniței, puteau în caz de nevoie să o treacă.

O trimitere în delegaţie la ţară putea fi comparată, fără exagerare, cu trimiterea pe front în prima linie.

Acestea erau condiţiile în care activa tînărul instructor al Iugrostei, care, în dorinţa de a-şi recruta corespondenţii, ajungea pe asemenea coclauri uitate de lume, încît, dacă pe acolo s-ar fi nimerit vreo bandă să-i facă de petrecanie, nimeni n-ar fi aflat despre asta vreodată. Şi unde mai pui că în afară de creion el nu avea drept la nici o armă şi într-un caz critic nu putea conta decît pe elocvenţa sa, pe picioarele lui iuţi sau pe o minune.

Delegaţia se apropia de sfîrşit. Nu-i mai rămînea să viziteze decît două-trei plase şi avea să se întoarcă la centru.

Corespondenţii erau recrutaţi în special din rîndurile intelectualităţii săteşti : conţopişti de plasă şi învăţători, tinerei cu caş la gură asemeni lui, proaspăt absolvenţi ai seminarului pedagogic, dar care apucaseră să facă războiul în calitate de voluntari de gradul doi, şi apoi de sublocotenenţi, urmăriţi pas cu pas de jignitoarea zicală : „Găina nu-i pasăre să zboare, cum nici sublocotenentul nu-i ofiţer".

La prima vedere, lucrurile erau simple : urma să vorbeşti deschis cu un om cumsecade, de o vîrstă cu tine, poate chiar tovarăş de front, să-l cîştigi în doi timpi şi trei mişcări pentru cauză, să-i înmînezi adeverinţa de serviciu cu rotunda pecete sovietică înfăţişînd secera, ciocanul şi nişte spice, să-i laşi instrucţiunile tipărite şi s-o iei încetişor

mai departe, căscînd ochii la cele din jur şi compunînd în minte versuri, pe care cu atîta plăcere le-ai fi putut apoi nota seara, la adăpost, acompaniat de cîrîitul vîrtelniţei, la lumina opaiţului, sau chiar a feştilei din care se desprindeau mici tăciuni alungiţi ca nişte panglici, ce se stingeau sfîrîind în albia cu apă pusă dedesubt în acest scop.

Dumnezeule, eu mai ţin minte opaiţul ! Şi cînd te gîndeşti că adineauri se transmitea la televizor, prin intermediul satelitului nostru artificial, panorama Lunii !

Dar nu toţi învăţătorii şi conţopiştii acceptau bucuros să devină corespondenţi sovietici : cu cîte unii trebuia să stai îndelung de vorbă, convingîndu-i : unii însă refuzau destul de categoric, deşi politicos, invocînd tot felul de pretexte plauzibile, cum ar fi, de pildă : insuficienţa pregătirii, faptul că nu au curajul să apară în presă, temîndu-se să nu se facă de rîs sau că le e frică — cinstit vorbind — să nu aibă vreo neplăcere din cauza asta... ce fel de neplăcere — n-ai decît să ghiceşti singur.

Uneori la asemenea aluzii pe Pciolkin îl treceau fiorii şi el nu avea decît o dorinţă : să scape cît mai repede din această pustietate unde puteai să pieri pentru o nimica toată, să dispari fără urmă şi nimeni să nu afle că ai murit ca un erou pentru tînăra putere soivietică !

Spre deosebire de deplasările precedente, cînd călătorise în căruţă singur, acum şeful secţiei de

transport a comitetului executiv județean, pentru a economisi mijloacele de locomoție, îl instalase pe Pciolkin într-o brișcă pe arcuri dată unui oarecare tovarăș ce pleca în delegație de la centru spre cele mai îndepărtate plase din județ, cu scopul de a populariza acțiunea de lărgire a suprafețelor cultivabile și a lupta împotriva influenței chiaburilor asupra mijloacelor și a celor neavuți, adică a țăranilor săraci.

Se pare că-l trimitea la țară același neastîmpărat Serghei Ingulov.

Tovarășul ședea în biroiul președintelui comitetului executiv județean, la o masă acoperită cu o față plușată de culoarea zmeurei, pe care se afla o carafă cu apă îngălbenită, un lighenaș și un pahar plesnit ; era cufundat în lectura revistei ilustrate „Bezbojnik“ [1] din Moscova, redactată de un bolșevic din Odessa — Emelian Iaroslavski. Revista o ținea în așa fel, încît chipul lui dispărea în spatele nemaiîntîlnitelor ilustrații ale pictorului ce semna cu ciudatul și întrucîtva sinistrul pseudonim Moor. Erau caricaturi ce-l înfățișau pe însuși domnul Savaot, cu un pince-nez demodat de vodevil, dar cu o aureolă rotundă deasupra capului chel, apoi — pe un rabin cu perciuni și talesul vărgat pe umeri, alături de el pe un hoge cu turbanul semănînd cu o căciulie de usturoi, și, în sfîrșit — pe un părinte ortodox de-al nostru, cu ochi mici de bețiv și nasul ca o fragă. Carica-

1 „Ateul“

turile erau însoțite de versurile primului poet proletar Demian Bednîi. Acest sacrilegiu cu care pe atunci nu se obișnuise încă toată lumea părea atît de monstruos, încît nimeni nu s-ar fi mirat dacă dintr-o dată s-ar fi căscat cerurile și dintr-un nor negru s-ar fi prăbușit în zigzag un fulger orbitor de alb, prefăcînd într-o clipită în cenușă revista atee, împreună cu redactorul, caricaturiștii, poetul și toți abonații pe un an.

Simțind ațintită asupra sa o privire, tovarășul lăsă în jos revista și atunci am observat că era un preot cu o bărbuță îngustă, nas lung, ușor ciupit de vărsat și ochi impertinenți de cocoș, sub niște sprîncene de prooroc, trufaș înălțate, în linie frîntă. Un pince-nez de oțel, cu șnurul negru strecurat pe după ureche, sub pletele lungi, îi încăleca nasul, strîngîndu-l din ambele părți mult mai jos decît s-ar fi cuvenit și imprimînd chipului său ceva provocator.

— Așa, tinere, rosti el pe nas, ca să zică, dumneata ai fost ales să-mi fii tovarăș de drum ? Deși, la drept vorbind, prefer să călătoresc fără însoțitori, ca să zic așa — „solo“, întrucît tînăra noastră putere sovietică încă nu dispune de suficiente mijloace pentru a pune la dispoziție fiecărui cetățean al său o căruță separtată, n-am nimic împotrivă ca dumneata să ocupi un loc în hodoroaga mea. Dar te previn : nu suport să fiu deranjat și dacă ai să te foiești pe băncuță și ai să mă împingi dintr-o parte, dar mai cu seamă dacă ai să mă dai gata cu pălăvrăgeala, te voi pofti neîntîrziat să părăsești hodoroaga și să-ți continui drumul pe propriile-ți picioare.

Deci, era vorba de acel „popă roşu“ despre care Pciolkin mai auzise şi care acum o pornea de bunăvoie spre plasele îndepărtate ale judeţului, ca să ducă acolo muncă de agitaţie pentru lărgirea suprafeţelor cultivabile. Dar pe lîngă asta, el mai urmărea un scop, necunoscut centrului: predica ideile noii biserici, revoluţionar-creştine pe care recent o şi înfiinţase în propria-i imaginaţie şi acum hotărîse să profite de trimiterea lui în delegaţie, pentru a săvîrşi o adevărată răsturnare religioasă, năruind de pe piedestal întreaga ierarhie bisericească rusă de sus pînă jos, de la marii pontifi ai bisericii pînă la preoţii rurali locali, care cu toţii se împotmoliseră — după părerea sa — în tot soiul de ticăloşii lumeşti; pe ruinele vechii biserici răsturnate, el plănuia să înalţe steagul unui creştinism nou, pur mistic, rod al gîndirii sale.

Să mergi cu el în brişcă era un adevărat chin.

Preotul se dovedi a fi un om bănuitor, capricios, încrezut la extrem, care se simţea mereu lezat în amorul său propriu, şi avea o părere cum nu se poate mai bună despre propria persoană, pe care sub vechiul regim n-o apreciaseră la justa ei valoare conducătorii oficiali ai bisericii ortodoxe ruse, toţi aceşti „şobolani de consistoriu“, ce veşnic îl împinseseră în umbră şi urziseră tot felul de intrigi, nedorind să-l facă arhiereu. Or, el se credea singurul ales al lui Dumnezeu, un apostol războinic cu spada de foc veşnic în mînă.

Gîtu-i stacojiu cu pielea aspră îl făcea să semene cu un curcan.

Tot drumul, de îndată ce brişca se urni, el vorbi fără încetare, discutînd în contradictoriu şi legîn-

du-se de fiecare cuvînt şi chiar de fiecare interjecţie a tovarăşului său de drum. Izbutind să afle, pe căi ocolite, că tînărul este poet, începu să ironizeze în termeni veninoşi noua poezie şi pictură, spunînd despre lucrările impresioniştilor şi ale pictorilor din Şcoala de la Barbizon că seamănă cu un scrob cu ceapă, iar pe Vrubel şi Ciurlionis, pe care tînărul îi venera — îi denumi „prostişti". În timp ce vorbea se lăsa cu tot trupu-i lung şi costeliv peste tovarăşul său de drum, care numai printr-o minune reuşea să se menţină pe marginea banchetei, în timp ce grilajul metalic i se înfigea dureros în şezut.

Dar cînd preotul începu să-l insulte pe Maiakovski, spunînd că „n-are pic de ureche muzicală" şi nu poate fi asemuit cu poetul Apuhtin, tînărul nu se mai stăpîni şi zbieră, de răsună stepa că el, preotul, nu se pricepe de loc în artă şi că nu este decît un inveterat conservator şi contrarevoluţionar, că asemenea specimene nu au ce căuta în comunism şi că nu mai doreşte să rămînă în societatea lui.

Cu aceste cuvinte, Pciolkin sări din brişcă şi un timp mărşălui pe drum cu un aer de înverşunată independenţă, ciocănind din răsputeri cu bocancii săi militari, a căror talpă era gata-gata să se desprindă pe făgaşele şi ridicăturile de pămînt, tari ca plumbul, ale drumului îngheţat bocnă, cu toate că iarna era pe sfîrşite ; drumul trecea peste cîmpuri la fel de îngheţate, cu desăvîrşire lipsite de un acoperămînt de zăpadă ; pe alocurea se zărea verdele anemic al grînelor de primăvară, înfrico-

şător de dezgolite şi întunecate, prevestind un an cu recoltă proastă, ba poate chiar foamete.

Foarte curînd picioarele începură să-i sîngereze şi fu silit să-şi reia locul în brişcă, prefăcîndu-se că nu s-a întîmplat nimic. Cele descrise mai sus se repetară de cîteva ori şi o scenă deosebit de violentă se dezlănţui cînd preotul îl califică pe Bunin drept un jalnic decadent, deoarece într-o poezie de-a lui se spune că *„nagîţii izbucniră în plîns"*, iar apoi, că *„pe ogoare-i noroi vioriu"*.

— Elucubraţii decadente! Cum pot păsările să plîngă şi ce fel de noroi vioriu o fi şi ăla?! Unde ai văzut dumneata noroi vioriu? Forţat, artificial, modernist!

— Dar el este un clasic, un clasic! striga Pciolkin, cît pe ce să izbucnească în plîns. N-am să îngădui să se vorbească astfel despre un academician. Şi, în definitiv, chiar eu sînt elevul lui.

— Asta se şi vede! Noroi vioriu! Ha-ha-ha!

Cînd seara cei doi ajunseră la un adăpost, Pciolkin refuză categoric să continue drumul cu preotul şi îşi găsi un loc unde să înnopteze de unul singur.

Prin sat se răspîndi de îndată ştirea că de la centru a sosit un foarte înspăimîntător „popă roşu", si că a doua zi, duminică, urmează să slujească liturghia în biserica locală, cu care prilej va ţine o predică. Nu se ştie de ce, dar vestea îi tulbură mult pe săteni.

Venind dimineaţa la biserică, pentru a vedea ce se petrece, Pciolkin îşi zări tovarăşul de drum sus în amvon, într-un anteriu sărbătoresc, care se pune doar la paşte, din brocart — vechi şi totuşi

foarte elegant, datorită albului său lucios — cu un crucifix în mîna costelivă, întinsă peste capetele înfăşurate în baticuri de sărbătoare ale bătrînelor speriate, aflate în rîndul întîi.

Preotul din sat, un bătrînel blajin, stătea alături de el, neştiind ce să facă cu mînuţele-i scurte de copil ; stătea cu ochii sfielnic plecaţi, aci privindu-şi picioarele în cizme scîlciate de ţăran, cu urme de bălegar uscat pe ele, aci înălţîndu-şi privirea spre ochii celui atotvăzător : sus, în mijlocul unui triunghi de raze grosolan pictat pe cupolă de către un pictor diletant, pe fundalul de un albastru spălăcit al cerului înstelat, în mijloc, pe o grămadă de nori, amintind el însuşi de un nor cumulus, trona pletosul bătrîn Savaot, ascultînd supărat cele ce le spunea jos protoiereul venit de aiurea.

Iar acesta vorbi mai întîi despre lărgirea suprafeţelor cultivabile, înflăcărîndu-se tot mai tare, şi dintr-o dată, uitîndu-se sfredelitor la preotul local cum se uită un cocoş la un grăunte, trecu fără veste la tema lui preferată, insultînd şi demascînd necruţător pe pontifii, odioşi lui, ai aşa zisei sfintei biserici, aşa-zisă ortodoxă aşa-aşa apostolică.

— Ăştia-s apostoli ? striga el din ce în ce mai surescitat. Apostolii lui Cristos aveau cupe de lemn, dar în schimb capete de aur, în vreme ce aceşti, să-mi fie cu iertare, apostoli mincinoşi au cupe de aur şi capete de lemn !

Şi el ciocăni semnificativ cu degetele în balustrada amvonului ; apoi, schiţînd cu crucea din

mînă un gest spre preotul local, care se făcuse mic, strigă :

— Lacomule, bețivule, desfrînatule !

La auzul acestor vorbe, cucoana preoteasă, care era gătită într-o rochie neagră de mătase și stătea la mijloc, chiar în dreptul amvonului, la loc de cinste, mai întîi păli, apoi îi apărură pe față pete de un roșu-închis și începu să se clatine pe picioare, dar femeile celelalte o liniștiră ; mujicii, în cojoace de sărbătoare, din blană de miel, albe, foarte lungi și cu gulere negre sau în mantale militare de front, cu poalele îngălbenite și zdrențuite — ucraineni și moldoveni — recent întorși acasă după zdrobirea baronului Vranghel și după războiul cu panii polonezi, stăteau tăcuți, morocănoși, cu mustățile lăsate ; dintr-o dată lui Pciolkin i se păru că simte ceva — adiere sau umbră călătoare — dar ceva atît de înspăimîntător, încît i se muiară picioarele și, făcîndu-se mic sub privirile pline de înstrăinare, ieși din pridvor și o porni agale spre casă.

În zori îl trezi un ciocănit nu prea tare, dar insistent, în geam. Era un tînăr învățător, chiar în ajun recrutat în rîndurile corespondenților voluntari.

— Colega, rosti el în șoaptă, am să-ți spun ceva. Nu pierde timpul, pleacă de aici pînă nu-i prea tîrziu. Ți-am făcut rost de la niște oameni cumsecade de o căruță care te va duce pînă-n plasa vecină. Dar nu zăbovi. Ia-o la picioir.

În glasul colegului său Pciolkin desluşi ceva care făcu să-l treacă un fior din creştet pînă-n tălpi, un fior — întocmai ca o adiere a morţii, acelaşi pe care ziua îl simţise limpede în biserică.

Erau acele vremuri cînd oamenii învăţaseră să se înţeleagă unul pe altul dintr-un cuvînt spus pe jumătate, ba chiar dintr-o privire aruncată în treacăt, din umbra unui suspin ori dintr-o clipită de tăcere.

Pciolkin înhăţă porthartul cu hîrtiile şi, după un minut, hurducîndu-se pe scîndurile tari ale căruţei în care, de atîta grabă, nu fuseseră aşternute paie, gonea pe drumul de ţară împietrit ce cobora în pantă. Prinseră a se ivi zorii. Apoi se lumină de-a binelea. Ziua era rece, uscată, posomorîtă. În jur se întindea pămîntul negru, îngheţat, pe alocuri se înălţau căpiţe de fîn lăsate din toamnă şi mori de vînt, ce-şi mişcau în zare aripile, parcă plutind în zbor.

Cînd se mai linişti şi se familiariză cu priveliştea din jur, Pciolkin, după vechiul lui obicei, începu să compună în minte o poezie, despre natura înconjurătoare. De data asta el o personifică :

„...Cu pletele-i răsfrînte-n, / Într-o cămaşă aspră s-a gătit / Şi fuge primăvara pe cîmpie. / Otrava verdelui abia-ncolţit / În urmă-i arde-n stepa pămîntie.“

Primăvara alergînd desculță nu era decît o variantă a aceleiași drăgălașe „tarakuțka", a „muzei provinciale" ; imaginea ei distona întrucîtva cu tulburarea ce pusese stăpînire pe sufletul său și nu se risipea de loc, cu toate că amenințătoarea clopotniță a bisericii sătești dispăruse de mult după costișă.

El își aminti cum în casele țărănești pîlpîiau luminările și cu cîtă fervoare se rugau în biserică bătrînele, cerîndu-i lui Dumnezeu zăpadă.

Imaginea aceasta corespundea mai bine stării lui sufletești.

„În prag de primăvară-n sat / Cînd se rugau să ningă tare / Aprinsă-n izbe-a luminat. / Cîte-o smerită lumînare. / Ca seceta să nu mai vină, / Cercînd a binecuvînta, / Rugi înălța orice bătrînă / Orice copil cruce-și făcea."

De data asta versurile începuseră să cînte ca o vioară. Dar deodată, în mijlocul drumului, răsări ca din pămînt un detașament călare și îi tăie lui Pciolkin calea. La început i se păru că e un escadron din cavaleria roșie și el se simți cuprins pentru moment de o mare bucurie, văzînd ce bine au început să fie echipați ostașii roșii, unul și unul, toți cu steluțe noi la chipiuri.

Dar în aceeași clipă chiar deasupra lui necheză un cal tras de dîrlogi, din botul căruia se desprindea o spumă verde ca iarba, și comandantul, un adevărat Făt-Frumos într-o glugă albă cu ceaprazul pe spate, se aplecă din șa spre Pciolkin :

— Tu cine ești, mama ta azi și mîine ? Delegat ?

— Sînt ziarist.
— Şobolan de birou, marş jos din căruţă!
— Ziarist nu înseamnă de loc ceea ce credeţi dumneavoastră, şopti Pciolkin cu un surîs forţat.
— Da tu de unde ştii ce cred eu?
— Eu scriu la ziar.
— La ziar? Băieţi, ia daţi-i un picior în spate. Ia te uită la el: face pe grozavul la noi în sat ca la el acasă. Una-două — dă-i căruţă.
— Tovarăşe, e o neînţelegere la mijloc. Am dreptul. Sînt în posesia unui mandat al comitetului revoluţionar.
— Ia te uită, a mai rămas un tovarăş în viaţă. Lindine roşie! Duceţi-l în păpuşoi, iar căruţa s-o ia îndărăt spre sat.
Toate acestea s-au petrecut într-o clipă şi acum, pomenindu-se dintr-o dată între tulpinile netăiate ale porumbului de anul trecut, care îl împrejmuiau ca un zid, foşnind din frunzele lor dure, în formă de spadă, şi îngustînd orizontul la doi paşi în circumferinţă, Pciolkin înţelese că a căzut în mîinile unei bande travestite în ostaşi roşii şi că este dus la împuşcare, fiind împins brutal din spate cu paturile puştilor de dragon, duhnind a petrol şi unsoare.

Groaza puse stăpînire pe sufletul său, îi întunecă mintea, iar trupul i se vlăgui brusc, organele interne încetară să se supună ordinelor centrilor nervoşi. Paralizat de spaimă, el începu dintr-o dată, ruşinos şi nestăpînit, să piardă fecale, în vreme ce hatmanul bandei, instalat comod în şaua cu cioltarul de catifea al unui comandant de bri-

gadă scotea din porthartul lui Pciolkin hîrtiile acestuia și le silabisea cu indiferență una după alta, pînă cînd dădu peste instrucțiunile tipărite; acestea îi stîrniră interesul, deoarece conțineau punctul privind lupta împotriva tuturor abuzurilor și încălcărilor legalității din partea autorităților sovietice locale.

Oricît de ciudat ar părea, tocmai asta l-a salvat pe Pciolkin.

— Stați, băieți, spuse hatmanul. Uitați-vă mai întîi dacă nu e jidan, și dacă nu e, lăsați-l să se ducă naibii. Să nu-și mai bage nasul unde nu-i fierbe oala, și să nu ne mai iasă-n cale, că atîta-i trebuie.

Convingîndu-se în modul cel mai grosolan și rapid că Pciolkin nu e iudeu, băieții îi puseră în mîini porthartul cu hîrtiile, îi dădură un picior în spate și, strigînd „Șterge-o, studentule!“ trimiseră în urma lui, pentru a-l înfricoșa, cîteva gloanțe, ce-i trecură cu un șuierat melodios pe deasupra capului și se pierdură departe în cerul posomorît, amenințător, al dimineții de martie.

Oricare din aceste gloanțe ascuțite, conice, putea să greșească drumul, să-l lovească în cap, făcîndu-l țăndări și nimicind acea divină lume de dragoste, frumusețe și poezie, acel ceva ce constituia unica, ireparabila, neprețuita viață omenească a lui Pciolkin cu toate versurile — ale lui și ale altora — scrise sau încă nescrise, sau abia atunci

înțelese de el — ca de pildă miraculoasele rînduri demențiale ale lui Velemir Hlebnikov și Nikolai Burliuk :

„Sus, printre constelații, zboară / Șerpi negri într-un dans rotit, / E-al răzbunării chip de pară / Cap retezat de un cuțit. / ...O spectru al plăcerii-n beznă, / Crăiasă precum ciuma, rea... / Nu ! E pe cumpăn-o căldare, / Umărul n-are habar, / Plete lungi cad la-ntîmplare / Ca un cîntec de cobzar."

Numai asemenea versuri zălude puteau să-ți bîntuie în minte în clipa unei morți violente !

„Bem apă din pahar, încet, / Ori direct de la robinet / În primăvara-ncinsă-n ceață / Mergînd pînă spre dimineață / Nu-s stele, dar e o lumină / Pe-un zid de-argint ce se anină. / De-o amazoană n-am noroc, / Doar spumă văd din loc în loc, / Aud însă prin neguri șoapte / Și-o salcie văd, clătinată, / Șuvoi de primăvară-n noapte / Ducînd o coamă destrămată..."

Numai la un pas de moarte pe întinderile negre și înghețate ale patriei sale sălbatice puteau să se perinde fulgerător în memoria lui Pciolkin divinele sunete :

„Cu pas leneș, cu suspine, / Pe-un timp sumbru, vesperal, / Peste plaiuri și rovine / Pe pămîntul meu natal, / Prin pădurile în floare / Pe ogoare nearate, / Printre trestii foșnitoare / Peste mlaș-

tini neumblate, / Seara, cineva se-abate / Ostenit și prăpădit, / Ochii-nchiși pe jumătate / Cu azurul adormit, / Și-ntr-o mantie nocturnă / Trece rîul: sclipa, sclip' / Nelăsînd decît o urmă / De copite pe nisip."

Eu descriu natura — stelele, pădurea, gerul, marea, munții, vîntul, și fel de fel de oameni. Toate aceste culori sînt ale mele. Dar oare literatura, poezia creată de geniul uman, nu face și ea parte din natură? Atunci, de ce nu m-aș putea servi de ea, de paleta ei luminiscentă, cu atît mai mult, cu cît stelele, trebuie de-abia să le întrupez în cuvînt, să le transfigurez, în vreme ce versurile genialilor poeți nebuni sînt gata întrupate — n-ai decît să întinzi doar mîna și să le iei ca o parte a veșnicei naturi, incluzîndu-le în proza ta liberă!...

...cu toate pasiunile lui, cu toate căutările lui, cu veșnica-i sete de dragoste și așteptarea înfrigurată a întoarcerii în oraș pentru a se întîlni cu fata — aceeași „tînără cetățeană" — aceea care-i făgăduise suprema fericire...

Azrail, trimis să-i ia sufletul, foșnise din aripile-i negre, de hîrtie și scrum, se frămîntase în juru-i, urcînd și coborînd în zigzaguri, ca o uriașă viespe, dar zumzetul i se stinsese: dăduse greș...

„Mă tot temeam, dam a fugi, / Dar însuși Ermius, în ceață, / Fără de veste mă-nveli / Făcîndu-mă să scap cu viață."

Pciolkin fugea, cum fuge iepurele de vînători, poticnindu-se şi căzînd, frîngînd tulpinile lemnoase de porumb ce-i biciuiau fruntea, fugea strîngînd porthartul la piept şi aranjîndu-şi în fugă îmbrăcămintea. Şi o tot ţinu aşa pînă cînd se stinse tropotul de copite al detaşamentului de bandiţi ce se îndepărta la trap.

„*O urmă de copite pe nisip.*"

El trăia, dar sufletul lui ucis zăcea printre tulpinile frînte ale porumbului, pe pămîntul negru ca tuciul, aşteptînd ceasul învierii, întocmai ca celălat suflet al său, pe care-l răpusese moartea, şi zăcea de mult pe cîmpurile de luptă de lîngă Smorgon sau întocmai ca cel de al treilea suflet care se desprinsese în chinuri de trupul său pe patul spitalului pentru bolnavii de tifos exantematic, în sunetul tobelor budiste, printre inscripţiile sacre ale preoţilor lama, ce semănau cu tabelul lui Mendeleev.

Şi toate aceste suflete vor învia negreşit, căci sînt nemuritoare.

Lăsîndu-şi sufletul doborît să zacă în porumbul uscat în aşteptarea învierii şi simţind cum în trupu-i vlăguit se naşte un nou suflet, Pciolkin păşea prin întinderile de un verde întunecat, ferindu-se ca de foc de satele şi aşezările izolate, nerăbdător să ajungă cît mai repede la centrul judeţean, fără a fi văzut de nimeni.

Două zile și două nopți a umblat pînă să ajungă la Balta, ocolind cu grijă așezările omenești, înnoptînd în stoguri de fîn, albe de zăpadă, în hambare răzlețe, pe știuleții de porumb cu boabe galbene și tari precum chihlimbarul, hrănindu-se cu sfeclă furajeră, rămasă din întîmplare pe pămînt după strîngerea recoltei.

„Noaptea-n curte mă spălam — ciopor / De stele în tărie a lucit. / Raza lor ca sarea-i pe topor, / Apa din butoi a-ncremenit. / În butoi anume cufundată, / Steaua se topește ca o sare / 'N apa neagră, mai curată / Decît moartea, mai spăimîntătoare."

Repetînd aceste versuri ale lui Mandelstam, el rătăcea sub cerul uriaș și jos, sub norii albaștri-plumburii, ce se îngroșau deasupra capului său, lăsîndu-se grei ca niște blocuri de antracit, și în fiece clipă gata să se prăbușească peste Pciolkin, strivindu-l.

Și toate acestea — oricît ar părea de ciudat — i se înfățișau ca o minune măreață, ca o operă de artă revoluționară încă neîntîlnită, plină de sens divin și nepămînteană frumusețe.

Sărmanul, își ieșise din minți de spaimă.

Se lăsă un frig cumplit. Începu să ningă. Apoi se porni un viscol ce făcu cerul una cu pămîntul. El se opri locului și i se păru că „*Cumplit sprînceana încruntînd / Pe chipul lui învinețit*" însuși

Domnul Savaot a binevoit să dea ascultare rugilor oamenilor *„Seminţe albe, să presară, / Furtunilor le-a poruncit...“*

„Furtuna, spaima mă-nconjor, / Vin singur, Doamne-n faţa ta, / De moarte rea sortit să mor, / Printre gorganele de nea.“

Aici Dumnezeu apărea ca o variantă a lui Petru, aşa cum îl văzuse Puşkin : *„E crunt la chip şi încruntat, / E iute şi e minunat, / E ca mînia cea divină“*. Pciolkin nu făcuse decît să adauge chipului înfiorător nuanţa vînătă a uraganului, a viscolului, dar în schimb tot ce spunea despre moartea fără glorie între gorganele de nea şi în special despre sămînţa albă sunau destul de personal.

Ulterior — cu mulţi ani mai tîrziu — am ajuns la convingerea că în Rusia a existat, există şi va exista un unic poet nemuritor, geniul naţional, care în diferite epoci poartă nume diferite.

La fel şi în zilele noastre. Memoria mea păstrează chipurile cîtorva dintre aceşti poeţi.

Nici chiar acum, la un pas de pieire, din mintea lui Pciolkin nu dispăruse chipul tinerei femei, al „cetăţenei“ care-i rănise sufletul şi-l urmărea într-una, fără răgaz, zi şi noapte, ca o obsesie, obosindu-i creierul prin apropierea, autenticitatea sa, printr-un soi de palpabilitate, prin plasticitatea unor fermecătoare detalii, care însă nu-i puteau

satisface setea de posesiune, deoarece o și iubea cu tot focul patimii, în vreme ce ea — firește — nici nu bănuia acest lucru și, după toate probabilitățile, îl și uitase, căci nu se văzuseră decît de puține ori și asta în treacăt, în forfota „sălii telegramelor“ și a „colectivului de poeți“ și în tot acest timp nu schimbaseră decît cîteva zeci de cuvinte lipsite de însemnătate.

Și totuși el o iubea — cu fiecare zi mai mult, mai deznădăjduit — sau poate că totul nu era decît o părere ? În orice caz, ea îi stătea în față zi și noapte, chiar și în clipa morții, ineluctabilă ca destinul, pătimaș-dorită — cu căciula-i siberiană de blană albă cu clape foarte lungi, ce-i atîrnau pe piept ca două cosițe.

Cînd într-un rînd își scosese de pe cap căciula siberiană, de sub ea se ivise un soi de altă căciulă — o căciulă de păr negru și buclat, pe care fata îl scutură cu o mișcare bruscă, întrucît căciula îl aplatizase.

Nu-și mai amintea cum era îmbrăcată atunci, se pare că purta o scurtă militară vătuită cu mîneci prea lungi, pe care le îndoise, ca să nu-i acopere mîinile mici și bronzate cu unghii neglijent tăiate, mici și ele ; din pricina noițelor păreau de marmoră.

Talia subțire, dar vînjoasă, îi era încinsă strîns cu o centură de ofițer cu inelușe, fusta uzată de stofă abia dacă-i acoperea genunchii, picioarele-i erau înfășurate în moletiere soldățești, iar ghetele cu nasturi păreau de copil.

O față oacheșă, mată, pămîntie, fermecător de frumoasă, privirea ochilor puțin mohorîtă, îndă-

rătnică, o aluniță minusculă ca o alice pe obrazul gingaș, cu o umbră de puf întunecat deasupra buzelor palide, de fată — senzuale și totodată înșelător de nevinovate.

Pe dinaintea ochilor îi pluteau într-una aceste buze ; ele se apropiau parcă de buzele sale și rămîneau așa la nesfîrșit, în vis ca și aievea, într-un sărut prelung, care însă nu-i dădea nici o satisfacție.

Așa o văzuse el prima dată. Mai tîrziu înfățișarea ei se schimbă într-o oarecare măsură. Se pare că în iarnă fusese bolnavă de febră tifoidă sau recurentă și cînd reapăru în „sala telegramelor" — foarte slabă — și își scoase căciula cu lungile apărătoare pentru urechi, capul tuns chilug, ca de elevă din clasa pregătitoare, ieși din căciulă așa cum iese o nucă din coaja sa. Avea capul bine proporționat, urechiușe tari — una din ele mînjită cu cerneală ; prin cărările inegale, croite grosolan cu mașina de frizerul spitalului se zărea o piele aproape albastră.

Se știa că e dactilografă la secția administrativ-economică a Cekăi guberniale, că frecventează școala de partid de pe lîngă secția gubernială de învățămînt și se pregătește să se înscrie la Universitatea Sverdlovsk din Moscova.

Probabil pentru a-și îmbogăți cunoștințele în domeniul literaturii, frecventa cu asiduitate „colectivul poeților" și „sala telegramelor" a Iugrostei, unde în fiecare zi luau cuvîntul propagandiști și scriitori. Venea singură și se așeza în primul rînd cu un aer independent și puțin disprețuitor

— ca un om aparţinînd unei clase superioare — asculta cu atenţie povestirile şi versurile citite, dar fără a lăsa să se vadă dacă i-au plăcut sau nu.

— Cetăţeană, nu e prima dată că vă văd aici, i se adresă într-un rînd Pciolkin. După toate aparenţele, sînteţi o admiratoare a poeziei ? Sau poate a poeţilor ?

— Aici îmi completez cultura generală, răspunse ea.

— Şi aceasta necesită într-adevăr completări ?

— Fireşte.

— Dar versurile mele îţi plac ? întrebă el aspru, nu însă fără cochetărie.

— Îmi plac, răspunse ea simplu.

— Sînt măgulit. Dar persoana mea ?

— De asemenea.

Această mărturisire spulberă într-o clipă ideea ce şi-o făcuse despre ea ca despre o Théroigne de Méricourt locală, o furie a revoluţiei, o ascetă partinică, o fiinţă care dispreţuieşte boema mic-burgheză şi nu admite atitudinea uşuratecă faţă de dragoste. Era însă dezamăgit de uşurinţa cu care ea acceptase fără ifose avansurile lui şi, incluzînd-o pe lista admiratoarelor sale, îşi pierdu în mare parte interesul faţă de dînsa. Victoria i se păruse prea lesnicioasă. Dar nu renunţă la ea, ci amînă doar totul, dorind să prelungească farmecul unei treptate apropieri.

— Nădăjduiesc că nu eşti poetă ? întrebă el vesel.

— Nădăjduieşte, răspunse ea şi exact în clipa aceea el zări în sfîrşit ceea ce era mai atrăgător

pe chipul ei : micuța alice a aluniței de un albastru cețos pe obrazul oacheș, ce se armoniza de minune cu capul tuns chilug, care n-o făcea nicidecum să semene cu un băiețandru, ci, dimpotrivă, îi sublinia farmecul feminin.

— Se prea poate să ne revedem curînd, spuse el nepăsător.

— Așa cred și eu, răspunse ea, mirîndu-se că el nu se oferă s-o conducă acasă.

— Salut și fraternitate! spuse el, înălțînd mîna deasupra capului.

Ea răspunse printr-un surîs.

Pciolkin se simțea în clipa aceea un învingător și de-abia mai tîrziu, trezindu-se în plină noapte în odaia rece, pe tapetele căreia strălucea promoroaca, întins în patul lui de fier, înțelese ce prost fusese. Gîndul la ea îl urmărea obsedant. Trebuia să nu fi fost prost, și să bată fierul cît era cald. În închipuire el se și săruta cu ea, ținînd în mîna lui mîna ei mică și anticipînd evenimentele, compunea versuri :

„Cînd minunată, dulce, lăsată-n mîna mea, / Ascultătoare, mîna-ți e-un tremur de vioară, / Arcuș devine gura și-ncepe a juca / Precum o roză-zîmbet albina înconjoară."

„Roză-zîmbet" fusese sustras, firește, din arsenalul prietenului său Iuri Oleșa.

Pciolkin vedea această palidă roză-zîmbet a ei, iar mica aluniță crescuse pînă la dimensiunile unei albine ce plutea deasupra lui. Neghiobul! În loc

să-şi imagineze toate acestea, ar fi putut să se desfete în modul cel mai real şi palpabil.

„*E fericit poetul* — continua el să compună în întunericul camerei îngheţate, cu promoroacă pe pernă — *dar nu e înţelept / Cel care-n versuri scris-a «Eu cînt sărutul» dacă /A numărat bătăile inimii din piept, / Ci cel ce n-a găsit cuvinte ca s-o facă.*“

El nu găsise un mod de a-şi exprima în cuvinte pasiunea şi era gata, cu toată noaptea adîncă şi starea de asediu, să alerge la ea, dar nu numai că nu-i cunoştea adresa, nu aflase nici măcar cum o cheamă.

Nu mai izbuti să adoarmă. Era cuprins de acel simţămînt pe care marele poet rus, din totdeauna, acel ce în secolul nouăsprezece purtase numele de Puşkin, îl definise cu o perspicacitate înspăimîntătoare: „*sufletul de tine mi-e rănit*“... Rănit era cuvîntul exact. Sufletul lui era rănit, otrăvit. Făcea puroi. Nu se putea gîndi decît la ea. Era ca o viziune ineluctabilă în faţa ochilor săi — cu strălucirea schimbătoare, selenară a ochilor ei înguşti — stăpînă pe toate gîndurile şi dorinţele sale. Nu-şi putea închipui cum va răbda pînă la următoarea întîlnire. Dar chiar a doua zi primi ordinul de a pleca neîntîrziat în judeţ. Nici nu i-ar fi putut trece prin minte să refuze, căci orice însărcinare de serviciu era considerată atunci ca îndeplinirea Sacrei Datorii Revoluţionare.

Însăşi Revoluţia hotăra în acele zile destinele oamenilor.

...El stătea în bătaia viscolului ce se învîrtejea în jurul său, zvîrlindu-i în față zăpada umedă și învăluind împrejurimile în ceața tulbure a spulberăturii. Merse toată noaptea prin cîmp, la întîmplare, și în zori se pomeni în dreptul curților din dos ale unui sat. Puterile îl părăsiră. Era gata să se culce sub un gard de nuiele nămețit, cufundîndu-se în somnul morții. Aproape fără să-și dea seama ce face, bătu într-un gemuleț unde se zărea o lumină ; i se dădu drumul înăuntru și, intrînd, se prăbuși în aceeași clipă pe un morman de frunze uscate de porumb, la gura sobei ce-i trimitea suflarea ei aurie și caldă. Dimineața tîrziu, cînd se trezi, din fereastră îl privea un cer albastru, curat, primăvăratic ; i se spuse că se află la cîteva verste de Balta, ce lucea tremurător în ceața solară, ca și cum toate geamurile și crucile din vîrful bisericilor sale ar fi fost făurite din mică.

În curte, printre mormane de bălegar, al căror miros îți înțepa nările ca amoniacul, străluceau șuvoaiele argintii ale pîraielor, orbind ochii obișnuiți cu întunericul ; se simțea un iz de pămînt gras, umed și în depărtare se auzea un dangăt de clopote.

Ajungînd la bariera orașului, văzu praporele de brocart ale unei ciudate procesiuni religioase, de-a valma cu steagurile roșii ale instituțiilor județene și auzi cîntări bisericești, în mod inexplicabil amestecate cu sunetele unei fanfare.

— Ce sărbătoare e astăzi ? întrebă el o femeie, ce ducea pe umăr ca pe o lespede de marmoră o

bucată mare de slănină, învelită pe jumătate într-o basma curată.

— Nu-i nici o sărbătoare — răspunse ea sever în limba ucraineană — e puterea sovietică care dimpreună cu biserica îl înmormîntează pe popa ăla roşu — eroul — şi pe încă doi sau trei agenţi cu aprovizionarea şi — aşa zice lumea — pe un canţelărist din Odessa, pe care deunăzi l-ar fi ucis în satul Ojila banda lui Zabolotnîi. D-apăi cum vine asta că mneata habar n-ai de nimic ?

— Habar n-am, răspunse Pciolkin, fără a-şi auzi propriul glas.

— Cum aşa ! Păi au năvălit de cum s-o crăpat de ziuă, cu straie de ostaşi roşii pe dînşii, i-au tîrît afară pe toţi de prin casele oamenilor şi acolo pe loc i-au şi împuşcat ; p-ormă şi-au luat în goana mare tălpăşiţa şi au trecut iar graniţa.

Peste oraş plutea un dangăt de înmormîntare — cu pauze chinuitor de scurte clopotele cu sunet subţire intonau strident în la bemol ; se auzeau cîntări funebre, de-a valma cu ritmul fanfarei, cu răsuflarea greoaie a alămurilor, cu bubuiturile tobei, în văzduh plutea un miros dulceag de smirnă, iar Pciolkin stătea nemişcat, strîngînd la piept porthartul cu versuri, de parc-ar fi asistat la propria lui înmormîntare. N-avea de unde să ştie că în ziarul „Izvestia“ din Odessa apăruse o telegramă anunţînd moartea la datorie a poetului-ziarist Pciolkin şi că tatăl său, bătrînul Pciolkin, oprindu-se în faţa afişierului cu proaspătul număr al ziarului, îmbibat cu clei, şi citind telegrama, mai întîi se aşezase pe trotuar, iar apoi se culcase cu faţa spre zidul unei case, îşi strînsese sub el pi-

cioarele, de parc-ar fi vrut să doarmă mai comod, şi vechea lui caschetă de funcţionar, turtită ca o clătită, fără cocardă şi cu marginea de piele îmbibată de sudoare, îi căzu din cap, descoperind o chelie ce devenise brusc cum e purpura. Îngerul morţii sosi, fîlfîindu-şi aripile negre, şi-i extrase iute, fără durere, ca un dentist iscusit, sufletul — mai bine zis nu-l extrase, ci-l smulsese cu o mişcare largă a braţului său însîngerat ; trupul bătrînului începu să se răcească încetul cu încetul, voluptos, pînă cînd ajunse la temperatura aerului din jur şi a trotuarului pavat cu plăcuţe albastre de lavă — circa cincisprezece grade Celsius, continuînd apoi să-şi egaleze temperatura cu cea a mediului înconjurător — spitalul, morga oraşului, biserica pustie şi neîncălzită şi în sfîrşit ţărîna cimitirului, ce se lăsă greu peste capacul sicriului ieftin, vopsit în violet, eliberat pe gratis la secţia comunală vecinilor săi...

Şi abia a treia zi după înmormîntare, fiul lui — neştiind încă nimic — se întoarse din delegaţie ; află dintr-o dată totul şi se îngrozi. Iar acum, pradă neputinţei în faţa hăului întunecat al morţii, cu sufletul cuprins de un sentiment de independenţă, de eliberare, de sfîşietoarea conştiinţă că este orfan şi de o pătimaşă şi tardivă duioşie faţă de tatăl său, el stătea în faţa moviliţei mormîntului, care şi începuse să se lase sub greutatea celor două sau trei jalnice coroane de sîrmă cu flori de hîrtie şi panglici cenuşii din percal, pe care se vedeau inscripţiile cu litere de tipar, primite şi ele gratis de la secţia comunală.

Alături de acest nou mormînt era mormîntul vechi, cu o cruce de fier „imitație de mesteacăn", făcută parcă din burlane de samovar sudate și împodobită de jur împrejur cu o spirală ce imita marmora ; pe cruce sta scris în ulei cu litere negre de tipar numele duios al mamei sale.

Tot aici, strîmbe, aplecate, se conturau crucile negre de stejar, vechi de tot, înălțîndu-se deasupra mormintelor abia vizibile ale bunicii și bunicului, de care Pciolkin nu-și aducea aminte. Amintirea mamei era și ea vagă, o revedea purtînd o pălăriuță cu pană, cu un chip drăgălaș, dar parcă absent, sever, înghețat, și mereu îl urmărea gîndul fantastic că după moarte ea nu s-a anihilat, ci există și astăzi sub pămînt în sicriul îngust, îmbrăcată cu grijă, purtînd un corset cu balene, franjuri pe poala rochiei lungi din moar, pantofi de atlaz, cusuți la repezeală și o fîșie de hîrtie pe fruntea-i de gheață.

El stătea singur în cimitir, printre ierburile tinere cu fire lungi și ascuțite ca niște ace, crescute din pămîntul presărat cu mici cărbuni cenușii, rămași de la parastase, și simțea o sfîșietoare dragoste și milă, dar mai ales, un sentiment de iremediabilă vinovăție față de tatăl său, pe care, fără a-și da seama, îl ucisese treptat prin întreaga sa viață : pojarul, difteria, scarlatina, de care bolise pe rînd, înotul în largul mării la prea mare distanță, plecarea la război, unde fiecare glonte și fiecare schijă, ce treceau pe lîngă fiu fără a-i face vreun rău, îl ucideau pe tată de mii de ori, în mod

inevitabil, ceas de ceas, clipă de clipă ; înecăciosul fosgen german îl otrăvea în timpul nopților și numai gîndul la cianura de clor îi distrugea încet plămînii, făcîndu-l să scuipe sînge... în vreme ce el — fiul său — nu înțelegea nimic din toate acestea și se lăsa dus de fluxul vieții, arareori gîndindu-se la moarte, expunîndu-se ei de zeci de ori, fără a-și cruța viața, deși în același timp era îmbătat de această viață, de măreția unică a epocii în care avusese norocul să se nască — epoca războaielor și a Revoluției.

Cu capul lăsat în jos, i se părea că deslușește prin straturile de țărînă galbenă și neagră conturul precis al sicriului tatălui său, cu ciucuri în părți și capac incomod, ce apăsa chipul alb, tras, cu pleoapele înnegrite ; pe capacul vopsit în ocru erau, bineînțeles, fixate „ramuri de măslin" forjate din fier.

Era singur în lumea asta mare și încerca un straniu simțămînt de eliberare ce-i tăia răsuflarea, dar care, totodată, nu numai că nu-i dăruia dorita libertate, ba, dimpotrivă, îl înlănțuia parcă de acest pămînt prin forța cumplită a unei dureri pe care înainte nici n-ar fi putut-o concepe. Și totuși aceasta era libertatea și pentru ca ea să devină o eliberare definitivă — deci o libertate ideală, absolută — trebuia să se detașeze de tot ce era material, de tot ce-l lega de tatăl său. De tot, în afară de dragostea pentru el. Dragostea aceasta era nemuritoare.

A fost un act de deznădejde, un extaz al autodafeului, atunci cînd în cămăruţa cu aer stătut, mică şi neîngrijită a tatălui său, unde pînă şi în tapete părea că mai stăruie un iz de om bătrîn, apărură dintr-o dată doi negustori de haine vechi, pe cap cu aceleaşi jobene tradiţionale, dar pe sub caftane aveau — după moda sovietică — tolstovci — într-un cuvînt, erau două fantome ce se strecuraseră de sub dărîmăturile lumii vechi prăbuşite ; cei doi începură să evalueze avutul răposatului, examinînd la lumină pantalonii de stofă foarte uzaţi, răriţi, haina de şantung, ghetele bărbăteşti cu vîrfuri ascuţite şi urechi, avînd găuri ovale în tălpi, şi zvîrlindu-le rînd pe rînd toate acestea grămadă pe o scoarţă.

Pciolkin stătea absent, rezemat de uşă, fuma ţigări pe care şi le răsucea pe loc, în timp ce lacrimi mari şiroiau pe obrajii lui tineri ; desfătarea arzătoare a libertăţii depline ce-i fusese dăruită îl sufoca, libertatea se căsca în faţa lui ca o prăpastie şi el privea în tăcere cum diferite lucruri casnice se adăugau mormanului de pe scoarţă ; o cutie de şah în care zornăiră o clipă piesele, gulerașe şi manşete îngălbenite, plastroane, o călimară cu muşte mumificate, un album de familie cu scoarţe de pluş şi încheieturi de alamă, portretul mamei într-o ramă de lemn negru — da, da, şi portretul mamei ! Aşa ! Să nu-i rămînă nimic ! Să intre în viaţa nouă, liber de orice obiecte şi orice sentimente !...

Aici îmi iau rămas bun de la Pciolkin...

„Adio cînd rostești cine-ar putea să știe / Ce despărțire crudă ne-așteaptă-n viitor, / Ce prevestesc cocoșii, cînd arde o făclie / Pe-Acropole și, nouă, apare viața-n zori...“

Și nouă apare viața-n zori... Și nouă apare viața-n zori... nouă apare viața-n zori...

Simțind ațintite asupră-mi priviri curioase, chiar admirative, am urcat pe estrada „sălii telegramelor“ și cu un aer triumfător am zvîrlit pe masă sulul cu poeziile mele noi. M-am apropiat de rampă și am început să recit pe dinafară. Cînd am ajuns la versul în care îmi puneam atîtea speranțe :

„Și-mbrățișați ne află tîrziul asfințit“, glasul meu începu să cînte ca un violoncel.

Dar strădaniile mele erau zadarnice : ea nu era în sală, nu venise să mă asculte.

— Vai ! — îmi spuse în culise prietenul meu, poetul E. — În vreme ce pe tine te purta vîntul ca pe-o frunză veștedă prin întreg județul în căutare de corespondenți voluntari și în timp ce te războiai cu bandele, iubita ta te-a lăsat cu buzele umflate. Ea e acum în dragoste cu binecunoscutul Petka Soloviov, care, din mare filfizon ce era, a ajuns acum să ocupe o slujbă modestă la întreprinderea de tramvaie a orașului, trudind în sudoarea frunții la restabilirea transportului în oraș.

Apoi E., zvîrlind un jet de salivă prin gaura rămasă de pe urma unui dinte din față lipsă și

sîsîind veninos, recită o epigramă nu tocmai decentă la adresa neizbutitului meu roman de dragoste.

În aceeaşi zi am văzut-o pe bulevardul Feldman, vizavi de clubul marinarilor roşii. Mergea la braţ cu lunganul Petka Soloviov, pe care pînă atunci îl cunoscusem mai mult din auzite ca pe unul din cei mai buni jucători de tenis ai liceului Richelieu. Mi se întîmplase însă să-l şi văd pe terenul de sport al liceului — frumos şi spilcuit — cu un breloc de aur în formă de rachetă de tenis prins de nasturele al doilea al vestonului său cu ţesătură în diagonală. În război fusese ofiţer artilerist cu maniere din cele mai mondene. Acum însă purta tolstovcă şi sandale cu talpă de lemn. O ducea la braţ pe fosta mea dragoste şi-i vorbea într-una, aplecîndu-se tandru spre ea. Fata ţinea în mînă cîteva manuale şcolare legate cu o sfoară şi zîmbea vesel, privindu-l de jos în sus cu ochii ei întunecaţi şi înguşti, în adîncul cărora părea să licărească misterios lumina lunii. Am trecut pe lîngă ei şi am rostit cu jumătate glas :

— Bună...

— Bună... îmi răspunse, recunoscîndu-mă, Petka şi duse cu un gest manierat mîna la vechiul său chipiu de artilerist, acum fără cocardă.

Ea îşi întoarse spre mine faţa, radiind de fericire şi iubire.

— Salut şi fraternitate, cetăţeană ! am spus eu, salutînd-o cu braţul ridicat. Inima dumitale s-a dovedit nestatornică !

Ea își îngustă ochii, se încruntă, își săltă capricios bărbia și dintr-o dată, într-un fel cu totul copilăresc, îmi arătă vîrful limbii, de parc-ar fi vrut să spună : gură-cască ai fost ! — și în aceeași clipă, ca într-o străfulgerare, am recunoscut-o.

Era fetița în bluză de marinar ce trecuse cîndva pe lîngă mine și Bunin pe aleea cu prundiș a vilei lui Kovalevski, iar cu cîțiva ani mai tîrziu încercase, cu un grup de marinari să facă o descindere în casa boierească de pe strada Kneajeskaia. Acum învăța la școala sovietică de partid, ea, aceeași pe care, înaintînd în ani, aveam s-o întîlnesc în diferite momente ale vieții mele ; mai întîi de vîrstă mijlocie, apoi în pragul bătrîneții și, în sfîrșit, foarte bătrînă — deslușindu-i chipul printre coarnele îmbrăcate în luciu ale renilor, în plină iarnă siberiană, la minus patruzeci de grade, printre dîrele multicolore de fum, ale căror unduiri, amintind de niște berbeci lățoși, izbucneau din pădurea de coșuri a Magnitogorskului.

Ea nu se mai uită la mine, își întoarse capul cu păr buclat, lipindu-l de umărul lui Petka Soloviov, și amîndoi o luară pe după colț, unde era un uriaș panou-placardă în stilul lui Matisse, executat de pictorul Fazini, înfățișînd doi marinari revoluționari în pantaloni cloșați și cu pistoale la cingătoare, pe fundalul albastru-închis al mării și al unor cuirasate ce aminteau de niște fiare de călcat. Apoi perechea intră în cantina S.U.C. — Societatea Unificată de Consum — după toate probabilitățile, pentru a lua masa pe cartelă, adică pentru a mînca un pătrat de cașă uscată peste care

se picurau cîțiva stropi verzui de ulei de mașină și a bea o cană de ceai de morcov, îndulcit cu două bomboane.

Pasiunea arzătoare, gelozia, mîhnirea puseră impetuos stăpînire pe sufletul meu, dar la fel de repede se risipiră, cedînd locul altor pasiuni, altei iubiri.

I-am pierdut din nou urma, fără a-i fi aflat numele.

În ce-l privește pe Petka Soloviov, care ca ofițer fusese amestecat într-un complot contrarevoluționar, am citit numele lui pe lista celor împușcați, lipită pe panoul destinat afișelor. Se prea poate ca tocmai el să-l fi inspirat pe un oarecare „umorist" din închisoare, autor al unor cuplete compuse pe melodia unui cîntec sentimental al lui Vertinski, foarte popular în acele zile. „Trei tineri paji al Patriei țărm îl părăseau pe vecie".

„Trei inși părăseau închisoarea ; / Un eser, un ofițer, un bancher. / În ochi aveau lacrimi. Motoare / de dubă urlau cam stingher."

(Pe atunci execuțiile aveau loc într-un garaj.)

„Cel dintîi era liberat. / De garaj, norocosul, scăpase. / Nu furase decît de la Stat / Și-un strein atelaj negociase. / Al doilea zîmbește-ntr-o doară / În timp ce spre lagăr îl mînă : / Devize vindea odinioară / departe de toți, pe sub mînă. / Cel din

urmă era căpitan. / În tăcere fu dus în garaj. / Acolo-l răpuse-un nagan / Pentru Vranghel și spionaj. / Dacă vrei să te faci căpitan, / Ia-o dragă, ușor, spre garaj.“

Faptul că nu știam numele fetei mă frămînta.

...O furnică ce se tîrăște pe o floare fără nume trece pe degetul ce l-am întins în acest scop și care ei poate că i se pare a fi o continuare a petalei, apoi își urmează drumul pe brațul meu dezgolit, sărat de apa mării, răzbate prin hățișul de peri, pipăie cu piciorușele epiderma mea caldă, bronzată, și totuși aceste neînsemnate detalii nu-i pot dărui întreaga imagine a uriașului, complexului meu trup, cu toate tainele sale, cu miile, milioanele sale de celule nervoase, de mecanisme vizuale, olfactive, de centri nervoși — într-un cuvînt, imaginea ființei mele ca un tot unic, ca o operă de artă, ca individualitate, ca ceva inimitabil, ca o galaxie — ea nu știe cum mă numesc, care-mi este numele, și asta mă chinuie : pentru ea eu nu sînt decît un buda neîncarnat, lipsit de un țel în viață și de orice idee.

Eu, la rîndul meu, mă tîrăsc pe mîna păroasă a universului uriaș, dar mă deosebește de furnică fie și numai faptul că nu sînt asemenea unei note pe-un portativ ; faptul că sînt înzestrat cu fantezie, că pot numi eternitatea — eternitate și timpul — timp, chiar dacă nu știu ce sînt ele în fond.

Eu îmi pot întrupa gîndul în ceva ce poate fi perceput vizual, dimensional, într-o imagine artistică, deşi lucrul acesta este aproape întotdeauna chinuitor de greu, nu însă pentru că omul n-ar avea darul de a crea imagini, ci pentru că-i lipseşte ideea şi n-are ce întrupa.

Dar în schimb ce fericire îţi copleşeşte sufletul, cînd acesta e stăpînit de o idee, de dorinţa pătimaşă de a o întrupa, de a-i da un nume...

În cele din urmă, i-am dat eu un nume : Claudia Zaremba... Da, chiar aşa : Claudia Zaremba. Sau Zarembo ?

Ce mă îndeamnă să scriu despre ea, despre femeia aceasta pe care aproape n-o cunoşteam — sau poate chiar o născocisem — despre Claudia Zaremba ? Obiceiul înrădăcinat de a scrie, de a plăsmui, de a lăsa frîu liber fanteziei ? Nu cred. Sufletul meu este în permanenţă supus acţiunii a milioane de sezisabili şi insezisabili excitanţi externi, care încep dintr-o dată să ceară cu o insistenţă înspăimîntătoare ca eu să-i încarnez în ceva cu consistenţă materială, cu dimensiuni precise.

De unde acest impuls imperios de a înfăţişa chipul unei tinere femei, eroina primilor ani ai revoluţiei ?

În acei ani Serghei Ingulov îi acuza pe tinerii scriitori care nu scriu despre Revoluţie şi-şi motivează tăcerea prin lipsa subiectelor, a eroinelor.

„Da — scria Ingulov în ziarul «Kommunist» din Harkov — ea nu este eroina care să ia în

literatura epocii revoluţionare locul Elenei lui Turgheniev, al Veroşkăi lui Goncearov sau pe acel al Verei Pavlovna, dăruită nouă de Cernîşevski. Ea nu caracterizează epoca noastră, dar este produsul acestei epoci. De aceea voi povesti despre ea", după care urma povestea unei tinere fete din şcoala sovietică de partid, o tînără comunistă, care ajutase organele Cekăi guberniale să lichideze un primejdios complot contrarevoluţionar. Pentru a putea demasca această organizaţie, Comisia Extraordinară trebuia să introducă în componenţa acesteia oameni de-ai săi. În fruntea organizaţiei se afla un tînăr căpitan de stat-major din armata lui Vranghel. Trebuia să se înceapă cu el. Aceasta era deosebit de greu. Ofiţerul era extrem de prudent, nu lega prietenii cu nimeni şi în interiorul organizaţiei nu avea contact decît cu cîţiva ofiţeri, atraşi chiar de el în această activitate. Şi totuşi nu avu tăria să reziste tentaţiei de a cunoaşte o tînără fată, pe care de cîteva zile în şir o tot întîlnea pe stradă şi la cantina S.U.C. El cedă slăbiciunii sale şi făcu cunoştinţă cu fata. Ea nu ştia cine e el. El nu ştia cine e ea. La secţia gubernială a Ceka i s-a explicat fetei cine este omul pe care l-a cunoscut şi i se ordonă să-l facă pe căpitan să se îndrăgostească de ea. Sarcina fu îndeplinită, cu vîrf şi îndesat : ea nu numai că făcu din căpitan un îndrăgostit, dar se îndrăgosti şi ea de el, lucru pe care nu-l tăinui şefului secţiei operative secrete a Comisiei Extraordinare guberniale ; acesta îi ceru să-şi dea cuvîntul că în pofida a tot, îşi va face datoria pînă la capăt. Fata îi grăbea. Spunea că nu mai poate îndura

această tortură. Dar acțiunea de lichidare a complotului se prelungea, deoarece era necesară demascarea nu numai a conducătorilor, ci și a oamenilor de legătură a organizației. Fata își împlini cu fermitate datoria partinică revoluționară, urmărindu-și îndeaproape iubitul minut cu minut pînă în clipa cînd fură arestați amîndoi, întemnițați în celule învecinate, comunicînd prin ciocănituri în perete și schimbînd bilețele. Apoi el fu împușcat, iar ea — eliberată.

„Scriitori și scriitoare — tuna Ingulov, — maeștri ai tragediei și poeți, akmeiști și neoclasici, despre cine ne vorbiți voi ? Voi, artiștii, nu puteți rămîne insensibili la ceea ce a adus revoluția nou în viață, în moravuri — nu în viața claselor, a straturilor, a grupurilor, ci în acea a unor oameni izolați, prinși în vîltoarea revoluției..."

„Poeți și poete, voi, care ați știut să cîntați dragostea lui Dante și Beatrice, s-ar putea oare să nu înțelegeți dragostea tragică dintre căpitanul de stat-major și fata de la școala de partid ?"

„De ce atunci păstrați tăcere ?"

Parcă văd și acum fața furioasă a tovarășului și prietenului meu mai vîrstinc Serghei Ingulov, o față sănătoasă, de culoarea cărnii crude, cu o bărbie despicată în două, asemenea unei pătlăgele roșii. Purta un pince-nez cu sticle groase fără ramă, buzele îi erau strînse întrucîtva ironic, ca la un foiletonist provincial care l-ar imita puțin pe Arkadi Avercenko, dar acesta era totodată

chipul voluntar, uneori chiar de o duritate neîndurătoare, a bolşevicului ilegalist, leninist neabătut, chip pe care părea să joace reflexele vîlvătăilor de foc ale acelor ani de neuitat.

Dar la sorocul cuvenit nici pe el nu l-a cruţat îngerul morţii, care a trecut deasupra capului său în foşnetul veşmintelor de mătase neagră şi i-a smuls din zbor sufletul înflăcărat. Iar pe pămînt lăsă să zacă — nu se ştie unde! — doar trupul nemişcat al omului ce nu apucase să audă răspunsul la întrebarea :

„Aşadar, cine era ea, această fată de la şcoala de partid ?".

...Şi ce-a simţit ea, aşteptînd deznodămîntul, în acea zi de iulie cumplit de dogoritoare, incandescentă ca o floare purpurie de bignonia, în ale cărei adîncuri s-a strecurat încet, cu un zumzet ameninţător, o viespe, care, dînd uşurel la o parte cu aripile ceea ce se află în miezul florii pline de căldură solară, şi-a deschis singură drum spre un labirint din care nu va mai ieşi niciodată.

Întregul oraş, cu străzile sale de piatră pustii, cu lespezile de granit ale pavajului, cu marea încremenită, cu frunzele penate, fără viaţă ale salcîmilor, cu havuzurile secate, părea în aceste ore de arşiţă să încapă tot în interiorul unei flori purpurii ce s-a închis — da, întregul oraş, cu farul din port, dar, în primul rînd, cu uriaşa clădire cu multe etaje, ce parcă domina şi strivea toate

celelalte clădiri. Acolo, în aceste ore, se pregătea ceva pentru seară.

Claudia Zaremba nu ştia exact cum se face asta. Dar ea însăşi era închisă într-una din celulele acestei clădiri şi tot ce se petrecea în jur, înfricoşător de aproape, transforma instantaneu toate bănuielile ei în absolută certitudine.

Floarea de bignonia mai are o denumire: tecola.

Claudia Zaremba cunoştea această casă de sus pînă jos, cu toate intrările sale principale şi de serviciu, cu toate ungherele sale.

Nu prea demult — înainte de revoluţie — era o casă nouă, clădită în scopuri de profit de către o societate pe acţiuni pe o stradă aristocratică, aproape în afara oraşului, în faţa unui parc ; era vestită pentru apartamentele scumpe, boiereşti, cu cîte cinci, şase şi chiar opt camere, cu tot confortul : băi, W.C.-uri, gaze, ascensoare, cu grajduri şi garaje în curte, cu mici grădini, cu bazin rotund, bănci de marmoră, arbuşti pletoşi japonezi în mijlocul gazoanelor, alei asfaltate ce duceau dinspre portiţele montate în gardul de fier forjat pînă la intrările principale ale casei, scăldată seara în strălucirea mată a plafonierelor cu lumina plăcută, casă în care locuiau familii foarte bogate.

Acum, aici erau postate la toate intrările santinele din unităţile speciale : chinezi, letoni, soldaţi ruşi din corpul expediţionar, întorşi din Franţa.

Casa aceasta se înălţa deasupra oraşului ca un fel de Acropole, iar noaptea numai ea era scăl-

dată de sus pînă jos în lumină electrică, în vreme ce casele celelalte erau cufundate în întuneric.

Trează ca o conştiinţă, ea lumina necruţător cele mai întunecate unghere ale sufletelor omeneşti, unde poate că se mai cuibăreau gînduri criminale, generate de morala lumii vechi.

Dar nu mai puţin înfricoşătoare apărea această clădire în toiul verii, la sfîrşitul unei chinuitor de lungi zile de iulie, cînd, conform unui decret, timpul era socotit cu trei ceasuri înainte, aşa încît, în vreme ce după soare era abia cinci, ceasornicul oraşului indica ora opt seara şi intra în vigoare interdicţia de a circula ; din acel moment, apariţia pe stradă fără autorizaţie specială era pedepsită prin împuşcare pe loc.

Soarele orbitor se mai înălţa sus deasupra acoperişurilor cînd oraşul devenea ameninţător de pustiu, pe trotuarele străzilor fără trecători prindeau să tremure oblice şi fierbinţi reflexe ce ţîşneau din geamurile ei ca din nişte oglinzi, răsunau paşii unei patrule singuratice şi din cînd în cînd casele cu porţile încuiate se cutremurau la trecerea unui camion militar.

Ce i-a păstrat memoria din acele zile ?

Peretele unei camere pustii, o uriaşă şi luxoasă masă de scris, pe al cărei postav albastru se odihnea un pistol în toc de lemn, apoi o canapea de piele şi deasupra ei, aşternute direct peste tapetul scump, cu o mişcare largă de pensulă muiată în vopsea aurie, cuvintele: „Moarte contrarevoluţiei“.

Era biroul şefului secţiei operative secrete, pe fereastra căruia, peste coroanele verzi ale copacilor din parcul Alexandrovski cu coloana lui decapitată, se zărea o fîşie albastră-vineţie de mare ; o mare pustie, fără nici o pînză, fără nici o dîră de fum la orizont.

Întîlnindu-se după foarte mulţi ani cu omul care atunci şedea la masa de scris, ea îi aminti de această inscripţie aurie de pe tapet, dar el o privi mirat :

— N-a existat asemenea inscripţie, scumpa mea, tu ai încurcat ceva.

— Te asigur că a existat. Parcă o văd şi acum.

El se încruntă.

— Ţi s-a părut.

— Ţi-o jur.

— În cazul acesta unul din noi e nebun.

— Tu eşti acela.

Dar după foarte multă vreme — într-un viitor trecut — ei se întîlniră din nou, de data asta la policlinica centrală, lîngă cabinetul de stomatologie, chiar în faţa uşii masive de frasin cu clanţa de aramă minuţios lustruită, acolo, între coloanele pătrate, imitaţie de marmoră, şi plantele decorative din ghivecele de faianţă de pe pervazul cald şi gros al uriaşei ferestre ; pe fereastră se zăreau vechile căsuţe boiereşti de pe strada Sivţev Vrajek şi silueta albastră, estompată, a unei clădiri cu multe etaje, cu foişoare, obeliscuri şi o săgeată boantă în vîrf.

— Bună, Vikenti.

— Bună, tovarășă Zaremba. Ai băgat de seamă că noi ne întîlnim o dată la șaptesprezece ani? Ai anii de servici completi?

— Completi.

— Și eu la fel. Am ieșit chiar la pensie. Așa. Acum îmi fac proteze noi.

— Și eu. Am pierdut mai mult de jumătate din dinți.

— Ceea ce nu te-a împiedicat să te îngrași zdravăn. Cît cîntărești? Vreo șaptezeci de kilograme?

— La ce bun să precizăm?

— Și cînd te gîndești că ai fost o fată fragilă, adevărat vis de poet.

— N-am fost niciodată fragilă. Eram zveltă, dar robustă. Ascultă: eu continuu să afirm că pe tapet era scris: „Moarte contrarevoluției". Poți să spui ce vrei, dar să știi că așa a fost.

— Știi, spuse el rîzînd, într-adevăr așa a fost. Mi-am amintit mai tîrziu. Am vrut chiar să-ți telefonez, dar, imaginează-ți, noi acolo n-avem nici un telefon public.

— Ia te uită ce vesel ești!

— De ce n-aș fi? Să-ți spun cum s-a întîmplat: secția noastră se pregătea să-ntîmpine ziua de întîi mai și trebuia să scriem pe un steag o lozincă potrivită. Am întins pe perete un steag din stambă roșie și Îngerul Morții — îți amintești de Kolea Berezovski al nostru, poreclit Îngerul Morții? — era băiat frumos și desena bine, fie-i țărîna ușoară — ei, el a luat o pensulă cît toate zilele și a scris cu vopsea aurie: „Moarte contrarevolu-

ţiei". Vopseaua a trecut prin stambă şi literele aurii s-au întipărit pe tapet.

— Vezi. Şi tu mă contraziceai.

— Iartă-mă, sufleţelule. Dar tu ne-ai ajutat atunci, nu glumă. Îmi amintesc ce mai sufereai !... Îngrozitor !

Ei se uitau unul la altul, amintindu-şi cum erau pe atunci, în acele îndepărtate zile. El şi-o amintea destul de vag stînd în biroul său, foarte tînără, într-un trenci englezesc de captură, cu capul tuns băieţeşte, slabă de foamea îndurată, cu ochii puţin înfundaţi, fixaţi cu insistenţă asupra inscripţiei aurii de deasupra canapelei de piele, de felul celor din birourile avocaţilor. Iar ea şi-l aminti ca pe un om la vreo treizeci de ani, întrucîtva agitat, avînd înfăţişarea unui mărunt meseriaş — ceea ce şi fusese de fapt înainte de revoluţie — un croitor rus de provincie, urmărit de nenoroc, purtînd cămaşă de cit şi o vestă cu o cataramă neagră cu reflexe albăstrui în spate, cu o expresie de îndîrjită veselie pe chipu-i de plebeu, cu nas turtit, un om ros de ură faţă de duşmanii de clasă, pe care se jurase să-i nimicească pînă la unul, să-i şteargă de pe faţa pămîntului, fără cruţare, fără milă, fără răgaz. Ochii lui întunecaţi, în formă de vişină, mereu aceiaşi, îl priveau atent, prevenitor parcă, pe interlocutor, astfel încît se crea impresia că e un om cumsecade, chiar milos. Dar nimic nu era mai eronat decît această impresie : era neîndurător, incoruptibil şi principial.

Din copilărie gustase amarul vieţii, nedreptatea şi umilinţa, mai întîi din partea patronului care era ca o fiară, iar apoi din partea clienţilor săi —

ofiţeri infanterişti dintr-o garnizoană de provincie, niciodată mulţumiţi, care de multe ori îi rămîneau datori pentru lucru, pretindeau nesfîrşite transformări, modificări, ajustări, care nu o dată îl pălmuiseră şi-l dăduseră afară în brînci de la cercul militar, unde venea după bani cu obrazul umflat, bandajat cu o batistă colorată şi cu cîte o vînătaie de un albastru-violet sub ochiul tumefiat. Îi ura cu atîta înverşunare, încît, cînd auzea de ei, sîngele îi pulsa asurzitor în tîmple, i se tăia răsuflarea şi era gata să-i nimicească pe toţi, pînă la unul, oricîţi ar fi fost pe pămînt, să-i nimicească fără o clipă de răgaz, zi şi noapte, metodic, cu o ură rece, mereu, mereu, pînă cînd în lume va triumfa Dreptatea şi Suverană a Pămîntului va deveni Munca.

În acea zi, pe biroul său era desfăcută o schemă în acuarelă a organizaţiei contrarevoluţionare a ofiţerilor, cu toate ramificaţiile şi legăturile ei, pe care fiecare membru al organizaţiei criminale era înfăţişat printr-un semn convenţional — un cerculeţ, un triunghi, un romb, un pătrăţel cu numele complotistului : Zaremba citi în centru pe un triunghi verde numele iubitului ei, spre care convergeau toate firele complotului.

El o interogă de formă, agitîndu-se tot timpul, străduindu-se să fie o gazdă ospitalieră şi vorbind într-una :

— Uite, chiar acum dau fuga după puţină apă clocotită... O să bem un ceai... Ia o bomboană, o felioară de pîine. Negreşit că trebuie să-ţi fie foame. Ne-ai scos dintr-o straşnică încurcătură, îţi mulţumesc pentru asta în numele Revoluţiei.

Și nu fi mîhnită. Șterge-ți obrajii. Ține o batistă. Crede-mă, acest porc de cîine, ticălosul ăla de căpitan al tău, nu merită lacrimi. Să fi fost ei biruitori — ne spînzurau pe toți de felinarele de la bariera căii ferate ; și pe tine, în pofida a tot — fii sigură de asta. Ori noi pe ei, ori ei pe noi. Bea-ți ceaiul. Rabdă pînă mîine. Astăzi îi vom lichida pe toți. Mîine poți să te duci liniștită la servici.

Seara, din celula sa, Zaremba auzi cum ei fură aduși cu un camion din închisoare, cum erau chemați undeva unul cîte unul, și cum apoi pe culoar răsuna tropăit de picioare : răzbăteau de-acolo ecourile unei lupte, răsuflări grăbite, exclamații. Ea se lipi de ferestruica de la ușă și văzu o parte a culoarului năpădit de umbrele amurgului, cu tapete murdare de hîrtie, cu un bec fără abajur, pătat de muște, atîrnînd pe un șnur gros, răsucit ; incandescența becului abia aprins creștea imperceptibil și el răspîndea în jur o fantomatică lumină roșiatică, iar oamenii din escortă tîrau prin culoar, împingîndu-l din spate și apucîndu-l de umeri, pe un flăcău uriaș, costeliv, cu nasul lung. Fața îi era asudată, ciupită de vărsat, brațele le avea lungi ca de maimuță, fruntea — joasă și teșită, iar ceafa sa proeminentă trăda degenerescența. Era un cunoscut bandit, tîlhar de drumul mare, care omora fără să șovăie familii întregi cu securea — nu cruța nici femeile bătrîne, nici copiii, iar pe lîngă asta își asumase rolul de călău voluntar al contraspionajului lui Denikin și spînzurase cu mîinile lui zeci de muncitori comuniști la bariera de cale ferată a stației Odessa-

Glavnaia. Îi spunea Uhov. Acum era tîrît din celulă pentru a fi şters din rîndul celor vii, şi el, hohotind de groază şi zbătîndu-se frenetic, pierzîndu-şi din timp în timp cunoştinţa sau făcînd dintr-o dată încercări disperate de a scăpa, de a fugi şi de a se ascunde undeva — fie şi sub o banchetă — nu înceta să umezească cu buzele sale groase un vîrf de creion ros la capăt şi se silea din răsputeri să scrie pe tapet cu litere cît mai mari, mai citeţe, numele său — Uhov. Era tîrît, iar el, sfîşiind tapetul, tot scria într-un şir neîntrerupt — Uhov, Uhov, Uhov... — pînă cînd fu apucat de subţiori şi dus pe sus, în vreme ce creionul zdrenţuia pentru ultima dată tapetul, trasînd o brazdă adîncă şi rupîndu-se...

Zaremba ar fi vrut să-l mai vadă o dată pe Petea Soloviov, dar cu toţii fură duşi prin culoar atît de repede, aproape în fugă, pentru a fi fotografiaţi, încît ea nu-l observă ; se culcă într-un ungher al celulei sale comune şi îşi pierdu cunoştinţa ; leşinul trecu apoi pe nesimţite într-un somn ciudat, aproape letargic, care dură cîteva zile şi nopţi. Se trezi, zăcînd pe un pat alb de spital şi numai anevoie îşi aminti de cele întîmplate.

Timp de vreo doi ani după asta a fost mereu tratată, dusă dintr-un sanatoriu în altul şi pînă la urmă s-a făcut bine.

Ea şi cu mine aveam să ne întîlnim nu o dată în treacăt, uneori recunoscîndu-ne, alteori — fără să ne recunoaştem ; fie că treceam unul pe lîngă

celălalt în tăcere, fie că schimbam cîteva cuvinte, dar de fiecare dată, în chipul ei ce îmbătrînea vizibil, eu desluşeam trăsăturile fetiţei în bluză de marinar sau ale tinerei de la şcoala sovietică de partid, de care mă îndrăgostisem atît de pătimaş şi atît de trecător.

O dată am văzut-o pe scara de marmoră a policlinicii : cobora gîfîind, se îngrăşase, era aproape căruntă, avea picioare groase, încălţate în pantofi strîmţi cu tocuri înalte, care, vădit, o făceau să sufere.

— Bună, băiete, spuse ea trist. Cum o duci ? Eşti bunic ? Eu una, sînt bunică. Îţi mai aminteşti cîteodată de tinereţea noastră ? Ei, hai, du-te, mergi sănătos !

De cîte ori n-am pus mîna pe condei pentru a urma sfatul defunctului meu prieten şi tovarăş mai vîrstnic Serghei Ingulov şi a scrie un roman despre fata din şcoala sovietică de partid. Poate că acesta ar fi fost unicul subiect autentic, un diamant ce merita să-ţi consacri timpul şi eforturile pentru a-l şlefui, transformîndu-l într-un briliant scînteietor. Dar de fiecare dată îmi simţeam neputinţa, tema mă depăşea mult, ea nu putea fi tratată mediocru, în vechea manieră, de loc potrivită ei.

Fata din şcoala sovietică de partid trebuia prezentată într-un fel cu totul nou, nemaiîntîlnit, sau, cum ar fi spus Osip Mandelstam *„aşa încît*

aorta să-ţi plesnească.“ Iar pentru aşa ceva eu nu eram încă pregătit.

„Ce păcat că nu ne-a ajuns timpul să întocmim un «Catehism al artei revoluţionare» care să ne aparţină“ — exclamase cu amărăciune Edmond Goncourt.

O ! cît îmi lipsea acest catehism mie, care pe atunci nu descoperisem încă movismul.

„...Să răstorni cu zgomot de-a lungul a trei sute de pagini toate opiniile sacrosancte, tot ceea ce secole de-a rîndul stîrnise admiraţia, programele academice ale profesorilor de estetică, toată această credinţă veche a artei, şi mai lipsită de spirit critic decît credinţa religioasă...“

Liniştiţi-vă, tovarăşi, asta n-am scris-o eu, ci Goncourt !

„Dispreţul total al intelectualului faţă de opinia generală : curajul cel mai rar întîlnit vreodată, căci numai posedînd acest dar, poţi crea lucruri originale...“

Pe scurt, trebuie să fii nu un Bunin, ci cel puţin un Maiakovski.

„...caut... caut ceva care să nu semene cu un roman. Simpla absenţă a intrigii nu mă satisface. Aş vrea ca însăşi structura să fie de altă factură, aş vrea ca lucrarea pe care o voi scrie să aibă caracter memorialistic, depănînd amintirile unei persoane, scrise de o alta... Hotărît lucru, ceea ce numim «roman» nu mai defineşte lucrările pe care

le scriem. Aş vrea ca aceste lucrări să se numească altfel."

...Dar dacă nu e vorba nici de memorii, nici de un roman, atunci ce scriu eu acum? Fragmente, amintiri, bucăţi disparate, gînduri, crochiuri, schiţe, însemnări, citate...

Oricum ar fi, nu-mi stă în puteri să umplu cu aceste jalnice frînturi ale memoriei mele şi ale memoriei altora acel nemăsurat, veşnic abis de timp şi spaţiu pe marginea căruia mă zvîrcolesc pînă-n zori, chinuit, sfîşiat de gînduri apăsătoare. Uneori mă asemuiesc eu singur cu împăratul cel fericit, care dintr-o dată, fără vreo pricină anume, s-a îmbolnăvit de insomnie.

Basmul cu perna.

De la o vreme împăratul îşi pierduse somnul. Cei mai buni doctori nu-l puteau lecui de acest rău de moarte. Nici un somnifer nu avea efect asupra sa. Zi şi noapte se zbuciuma în aşternut, cu ochii deschişi şi mintea istovită de efortul continuu, neîntrerupt, nesfîrşit, al închipuirii. Împăratul era în agonie şi se părea că nimic nu-l va mai putea salva. Dar iată că într-un miez adînc de noapte, cînd îngerul morţii se şi pogorîse deasupra căpătîiului său, în iatacul împăratului se strecură tainic, desculţă, cea mai tînără, cea mai fermecătoare şi cea mai iubită dintre soţiile sale, îmbrăcată în şalvari înfloraţi, aproape străvezii. Ea atinse cu

degetele ei mici și gingașe, căpătîiul împăratului și spuse :

— Iubite, îmi pare că știu cauza bolii tale. Răspunde-mi la o întrebare : de mult dormi pe această pernă ?

— Da.

— Dar cînd a fost ea refăcută ultima oară, adăugîndu-i-se puf proaspăt ?

— Nu demult.

— Și firește că lucrul acesta l-a făcut prima în rang și cea mai vîrstnică dintre soțiile tale ?

— Bineînțeles, după cum e și datina.

— Ei bine, ascultă, iubite : bătrînica a pus prea mult puf. Nu vreau să spun nimic rău despre ea. A făcut-o din dragoste, crezînd că așa e mai bine. Dar pipăie și tu — perna e atît de plină, că s-a făcut ca un pietroi. Cum să dormi pe o astfel de pernă ? Lasă-mă, dragule, să scot din ea puful care-i prisosește și pe dată ai să uiți ce-i nesomnul.

Ea desfăcu cu mînuțele-i îndemînatice fața de pernă și scoase dintr-însa cîțiva pumni de puf prețios, apoi bătu bine perna, iar cînd împăratul își lăsă capul pe ea, simți o plăcută răcoare, i se păru că plutește și se cufundă într-un somn voluptuos ; atunci cea mai tînără dintre soții îl goni cu un prosop pe fereastră pe îngerul morții și, după ce-l sărută pe stăpînul și iubitul ei, se îndepărtă la fel de neauzit precum venise.

Dar basmul nu se sfîrșește aici.

Împăratul începu să adoarmă de îndată ce se culca și dormea îndelung și dulce pînă dimineața tîrziu, cînd i se aducea cafeaua cu lapte. La început asta-i plăcu nespus, dar de la un timp, băgă de seamă că nu mai cugetă de loc înainte de a adormi la destinele împărăției și că întrucîtva chiar s-a prostit.

Atunci o chemă la el pe soția cea tinerică și îi șopti la ureche :

— Firește, bătrînica pusese mult prea mult puf în pernă, asta așa e, dar tu — tu cea mai îndrăgită de mine — ai făcut somnul meu prea ușor, prea fericit, prea lipsit de gînduri. Iar pentru un împărat asta nu e bine. N-ai putea oare să adaugi în pernă doar o mînă de puf, astfel ca eu să nu adorm îndată și să-mi rămînă un scurt răstimp pentru cugetări folositoare ?

— Cu plăcere, iubite, răspunse cea mai tînără dintre soții și adăugă în perna împăratului o mînă, doar o mînă de puf de lebădă.

— Acum o să fie tocmai cum trebuie, spuse împăratul și din acea noapte, înainte să adoarmă, îi luminau mintea cele mai înțelepte gînduri.

Firește, gîndurile nu erau întotdeauna din cele mai vesele, dar în schimb ele îi dezvăluiau întotdeauna adevărul.

„Veac greu. Fiul bolnav un strat de calcar are / În sînge. Doarme Moscova precum un scrin de lemn. / De gheara veacului stăpîn nu e scăpare / Zmeure-n neaua ard, roșii în depărtare... Nu voi călca, atunci cînd clevetirea latră, / — Din nou, a mere dulci gerul miroase — / Sfînt legămînt

făcut stării a patra, / şi juruirile, pînă la plîns, duioase."

Zmeure-n neauă ardeau şi în agonia focurilor roşii şi a vagoanelor capitala se schimba la faţă...

„Întîi : zăresc steaguri lîngă patul de moarte / Şi pe pupitru, sus, un flaut înnegrit. / Luptă cu lutul, pe viaţă şi pe moarte, / Un sculptor, stînd, lîngă sicriu, lungit. / Al doilea : clipa un secol părea / Cercînd conştiinţa de-i pură, încă. / El împietrise în trenci, de parcă dicta / Din cosciug o lozincă. / Şi-al treilea : cu plînşii ochi umflaţi, în miez de sală / Cu păru-i cărunt şi mîini uscăţive, soţia, / De gardă, în picioare stătea, ca Rusia. / De cremene-n liniştea sepulcrală..."

Prin somn, amestecată cu foşnetul aripilor întunecate, am auzit o bătaie în uşă. În uşă-mi bătea soarta. M-am trezit şi mult timp nu mi-am dat seama unde mă aflu, ridicîndu-mă încet la suprafaţă din adîncurile tainice ale viselor ce nu apucaseră încă să ajungă pînă la stratul conştiinţei.

În faţa mea se contura silueta masivă a unui om foarte înalt, cu pălărie de fetru şi am auzit cuvinte rostite de un glas cunoscut — un glas de bas baritonal — ce părea să alunece catifelat în registrul de jos:

— Bucuros de oaspeţi ?

Întrebarea era de prisos. Fireşte că eram bucuros. Mă mira doar că nu este la curse, căci era zi de curse, treisprezece aprilie. El intră în camera ce începea să fie învăluită de crepuscul, îşi puse bastonul într-un colţ, iar pălăria şi-o atîrnă de

ornamentul în formă de bilă fixat pe ultimul raft al bibliotecii suedeze, după ce verifică în prealabil cu degetele dacă bila e solidă, căci ultima dată o smulsese şi fusese nevoit pe urmă s-o fixeze la loc, învelind micul ei pivot în hîrtie.

Scoţîndu-şi paltonul şi azvîrlindu-l pe sulul canapelei, el rosti cu o voce de bas vibrantă, coborîtă pînă la şoaptă :

— *M-am bucurat că v-aţi bucurat, / M-am bucurat că aparatul şi el s-a bucurat. / Aparatu-i minunat, / Că-i aşa aparatul m-am bucurat — / M-am bucurat şi eu şi acel aparat.* Recunoşti citatul ?

— Fireşte. E din „Baia".

— Dar ştii cum a ajuns în piesă ?

— Nu.

— Din copilărie. Cei de-acasă au cumpărat un aparat fotografic. Întreaga familie se bucura grozav. Pe loc am exprimat asta în versuri ! „*Mama şi tata s-au bucurat c-au cumpărat un aparat.*" A fost prima mea poezie. El tăcu un timp, îşi suflă nasul inflamat de gripă. Cînd ai să-ţi scrii amintirile despre Maiakovski, nu uita acest fapt. O să-ţi prindă bine. Sau vinde pontul.

— Neapărat !

Apoi urmă tradiţionala întrebare :

— Cum o duceţi, fraţilor ?

— *Merci*, *merci*, binişor, am răspuns eu la fel de tradiţional.

Era un distih dintr-o carte a mea pentru copii, editată mai demult şi intitulată „Radiografia" ; distihul îi plăcuse mult lui Maiakovski şi îl lansase, astfel încît în anturajul nostru, iar apoi

în întreaga Moscovă şi chiar mai departe, devenise un fel de parolă glumeaţă.

În general, el obişnuia să prindă cîte o expresie reuşită a altcuiva şi multă vreme nu se despărţea de ea, repetînd-o cu orice ocazie, astfel încît uneori se crea impresia că a născocit-o chiar el.

Aşa, într-o vreme, el repeta într-una versul glumeţ al lui Ilf :

„*Marc-Aureliu, cumva, /Nu o fi evreu sadea?*"

Faimoasele versuri făcute pentru reclamă comercială de Maiakovski „*Nicăieri mai bine, / ca la Mosselprom la mine*" ajunseră zicală ; un alt asemenea aforism : „*Meargă lumea unde-o vrea, / eu la C.E.C. voi alerga*" — fusese născocit de Vasea Lebedev-Kumaci, deşi era şi el atribuit lui Maiakovski.

În genere, lui, ca personalitate foarte cunoscută şi populară ce era, i se atribuiau nenumărate spirite şi glume ale altora, întocmai cum odinioară aproape toate anecdotele şi epigramele îi erau atribuite lui Puşkin.

Aşa, de pildă, expresia : „Incidentul s-a lichefiat" în loc de „lichidat" am auzit-o încă înainte de revoluţie. A inventat-o prietenul meu din adolescenţă, Argo cel cu limba ascuţită. De la el această expresie a început să circule, pînă cînd a intrat în posesia lui Maiakovski, care a inclus-o pentru totdeauna în repertoriul său.

În ziua aceea el glumea mai mult din obişnuinţă. Mi se păru cam trist, preocupat, şi-mi făcea impresia că mereu trage cu urechea, voind parcă să

audă ceva. Desigur — gîndii eu — l-a dat gata gripa.

Întrucîtva neliniştit, îi urmăream toate mişcările, fiindcă, de obicei, intrînd în camera mea, el o răvăşea în glumă, nevinovat, dar cu o impetuozitate aproape înspăimîntătoare.

Cu o singură mişcare mătura de pe birou manuscrisele, băga sub canapea cărţile, punea pe pervaz, pe după perdele, ca după nişte culise, rechizitele de birou, sticluţele cu cerneală, cutia cu clame.

— Ţine minte — bombănea el în acest timp — masa unui scriitor trebuie să fie absolut goală. La naiba calabîlcul! Te distrage.

Îl enerva mai cu seamă un mic serviciu de birou în stil modern din argint mat, primit ca dar cu ocazia unui jubileu de unchiul meu din Poltava, — cunoscut la timpul său pentru activitatea sa în cadrul zemstvei — şi care îmi revenise prin moştenire. Îl păstram exclusiv din respect faţă de memoria unchiului.

Cu agilitatea de necrezut a unui scamator, Maiakovski băga în locuri diferite componentele acestui serviciu — sfeşnicele fără lumînări, un cuţitaş de tăiat hîrtie, un tampon fără sugativă, două călimări goale cu capacele asemenea unor clopoţei de argint, o cutie pentru chibrituri — pe toate cît mai departe, unde se nimerea: în bibliotecă, sub fotolii, chiar în gura sobei de teracotă, dacă era vară.

Săvîrşind toate aceste amuzante fărădelegi, el recita cu glas ameninţător din Hlebnikov: *„Şi plopu-i zemstvean / Şi-amurgu-i negrulean, / Şi marea vuie, / Iubita nu e."*

În felul acesta el părea să aducă un omagiu unchiului meu, care făcuse parte din zemstvă.

Cred că o asemenea grăbită despuiere a mesei de toate obiectele de prisos ţinea mai curînd de obiceiul jucătorului ce pregăteşte fără a pierde vremea masa verde pentru încleştarea nocturnă.

De data aceasta el se limită doar să arunce făţiş o privire dispreţuitoare serviciului de birou, şi, dînd la o parte un uşurel sfeşnic de argint, se aşează într-o rînă pe colţul mesei îmbrăcate în postav verde şi în această atitudine — jumate sprijinit în masă, jumate proptit în picioare — spuse, drept răspuns la privirea mea întrebătoare.

— Am venit fără vreun scop anume. Eşti mirat? N-ar fi cazul. Vreau să stau puţin de vorbă cu un om. În calitate de musafir. Dacă vrei — „să pălăvrăgim liber şi desferecat".

Şi în aceeaşi clipă se cufundă pentru un lung răstimp în tăcere, închizîndu-se în sine.

Ochii lui căprui-închişi ca la ucraineni, întrucîtva feminini — frumoşi şi atenţi — priveau de jos în sus, ceea ce mă ispitea întotdeauna să-i numesc „încornoraţi".

Ochi încornoraţi. O inepţie. Dar ispita o simţeam mereu. Poate că în asta şi constă adevărata esenţă a movismului — să scrii cum îţi vine la îndemînă, fără a ţine seama de nimic.

În colţul gurii lui mari, bine formată, de orator experimentat, de tribun cu o impecabilă şi captivantă dicţie, se legăna întotdeauna mucul unei

țigări groase de calitate superioară și el îl mesteca, mai exact, îl măcina între dinții lui albaștri, falși, în care timp buzele-i energice și bărbia puternică de boxer se mișcau într-una înainte și înapoi.

Sprîncenele lui închise la culoare, nu excesiv de groase — cum au, după cîte am observat, tinerii foarte capabili și înzestrați — aveau și ele ceva feminin, iar fruntea, încrețită maiestos deasupra rădăcinii late a nasului, părea despicată în două de o cută mică verticală, formînd o crestătură triunghiulară adîncă, umbrită.

De la o vreme, lăsase, nu știu de ce, să-i crească părul și acesta forma un fel de aripi pe ambele părți ale frunții sale, conferindu-i un aer de seminarist ce îi era impropriu și nu corespundea de fel imaginii lui Maiakovski futuristul, inovatorul, fruntașul, imagine pe care o purtam în suflet din primele zile ale celor opt ani de cînd ne cunoșteam, adică de la începutul anilor douăzeci.

Acum, cînd el a devenit monument, e foarte greu să ți-l imaginezi altfel decît așa cum tronează pe soclul nu prea înalt din piața Maiakovski, și unde are tot plete de seminarist. Or, aproape tot timpul, cu excepția primelor și ultimelor zile din cariera sa de scriitor, el se tundea scurt, de cele mai multe ori cu mașina, și capul lui — din cîte îmi amintesc, uneori chiar ras — sugera prin preciziunea conturului său un ou, fapt căruia îi stau mărturie fotografiile din diferite perioade, printre care una din cele mai reușite, datorată pictorului și fotografului Rodcenko, membru al

grupării „Lef" [1], prieten cu Maiakovski. Marele poet, cu capul tuns chilug, cu atenți ochi de agată, șade fără urmă de afectare pe un scaun vienez cu spătarul curbat, în mijlocul unei camere pustii, semănînd a bucătărie.

În fața mea, sprijinindu-se cu spatele de masă — de aceeași masă la care noi — Aseev, Svetlov, Oleșa, Krucionîh, Maiakovski — băteam cărțile pînă-n zori și ne înțepam reciproc învăluiți de rotocoalele verzui ale fumului de țigară — stătea aproape un monument, pe al cărui chip deja celebru se așternuseră umbrele plumburii ale crepusculului mohorît de aprilie, rece și umed.

Avea respirația îngreuiată de gripă, își sufla de nenumărate ori nasul roșu ca zmeura și împodobit în vîrf cu o bobiță caracteristică. Obișnuia să poarte întotdeauna o bucățică de săpun într-o cutioară și un șervețel ; după ce își sufla nasul, se ducea de fiecare dată la bucătărie unde își spăla mîinile deasupra chiuvetei cu săpunul propriu, ștergîndu-le apoi cu șervețelul. Cu această ocazie, supunîndu-se unui invariabil obicei, începea să mute dintr-un buzunar într-altul diferite obiecte : așa, de pildă, din buzunarul de la spate al pantalonilor scotea un teanc de bancnote de douăzeci de ruble, de un verde pal, pregătite pentru achitarea impozitului pe venit, și-l muta în buzunarul

[1] Grupare literară de orientare futuristă, inițiată la Moscova în 1923. Își încetează activitatea în 1930.

lateral al vestonului; în locul teancului băga un mic pistol, extras din buzunarul stîng al pantalonilor împreună cu săpunul învelit în șervețel, iar săpunul și șervețelul le muta în buzunarul drept, de unde scotea pentru o clipă un castet de oțel, pe care tot atît de repede îl băga la loc, verificînd concomitent prezența în buzunarul de la piept a „stiloului", cuvînt ce pe-atunci suna întrucîtva emfatic.

„Iată, / tovarăși, / stiloul meu... / n-aveți decît / să scrieți / voi !"

Asemenea operații de permutare a obiectelor el le săvîrșea destul de des. Scoțînd un obiect oarecare, părea că declanșează un mecanism secret, care făcea să fie ineluctabil parcurs în acompaniament de pocnituri de tot felul întregul ciclu de mutări, apariții și dispariții ale obiectelor. Totul amintea de baletul figurinelor mecanice la tir, puse în mișcare de împușcătura ce a străpuns cu precizie mica țintă roșie.

Și minuscula siluetă a omulețului de fier ucis se prăbușea, cu picioarele în sus, de pe axul său...

— Kataici, spuse el, băgînd în buzunar ultimul obiect, dumneata ești un meridional. Cum suporți nordul ? Răcești des ?

— Încontinuu.

— Și eu la fel. Tot n-am izbutit să mă obișnuiesc cu această afurisită climă. Aprilie se cheamă

asta ?... Halal aprilie ! Mă prăpădesc ca o maimuță adusă de la tropice.

Își suflă din nou nasul și, cu un gest caracteristic, își vîrî adînc, cu amîndouă mîinile odată, cămașa sub cureaua pantalonilor lui comozi — strîmți pe coapse și largi în partea de jos — în al căror buzunar încăpător se odihnea adesea al său *„pașaport în piele roșie legat“* — *„cu seceră / și cu ciocan, / sovietic pașaport“*.

Și atunci îmi veni în minte un gînd simplu, o bănuială, ce revărsă lumină asupra multor trăsături ale caracterului său și mai cu seamă ale creației sale. În fond, el era un om din altă țară, din sud. Un străin care nu izbutise încă să se aclimatizeze. Un struț venit de peste mări și țări. În orice caz, chiar așa își spusese el în poezia „Rusiei“.

„Iată, vin / ca un struț de peste mări... / Nu-s al tău, monstru de ninsoare, / Ascunde-te-n puf, / suflete crud ! / Și altcum patria îți va apare / Văd că-i făcută scrum / viața din Sud. / Insuli de arșiță. / M-am culcușit în palmier... / Rag etajele'n uliți holbate. / Umede geruri mă pătrund pe loc. / Ciuruit de fum, printre degete rășchirate / Anii, mereu, îi joc.“

Pentru întîiași dată am înțeles eu atunci cît de greu îi vine să joace anii.

„Fie ! Prinde-mă-n chingi de gheață ! / De-un tăiș de vînt fie penele-mi retezate. / Să pier, /

venetic și streină față, / Sub îndîrjirea vremilor toate."

Repetam în sinea mea aceste rînduri, iar el — creatorul lor, gata în fiece clipă să dispară, venetic și strein, ciuruit tot de fum — privea atent pe mica mea fereastră, aflată aproape la nivelul pămîntului, care dădea în curtea unui birt al birjarilor, una din acele ceainării care se mai păstraseră în număr destul de mare prin stradelele cartierului Sretenka.

Curtea era plină de brişti jerpelite ce-și trăiau ultimele zile, iar caii, cu boturile băgate în traistă, trăgeau cu ochiul pe fereastră, privirile lor întîlnind-o pe acea a lui Maiakovski, a cărui atitudine prietenoasă față de ei se vede că o simțeau.

Încet, fascinant de încet se lăsa întunericul în ceasul acela nedefinit, ce lega sfîrșitul zile de începutul serii, în stradela sărăcăcioasă, unde nu răzbătea huruitul de moară al Sretenkăi, supraaglomerată de pietoni ca o stradă chinezească. Stăteam, Maiakovski și cu mine, în camera încă neluminată — el, poet ajuns celebru în lumea întreagă, și eu, care tot nu izbutisem să scriu povestea „Fetei din școala sovietică de partid" — amîndoi, după cum mi se părea atunci, trecuți de mult de vîrsta tinereții — el avea treizeci și șapte de ani, iar eu — Doamne, să fie cu putință ? — treizeci și trei — s-a dus viața ! — și toate astea la un loc trezeau în mine o cumplită, o copleșitoare amărăciune, simțămîntul tinereții mistuite fără putință de întoarcere, aproape al bătrîneții, cînd totul a rămas

în urmă şi nu se va mai întîmpla nimic, sau cum se spunea în cercul nostru: „Reprezentaţia a luat sfîrşit".

Iar în faţă-mi, pe zidul umbrit de crepuscul, o umbră de scrum aproape fără culoare şi contur, pe care o puteai lua chiar şi drept veşmîntul de scrum al zburătorului Azrail.

„Şi ars-a ziua, ca o albă filă: un fir de fum şi-un fir de scrum".

Poate că tocmai aşa — în anii dinainte de revoluţie — şedea în chiţimia lui din Petersburg vreun oarecare literat nerecunoscut, jalnic imitator al lui Dostoievski, cînd deodată, în prag, apăruse — întunecat din cap pînă-n picioare, cu pălărie de culoare închisă şi boruri largi, cu gîtul înfăşurat într-un fular de lînă, domol în mişcări, vag conturat ca un vis — Alexandr Blok, venit să-şi viziteze confratele. Venise aşa, fără un scop anume. Să stea de vorbă cu un om. Ca un oaspete. Pentru a se conforma tradiţiei literare. Căci oamenii se duc în vizită unul la altul, nu? Căci nimic nu e mai îngrozitor decît ca omul să *nu aibă unde* să se ducă. Şi aşa mai departe.

În toate acestea se manifestau pregnant tradiţionalele moravuri ale oamenilor de litere ruşi. Faptul că îmi imaginasem apariţia lui Alexandr Blok era lesne de înţeles.

Maiakovski îl iubea pe Blok, aproape că-l socotea cel mai mare poet rus de la Puşkin încoace.

Nu vorbea niciodată despre asta. Cel puţin deschis. Dar eu simţeam că aşa este.

Într-un rînd, la începutul anilor douăzeci, Maiakovski se întorsese dintr-o călătorie în străinătate — pare-se, din prima sa călătorie în străinătate — se întorsese acasă, la Moscova, în apartamentul soţilor Brik din stradela Vodopianîi de lîngă poarta Miasniţki, vizavi de oficiul poştal; era plin de impresii şi fu extrem de mirat, chiar uluit, cînd numaidecît a doua zi, de la ziarul „Izvestia", veni un reporter să-i ia un interviu. Lucrul părea cu totul ieşit din comun, nemaiîntîlnit.

În pofida n.e.p.-ului în plină înflorire, la ziarele centrale sovietice se respecta în continuare stilul sever din anii comunismului de război, care nu admitea nici o notă bulevardieră, nici o ştire senzaţională, caracteristice pentru presa burgheză. Şi, fireşte, nici un fel de interviuri, mai cu seamă cînd era vorba de un poet futurist, întors dintr-o călătorie în străinătate. Dar, vădit, timpurile se schimbau. Începea era n.e.p.-ului. Şi acesta era prima pasăre vestitoare: un colaborator al ziarului „Izvestia" venea la Maiakovski să-i ia un interviu.

Surescitat, vesel, de o politeţe rafinată, aureolat de strălucirea tuturor faţetelor umorului său unic, Maiakovski, într-un pulover parizian, cu o curea îngustă de ceas prinsă de reverul vestonului — era ultramodern să porţi ceasul în buzunăraşul de la piept al vestonului — cu capul tuns chilug — ce poate fi mai igienic, mai modern, mai cons-

tructiv, şi-apoi: *„Să fii pieptănat pentr-o clipă? Nu face, / Iar veşnic să fii / pieptănat, / n-ai cum,“* — păşind printre lucrurile sale pe jumătate despachetate, risipite în întreaga încăpere, călcînd de fiece dată cu ghetele lui noi, cumpărate în străinătate, peste cîte o cutie, un pachet, peste ligheanul-cadă pliabil din gutapercă, zvîrlind cu piciorul bureţi coloraţi de gumă, flacoane închise cu lavandă „atchinson“ şi cutiile de tablă, verzi-vărgate, cu talc pentru bărbierit „palmolive“, Maiakovski făcea mai multe lucruri o dată: îl instala la masă pe colaboratorul de la „Izvestia“, îi turna vin în pahar, împingea spre el o farfurie cu gigantice şi proaspete prăjituri „de la Bartels“, iar cu colţul gurii, arătîndu-şi dinţii albăstrui, zîmbea victorios, uitîndu-se la membrii redacţiei „Lef“-ului, adunaţi în şedinţă cu ocazia întoarcerii din străinătate a redactorului lor principal.

Trecînd pe lîngă mine, spuse:

— Cum crezi, dacă cumva — imaginează-ţi! — s-ar fi întors de la Paris în locul meu Blok, ar fi trimis oare Steklov pe un colaborator să-i ia un interviu pentru „Izvestia“?

Sînt convins că în sufletul lui Maiakovski — Alexandr Blok era veşnic prezent, tulburîndu-l, trezindu-i invidia şi entuziasmul.

Blok era conştiinţa lui Maiakovski.

Într-un rînd, în nu ştiu care redacţie, în mijlocul larmei glasurilor ce se împleteau, a vorbelor de duh, Maiakovski începu dintr-o dată să recite ca pentru sine, dar destul de tare ca să fie auzit

de toți, cu glasul vibrînd de un entuziasm reținut, așa fel, de parc-ar fi descoperit pentru prima oară muzicalitatea versului lui Blok, o magică poezie, pe care o spuse de la primul la ultimul rînd, fără o poticnire :

„Ţii minte? 'N rada adormită, / Apa dormea, de-un verde uns, / Cînd, în coloană șerpuită / Vase de luptă au pătruns..."

Ochii lui Maiakovski sclipiră misterios :

— *„Patru erau, și sure toate..."* — spuse el și tăcu un răstimp. Era limpede că-l încîntă simplitatea, preciziunea, laconismul și magia acestor cîteva cuvinte : *„patru erau, și sure toate"*. Un întreg peisaj marin.

— *„Patru erau și sure toate, / Un ceas întreg ne-am frămîntat, / Matrozi, cu fețele bronzate, / Prin fața noastră s-au plimbat."*

Rostind aceste cuvinte, el făcu chiar cîțiva pași prin încăpere, transpus parcă pentru o clipă în bronzatul marinar francez purtînd bonetă cu pompon roșu, apoi încheie poezia, scoțînd pe neașteptate din buzunar, după ce scotoci acolo o clipă, un mic briceag — poate imaginar.

— *„Găsești, pe-o lamă de cuțit, / Un colb din țări îndepărtate, / Și lumea iarăși s-a-nvelit / În stranii neguri colorate."*

Maiakovski întinse ascultătorilor imaginarul briceag şi chiar suflă uşurel peste lama lui, de parc-ar fi vrut să înlăture colbul ţărilor îndepărtate.

Pun capul că în acel moment el avea în faţa ochilor mirajul *„insulei ascunse între palmieri“* ce-o purta în suflet.

Principala forţă a lui Maiakovski era imaginaţia.

„Oceanul este o chestiune de imaginaţie, a scris el undeva. Nici pe mare nu zăreşti ţărmul, şi acolo valurile sînt mai mari decît s-ar cere pentru uz casnic şi nu poţi şti ce este sub tine.

Dar numai imaginaţia, gîndul că nici în dreapta, nici în stînga nu e pămînt pînă la pol, că drept înainte e o lume cu totul nouă, a doua lume, iar sub tine poate că e Atlantida — numai această imaginaţie este Oceanul Atlantic.“

Genial de simplu, dar aici e tainiţa în care se ascunde însăşi esenţa poeziei.

Antagonismul dintre curentele literare. Nu este el oare o simplă născocire ? În realitate nu există aşa ceva : Există un singur curent în literatură : geniul atotputernic. Sau chiar numai simplul talent. Şi — imaginaţia.

Lenin l-a numit pe Dostoievski arhinegativ, ceea ce nu l-a împiedicat să semneze decretul cu privire la ridicarea unui monument în memoria lui Dostoievski.

Într-un rînd am fost martorul unei întîlniri între Maiakovski și Mandelstam. Nu se simpatizau de loc. În orice caz, era îndeobște socotit că sînt doi poli opuși, care se exclud reciproc și ireductibil din literatură. Se prea poate ca precedenta lor întîlnire să fi avut loc încă înainte de Revoluție, prin anii 1910, la Petersburg, în localul „Brodeaceaia sobaka“, unde, în timp ce Maiakovski începuse să-și recite versurile, Mandelstam se apropiase de el și-i spusese: „Maiakovski, lasă recitatul, nu ești un taraf de lăutari români“. Maiakovski se pierdu în așa hal, încît nu găsi ce să-i răspundă, ceea ce se întîmpla cu el foarte rar. Și acum, iată-i din nou față-n față.

În imediata apropiere a monumentului lui Pușkin, care pe-atunci se mai înălța pe bulevardul Tverskoi, într-o casă demult dărîmată, exista un magazin alimentar destul de bun în stilul magazinelor dinainte de revoluție.

Într-o zi, pregătindu-se să facă o vizită unor cunoscuți, Maiakovski cumpără în acel magazin vin, antreuri și dulciuri. Să-l fi văzut pe Maiakovski cumpărînd! Puteai crede că habar n-are ce sînt fracțiile și cunoaște numai aritmetica elementară, iar din aceasta doar două operații — adunarea și înmulțirea.

Vînzătorul, cu mînecare de protecție din piele lăcuită — întocmai ca la Cicikin înainte de revoluție — încărca tulburat și respectuos într-o ladă mare din coajă de tei tot ce-i comanda Maiakovski, care se întrerupea din cînd în cînd pentru a se sfătui cu mine.

— Aşa. Ei, ce mai luăm, Kataici? Pune-ţi la contribuţie întreaga imaginaţie. Salam afumat? Just. Împachtează, stimabile, încă două chile de salam afumat „Moscova". Mai departe: şase sticle de „abrau durso"[1], un chil de icre, două cutii de bomboane de ciocolată, opt batoane „eticheta de aur", două chile de batog de nisetru, patru, sau nu, mai bine cinci franzele, şvaiţer o bucată mai mare, nişte sardele...

Exact în acel moment intră în magazin Osip Mandelstam — mic de stat, dar îmbrăcat într-o haină de blană uriaşă, care-i ajungea pînă la călcîie, vădit cusută pentru un altul — şi împreună cu el soţia sa Nadiuşa, cu o sacoşă în mîini. Ei cumpărară în modul cel mai expeditiv o sticlă de „cabernet" şi patru sute de grame de şuncă suculentă, de cea mai bună calitate.

Privirile lui Mandelstam şi ale lui Maiakovski se încrucişară şi ei se salutară în tăcere. Un timp se priviră doar: Maiakovski, veninos, de sus în jos, iar Mandelstam, arogant, de jos în sus.

Înţelegeam că Maiakovski era în căutarea unui spirit cît mai scăpărător, iar Mandelstam ar fi vrut drept răspuns să-i spună ceva care să-i ia piuitul o dată pentru totdeauna.

Studiam faţa ridicată în sus a lui Mandelstam şi mi-am dat seama că evidenta lui asemănare cu o micuţă cămilă nu-ţi dezvăluia totuşi caracterul său în întreaga-i autenticitate, iar din punct de vedere artistic se dovedea a fi cît se poate de

[1] Şampanie.

elementară. Cea mai fidelă imagine a sa Mandelstam şi-a creionat-o singur :

„Ce spaimă ne apasă oare / Prietene cu gura mare? / Tutunu-i praf cînd îl apuci, / O, spărgătorule de nuci, / Şi puteai fi sticlete-n viaţă, da! / Să mănînci viaţa ca pe-o baclava... / Dar n-a fost să fie aşa."

În acea clipă el era spărgătorul de nuci cu trupşor de lemn, cu o gură mare şi închisă, dar gata să se deschidă, prinsă parcă în balamale, şi să-l strivească pe Maiakovski ca pe o nucă.

După o seacă strîngere de mînă, ei se despărţiră în tăcere ; Maiakovski îl mai urmări un timp destul de îndelungat cu ochii pe Mandelstam, care se îndepărta trufaş, dar dintr-o dată, aruncîndu-mi o privire de o neobişnuită strălucire, întinse braţul, ca şi cum ar fi fost pe o scenă, şi cu un glas vibrînd de încîntare, chiar de mîndrie, rosti de răsună întreg magazinul un vers al lui Mandelstam :

„Rusia, Lethe, Lorelei".

Iar apoi se întoarse spre mine, parc-ar fi vrut să spună : „Ei ? Ce zici de aceste versuri ? Geniale."

Era finalul din „Decembristul" lui Mandelstam:

„Totul s-a stricat / Şi-a devenit treptat / Din ce în ce mai rece. / Cui să-i spui, nici n-ai. / Totul s-a-ncurcat / Şi repetă ne-ncetat : / Rusia, Lethe, Lorelei."

În raport cu trecutul, viitorul se află în prezent. În raport cu viitorul, prezentul se află în trecut. Dar atunci unde mă aflu eu ?

Oare nu există pentru mine un loc stabil în lume ?

Sau poate că „acum“ este egal cu „atunci“ ?

— Ei bine — spuse *acum* Maiakovski, instalîndu-se pe canapea — ești gazdă. Eu sînt oaspete. Distrează-mă.

— Eu pe dumneata ?

— Da, pe mine.

— Primăvăratec, nestăvilit pălăvrăgind — desferecat și liber ?

— Exact.

Vai, ce spirituali mai eram pe-atunci !

— Haide. Povestește-mi desferecat despre Blok. Căci te-ai întîlnit cu el, nu-i așa ?

— Dacă vrei, am să-ți povestesc despre o întîlnire istorică dintre mine și Blok. Dinainte de revoluție. La Petrograd. Era ziua lui Lilicika. Nu știam ce cadou să-i fac. O întreb fără ocolișuri : ce să-ți dăruiesc ? Iar în buzunarele mele... înțelegi și dumneata. Fluiera vîntul ! Mă apucase tremuriciul : și dacă-mi cere o tortă — gîndește-te numai ! — de la Gurme sau niște orhideie — încearcă de-ți imaginează ! — de la Eiler. Înfiorător ! Ea îmi ceru însă un volum din versurile lui Blok cu autograf.

— Dar cum să fac asta, cînd eu pe Blok în fond nici nu-l cunosc. Și pe deasupra eu sînt futurist, iar el — simbolist. Mai știi, ar putea să mă dea pe ușă afară. — Asta te privește. — Situația era critică, dar din moment ce Lilicika poruncise... Mai era cazul să discuți ?... Am coborît abătut scara. Auzisem că Blok locuiește pe strada Ofițerskaia. O iau în goană într-acolo. Etajul cinci. Am urcat în fugă. Eram ud leoarcă. Gîfîiam. Iată și ușa. Am bătut. Mi se deschide. — S-ar putea să vorbesc cu poetul Alexandr Blok ? — Pe cine să anunț ? — Iar eu, pe nerăsuflate : — Anunțați pe futuristul Maiakovski. Iar în sinea mea îmi zic : obraznicule, nenorocitule, apașule, mucosule, zdrențărosule. Nu te știe nimeni afară de cîțiva prieteni și cunoscuți și vrei să vorbești cu Blok ! Gîndește-te și dumneata, încordează-ți întreaga fantezie : Alexandr Blok. Marele Poet. În persoană ! Idolul. *„Seara, pe deasupra restaurantelor“* ; *„Un negru trandafir eu ți-am trimis, / într-un pocal de vin ca cerul auriu.“* Stau. Aștept. Desigur îndată îmi vor da brînci în jos pe scară. Ei, ce să-i faci... Nu-i chiar așa sus. Etajul cinci. Un fleac. Dar oricît... Închipuie-ți însă că nu mi-au dat brînci. Auzindu-mi glasul, a ieșit în vestibul chiar el. În carne și oase. Îl vedeam pentru prima dată de aproape. În orice caz, era interesant : un geniu viu. Dac-aș fi vrut, puteam să-l și pipăi. Alexandr Blok. Maiestos și binevoitor. Cu o nuanță de melancolie : — Dumneata ești Maiakovski ? — Da, eu ! — Sînt bucuros că m-ai onorat — iar apoi, cu o intonație semnificativă : — Am știut că vei veni. Am presimțit.

De multă vreme aştept o întîlnire cu dumneata — şi zicînd asta, mă introduce în biroul său. Fireşte, un birou nu ca al dumitale, cu o călimară jubiliară donată de zemstva din Poltava. Îţi imaginezi : cărţi, corecturi. O scrisoare din partea unei tragediene. *„Trandafirii pune-i pe masă, şi să-i pun am fost nevoit“*. — Ia loc. — Mă aşez. Nu ştiu cum să fac să-mi ascund ghetele. Una-i peticită. Mă simt prost. Parc-aş şedea pe un arici. Fac cîteva tentative să aduc vorba despre un volum de versuri cu autograf. Dar el nu mă lasă să rostesc un cuvînt. Blok în persoană ! Mă copleşeşte cu măreţia lui. Şi lucru îngrozitor : simt că vizita mea este considerată drept un moment important pentru întreaga literatură universală. Că are un sens istoric major, că este un fel de întrevedere între monarhi. Întîlnirea simbolismului cu futurismul. Noi, zice, plecăm, iar voi veniţi. Noi sîntem trecutul, voi viitorul. Futurismul vine să-i ia locul simbolismului. Voi sînteţi sfîrşitul nostru. Întîmpin în persoana voastră viitorul Lumii. Şi, fireşte, pe-acel al literaturii ruse, deşi voi îl azvîrliţi pe Puşkin peste bordul vaporului contemporaneităţii. (S-au legat cu toţii de acest nenorocit vapor al contemporaneităţii. Chiar şi mama-mi spunea : „La ce-ţi trebuie asta, Volodecika ?“ Dacă ştiam că aşa o să fie, nici nu semnam manifestul.) Şi, în genere, zice, eşti un Marinetti. Dumneata, Maiakovski, ai „un fel de-a fi aparte“. Cu bucurie şi mîhnire salut venirea dumitale la mine. Era un lucru predestinat. Soseşte o clipă fatală cînd viitorul *apare* în pragul trecutului. Eu sînt trecutul. Dumneata — viitorul. Dumneata eşti răzbunarea.

Convorbirea dintre noi va fi lungă. Și așa mai departe, după principiul: „...*Lovind futurismul / Prin simbolism / Promova realismul*".

(Iar acasă Lilicika așteaptă cu nerăbdare autograful! Îți imaginezi în ce situație eram. Fără acest autograf n-am cum să mă întorc. Odată ce-a spus că nu-mi dă drumul, e sigur, nu-mi va da drumul. O situație fără ieșire.) Iar el o ținea înainte: muzica universală, destinele lumii, destinele Rusiei... — Ești de acord? — mă-ntreabă. — Nu-i așa? Iar dacă nu ești de acord, să discutăm. Adevărul se naște în discuții. Chiar dacă pășim pe căi diferite, eu rămîn un admirator fervent al talentului dumitale. Într-un anume sens — chiar un elev al dumitale. Al dumitale și al lui Hlebnikov. Hlebnikov e un geniu. Dumneata, într-o oarecare măsură, așișderea. Ei, aici a cam sărit peste cal de dragul vorbelor frumoase, căci mai tîrziu am aflat că una din variantele poeziei sale „*Ziua, în calmă demență, ca-ntotdeauna, venea*", conține următoarele rînduri:

„*Maiakovski și Hlebnikov / Cartea la preț o săltară. / De aceea librarul Wolf / Îi vinde zîmbind într-o doară.*"

— Uite cum a dat în noi. Această strofă — adăugă Maiakovski — din nu se știe ce motive, n-a fost atunci tipărită. Păcat! Oricît, tot ar fi fost o reclamă. Chiar dacă fusese înfipt cu ironie un ghimpe în șezuturile futuriștilor. Dar nu despre asta-i vorba. Vorba e că timpul trecea, se scurgea necruțător, iar autograful lui Blok nu-l căpătasem

încă ! Am răbdat o oră, am răbdat două, dar pînă la urmă mi-am pierdut cumpătul. Simţeam că-mi vine să turbez. Am explodat. Îl întrerup pe Blok tocmai cînd spunea ceva foarte interesant şi spun : — Scuzaţi, Alexandr Alexandrovici. Amînăm concluziile pentru altă dată. Iar acum vă rog să-mi dăruiţi un mic exemplar din versurile dumneavoastră, cu autograf. E visul meu dintotdeauna. El zîmbeşte detaşat. Dar văd că este măgulit, vrăjit. Nici măcar n-o ascunde. N-am nici un exemplar. Mi le-au luat pe toate. Dar pentru dumneata... Staţi un pic. Să nu scrieţi „lui Maiakovski". Scrieţi „lui Lilia Iurievna Brik. Aşa ? m-a întrebat el neplăcut surprins. De altfel, zice, cum doreşti. Mi-e totuna... Şi, cu o expresie arogantă, a semnat pe carte. Iar mie nici nu-mi trebuia altceva. Scuzaţi. — Dar încotro ? — Mă grăbesc. La revedere. Şi cobor scara ca o sfîrlează. Ies în stradă. Un picior aici, altul pe Nevski. Îmi pîrîie şi pantalonii de atîta grabă. Urc scara. În uşă — Lilicika. Ei ? — L-am adus. — O văd numai zîmbet. Mi-a dat drumul înăuntru.

Sînt întru totul de acord cu Maiakovski. Lilia Brik e una din cele mai fermecătoare femei pe care le-am întîlnit vreodată !

Se lăsa întunericul.

Am făcut gestul de a aprinde lumina, dar Maiakovski m-a oprit cu o mişcare maiestuoasă a mîinii.

— Nu-i nevoie. Să economisim energia electrică.

Am tras o fugă pînă-n Sretenka la băcănie, ca să cumpăr ceva de mîncare, dar rafturile erau goale, în vitrine nu zăreai decît mulajele din lemn ale unor şunci afumate şi ale unor căpăţîni roşii de brînză de Olanda, iar la raionul de aperitive erau expuse stive de cafea de malţ şi se înălţau grămezi de un sidefiu respingător, sub puţin atrăgătoarea denumire : „fudulii de taur".

Şampanie, adevărat în cantitate limitată, dar mai exista.

Am adus o sticlă de „abrau-durso" demi sec, pe care am pus-o pe postavul verde al biroului.

— Din păcate, e tot ce-am găsit.

El zîmbi ironic cu jumătate obraz şi cuta groasă caracteristică pentru zîmbetul lui îi încercui gura, făcînd ca expresia chipului său cu pometii proeminenţi să devină şi mai sarcastică.

— Fazani n-ai găsit ? întrebă el preocupat.

— Nu, n-am găsit.

— Nu ţi-am povestit niciodată ?

— Ce anume ?

— Despre fazani.

— Nu.

— Ai pierdut mult. E vorba despre zilele tinereţii mele flămînde. Autobiografia mea, nădăjduiesc, ai citit-o ? Se cheamă „Eu însumi". Există acolo un capitol intitulat „Cuoccala". Începe epic : „Sistemul celor şapte cunoscuţi. (Asolament cu şapte tarlale). Am stabilit şapte cunoscuţi la care să iau masa. Duminică „îl mănînc" pe Ciukovski, luni — pe Evreinov ş.a.m.d." Ei bine, să-ţi povestesc despre Evreinov. Ştii cine-i ăla Evreinov ? Văd că nu ştii. La timpul său era

foarte cunoscut ca estetician, regizor, teoretician, creatorul renumitului „teatru pentru sine". Mare snob, un boier, un nobil, căruia îi plăcea să protejeze pe tinerii de geniu. Ba mai mult : încerca să-i supraalimenteze chiar. Pe-atunci eu eram un tînăr geniu. Într-un rînd, vin la Evreinov să mă supraalimentez. Eram flămînd ca un lup. Aş fi mîncat un bou întreg.

— A, Maiakovski ! Încîntat. Şterge-ţi picioarele şi intră. Cred că nu vei obiecta dacă te invit la o cină îmbelşugată. Sînt sigur că ţi-e foame. Geniile întotdeauna sînt flămînde. Dar nu-i nimic, aranjăm noi ! Fazanii îţi plac ?

(Doamne, îmi zic eu, ce fazani ! Să-mi dea mai bine nişte salam din cel mai obişnuit şi o franzelă mai mărişoară, pe deasupra vreo şase pahare de ceai dulce. Iar el îmi vorbeşte de fazani ! Dar n-ai ce-i face, ăsta-i teatrul pentru sine.)

Arborînd o mină mondenă, răspund cu indiferenţă:

— Fazanii ? Îi ador.

— Perfect.

Cu un gest spectaculos, Evreinov apasă pe butonul unei sonerii electrice şi îşi face apariţia o subretă într-o boneţică de dantelă.

— Polia — spune languros Evreinov, înfăşurîndu-se în halatul lui de mătase — tînărul nostru poet e flămînd, du-te la bucătărie şi vezi dacă au mai rămas nişte fazani de la prînz, să-i fie serviţi tînărului.

— Am înţeles.

— Ia loc, Maiakovski. Îndată ţi se va servi friptură rece de fazan. După mine, asta-i cea mai rafi-

nată mîncare, friptură rece de fazan. Lui Bismarck i se servea întotdeauna la micul dejun friptură rece de fazan.

Şi ticălosul rosti atît de apetisant cuvîntul „fazan“ cu un accent german, încît îmi lăsă gura apă, să mă înec, nu alta.

— După cîte văd, eşti un mare gurmand, spune Evreinov; în acest moment intră subreta :

— Nikolai Nikolaevici, n-au mai rămas fazani.

— După cum vezi, Maiakovski, spre marele nostru regret, fazani n-au mai rămas, spune Evreinov, desfăcînd braţele cu un aer dezolat. Nu-i nimic de făcut. Ai rămas fără cină.

Imaginează-ţi, Kataici, eram gata să plîng de necaz. Iar lui nici că-i păsa. A început să vorbească despre Gordon Craig şi Maeterlinck. Asta se chema la el „teatru pentru sine“.

— Să bem cu acest prilej nişte şampanie, am spus eu.

— De cîte ori ţi-am spus să nu rosteşti niciodată acest cuvînt prostesc. Numai arriviştii şi parveniţii ţipă cît îi ţine gura : „Şampanie !“ Un om care se respectă trebuie să spună „vin“. Şi toţi cei din jur vor înţelege îndată că atunci cînd spui vin, te referi la şampanie şi nu la altceva. Nici la restaurant să nu strigi : „Şampanie !“ Comandă ospătarului cu jumătate glas, dar cu un aer impozant : „Fii bun şi adu nişte vin“. El o să înţeleagă. Şi fii sigur, o să-ţi aducă ce se cuvine.

Pentru a nu provoca zîmbetul sarcastic, schiţat numai cu jumătate de gură, al lui Maiakovski, care nu suporta „pocnetul dopurilor“, deşi recu-

noştea fără rezerve magia sonoră a cuvintelor „*Susurul spumei din pocaluri / Şi punch-ul, salutat oricînd, / Cu-albastre vîlvătăi arzînd*“ sau „*a intrat — şi spre plafon dopul a zburat*“ — am desfăcut sîrma, apoi am deşurubat aproape fără zgomot dopul sticlei şi am turnat cu un aer modest în paharele noastre vinul spumos. Maiakovski nu făcu decît să-şi umezească buzele. Se vedea că nu vrea să bea. În genere, bea puţin şi în special vin uşor, fapt ce trăda origina lui gruzină.

„*N-am pus bine picioru-n Caucaz / Că mi-am şi amintit că-s georgian.*“

De votcă nici nu voia să audă. Spunea cu dispreţ că votcă nu beau decît slujbaşii din piesele lui Cehov.

Am rămas multă vreme tăcuţi, gîndindu-ne fiecare la ale lui. Nu ştiu la ce se gîndea Maiakovski, dar dădea impresia că tot trage cu urechea la ceva, aşteaptă ceva. Eu însă mă gîndeam la el, pe care de multă vreme îl iubeam cu patimă ca poet, socotindu-l egalul lui Puşkin.

Cine era în fond acest om, ce şedea gînditor, dar cu spinarea dreaptă, în camera cuprinsă treptat de întuneric, pe canapeaua de sub afişul piesei mele „Avangarda“, care căzuse la Leningrad ?

Gorki spusese odată în prezenţa mea, jumate în glumă, jumate în serios că el nu mai este un om, ci o instituţie. În parte avea dreptate. Despre Maiakovski însă, în pofida uriaşei sale activităţi obşteşti şi politice şi a muncii organizatorice, dusă

de el în calitate de poet-conducător de școală, inovator, creator al unui nou limbaj poetic, activitate pe care o desfășura la fel de susținut ca și Gorki, nu se putea spune că este o instituție. El a rămas mereu doar om — mare arist al cuvîntului, inovator — revoluționar cu o fire foarte complicată și contradictorie și un suflet plin de gingășie, vulnerabil, „ciuruit de fum" și jucînd anii „printre degete rășchirate".

De curînd, în aceeași cameră, Meyerhold, pe care-l prinseseră aci zorile, înfățișa cu înflăcărare și exagerările ce îi erau proprii un plan pentru ecranizarea romanului lui Turgheniev „Părinți și copii".

Filmul trebuia să înceapă cu imaginea unei table pe care Bazarov desenează cu cretă cavitatea toracică a omului — coastele albe și îndărătul lor, ca îndărătul unor gratii ferecate într-o celulă de închisoare — o inimă omenească pulsînd la început ritmic, măsurat, potrivit, legilor circulației sangvi iar apoi înfiorîndu-se brusc, și încercînd să bată foarte accelerat, pentru ca la sfîrșit să încremenească dintr-o dată după o ultimă zvîcnire.

— Bazarov, un nihilist ? Prostii ! spunea grăbit Meyerhold cu vocea lui răgușită, dîndu-și pe spate capul îngust cu părul bogat și în dezordine, astfel încît profilul lui de paiață cu nasul mare apărea dintr-o dată în linie absolut orizontală. Bazarov nu moare de septicemie ! Bazarov moare de dragoste. Îl ucide pasiunea pentru o femeie. Da, da, chiar așa ! O pasiune nebună ! Bazarov încercuiește cu cărbune pe pieptul său locul unde-i bate săl-

batic inima. El însuşi observă cu groază că inima i se strînge de dragoste, de pasiune, de dorinţă ! Planul ecranizării l-am elaborat pînă la ultimul cadru.

— Şi cine-l va juca pe Bazarov ? am întrebat eu.

— Ohlopkov, răspunse Meyerhold, în rolul acesta îl văd pe Ohlopkov. El şi nimeni altul. Întorcînd spre mine o faţă care, privită astfel, era atît de îngustă, încît părea să aibă doar două dimensiuni, a treia rămînînd invizibilă, exclamă : Nu, Ohlopkov ! Bazarov a fost un futurist ! Există un singur Bazarov autentic care poate muri din dragoste : Maiakovski ! Cu atît mai mult, cu cît e şi un foarte bun actor. Zina, eşti de acord că Maiakovski e un foarte bun actor în viaţă ? El trebuie să mi-l joace pe Bazarov. De altfel, a şi jucat în film. Numai că n-a ajuns pe mîinile unui regizor autentic. În sfîrşit — el este un dramaturg al teatrului nostru. O să-l înduplecăm. S-a făcut !

Apoi, fără tranziţie, el începu să ne înfăţişeze cu totul alt plan, planul unei clădiri de un tip absolut nou pentru teatrul său.

— Va fi un teatru-arenă. Spectatorii vor fi aşezaţi de jur împrejur. Aproape de jur împrejur. Trei sferturi din cerc, sau chiar patru cincimi. Tovarăşi, imaginaţi-vă — Meyerhold se înflăcăra tot mai mult, răvăşind cu degetele-i lungi hălăciuga părului şi păşind plin de neastîmpăr prin cameră, cînd gîrbovit aproape pînă la pămînt, cînd aruncînd capul pe spate şi răsucindu-se brusc în loc. Premiera — „Othello". O scenă cu desăvîrşire goală, pe care nu este absolut nimic în afară de

un covor uriaş, cît toată arena, într-o singură culoare. Culoarea zmeurei, foarte aprinsă. Cum ? Verde ? Vedeţi, Zina e de părere că ar trebui să fie verde. Nu are întru totul dreptate, dar cu atît mai bine. Aşadar, un covor gigantic cît toată arena, fără o cută, de un verde-închis, iluminat orbitor de sus de toate reflectoarele, şi exact în centrul acestui covor... Nu ! Nu chiar în centru, ci puţin în afara centrului, dar totuşi în mijloc — o micuţă... El făcu o pauză şi, închizînd extatic ochii, întinse mîna, de parcă ar fi ţinut între degetele-i lungi ca ale lui Paganini ceva aerian, mic, magic. Şi în mijlocul acestui covor verde iluminat orbitor... el desfăcu degetele — o minusculă, o infimă batistă de dantelă cu o fragă brodată într-un colţ şi care, aşa infimă, va fi obsedant de vizibilă din cele mai îndepărtate unghere ale sălii. Atît şi nimic mai mult ! Asta şi este „Othello". Autenticul, adevăratul Shakespeare. Nu-i aşa că e genial de simplu ?

Genial o fi, mi-am zis eu, dar iată-l că visează să-şi deschidă ultramodernul său teatru-arenă cu o piesă de Shakespeare, şi nu cu una de Maiakovski. Şi de ce aşa ? Oare timpul lui Maiakovski — zenitul gloriei sale — a trecut sau, în orice caz, este pe cale să treacă ?

Şi n-a început oare s-o simtă de la o vreme şi Maiakovski însuşi ?

Tot mai greu îi venea să „rostogolească anii". Nu mai era de fel acel Maiakovski din primii ani

ai Revoluției, pe care îl văzusem cîndva la Harkov, în zilele foametei din ținutul Povoljie.

Foarte bine a descris episodul Oleșa :

„Valentin Kataev și cu mine ședeam în lojă și, cu pătimașă curiozitate, așteptam apariția pe scenă a aceluia pe care tocmai îl anunțase președintele. Pe scenă nu se afla nimic în afară de o măsuță, la care ședea prezidiul — după toate probabilitățile, oameni din comitetul orășenesc de partid, de la diferite redacții, din conducerea comsomolului. O scenă pustie și uriașă, iar în fund ziduri goale și chiar niște balcoane...

Nu numai Kataev și cu mine — doi tineri poeți — sîntem cuprinși de emoție. Nu întoarcem capetele, așa încît nu ne putem da seama ce simte întregul teatru, dar acei ce stau în jurul mesei, oameni cu experiență și, pe deasupra, vădit sceptici — au privirile ațintite într-un punct, într-acolo unde începe taina culiselor.

Aveam certitudinea că va apare un om cu o înfățișare afectată, roșcat, aproape un bufon... Era pînă la un punct firesc să ni-l reprezentăm astfel pe Maiakovski : știam doar despre bluza lui galbenă și despre scandalurile literare din trecut !

Dar cu totul alt om apăru din culise !

Indiscutabil, ne-a frapat statura lui foarte înaltă ; ne-au frapat ochii de o frumusețe și de o expresivitate neobișnuită... Dar în linii mari, era un om sovietic obișnuit, întrucîtva obosit, într-o scurtă îmblănită cu guler din blană de miel și o căciulă din aceeași blană și ea, ușurel dată pe ceafă.“

Mi-amintesc și eu bine de această seară — Ingulov în prezidiu! poate că alături de el era și Caludia Zaremba! — mi-l amintesc și pe Maiakovski, atît de bine descris de Oleșa. După părerea mea însă, Maiakovski nu purta o scurtă îmblănită cu guler din blană de miel și o căciulă din aceeași blană. Eu aș fi spus așa: Maiakovski purta un palton scurt, cenușiu-închis, cu un guler de astrahan negru, iar pe cap avea mai curînd un soi de căciuliță nu prea înaltă, tot neagră, și într-adevăr ușurel dată pe ceafă, descoperind întreaga frunte și o parte din capu-i tuns cu mașina.

El ieși în scenă din partea laterală și, mărșăluind milităreşte cu stîngul, spuse tare, de parcă și-ar fi comandat singur.

— În-na...a...!

Dar nu-și numără pașii, aceasta era începutul faimosului său „Marș pe stîngul":

„Înainte Marș! / Pentru vorbe n-avem nici o clauză. / Oratori, / liniște! / Aveți cuvîntul, tovarășe «Mauser»."

Aceasta era opera lui programatică și el îi scanda cu o fermitate deosebită ritmul revoluționar ferm, de parc-ar fi bătut cuie în scîndurile goale ale scenei.

„Stîng! / Stîng! / Stîngul!"

Apoi, după ce-și trase răsuflarea, citi de la un capăt la altul giganticul său poem „150 000 000", scris foarte recent, dar pe care eu și Oleșa îl și

cunoşteam şi care ne zguduise prin ardoare-i dezlănţuită :
„Nu din cuib gingaş / de stele / să vii, / Zeu de fier / şi de flăcări vii, / Zeu nu pe Marte, / Neptun ori Leu, / Ci zeu de carne — / om-zeu!“

Păşind cu paşi ca de tuci, apăsaţi şi greoi, pe scenă, el făcu gestul de a smulge brusc din buzunarul de la şold un pistol şi-l îndreptă spre sală :

„Gloanţe, plouaţi! / Loviţi pe sfioşi! / Seceră gloata celor ce fug, / parabellum!“

Apoi glasul lui tună mînios, şi el mai mult scrîşni decît rosti :
„Da! / Din cel mai ascuns al inimii loc! / Cu jar, / cu fier, / cu lumină! / Arde, / taie, / dă foc!“

Iar cînd ajunse la versul :

„O să-ţi venim noi / de hac, / lume-romantică!“ — mie şi lui Oleşa ni se păru că el se uită drept la noi cu minunaţii şi mînioşii lui ochi şi ne-am dat chiar puţin îndărăt, spre fundul lojii, acoperindu-ne ochii ca de o lumină prea puternică.

„Nu credinţe / sufletul are, / — tuna mai departe Maiakovski — *Ci curent electric, / vapori. / În loc de cerşetori / Averea lumilor o vîrîţi în buzunare!“*

Şi atunci în conştiinţa noastră răzbătu pentru întîiaşi dată în toată plenitudinea lui versul cel

mai cumplit, cel mai necruţător, cel mai sîngeros din întreaga poezie revoluţionară mondială, vers care atunci cînd îl citisem tipărit pe pagină ne scăpase, iar acum se prăbuşea asupra noastră cu întreaga-i forţă inimaginabilă, ca un zid aruncat în aer.

La moarte cei vechi ! / Din cranii să facem scrumiere !"

Era atît de înfiorător... impresia ne-a urmărit şi mai tîrziu, cînd Maiakovski îşi schimbă întrucîtva stilul de a recita şi continuă aproape cîntat, în genul strigăturilor populare ruse stilizate, cu rîndurile despre America :

„Lumea, / în cvintet adunînd / continent după continent, / Cu magică forţă-a-nzestrat-o, cu dar galvanic. / E-un oraş acolo / înfipt într-un ghivent, / cu totul electro-dinamo-mecanic."

versuri pe care nu le-am mai putut aprecia la justa lor valoare. Şi abia cînd Maiakovski, obosit la extrem, ştergînd de sudoare cu căciula capu-i tuns scurt, şi încordîndu-şi într-o ultimă sforţare glasul profund, voalat de efortul depus, aruncă în sala întunecată şi tăcută finalul poemului său eroic :

„...Înfloreşte, Globule, tot secerînd şi semănînd în glie. / Iliada revoluţiei, de sînge, / odiseea anilor de foame, / ţi le dăruiesc ţie !"

ne-am trezit ca din vis şi noi — şi asta nu dintr-o dată — şi am înţeles pentru prima oară ce reprezintă în fond Maiakovski, care sînt adevăratele lui dimensiuni artistice.

Spiritualiceşte, el era în esenţă un poet tragic şi numai urmînd această cale putea crea opere cu adevărat de geniu.

Tema iubirii veşnice şi integre şi tema morţii erau mereu în centrul creaţiei sale, a personalităţii sale umane. Fiecare poem al său este un calvar al sufletului, întîi pieirea acestuia, iar apoi apoteoza învierii pentru o viaţă nouă nemaiîntîlnit de frumoasă şi dreaptă, pe veci fericită, viaţa întregii umanităţi.

În poemul „Vladimir Ilici Lenin" întîlnim acelaşi lucru. De la tema morţii se trece la apoteoză :

„Urcă soare, mai sus !... / Chiar şi moartea lui Ilici / a devenit / un suprem / organizator comunist... / Robilor ! / Vă-ndreptaţi genunchii, / spinarea ! / Ridicăte-n front, / oaste ploretară ! / Trăiască revoluţia, / numai veselie şi glorie, / iată ! / E lupta cea mare, / singura / din cîte-au fost / în istorie."

...El visa o Revoluţie numai veselie şi glorie.

Una din creaţiile lui Maiakovski pe care le îndrăgesc mai mult — „Haraşo !" — unde, vorbindu-se de văpaia focurilor lui Octombrie, aprinse în stradă, se spune printre altele, atît de inimitabil : *„se-neca Rusia lui Blok"* — se încheie şi ea prin-

tr-o apoteoză: *„Viața-i minunată și plină de farmec“.*

Dar poemul „Despre asta?“, cu zguduitoarea romanță despre băiețandrul-sinucigaș?

„Neaua-i vată. / Băiatul merge pe vată. / Vata-i aur — / mai banal se poate?! / Dar e-atîta jale! / Că de jale-i inima rănită. / Te topești într-o romanță țigănită / Pironindu-și ochii-n amurg, în cer, / Neverosimil de galben amurgul era. / Ce galbenă neauă spre poarta Tver! / Ca un orb băiatul mergea. / Mergea. / Deodată a stat. / Un țel. / În mîini / de mătase: / oțel. / Amurgul un ceas s-a holbat / La urma lăsată, șerpuitoare, / Zăpada, de ger, a trosnit ciudat. / Cum? / Pentru ce? / De ce oare? / Vîntul-fur, pe băiat îl buzunări / Și-un bilet de-al băiatului găsit, / Apoi către-un parc vîntul sună de zor, / — Adio... / Să nu-mi cătați vină... / Mor... /

Ce bine-mi seamănă / mie!“

Cînd am auzit pentru prima dată aceste rînduri-spovedanie, recitate de Maiakovski de pe scena muzeului Politehnicii, în fața scaunului pe care atîrnau vestonul și cravata lui îngustă, mi-am imaginat pe dată un alt Maiakovski, autorul poemului „Iubesc“, băiețandrul mizer, care visează la o dragoste unică, mare, eternă.

„Vrei a iubi? / — Poftim! / Merge-ntr-o sută de ruble. / Iar eu, / hoinar, / cu labele-n prearuptul buzunar, / mă plimb / și-aș tot privi!“

Pentru Maiakovski — de altfel ca pentru toţi poeţii — timpul se scurgea pe verticală de sus în jos şi tot aşa, pe verticală, îşi nota el rîndurile. Pentru mine însă, timpul se scurge pe orizontală — înainte, iar uneori chiar înapoi — de aceea eu îmi notez versurile într-o singură direcţie — aceea a scurgerii timpului.

Într-o noapte mergeam amîndoi pe orizontala străzii Miasniţkaia, pustie — el trecuse pe la mine, în stradela Mîlnikov, şi eu ieşisem să-l însoţesc pînă-n stradela Lubianski, astăzi Serov ; cu această ocazie l-am rugat să-şi facă timp să-mi recite poemul „Norul cu pantaloni".

El se opri locului, se uită încruntat la mine şi dintr-o dată răcni, de răsună strada, căscîndu-şi larg gura de leu :

— Mai rar aşa lipsă de tact !

M-am speriat.

— De ce lipsă de tact ? Iartă-mă... Dar eu de mult... doream... Te-am auzit recitîndu-ţi aproape toate lucrările... Dar „Norul" nu l-am auzit... n-am avut ocazia...

El s-a mîniat şi mai tare.

— „Norul cu pantaloni" ! a răcnit el. Dar de ce nu mă rogi să-ţi recit „Ha-aşo" ? De ce ?

În glasul lui era amărăciune.

— Ce ? Crezi că „Norul" e mai bun ? Eu socot că „Haraşo !" îl întrece. „Haraşo !" e cea mai izbutită operă a mea. Şi în general — el îşi înălţă din nou glasul mînios — să nu te încumeţi vreodată să-i ceri unui poet să-ţi recite ceva vechi, ceva din trecut. Nu poate fi jignire mai mare. Pentru că

la un adevărat maestru fiecare creaţie nouă trebuie să fie mai bună decît cele precedente. Iar dacă nu e mai bună — înseamnă să poetul s-a epuizat. Sau în orice caz este pe cale de a se epuiza. Şi vorbindu-i despre asta faci o gafă fantastică ! Reţine o dată pentru totdeauna : fan-tas-ti-că !...

Am înţeles că, fără să vreau, atinsesem coarda cea mai sensibilă a sufletului său.

„Scade iubirea, nu-s vreri temerare, / Iar timpul din fugă fruntea mi-o scurmă. / Iată, cea mai cumplită amortizare / A inimii şi-a gîndului din urmă.“

...Crepusculul atîrna în văzduh. Maiakovski îmi aruncă o privire pătrunzătoare şi zîmbi cu o jumătate de faţă.

— Kataici, am impresia că ai o întîlnire, e momentul s-o iei la goană, ca să nu întîrzii, şi te jenezi să mi-o spui.

„Eram tînăr cînd l-am cunoscut pe Maiakovski — scrie Oleşa — dar uitam de orice întîlnire de dragoste, nu mă duceam dacă ştiam că pot petrece timpul cu Maiakovski.“

Îl iubeam şi eu pe Maiakovski nu mai puţin decît Oleşa, eram şi eu tînăr, dar nici de dragul lui n-aş fi putut să-mi calc cuvîntul dat.

El dădu din cap în semn de aprobare.

Lăsîndu-l pe Maiakovski singur în camera mea, am ieşit şi, folosindu-mă de toate mijloacele de transport, am tras o fugă — m-am scuzat, am

amînat, am sărutat, am îmbrățișat — și, întorcîndu-mă după vreo patruzeci de minute, l-am găsit în același loc, lîngă fereastra acum cu desăvîrșire albastră.

— Scuză-mă, am spus eu.

El zîmbi fără veselie, cu un singur obraz.

— Te înțeleg.

Și își lămuri gîndul recitînd catrenul său preferat din „Oneghin" :

— *„Știu, zilele-mi sînt numărate, / Dar, ca să pot trăi, aș vrea / Să știu cînd aurora bate, / Că peste zi te voi vedea."*

În această clipă sună telefonul.

Se vede că sosise momentul cînd la Moscova cunoscuții începeau să-și dea telefoane, pentru a stabili unde să-și petreacă seara. Din nu se știe care cauză, în ultima vreme, aproape zilnic, se adunau cu toții la mine, astfel încît locuința mea se transformase într-un soi de club de noapte.

De-abia am apucat să ridic receptorul, că Maiakovski a și pășit spre mine și a făcut un gest impetuos cu mîna, pur și simplu poruncindu-mi ca înainte de a răspunde să acopăr cu palma receptorul, ordin pe care l-am executat.

— Cine sună ? întrebă el.

— O să aflăm îndată.

Mai departe lucrurile s-au desfășurat în felul următor : eu întrebam cine vorbește, închideam cu palma receptorul și îi comunicam lui cu jumătate de glas numele, iar el, după ce se gîndea cîteva clipe, dădea din cap fie în semn de încuviințare,

fie în semn de refuz, dar mai des în semn de refuz. Uneori mai adăuga ceva în genul : „N-are decît să vie“ sau „Ia mai dă-l dracului“, sau chiar ceva şi mai piperat, după care eu rostem supus în receptor : „În seara asta sînt ocupat“ sau „Vino“.

De data asta telefoanele erau deosebit de numeroase, iar Maiakovski, asemenea unui căutător de aur, spăla în modul cel mai minuţios nisipul, nereţinînd decît puţine firişoare de metal pur : oamenii în societatea cărora urma să-şi petreacă seara.

Era greu să desluşeşti după ce se călăuzeşte în această alegere. Mă mira faptul că respinsese pe cîţiva din vechi săi prieteni, tovarăşii lui din „Lef“, făcînd aceasta cu o expresie ce trăda chiar repulsia şi mînia : „A, ducă-se în...“

Aceeaşi soartă a avut-o şi un foarte cunoscut poet din altă grupare, care-mi telefonase în acea seară.

— Să nu vie, mormăise Maiakovski, făcînd un gest cu mîna şi întorcîndu-se cu spatele la telefon.

De curînd se înscrisese în R.A.P.P.[1] şi, bineînţeles, se şi căia amarnic. Se pripise. Se lăsase furat. Făcuse un pas greşit. Cred că acum înţelegea : R.A.P.P.-ul era o inepţie aidoma „Lef“-ului. Îţi conferea poziţia de om de litere — atît.

În ceea ce privea persoana lui Maiakovski — omul, poetul, complicat şi foarte contradicto-

[1] Asociaţia Rusă a Scriitorilor Proletari.

riu, independent şi singuratec asemenea lui Puşkin — ea nu interesa de fel marea majoritate a celor de acolo. Pentru ei — inclusiv pentru foştii futurişti, şi actualii reprezentanţi ai „Lef"-ului — el era o comoară găsită-n drum, cel mai avantajos lider, un om cu uriaşe posibilităţi de a răzbate, pe după a cărui atletică spinare puteai să te strecori fără permis de intrare în istoria literelor ruse. Era un fel de paradis pentru mediocrităţile ce se agăţaseră de el — nişte juni operativi ce făceau paradă de pseudoconcepţiile lor futuriste, şi-l încercuiseră strîns pe Maiakovski, silindu-se să-l coboare prin eforturi unite la nivelul lor de provinciali. Se lipeau de el ca scoicile de carena unui transatlantic, împiedicîndu-l să meargă înainte.

Era desperat, nu ştia cum să mai scape de ei, de toţi aceşti „lefi" meşteşugari, teoreticieni îngîmfaţi şi ignoranţi, ce construiau o nouă poetică sorbind înţelepciune din manualele pentru clasele superioare de liceu...

Şi ce monştri se mai aciuiaseră printre ei !

Exista chiar şi un pitic de proporţii mijlocii — un teribil inovator, formalist şi revoluţionar în artă, care, bineînţeles, s-a transformat cu timpul în cel mai vulgar pseudosavant şi fabricant de versuri conservatoare şi se bucura de reputaţia unui mare cunoscător în ale literaturii : un felcer ce se dădea drept doctor în medicină.

Poetul care luptase neobosit pentru eliberarea omului de toate formele sclaviei spirituale se transformase, pe neobservate, într-un sclav, legat de

mîini şi de picioare de prejudecăţile aşa-zisei lupte literare pe care foarte recent o calificase chiar el în public drept „bătaie, cu pumnii, nu în sens propriu, ci în sensul cel mai bun".

Fie şi aşa : în sensul cel mai bun. Dar te îngrozeşti la gîndul cît de mult a irosit el din nepreţuitele-i forţe sufleteşti pe aceste prostii.

Acum părea că-şi azvîrlise sub ochii mei cătuşele, devenind cu desăvîrşire liber, cum se şi cuvinte unui poet în a cărui creaţie un singur poem preţuia înmiit mai mult decît toate aceste scandaluri şi curente literare laolaltă.

Era marilor transformări începea pentru el odată cu recîştigarea libertăţii lăuntrice, cu descătuşarea sufletului. Nu mai era silit, de dragul teoriei artificioase a nu ştiu cui, să-şi sugrume propriul cîntec, să şteargă fragmente de excepţională forţă, cum s-a întîmplat cu vestitul :

„De ţara mea-nţeles să fiu aş vrea, / De nu voi fi, nu-i nici o supărare. / Aşa cum o ploaie piezişă dispare, / Voi trece-n ţară pe-alăturea."

După opinia mea, pentru acest singur catren s-ar fi cuvenit să i se ridice un monument ; în realitate însă, a fost silit, spre a fi pe plac nu ştiu cui, să se căiască în public pentru aceste rînduri, calificîndu-le drept „o codiţă paradiziacă, prinsă de una din stîngacele mele poezii",

adăugînd la asta :

„Cu toată sensibilitatea mea de iubitor de romanțe (publicul își scoate batistele), am jumulit aceste pene frumoase, muiate de ploaie".

Cît de umilit trebuie să se fi simțit el atunci, el — maestrul — care știa prea bine adevărata valoare a acestor rînduri !

Dar ce l-a determinat să-și numească atît de nedrept, dar mai cu seamă atît de greșit, aceste rînduri — care sînt printre cele mai izbutite scrise de el — „muiate de ploaie" ?

Dar nesfîrșitele umilințe îndurate în timpul dezbaterii jignitoare din cadrul Comitetului superior pentru repertoriu, de atunci, a comediei sale „Baia", în care el ducea atît de strălucit o luptă pe două fronturi împotriva oportuniștilor de dreapta și a deviatorilor de stînga ?

La început totul părea să meargă bine.

Lectura piesei avea loc în foaierul teatrului lui Meyerhold — pe locul unde astăzi se află sala Ceaikovski. Ferestrele dădeau spre piața Triumfalnaia, în prezent piața Maiakovski, unde se înalță monumentul poetului. Pe atunci acolo era un scuar verde, cu aspect provincial, iar în jurul acestuia, asemenea unor jucării mecanice, alergau zvîrlind scîntei tramvaiele electrice, neînvechite încă, aceleași tramvaie moscovite din zilele tinereții lui Maiakovski, ce-i inspiraseră admirabilele cuvinte :

„Limba tramvaielor o înțelegeți ?"

Sau altădată şi mai plastic :

„...*De mult, / ca să sărut aştept, / Botul tramvaiului, / deştept.*“

Indiferent din ce parte ai fi privit peste acoperișul refugiului din stația de tramvai, peste frunzişul netuns al scuarului, ai fi văzut faimosul ceas, sau — cum ar fi spus Oleșa, „butoiul fericirii“ — faimosul ceas electric sub care îndeobște se fixau la Moscova cele mai importante întîlniri de dragoste, inclusiv, fireşte, cele ale lui Maiakovski.

Foaierul prăfuit, căruia lumina zilei îi răpea orice intimitate, nu părea de fel a fi foaierul unu teatru cunoscut în lumea întreagă, condus de un regizor inovator, unde fiecare nouă punere în scenă constituia un eveniment, o bătălie, un scandal.

Scaune vieneze vechi, ce scîrțîiau, înșirate la întîmplare în jurul unei mici mese de bucătărie, neacoperită, pe care erau aşezate o carafă cu apă de la robinet și un vas pentru clătit paharul, plin de pe acum cu mucuri aruncate acolo cine ştie cînd.

Dar în schimb ce oameni ! Elita lumii teatrale, elita intelectualităţii artistice.

Scriitorii pe care îi adusese cu el Maiakovski erau : Erdman, Zoșcenko, Babel, Volpin...

În sfîrșit, se afla aici însuși Meyerhold, de o eleganță ponosită, purtînd o cravată răsucită, înnodată numai pe jumătate, foarte uzată, dar

cu siguranţă pariziană, cu capul lui năsos, lăsat mult spre spate, cu umerii aduşi înainte şi cu mîinile-i muzicale, ale căror mişcări erau atît de ciudate, încît ai fi jurat că nu sînt două, ci cel puţin patru, ca la divinităţile indiene. Asta n-am născocit-o eu. Aşa l-a pictat Boris Grigoriev, ba pe deasupra, pare-se, cu un joben pe cap: cîteva mîini cu mănuşi albe. Sau poate că nu a fost Grigoriev, ci un altul. Nu mai ţin minte.

Dacă nu mă-nşel, veniseră chiar cîteva persoane de la M.H.A.T.[1]. Cum s-ar zice, iscoade din lagărul advers. Academicii. Cred că era printre ei Markov Paşa cum îi ziceam noi atunci, cu sprîncenele lui negre scurte, prelungite spre tîmple, ca la un samurai, şi cu zîmbetul plin de candoare şi venin.

El îl urmărea mai demult pe Maiakovski ca pe un vînat, în dorinţa de a-l forţa să scrie o piesă pentru M.H.A.T. Maiakovski pe scena Teatrului Academic. Ar fi fost o lovitură ! Un scandal de proporţii mondiale !

(Ho-ho-ho — rîdea în hohote Markov.)

— Şi la drept vorbind, de ce nu ? Maestrul Meyerhold nu tot de-acolo vine ? E fost actor la Teatrul de Artă. (L-a jucat pe Treplev, l-a jucat pe Şuiski în „Ţarul Fiodor".)

[1]Teatrul Academic de Artă din Moscova.

Recent, Markov, prin uriaşe eforturi şi viclenii, îl atrăsese pe Maiakovski la M.H.A.T., să vadă piesa lui Bulgakov „Zilele Turbinilor". Maiakovski o ştersese după actul al treilea.

La întrebarea lui Markov :

— Ei, ce ai de spus ?

Maiakovski răspunse :

— Nu ştiu. N-am văzut coada. Aşa că nu pot spune cu precizie ce animal e Bulgakov al vostru : crocodil sau şopîrlă.

Scoţîndu-şi, după cum îi era obiceiul, haina şi aşezînd-o pe spătarul scaunului, Maiakovski îşi desfăcu manuscrisul (Meyerhold nu spunea niciodată manuscris ci manuscript), îl lovi cu palma şi, fără a pierde vremea cu vreun preambul, tună triumfător:

— „Baia", dramă în şase acte ! Spunînd asta, aruncă o privire piezişă în direcţia noastră, a scriitorilor ; ba mi se pare că ne-a făcut şi cu ochiul, ştrengăreşte.

Citea admirabil, uimindu-i pe toţi prin cunoaşterea subtilă a limbii ucrainene atunci cînd îl înfăţişa pe Optimistenko, şi-şi reţinea cu greu rîsul pe care printr-un efort îl transformă în jumătatea lui de zîmbet ce se contura ca un rid adînc, în formă de potcoavă, încercuind colţul gurii lui mari, de care era lipit mucul unei ţigări groase „gosbank".

După lectură, conform uzanţei, începură dezbaterile, care, din fericita iniţiativă a nu ştiu cui, se rezumară în mare la concluzia că, slavă cerului, printre noi apăruse un nou Molière.

Cum s-ar zice, citirea piesei a fost triumfală, astfel că în drum spre casă Maiakovski era într-o dispoziție admirabilă; ne tot întreba dacă nu ni se pare că actului șase îi lipsește ceva?

— Ce anume?

— Nu știu. Dumneata ca autor al „Cvadraturii de vișini“ [1], piesă ilustră în lumea întreagă, trebuie să-ți dai mai bine seama. Nu, nu te supăra, glumesc din dragoste.

— Din dragoste ai inclus micul meu vodevil în marea dumitale comedie?

— În schimb, ce reclamă ți-am făcut! Ei, da spune, ce-i lipsește actului șase?

— Nu știu.

— Eu știu, spuse Maiakovski după un scurt răstimp de gîndire. Trebuie inclus ceva privitor la patosul zilelelor noastre. Fără asta nu are echilibru. Mîine dimineață am să scriu cele cuvenite.

Cînd a doua zi ne-am întîlnit întîmplător pe Bolșaia Dmitrovka, în fața muntelui de pietate, îmi spuse îndată:

— Tocmai am isprăvit de scris. Exact ceea ce lipsea.

Scoase din buzunarul vestonului o coală de hîrtie liniată împăturită în patru, dar nu se

[1] Titlu fantezist invocat de unul din personajele dramei „Baia“ de V. Maiakovski. Amalgam rezultat din alăturarea fragmentară a două titluri de creații dramatice: „Livada de vișini“ de A. P. Cehov și „Cvadratura cercului“ de V. Kataev.

uită la ea, nici măcar n-o desfăcu, ci, fără să se oprească din mers, citi în ritm cadenţat de marş „Marşul timpului".

— *„Grăbeşte pasul, ţara mea, / Comuna-n poartă bate! / Nainte, timp! / Marş înainte, frate!"*

— Cum crezi, o să-i placă lui Meyerhold?
— Va fi încîntat. Ai exprimat aici însuşi esenţa vieţii noastre contemporane. „Timp, înainte!" Un titlu genial pentru un roman despre cincinal.
— Atunci apucă-te şi scrie-l, acest roman. Despre Magnitogorsk, de pildă. Titlul „Timp înainte!" ţi-l dăruiesc, făcu mărinimos Maiakovski, privindu-mă cu ochi severi, care păreau să mă cîntărească.

Dar după scurt timp în calea „Băii", spre mirarea tuturor, se ridicară o mulţime de obstacole — ceva ce semăna în mod suspect cu un fel de hăituire a lui Maiakovski, organizată, după toate regulile artei, începînd cu articolele pseudomarxiste ale unuia din cei mai neprincipiali critici de la R.A.P.P. şi sfîrşind cu trecerea sub tăcere de către presă a „Băii", precum şi cu monstruoasele pretenţii ale Comitetului superior pentru repertoriu, care organiza aproape zilnic dezbateri pe tema „Băii" în diferite consilii artistice, colective, secţii, plenare, prezidii, adunări generale, în cadrul cărora oratori pregătiţi dinainte îl acuzau, în numele opiniei publice şi

al clasei muncitoare sovietice, pe Maiakovski de toate păcatele de moarte ale literaturii, fiind mai-mai dispuşi să afirme chiar că scrie maculatură.

Lucrurile ajunseseră pînă-ntr-acolo, încît la una din dezbateri cineva şi-a permis să-l acuze pe Maiakovski că e şovinist rus şi-şi bate joc de poporul ucrainean şi de limba acestuia.

Nicicînd nu-l văzusem pe Maiakovski atît de descumpănit, de abătut. Siguranţa ce o avea pe scenă, umorul lui ucigător, ţinuta de semizeu, care-şi răpunea duşmanii rînd pe rînd prin neîntrecutele-i vorbe de duh, ce ţîşneau fulgerător, toate se mistuiseră parcă.

El, poetul numărul unu al Revoluţiei, părea să fi fost coborît într-o clipă de pe piedestalul său şi transformat într-un literat de rînd, banal, şters, care încerca să-şi „strecoare îndoielnica şi neînsemnata piesă pe o scenă".

Maiakovski nu voia să se dea bătut şi, cu o energie tot mai puţin clocotitoare, se bătea pentru drama lui în şase acte, care acum, cînd aştern aceste rînduri, e de mult şi pe drept recunoscută ca o operă clasică.

— Spune, Kataici, ce vor ei de la mine ? mă întreba el aproape tînguitor. Şi dumneata scrii piese. Te sfîrtecă aşa şi pe dumneata ? Este un fenomen obişnuit ?

— Ba bine că nu !

Mi-am amintit de un exemplar al uneia din piesele mele, mutilat într-atît cu cerneală roşie, încît timp de cîteva zile Stanislavski nu se încumetă să mi-l arăte, de teamă să nu fac un atac de cord şi să mor.

Maiakovski mă lua cu el la toate lecturile publice ale piesei. În drum se sfătuia de obicei cu mine.

— Ce-ar fi să citesc replicile lui Optimistenko fără accent ucrainean ? Ce zici ?

— N-o să ajute la nimic.

— Am să încerc totuşi. Ca să nu mai fiu şovinist rus.

Şi a încercat şi asta.

Îmi amintesc cît de greu îi venea să citească textul lui Optimistenko al său „fără accent ucrainean". Îşi irosea întreaga energie pe efortul de a face din Optimistenko un personaj fără naţionalitate, „un oarecare", incolor, care folosea un limbaj la fel de incolor. În forma aceasta „Baia" pierdea, fireşte, jumătate din forţa, originalitatea, strălucirea şi umorul său.

Dar ce era de făcut ? Maiakovski încerca cum putea, prin toate mijloacele, să-şi salveze creaţia. N-a ajutat însă la nimic. E drept că de data asta nu s-au legat de şovinismul rus : în schimb Maiakovski fu acuzat de „atitudine de dispreţ burghez faţă de clasa muncitoare".

— Ce-i cu acest Velosipedkin ! Cine sînt aceşti Foskin, Dvoikin, Troikin ! O batjocură la adresa tineretului muncitor, a comsomolului. Dar Pobedonosikov ? Nu e şi el dubios ? La cine face aluzie autorul ? Are dreptate tovarăşul

Martîşkin cînd relevă faptul că tipurile înfăţişate de Maiakovski nu corespund nici pe departe cerinţelor teoriei marxiste, singura justă, cu privire la omul viu. Aşa că reflectează, tovarăşe Maiakovski, pînă nu e prea tîrziu, pînă nu te-ai împotmolit în mocirla mic-burgheză.

— Interziceţi piesa ?

— Nu, n-o interzicem.

— Atunci înseamnă că va fi jucată ?

— Nu, nu va fi.

— Cum adică ?

— Adică n-ai decît să tragi pentru dumneata concluziile cuvenite, de nu vrei să ajungi din tovarăş de drum de stînga tovarăş de drum de dreapta, dacă nu şi mai rău...

Maiakovski umbla agitat încolo şi încoace prin baraca de placaj, printre maldăre de ordine scrise şi placarde îngălbenite, răzbătînd parcă cu greu prin norii stratificaţi de fum de ţigară, ce pluteau deasupra mesei cu farfurioarele pline de mucuri, acoperită toată cu tăieturi de ziare, de-a valma cu creioane roase la capăt şi călimări de elev, pline cu cerneală violetă, lucind metalic, rece. Mişcările lui repezite, colţuroase erau urmărite cu o indiferenţă ucigătoare de ochii a fel şi fel de oameni asudaţi după atîtea ore de dezbateri, membrii acelui infernal consiliu artistic model 1929, care păreau să repete neauzit, dar în ritmul paşilor lui mari : „Defăimare... defăimare... defăimare..."

Cel mai crunt îl persecuta însuşi preşedintele, aşa încît într-o bună zi Maiakovski, stînd în cu-

loarul vagonului internațional de dormit din trenul „Săgeata roșie" Moscova-Leningrad, în mînă cu un pahar de ceai într-un portpahar de alpaca și cu talpa groasă a ghetei sprijinită de panelul de metal al caloriferului, în vreme ce caninii săi măcinau înverșunat un muc de țigară, iar privirile urmăreau stîlpii de telegraf zburînd perechi-perechi prin fața ferestrei (un pilon vertical și unul oblic, ceea ce îi făcea să semene cu doi dansatori de ceciotca) începu dintr-o dată să recite epigrame usturătoare, făcute chiar aci pe loc. Una era la adresa poetului S și se încheia cu un citat din Krîlov : *„Și cu-al său rît stejarul / La rădăcini să-l sape începu"*, în vreme ce alta glăsuia : *„Iar bardul chip de Byron capătă, / Pe cînd în limba rusă șchioapătă"*. A treia suna astfel : *„A lovit în comedia mea / E mîndru deci acum Gandurin / Dar o nocturnă ați putea / Cînta dac-a plesnit bandura ?"*

El recită aceste epigrame încercuindu-și gura cu potcoavele de fier ale unui zîmbet cumplit, necruțător.

Un asemenea zîmbet de fier am văzut la el de cîteva ori, mai cu seamă în ziua cînd i-am făcut cunoștință la redacția revistei „Krasnîi Pereț" cu Bulgakov, pe care Maiakovski îl socotea adversarul lui ideologic.

Bulgakov examina cu o curiozitate fățișă pe un futurist încă în viață, membru al „Lef"-ului, pe vestitul poet-revoluționar pe care-l vedea de aproape : ochii lui pătrunzători, nemiloși, de-un albastru-spălăcit, lunecau pe chipul lui Ma-

iakovski şi-mi dădeam seama că Bulgakov abia aşteaptă să-şi măsoare puterile cu Maiakovski în materie de spirite.

Amîndoi aveau faima de a fi grozav de spirituali.

Un timp Bulgakov îi dădu tîrcoale lui Maiakovski într-o tăcere încordată, căutînd modul cel mai izbutit de a-l provoca. Maiakovski stătea nemişcat ca o stîncă. În sfîrşit, scuturîndu-şi pletele blonde de student, Bulgakov se hotărî :

— Am auzit, Vladimir Vladimirovici, că sînteţi înzestrat cu o fantezie inepuizabilă. N-aţi putea să mă ajutaţi cu un sfat ? În momentul de faţă scriu o povestire satirică şi am stringentă nevoie de un nume pentru personajul meu. Numele trebuie să fie vădit unul de profesor.

Dar nici nu apucase Bulgakov să-şi încheie fraza, că literalmente în aceaşi secundă Maiakovski, fără a sta pe gînduri, rosti răspicat cu sonorul lui glas de bas baritonal :

— Timerzeaev.

— Mă predau ! exclamă Bulgakov cu o veninoasă admiraţie şi ridică mîinile în sus.

Maiakovski zîmbi milostiv.

Bulgakov şi-a botezat profesorul Persikov.

Din amintirile mele despre Maiakovski. Crîmpee.

— Volodea, ai lăsat baltă studiul limbii franceze !

— Mai încet, Lilicika, să n-o sperii: ea se coace de la sine în gura mea ca un spic.

— Cîte acte trebuie să aibă o piesă ?
— Cel mult cinci.
— A mea o să aibă şase.

La sfîrşitul unei serate :
— Ei, tovarăşi, Oleşa a început să vorbească franţuzeşte. E timpul să mergem acasă.

— La început îi iubeşti pe toţi şi toţi te iubesc. Totul merge bine. Pe urmă toţi te iubesc, cu excepţia uneia, a aceleia pe care o iubeşti tu. Aşa se-ntîmplă întotdeauna.

— Ah, cred c-o să le dau toate dracului, şi o să mă duc să-mi recit clandestin versurile — o rublă versul.

— Kolea e o stea de mărimea întîi.
— Exact. Mărimea întîi, în categoria a paisprezecea.

— Ce-ţi doreşti cel mai mult ?
— Să am un hipopotam pitic, domesticit, care să stea sub masă ca un căţel.
— Dar există aşa ceva ?
— I-am văzut cu ochii mei în America. Costă 6.000 de dolari bucata.

...Iată-l acum din nou în faţa mea — cînd şezînd, cînd umblînd încolo şi încoace prin ca-

mera pe care a și năpădit-o întunericul, colorînd în albastru-închis geamurile — este metafora vie din „Norul cu pantaloni".

„Cine-ar putea să mă mai recunoască: / O namilă vînoasă / ce suspină / și cască, / Ce naiba-ar putea să dorească huiduma? / Ei, huiduma multe-ar vrea acuma! // Ei nu-i pasă / că-i din bronz făcută, / Iar inima-i, bucată de tuci, / e rece și mută... Și iată, / uriaș, / mă gheboșesc în fața ferestrei / și geamul cu fruntea-l topesc..."

Și așa mai departe.

Trăgea cu urechea. Aștepta. Spuse o frază des utilizată pe-atunci în societatea noastră:

— Charlie așteaptă oaspeți, iar oaspeții n-au venit.

Dar chiar în aceeași clipă în antreu se auzi soneria. O larmă de glasuri. Se aprinse lumina. Exclamații. Din nou soneria. Alte exclamații. Totul s-a metamorfozat. Începură să sosească oaspeții aleși de Maiakovski...

Ce s-a întîmplat pe urmă? O obișnuită petrecere moscovită. „S-au adunat ca fluturii atrași de lumină". Ne-am instalat în sufragerie. S-a servit ceai, fursecuri. Vreo trei sticle de risling. Ca o mare raritate — o cutie de bomboane de ciocolată: pe margini dantelută de hîrtie, iar în mijloc butelcuța argintie, alungită, a unei bomboane cu lichior. Ca o curiozitate amuzantă, s-a servit ce rămăsese de la prînz, niște colțunași cu carne într-o strachină, care subliniau și mai

mult caracterul ocazional, cu totul neprevăzut al petrecerii. Oaspeţii şedeau înghesuiţi în jurul mesei : scaunele, fireşte, lipseau. Maiakovski şi cu mine şedeam alături pe un coş împletit, pentru rufe, acoperit cu o blană brună de urs.

Maiakovski se sprijinea cu cotul de capul uriaş, greoi al ursului, ridicînd din cînd în cînd cu mîna botul lui negru şi privindu-l duios drept în ochişorii căprui de sticlă şi în gura îngustă, vopsită, cu dinţi albi şi colţi galbeni.

Era cu totul altul decît de obicei, nu cel de pe scenă, fruntaşul. Acum era un om tăcut. Binevoitor. Domesticit parcă.

— Vladimir Vladimirovici, vrei colţunaşi ?

— Mulţumesc.

— Mulţumesc da sau mulţumesc nu ?

E lesne de imaginat prin ce foc de artificii, spirite, glume, calambururi, ar fi răspuns altă dată Maiakovski, care nu pierdea nici un prilej de a se angaja într-un scăpărător turnir verbal din care, fireşte, ieşea învingător. În acest domeniu nu avea rivali. Acum i se oferă nişte colţunaşi, colţunaşi cu carne obişnuiţi, din aceia din care mănîncă toţi oamenii. Ce material bogat pentru vorbe de duh, jocuri de cuvinte.

Dar în seara aceea Maiakovski parcă se metamorfozase. El răspunse politicos :

— Da, mulţumesc.

El, care pînă şi la frizerie cerea :

„Pieptănaţi-mi urechile".

La masă în seara aceea făceau spirite toţi, cu excepţia lui Maiakovski. Tinerii actori de la Teatrul de Artă, leii, îl provocau într-una pe celebrul poet şi om de duh, încercînd să-l atragă într-o competiţie de spirite. Oarecum intimidaţi, îşi încercau puterile. Dar el fie că nu răspundea nimic, fie că se apăra fără elan. Ai fi putut crede că sub efectul unei ciudate vrăji îşi pierduse dintr-o dată darul de a fi spiritual.

În schimb acum ieşi la iveală în toată strălucirea ei o altă calitate a lui — nepreţuitul dar al căldurii sufleteşti, al bunătăţii, duioşiei şi modestiei, toate cîte le tăinuia cu atîta timiditate în inima-i mare şi fierbinte.

Tînărul Boris Livanov, în acele timpuri încă un actor debutant cu mari perspective de viitor, frumos, înalt cît Maiakovski, sau cel mult cu două degete mai scund, un fermecător naiv şi june-prim, care şi apucase să guste din dulcea otravă a succesului de scenă, vesel şi cu inima deschisă, ardea acum de dorinţa de a-şi măsura puterile cu Maiakovski într-un duel şi-l provoca neîncetat, îi zvîrlea ca momeală mici glume usturătoare, dar fără rezultat. Maiakovski păstra tăcere. Nu-l lăsa în pace nici tînărul Ianşin, şi el de pe acum vestit în întreaga Moscovă, a cărui glorie se datora rolului lui Lariosik din ultramoderna piesă a lui Bulgakov „Zilele Turbinilor“ — subţirel, cu o înfăţişare întrucîtva infantilă, cu gesturi ritmice domoale, plin de un umor tăinuit, blînd, dar nu lipsit de o mare doză de sarcasm. Cu unul ca el se cuvenea să fii precaut, neîncrezîndu-te în zîmbetul lui de copil !

Dacă Livanov îl ataca pe Maiakovski cu mănuşi de fier, provocîndu-l la turnir, replicile lui Ianşin, rostite cu un glăscior slab, nevinovat, de comedie, ca nişte glume prieteneşti, îl înţepau pe Maiakovski pe furiş, dar şi ele fără vreun rezultat vizibil. Nimic nu-l putea scoate pe Maiakovski din acea stranie stare de somnambulism, în care părea că se cufundă din ce în ce mai adînc; îşi revenea doar arareori — ridicîndu-se la suprafaţă — şi-atunci se uita în jur, căutînd parcă un punct de sprijin.

Memoria omului este înzestrată cu facultatea, încă inexplicabilă, de a păstra intacte tot felul de fleacuri, în vreme ce evenimentele cele mai de seamă lasă o urmă abia perceptibilă, iar uneori nu lasă nici o urmă, nimic în afară de o stare sufletească generală, inexprimabilă, ceva ca un sunet tainic. Ele rămîn pentru totdeauna în străfundurile cele mai adînci ale memoriei, asemenea unor vase scufundate, acoperite de la carenă pînă la catarguri cu scoicile fanteziei.

Memoria mea n-a păstrat aproape nimic din detaliile mai importante ale acestei seri, cu excepţia mîinii mari a lui Maiakovski, a degetelor sale mişcîndu-se nervos — ele au fost tot timpul în raza mea vizuală, alături — cufundîndu-se maşinal în blana de urs şi trăgînd de ea, jumulind-o, smulgînd smocuri de păr brun uscat, în timp ce ochii îi erau aţintiţi peste masă asupra Norei Polonskaia — cea mai proaspătă pasiune a sa — tinerică, fermecătoare, blondă, cu gro-

pițe în obrajii trandafirii, într-o bluziță din jerseu strînsă pe corp, cu mînecuțe scurte — trandafirie și ea — dîndu-i mai curînd aspectul unei tinere sportive, al unei campioane de ping-pong printre începători, decît al unei artiste din efectivul auxiliar al Teatrului de Artă.

Aici nu mai era vorba de o „tarakuțka", ci de o fată modernă „I. W.W." („ai dabl-dabl-iu"), cum spuneam noi atunci, citind un vers din Aseev.

Cu un zîmbet puțin speriat, ea scria pe bucățele de carton, rupte din cutia de bomboane, răspunsuri la biletele lui Maiakovski, pe care el, cu gestul unui jucător la ruletă, i le zvîrlea din cînd în cînd peste masă, iar apoi, în așteptarea răspunsului, sfîșia cu unghiile lui neîngrijite blana prăfuită a ursului *„culcușul cu zeci de gheare zgîriindu-l"*, cum spunea în poemul său „Despre asta", poem ce sîngerează și astăzi ca o rană deschisă.

Pătrățelele de carton zburau peste masă, pe deasupra străchinii cu colțunași, în ambele direcții. Pînă la urmă, din cutie nu mai rămase nimic. Atunci Maiakovski și Nora se retraseră în camera mea. Smulgînd petece de hîrtie de pe unde se nimerea, ei își continuară corespondența agitată, ce amintea de un duel pe viață și pe moarte, purtat în tăcere.

El cerea. Ea nu accepta. Ea cerea — nu accepta el. Veșnicul duel al dragostei.

Îl vedeam pentru prima dată pe Maiakovski îndrăgostit. Îndrăgostit vizibil, pe față, pătimaș. În orice caz, atunci mi se părea că este îndrăgos-

tit. S-ar putea ca el să fi fost pur şi simplu bolnav, pierzîndu-şi autocontrolul. Prin întreg apartamentul erau risipite bucăţele de carton, bileţele sfîşiate, petece de hîrtie mototolite cu furie. Deosebit de multe se strînseseră în coşul de sub masa de scris.

După ora două noaptea personajele principale şi oaspeţii — figuranţi despre care n-am de spus decît lucruri bune — în totul vreo zece oameni — începură să se pregătească de plecare.

Maiakovski îşi înfăşură grăbit gîtul cu fularul, îmbrăcă paltonul, îşi căută bastonul şi pălăria, tuşea gutunărit.

— Încotro o iei ? l-am întrebat aproape speriat.

— Spre casă.

El avusese înotdeauna două case. O cameră la soţii Brik şi o cameră într-o casă mare din stradela Lubianski, unde lucra : o masă de scris suedeză, din lemn galben, concepută potrivit principiului utilităţii ; un scaun ; un pat de fier ; pe peretele gol fotografia format mic, foarte răspîndită, a lui Lenin la tribună ; era camera, în care :

„Eu şi Lenin — în poză pe peretele alb".

Aici am venit o dată la Maiakovski, pentru a-l invita să colaboreze la revista „Krasnîi pereţ" ; mi-l amintesc ca azi — tuns cu maşina, vesel, spiritual, combativ, plin de viaţă şi energie ; el îşi exprimă pe dată asentimentul de a

reînvia trecutul, zilele revistei „Satirikon". Aici pe loc, în timp ce impunătoarea-i siluetă se înălța lîngă masa de scris suedeză, el arătă în ce condiții înțelege să colaboreze cu revista și se obligă să vină la toate ședințele redacționale, așa-numite tematice, obligație pe care și-a îndeplinit-o întotdeauna cu punctualitatea unui ziarist de profesie.

Chiar de la prima ședință el ne-a copleșit literalmente cu teme, cu mici detalii, idei, texte la caricaturi, astfel încît revista s-a îmbrăcat dintr-o dată în strălucirea multicoloră a „satirei maiakovskiene", a umorului său inimitabil.

Mi se părea că asta a fost de mult de tot, că de atunci s-a scurs o veșnicie, deși în realitate nu trecuseră decît șase ani. Sau cum ar fi spus Bunin :

„S-au scurs de atunci șase ani încheiați, s-au scurs precum nisipul în clepsidrele de pe vas"...

Ca înfățișare Maiakovski se schimbase puțin, nu îmbătrînise aproape de loc, dar în același timp era cu totul altul, îl împovăra vizibil viața, care în fiece zi îi solicita o supraomenească încordare creatoare, o totală dăruire de sine cauzei Revoluției.

În antreu domnea obișnuita agitație, în înghesuială se fixau întîlniri, fularele, căciulile, paltoanele, șepcile se amestecaseră toate ; croindu-și drum cu coatele, bărbații le țineau doamnelor mantourile. Exclamații. Scuze. Cineva căsca voluptos, fără jenă, ca în zori la Moscova.

Am auzit răsuflarea îngreuiată de gripă a lui Maiakovski.

— Ești bolnav rău. Ai febră! Rămîi, te implor. Am să te instalez pe canapea.

— N-am să încap.

— Am să-ți retez picioarele.

— Și mă vei acoperi cu dicționarul enciclopedic „Prosveșcenie", iar sub cap îmi vei pune serviciul de birou jubiliar al unchiului dumitale de la zemstvă?... Nu! Mai bine mă duc acasă. În stradela Ghendrikov.

În glasul lui răzbătea o nesfîrșită oboseală.

— Complimente familiei Brik. Roag-o pe Lilia Iurievna să-ți facă un ceai de zmeură.

— Familia Brik e la Londra, mormăi el sumbru și mi-am dat seama dintr-o dată foarte limpede cît de singur trebuie să se simtă în apartamentul pustiu din stradela Ghendrikov.

— Și ce-ai să faci acolo singur?

— Am să caut chiftele. Am să cotrobăiesc prin bucătărie. Roaba noastră îmi lasă întotdeauna acolo niște chiftele. Îmi plac noaptea chiftelele reci.

— Simțeam că îi este foarte rău.

Luîndu-și rămas bun, Livanov, după obiceiul moscovit, se sărută cu mine. În timpul acesta Maiakovski îi ținea paltonul lui Norocika. Văzînd că Livanov și cu mine ne sărutam, el se interpuse între noi doi, îl dădu la o parte pe Livanov cu un fel de gelozie și, aplecîndu-se, apropie de mine fața-i prelungă, cu pomeți proeminenți, care în penumbra antreului îmi apăru uriașă, neagră, ca de tuci. Niciodată încă nu-l

văzusem atît de aproape şi nu-mi imaginasem cît de înspăimîntător poate fi acest chip, văzut astfel. El mă privi drept în ochi, ca printr-o lupă — cu o duioşie grăbită, cu disperare — şi îndată am simţit pe faţă atingerea ţepoasă a obrazului lui nebărbierit. Apoi el mă sărută cu buzele-i uriaşe de orator, nepotrivite pentru sărutări, şi spuse, adresîndu-mi-se pentru prima dată „per tu" — ceea ce mă uimi şi mă înfricoşă, căci nu ne spusesem „tu" niciodată :

— Nu fi trist. La revedere, bătrîne.

Şi imediat — cu trupul său uriaş, stîngaci, cu pălăria îndesată pînă la nas, cu gîtul înfăşurat în fular — ieşi în urma Norei Polonskaia. Pe scara întunecată, fără pic de lumină, Ianşin, bolborosind cu glasu-i umoristic, teatral, plimba prin văzduh un chibrit aprins, ceea ce făcea să alunece pe peretele gol al palierului un soi de umbră — umbra aripilor de întuneric şi scrum ale lui Azrail.

...El zbura în zigzag la mică înălţime, înconjura micile şi străvechile clopotniţe piramidale şi, urmînd linia frîntă a străzilor şi stradelelor, se zbuciuma în aşteptarea zorilor prin oraşul aţipit ; foşnea deasupra acoperişurilor cu faldurile colţuroase ale veşmintelor sale carbonizate şi ţinea în mîna-i întinsă spada cea cu două tăişuri.

Dimineaţa tîrziu mă trezi telefonul. Suna pentru a doua oară, prima dată nu-l auzisem.

— Adineauri în casa din Lubianski s-a împușcat Maiakovski.

Și-a tras un glonte în inimă dintr-un mic pistol de buzunar și în aceeași clipă timpul pentru el începu să curgă în sens invers *„Totul s-a stricat / Și-a devenit treptat / Din ce în ce mai rece. / Cui să-i spui, nici n-ai./ Totul s-a-ncurcat / Și repetă ne-ncetat :*

— Rusia, Lethe, Lorelei.“

Cu capetele apropiate, noi ședeam în berăria pustie, neîncălzită, de pe strada Nikolskaia, vizavi de Editura de stat, la măsuța din lemn de frasin, lucioasă de-atîta soare, pe care o făceau să pară și mai galbenă reflexele de lac ale berii de Jiguli din paharele noastre, de care nici nu ne-am atins ; cu inimile prinse în chingile de gheață ale înstrăinării, vorbeam cu jumătate glas de Maiakovski — despre el, numai despre el — încordîndu-ne toate forțele minții și ale sufletului, străduindu-ne să explicăm ceea ce era în fond atît de simplu, dar atunci ni se părea inexplicabil.

— Dacă soții Brik ar fi fost la Moscova, el n-ar fi făcut-o — repeta din timp în timp Babel cu o uimire dureroasă, înălțîndu-și sprîncenele aproape cu groază și examinîndu-ne pe noi doi — pe Oleșa și pe mine — cu ochii lui — mici și rotunzi ca de copil — sfioși, naivi și totodată plini de o ascunsă șiretenie, de ceva ștrengăresc și de acea ironie evreiască, de loc potrivită acum.

Ochelarii săi rotunzi, demodați, bătrînești, cu rame subțiri, se potriveau cum nu se poate mai bine cu fizionomia sa, cu fruntea sa mare, chealǎ, bombată, dar nu netedă, brăzdată de două adîncituri deasupra sprîncenelor, ceea ce conferea chipului său o și mai pronunțată expresie de încordată mirare. Avea nasul ca un bot de rățoi, retezat în vîrf, și buzele subțiri, zîmbitoare, curbate ca o „ijița“ [1], gata parcă în fiece clipă să se întredeschidă, pentru a rosti încet vreo remarcă din cele mai veninoase, sau cum îi plăcea să spună : „Un fapt autentic“.

— Ascultați acum un fapt autentic — obișnuia el să spună — am fost de curînd în Odessa noastră natală. Urma o privire sarcastic binevoitoare, aruncată pe sub ochelari. M-am dus la piață. Faimoasa noastră piață. Nădăjduiesc că n-ați uitat-o ? E întocmai cum era pe vremea noastră. Și ce văd ? O precupeață șade în fața coșului ei cu ouă de găină și se vaită de răsună toată piața : „Of, ce-i și cu scumpetea asta !“

De astă dată chipul lui e palid, cu o expresie de dezorientare, pleoapele înroșite sînt umede de lacrimi.

— Ascultați-mă, încercați să înțelegeți : noi toți sîntem vinovați de asta. Noi, oamenii care l-am iubit cu adevărat. S-ar fi cuvenit să-l îmbrățișăm, să-l sărutăm poate, să-i spunem cît îl iubim. Să-l compătimim simplu, omenește. Iar noi n-am făcut-o. Ne jenam să fim sentimentali. Ne purtam

[1] Literă din alfabetul cirilic.

cu el, de parc-ar fi fost din bronz. De parcă ar fi fost de pe acum monument. Or, el era omul cel mai obişnuit. Predispus la răceli. Veşnic gripat. Cu nervii slabi. De ce, ah, de ce l-ai lăsat să plece în plină noapte şi nu l-ai oprit la dumneata ?

— Dar puteam eu oare să-mi imaginez măcar o clipă că...

— Asta e, asta e ! Toţi îl tratau, ca şi cum ar fi fost din bronz. Iar el era „*zeu de carne — om-zeu*". Dar principalul — rostind aceasta Babel se uită iar la noi — la Oleşa şi la mine — cu o privire întrebătoare, sau poate o privire de profet. Dar principalul — rosti el rar — iată-l : Maiakovski era prea idealist. Cunoaşteţi femeile care se dăruiesc cu multă patimă iubirii lor. E admirabil, dar e tragic. De cele mai multe ori ele pier, nefiind în stare să suporte nici cea mai neînsemnată răcire a sentimentului, inevitabilă în legăturile de lungă durată. Viaţa se dovedeşte a fi pentru ele prea materială. Sufletele le sînt prea gingaşe, prea vulnerabile. „*A iubirii lotcă s-a zdrobit de banal.*" Este exact acelaşi caz. Recitiţi cu atenţie toate versurile sale. Noi pur şi simplu am fost orbiţi, ne-am pierdut minţile !

Oleşa aproba cu glas sacadat. Dînd din capul său superb, voluminos, pieptănat „à la Titus", cu bărbia pătrată, nepotrivită cu statura lui scundă, el spunea :

— Da, da. Chiar aşa. Babel are perfectă dreptate. „*Ea pentru Maiakovski mileniile-nseamnă, / aci el s-a-mpuşcat, la al iubitei prag*". *N-ar fi mai bine oare / un glonte punct să pun la capătul*

vieții?“, „Cum mieuna o mîță! /Lampa fumega. / Nu bat, ci sun. / Spițerule! Așa!... / / Mi-ntinde leacul / Un craniu. / «Otravă». / Iar între ele oase-ncrucișate. / / Ce-i asta? / Cui o dai? / Oaspete-s venit din slăvi, / și din eternitate.“ / / — Înțelegeți, tovarăși, el era oaspte venit din eternitate în lumea noastră! Vă amintiți?... *„Si dintr-o dată, / lin înconjur tejgheaua. / Tavanul se crapă de la sine în două... / / Deasupra casei atîrn.“* Oleșa se uită în sus cu ochii lui cenușii de pui de elefant, urmărind parcă zborul unui om pe deasupra casei — ca întotdeauna cînd era surescitat, începuse să vorbească peltic:

— *„Deasupra bandei de poeți profitori și șarlatani“* — spuse Babel, fără a-l asculta pe Oleșa. Asta n-a spus-o numai de dragul de a o spune. Au fost rînduri scrise cu sîngele inimii. Va să zică, există o bandă. Înțelegeți?

— Așteptați, spuse Oleșa. Nu-i ăsta lucrul cel mai ciudat. Cel mai ciudat, aș spune — cel mai inexplicabil, cu tot caracterul său material, a fost ceea ce am văzut în stradela Ghendrikov, unde acum cîteva zile am jucat cărți pînă-n zori... Știți despre ce vorbesc? Despre creierul lui Maiakovski. L-am și văzut. Aproape că l-am văzut. În orice caz, prin fața mea a fost dus creierul lui Maiakovski.

Și Oleșa, trecînd cu repeziciune de la o imagine la alta, ne povesti ceea ce ulterior avea să descrie cu o uimitoare exactitate artistică în cartea sa — „Nici o zi fără să scrii un rînd“.

„...dintr-o dată, din camera sa răsunară ciocănituri puternice — excesiv, indecent de puternice: ca şi cum cineva despica lemne cu toporul. Se efectua autopsia craniului, pentru a se extrage creierul. Noi ascultam într-o tăcere grea de groază. Apoi din cameră ieşi un om în halat alb şi cizme — un om de servici sau un sanitar, într-un cuvînt, cineva cu totul străin de noi toţi, şi acest om ducea un lighean acoperit cu o basma albă, care se ridicase uşurel în mijloc formînd ca o piramidă; părea că soldatul cu cizme şi halat duce o pască din brînză de vaci. În lighean era creierul lui Maiakovski“...

Tînăr era Oleşa, tînăr era Babel, tînăr eram şi eu. Fireşte, relativ tineri. Noi înşine ne socoteam trecuţi de vîrsta tinereţii. Lansată de Aseev, printre noi circula formula:

„La patruzeci nicicînd nu vom ajunge.“

Ne apropiam de patruzeci. Cu deosebită acuitate o resimţeam acum, cînd împreună cu Maiakovski pleca o parte a vieţii noastre.

— De-acum trebuie să ne iubim cu deosebită duioşie — spunea Babel, mîngîindu-ne pe umeri, pe Oleşa şi pe mine.

Iar „el“ zăcea în acest timp în aripa dreaptă a casei boiereşti de pe strada Vorovski — fostă Povarskaia — casă descrisă de Tolstoi în „Război şi Pace“. Casa unde locuise familia Rostov.

Sala era îngustă. Sicriul era şi el îngust, roşu, potrivit staturii lui Maiakovski — lung. Deasupra sicriului — o placă decorativă, îngustă, dreptunghiulară, cu conturul precis. Placa începea de jos, de la căpătîiul sicriului şi, lăţindu-se treptat, se înălţa în linie oblică, spre nicăieri. Era creaţia artistului Lavinski de la „Lef" şi părea să dezvăluie pentru o clipă ceva infinit, de o insondabilă profunzime, gata să se închidă în orice clipă pentru totdeauna.

Sicriul nu era adînc şi nici postamentul înalt, iar trupul lui Maiakovski adormit, îmbrăcat într-o haină nouă de provenienţă străină, cu mîna artistic îndoită din încheietură, ale cărei degete albite păreau să fi lăsat chiar atunci, cu o clipă înainte, stiloul, era aproape în întregime vizibil, zvelt, prelung, cu înfăţişare tinerească, cu părul întunecat, nefiresc de lins — ceea ce nu se întîmpla niciodată cînd era viu — iar de-a curmezişul frunţii încruntate, despicînd în două rădăcina nasului, se întindea o cicatrice proaspătă, vînăt-tuciurie — urma loviturii sale în cădere după ce-şi trăsese un glonte în inimă, şi ţinta pocnise, mecanismul se declanşase cu un zumzet, iar camera începuse să se rotească în jurul lui împreună cu masa de scris suedeză, cu patul de fier şi fotografia lui Lenin pe peretele alb, cînd nu mai puteai face nimic, nici să opreşti fatalul elan, nici măcar să mişti capul pe care înspăimîntătoarea forţă a gravitaţiei îl lipise de pămînt... Şi-nţepenind treptat, totul s-a-nvolburat... totul s-a-nvolburat... totul s-a-nvolburat...

De marginea sicriului se sprijineau picioarele în ghete mari, noi, foarte scumpe, lucrate în străinătate, cu talpa groasă şi mici placheuri metalice pentru a apăra vîrfurile să se roadă, obiecte ale invidiei mele, despre care cu două zile înainte Maiakovski îmi spusese în penumbra camerei : „n-au moarte".

Stăteam în picioare cu o banderolă în negru şi roşu pe braţ, în garda de onoare la căpătîiul său, iar în faţa mea — de cealaltă parte a sicriului — o vedeam pe maică-sa, o bătrînică măruntică, şi pe surorile sale în doliu, şezînd pe scaune, fără a-şi lua ochii de pe chipul lui Volodea al lor, adormit.

„Alo ! / Cine-i acolo ? / Mama ? / Mamă ! / / E fiul tău, / Cuprins de-o dulce boală. / Inima-i e văpaie furibundă. / Surorilor le spune, Liuda — Olia, / Că nu mai are unde să se-ascundă."

Apoi am văzut un chip de mulatru, în dosul căruia păreau să fi dispărut brusc toate cele din jur. Era un chip scăldat în lacrimi lucioase, cu pomeţi proeminenţi şi buze întunecate. L-am recunoscut pe Pasternak. Mîinile sale făceau maşinal gestul de a-şi sfîşia pieptul, de a-şi fărîma toracele. Sau poate că mi s-a părut doar.

Nu se adunase încă prea multă lume. Lîngă sicriu garda de onoare se schimba în tăcere. Nu-mi amintesc dacă era muzică. Probabil că era. Dar ea nu izbutea să biruie tăcerea. Dinspre curte, pe scară, urcau unul după altul cititorii săi,

în majoritate tineret, studenţi, şcolari, muncitori, ostaşi, cursanţi — băieţi şi fete. Păşeau în monom — cu feţe plînse, palide — pe lîngă glastrele înguste de palizi trandafiri de seră cu lujere prelungi, aşezate pe fiecare treaptă şi de-a lungul culoarului ce ducea spre sicriul său.

Treceau pe lîngă sicriu şi se prea poate că unii îl vedeau pe Maiakovski pentru prima dată. Printre ei, desigur era şi Claudia Zaremba, într-o scurtă veche de piele şi o basma roşie din cele purtate de membrele secţiilor de femei şi care de pe atunci începeau să fie o raritate. Ea plîngea şi-şi ştergea lacrimile cu arătătorul îndoit. Era încă tînără şi în adîncul ochilor ei înguşti, întunecaţi şi misterioşi, părea să se strevadă o noapte cu lună. Mă recunoscu şi zîmbi trist.

— Vezi ce năpastă a dat peste noi! spuse, strîngîndu-mi mîna bărbăteşte, cu putere, şi ieşi din sală.

...Pe urmă a plecat să lucreze în Mongolia.

Iar el tot mai zăcea, zăcea, zăcea pe spate, impecabil bărbierit, într-o atitudine calmă, cu totul străină lui, şi numai fruntea încruntată, cu cicatricea vînăt-tuciurie, trăda încordarea supraomenească cu care-şi scria genialele poeme, preţul plătit pentru ele... În fond, nu mai era el, ci doar învelişu-i pămîntean — o faţă de culoarea magnoliei şi capul cu părul pieptănat lins.

„Şi din tălpile ghetelor sale / Nemilos priveau cuielе toate... / Le tocise de tot pe-asfaltele Nisei, /

Pe pietrele Moscovei, în zadar, / Şi plînse de chin, în raionul Miasniţki, / Rezemat, cînd zarea ardea, de-un felinar."

...Pe bulevardul din Soci un băieţandru negricios, cu ochii mari, se căţără voiniceşte pe o bătrînă magnolie şi-mi aduse o ramură de-un verde ceţos, cu o uriaşă floare în vîrf. Atît băiatul, cît şi floarea îmi amintiră de Maiakovski.

„Ochi roşu se roteşte-n far, / Motorul uruieşte, / Doarme Caucazul legendar, / Înfăşurat în creste. / / Se zbate o streină mare, / E-un somn adînc pe vas, / Ce miros e-n bolnava floare, / Ce tristă a rămas! / / În gură zace gust amar, / Cabinele-s sicrie, / Iar moartea pune semn bizar / Pe fruntea vineţie."

El exista de mult într-o altă dimensiune, în vreme ce eu continuam să mă mişc în timp şi spaţiu, în mod obişnuit, şi într-o bună zi, desfăşurînd pelicula timpului cu treizeci de ani înainte, am ieşit din lift la ultimul etaj al unei case, eu şi soţia, cu impermeabilele ude de ploaie, pe care părea să se mai prelingă luminescenţa multicoloră a Passy-ului, şi ne-am pomenit în faţa unei uşi cafenii. Cu vreo patruzeci de ani în urmă această uşă era, probabil, cu totul nouă, iar palierul cald era îmbibat de mirosul plăcut al vopselei scumpe de ulei, al lemnului lustruit şi al alamei minuţios curăţate.

Mi-amintesc o cărţulie mică, galbenă, de pe masa lui Bunin — „Uşa celor o sută de tristeţi"

de Kipling, care ieşise *atunci* sub redacţia sa. Am aflat că Bunin avea o profundă consideraţie pentru Kipling, ceea ce pe atunci mă uluia. Ce avea comun Bunin cu Kipling ? M-am gîndit chiar că dragostea lui faţă de Kipling nu-i altceva decît un fel de paradă sau că el s-a apucat de redactarea acestei cărţi numai pentru a mai cîştiga ceva bani în perioada semiemigraţiei sale. Mai tîrziu, am înţeles că între ei doi, oricît ar părea de ciudat, există multe lucruri comune : intuirea momentului instaurării în lume a imperialismului, a cosmopolitismului în arte, care coexista alături de sentimentul naţional unic şi puternic.

...Pe acest palier am mai fost o dată cu vreo treizeci de ani în urmă, cînd am nimerit pentru cîteva săptămîni la Paris şi îndată m-am apucat să-l caut pe Bunin. M-am pomenit în faţa acestei uşi — tînăr, emoţionat, într-un elegant impermeabil de gabardină bleumarin, cu căptuşeală de mătase, cumpărat la magazinul „Adam" din Berlin, cămaşă modernă tricotată, cravată groasă de lînă, dar cu o şapcă sovietică, care fusese împreună cu mine la Magnitogorsk şi pe care o purtam puţin pe-o ureche — în genul lui Maiakovski.

Am bătut de cîteva ori în uşă, dar, neprimind nici un răspuns, mă şi pregăteam să plec, cînd dintr-o dată uşa de vizavi trosni, se deschise, şi-n faţa ochilor mi-apăru chipul cunoscut „încă de-atunci" al prietenului lui Bunin, pictorul Nilus. El era acela ce locuise cîndva la Odesa în casa boierească a lui Bukoveţki de pe strada Kneajeskaia,

în pod, şi de multe ori, negăsindu-l pe Bunin acasă, eu mă căţăram pe scara abruptă în atelierul său, descris în „Visele lui Ceang“ şi îi citeam lui în locul lui Bunin, noile mele povestiri şi versuri. Avea un fizic ce ţi se întipărea în memorie şi, cred eu, că i-a servit drept model lui Bunin, cînd a creat figura compozitorului din povestirea „Ida“.

„Domnilor — spuse compozitorul lăsîndu-se pe canapea cu toată greutatea trupului său îndesat — domnilor, astăzi, nu ştiu nici eu de ce, vreau să vă ospătez şi să-i trag un chef de pomină. Aşa încît, dumneata care ne slujeşti întinde o faţă de masă fermecată cît mai încărcată cu bunătăţi, spuse el întorcînd spre ospătar faţa-i lătăreaţă de mujic, cu ochi înguşti. Cunoşti doar apucăturile mele princiare.“

Sau poate că pentru eroul „Idei“ Bunin l-a avut drept model pe Ippolitov-Ivanov ?

Acum apucăturile princiare nu mai existau ; exista un veston scurt, uzat, pe care el îl susţinea cu mîna-i umflată în dreptul gîtului, dar faţa lată, mongoloidă, cu ochi înguşti, era aceeaşi, deşi vizibil îmbătrînită, cu vioiciunea de odinioară stinsă.

— Cu ce vă pot fi de folos, monsieur ? întrebă el în franceză. Desigur că-l căutaţi pe domnul Bunin, dar în momentul de faţă este plecat din Paris.

— Bună ziua, Piotr Alexandrovici, am spus eu în limba rusă.

El mă examină din cap pînă-n picioare, își îngustă și mai mult ochii lui de tătar, și simplu, fără mirare, de parcă ne-am fi despărțit ieri, rosti :

— Ivan Alexandrovici e în departamentul Alpii Maritimi, la Grasse, în apartament nu e nimeni. Intră la mine, Valea. Am citit în ziare că te afli la Paris. Nici ai mei nu sînt acasă. Soția și fiica au plecat la Grenoble. Sînt singur singurel. De ce n-ai venit alaltăieri ? Îl mai găseai acasă.

Se vede că nu-mi era scris să-l mai văd vreodată.

Fără să exagerez, pot spune că întreaga mea viață a fost străbătută ca de un fir roșu de dorința de a-l mai revedea măcar o singură dată pe Bunin.

Am petrecut cîteva ceasuri în apartamentul în dezordine al lui Nilus, unde, evocînd atît de pregnant Rusia, stăteau pe masă un simplu ceainic emailat de bucătărie și un clește de sfărîmat zahărul rafinat, dur, clește atît de rusesc, cu toate că zahărul era franțuzesc, fărîmicios, sub formă de mici cuburi. Noi am băut ceai sugînd bucățelele de zahăr, suflînd în farfurioare și am discutat în contradictoriu, am tot discutat, pînă am răgușit.

El striga că la noi în Uniunea Sovietică nu există libertate, iar eu strigam că la ei în Franța nu există libertate. Iar după asta, amîndoi, cu lacrimi de dragoste și înduioșare, am proclamat cu glas tare geniul lui Bunin, unicitatea sa, faptul că nu a fost apreciat la justa lui valoare... Pe urmă el începu să-mi pună întrebări despre Rusia și eu

i-am povestit despre giganticele şantiere, despre Dneprostroi, amintind în veşmîntul lui de schele de Troia asediată, şi despre Magnitogorsk — gigant al metalurgiei, crescînd ca prin farmec în sălbatica stepă a lui Pugaciov, unde uraganele nestăvilite se învîrtejesc în spirale oblice, cafenii, smulgînd corturile şi ridicîndu-le la cer, asemenea unor cîrduri de gîşte sălbatice...

Parisul, fireşte, era ca întotdeauna captivant, dar îmi lipsea aici Maiakovski. Locuiam într-un hotel pe care mi-l recomandase el cîndva. Maiakovski nu se mai număra printre cei vii, dar în blocnotesul meu se păstrase o mică listă a hotelurilor din cartierul Montparnasse, printre care şi hotelul „Raspaile" unde trăsesem. Însuşi Maiakovski, adept înflăcărat al Montparnasse-ului, trăgea de obicei în apropiere, la micul hotel „Istria" pe Rue Campagne Première, într-o cameră mică, ieftină. El „se instala" în barul cafenelei „Coupole", unde putea fi găsit întotdeauna, cît se afla la Paris. Pe peretele cafenelei a fost fixată o placă memorială cu lunga listă a obişnuiţilor ei celebri, printre care figurează şi numele lui Maiakovski. Am devenit un obişnuit al cafenelei „Coupole". Dar fără Maiakovski ea îmi părea pustie. Dimineţile lucram aici la capitolele următoare ale cronicii mele „Timp, înainte !", care se publicau rînd pe rînd în revista „Krasnaia nov", iar silueta lui Maiakovski era parcă invizibil prezentă lîngă măsuţa mea. Al său „Marş al timpului" tuna pe deasupra ţării sovietice, care se angajase în munca eroică fără de precedent a primelor cincinale. În sufletul meu răsunau

într-una ritmurile socialismului ce se năştea şi nu izbuteam să mă despart, nici penru o clipă, de cronica mea, scriind, scriind într-una, scriind mereu unde puteam şi pe ce puteam : în blocnotes, pe şerveţele de hîrtie, pe pachete goale de ţigări.

Magnitogorskul devenise pentru mine de pe atunci oraşul lui Maiakovski şi aşteptam nerăbdător întîlnirea cu primul furnal, cel mai mare din lume, aproape gata, ce păşea furtunos pe întinsul şantierului în paltonul lui de fier, descheiat, cu un cap mai înalt decît toate celelalte obiective, ale căror vîrfuri se pierdeau în norii colbului încins, de stepă, înfruntînd vifore şi uragane.

După scurt timp am plecat la Moscova, grăbit să predau revistei capitolele scrise şi o zi întreagă, legănîndu-mă pe canapeaua cupeului gol, sorbeam cu lăcomie noile povestiri şi versuri ale lui Bunin, necunoscute de mine, care mă entuziasmau şi-n acelaşi timp îmi lăsau un penibil sentiment de satisfacţie, fapt pe care-mi venea greu să mi-l mărturisesc mie însumi. Şi-mi venea să plîng de deznădejde, gîndindu-mă la cumplita tragedie pe care o trăise Bunin, la acea ireparabilă greşeală pe care o săvîrşise atunci cînd îşi părăsise pentru totdeauna patria. Şi nu-mi ieşea din minte fraza rostită de Nilus :

— Ce să vorbim despre tirajele lui Ivan ? Cinci sute, opt sute de exemplare, asta-i tot.

— La noi ar fi fost editat în sute de mii de exemplare, aproape că am gemut eu. Înţelege, cît e de îngrozitor : un mare scriitor care aproape că

n-are cititori. De ce a plecat el în străinătate ? În numele a ce ?

— În numele libertăţii, al independenţei, răspunse sever Nilus.

Atunci am înţeles : Bunin a dat cele mai de preţ lucruri — Patria şi Revoluţia — pe blidul de linte al aşa-zisei libertăţi şi al aşa-zisei independenţe la care năzuise întreaga-i viaţă, lucru de care m-am convins primind de la el mult mai tîrziu, după război, în anul 1946, una din cele mai bune cărţi ale sale, „Lika", în paginile căreia am citit următoarele pasaje care m-au zguduit :

„...Frecventam regulat biblioteca veche şi bogată, cum rar întîlneşti. Dar, vai, cît era de tristă şi părăsită — nimeni nu avea nevoie de ea !... Mai ceream uneori... fel de fel de «Vieţi ale oamenilor de seamă», tot pentru a căuta acolo un sprijin, ori pentru a mă compara cu ei, ros de invidie cum eram... «Oameni de seamă» ! Cîţi poeţi şi romancieri ori nuvelişti fără număr au trăit pe lume ! Dar cîţi dintre ei au supravieţuit vremii ? Mereu aceleaşi şi aceleaşi nume, în vecii vecilor ! Homer, Horaţiu, Vergiliu, Dante, Petrarca... Shakespeare, Byron, Shelley, Goethe... Racine, Molière... Mereu acelaşi «Don Quijote», mereu aceeaşi «Manon Lescaut»... În această odaie circulară l-am citit, ţin minte, pentru prima oară, cu multă încîntare pe Radişcev. «Mă uitai împrejur şi sufletul meu rănit fu de caznele omeneşti !...» Limbajul acesta, structura aceasta sufletească le înţelegeam prea bine."

„...Asemenea detectivilor, urmăream cînd pe unul, cînd pe altul, studiindu-le spinarea, galoşii, în

strădania mea de a înțelege cîte ceva, de a le surprinde trăsăturile caracterului, de a intra în pielea lor... Voiam să scriu ! Să scriu despre acoperișuri, despre galoșii ăștia, despre spinări, și nicidecum «pentru a lupta cu violența și abuzul, pentru a apăra pe cei umiliți și urgisiți de soartă, a crea tipuri pregnante, a zugrăvi tablouri ample din viața socială, din actualitatea noastră, stările ei de spirit și curentele ei !»"

„...Contraste sociale ! exclamam eu cu venin în necazul nu știu cui, în timp ce, scăldat de luminile vitrinei, treceam mai departe... Pe Moskovskaia, intram la birtul birjarilor, ședeam în căldura lui aburită, în larma și înghesuiala de acolo și mă uitam la fețele cărnoase roșii, la bărbile roșcovane, la tava ruginită cu smalțul cojit din fața mea, pe care stăteau două ceainice albe, de porțelan, cu sfori ude legate de capac și de mîner... Va să zică, veneam ca să studiez viața poporului ? Nu, vă înșelați, studiam doar tava aceea, doar sfoara aceea udă !"

(Ah, acest faimos birt rusesc ! Care dintre poeți n-a fost vrăjit de culorile sale ! Țineți minte, la Maiakovski : *„Iubiți pe sub ceruri de birturi, / macii de smalț de pe ceainic !"*

„...Pitulat în sanie — citeam eu din Bunin, în timp ce prin fața ferestrelor se perindau în goană micile furnale ale Belgiei — cufundîndu-mă împreună cu ea în gropi și hîrtoape și ieșind din ele, ridic ochii și deodată văd că noaptea e senină, frumoasă, cu lună : dincolo de norii de iarnă tul-

buri ce alunecă pe boltă într-un şir întunecat, ne priveşte, albă, faţa ei strălucitoare. Cît de sus se află şi cît de rece şi nepăsător priveşte totul! Norii alunecă şi descoperă faţa ei palidă şi iarăşi o acoperă — ce-i pasă astrului de ei? Îmi răstorn capul pe spate, privesc, privesc, pînă mi se înţepeneşte gîtul, dornic să descifrez această faţă, cînd răsare dintre nori. Ce-i oare, un chip palid de mort? Ori poate unul senin, dinăuntru sclipitor?... Parcă-i de stearină! Într-adevăr, de stearină e. Aşa voi scrie într-o zi despre ea!"

Aşa mă învăţa el şi pe mine. „Descrie o vrabie. Descrie o fetiţă." Dar ce s-a întîmplat? Am descris o fetiţă, însă ea s-a dovedit a fi „fata din şcoala sovietică de partid", eroină a Revoluţiei. Iar dascăl în ale Revoluţiei mi-a fost Maiakovski. „Descrie Magnitogorskul. Timp, înainte." Fata din şcoala sovietică de partid, întorcîndu-se din Mongolia, s-a transformat în şefă a unei echipe de betonişti şi a străbătut întinderi printre schelele industriei cocsului într-o scurtă de piele veche şi purtînd pe cap o broboadă roşie decolorată de soarele stepei.

Din cînd în cînd, pentru scurt timp, mă transformam din nou în Pciolkin, care continua să se îndeletnicească cu poezia; versurile lui Pciolkin erau aşa şi aşa, în spiritul unui movism timpuriu, nematurizat încă.

„E-o primăvară ca de gheaţă / Cu ger şi chiciură tîrzie / Miroase proaspăt dimineaţa / Ca o mimoză lămîie. / Alerg de parcă iarn-ar fi, / Fără mănuşi.

ca un orbete, / Unde-n ninsoare va luci / A primăverii, iar, pecete. // Fîlfîiau nopți de mai, departe / Și-n cerul palid, nemișcate, / Ca niște animale moarte, / Pîndeau inert, aerostate. // De mult mi-e inima pustie / Mai mult moartă decît vie, / Dar bate, zilele în zbor / Un dublu chin încearcă, știu, Că nu se poate să fii viu, / Nici mort să rămîi nu-i ușor. // Să mor cînd mie-mi va fi dat / De viață prea rău nu-mi va pare, / Mă voi culca, senin, în pat, / Ierta-voi și voi fi uitare. // Să nu crezi în măriri, în soartă, / E doar, de bronz, o veche poartă, / Deschisă-n beznă-un vîrf de ac / Și doi străjeri privind din prag. // Cînd mai încet și cînd mai iute / Mereu țîșnită-n depărtări / E-o stea zburînd pe nevăzute / Și fără urmă, stinsă-n zări."

De la ei doi am învățat eu să văd lumea — de la Bunin și de la Maiakovski. Dar lumea nu era aceeași.

Bunin credea, era, pesemne, adînc încredințat, că este un artist absolut independent, pur, un creator de imagini, care nu are nimic comun nici cu „contrastele sociale", nici cu „lupta împotriva abuzului și a violenței", cu „apărarea celor umiliți și urgisiți de soartă" și, cu atît mai mult, nu are nimic comun cu Revoluția, pe care nu o accepta sau, mai bine zis, căreia îi era chiar ostil.

Nu era decît o iluzie puerilă, un elan spre o imaginară independență artistică.

Dacă lui Lev Tolstoi, care dezaproba categoric orice Revoluție, fiind profund străin de ea, considerînd-o absolut imorală, i s-ar fi spus într-o bună zi că el este oglinda revoluției ruse, negreșit că ar

fi fost indignat pînă-n adîncul sufletului, socotind cu toată sinceritatea că e un nonsens. Și totuşi, acesta este adevărul.

Bunin voia să fie cu desăvîrşire liber de orice obligaţii faţă de societatea în care trăia, faţă de patrie. Credea că emigrînd, şi-a atins scopul. În străinătate i se părea că este absolut liber să scrie tot ce-i trece prin minte, fără a se supune fie cenzurii de stat, fie aprecierii opiniei publice. Statului francez, societăţii pariziene, bisericii catolice puţin le păsa de Bunin. El scria orice, fără a fi îngrădit de vreo obligaţie morală sau măcar de simplele reguli ale decenţei. Ca făuritor de imagini, el şi-a desăvîrşit meşteşugul şi spre sfîrşitul vieţii a atins treapta supremă a perfecţiunii plastice. Dar absenţa unei presiuni morale din afară a avut drept rezultat că Bunin-artistul a încetat să mai aleagă obiectivele asupra cărora să-şi concentreze aptitudinile, forţele sufleteşti. El nu i-a putut veni de hac „hidrei cu o mie de capete a empirismului" despre care a vorbit Goethe şi aceasta l-a înghiţit, mai exact, fu sfîşiat în bucăţi, asemenea unui peşte de mare adîncime, obişnuit cu presiunea permanentă a zeci, sute, poate chiar a mii de atmosfere, care dintr-o dată se pomeneşte la suprafaţă şi nu mai simte aproape nici o presiune.

Pentru el creaţia artistică a încetat să mai fie o luptă, transformîndu-se în simpla obişnuinţă de a înfăţişa imagini, printr-o gimnastică a imaginaţiei.

Mi-am amintit de cele ce-mi spusese el cîndva şi anume că orice poate fi exprimat prin cuvinte, dar că există totuşi o limită, pe care n-o poate de-

păşi nici cel mai mare poet. Întotdeauna rămîne ceva „*inaccesibil cuvîntului*". Şi în faţa acestei evidenţe trebuie să te resemnezi. Poate că ăsta-i adevărul. Dar Bunin s-a grăbit să-şi fixeze această limită, această îngrădire. La timpul său mi se păruse şi mie că el a atins o deplină şi definitivă perfecţiune în înfăţişarea celor mai tainice subtilităţi ale lumii, ale naturii înconjurătoare. Fără îndoială că în acest sens el l-a întrecut atît pe Polonski, cît şi pe Fet, şi totuşi — fără s-o bănuiască — a şi rămas puţin în urma lui Innokenti Annenski, iar apoi în urma lui Pasternak şi a lui Mandelştam din ultima perioadă, care au mai cucerit o treaptă pe scara măiestriei făuritorului de imagini.

Dar oricum, el a fost întotdeauna departe în urma lui Puşkin, care spusese în „Domnişoara-ţărăncuţă" — „micuţe opinci pestriţe..."

Toate aceste gînduri trecură în vîrtej prin mintea mea în vreme ce noi, după ce apăsaserăm butonul soneriei, stăteam în faţa uşii lui Bunin. Apoi uşa clămpăni sec, se deschise, şi pe fundalul unui antreu de loc parizian, ci mai degrabă moscovit, dinainte de revoluţie şi care pe deasupra era în mare neorînduială, am văzut-o pe Vera Nikolaevna, înaltă, stîngace, prost îmbrăcată, o femeie extrem de bătrînă, o doamnă decăzută, blîndă şi sleită de puteri, purtînd în picioare nişte pantofi mari scîlciaţi şi păstrînd în gesturi şi atitudini ceva propriu unei studente moscovite de pe vremuri, provenită dintr-o familie liberală. Părul ei, cîndva vaporos şi de luminoasa culoare a inului, se rărise

demult, albise ca zăpada, şi ea tot îl mai răsucea într-un coc sărăcuţ pe ceafă, dar nasul cartilaginos, ce se ascuţise şi era străbătut de vinişoare albăstrui în dreptul ochilor ei albaştri atît de frumoşi odinioară, ca şi fruntea albă — tot mai aminteau prin ceva de o zeiţă elină. Cred că se apropia de nouăzeci de ani.

Cu bucurie şi tristeţe, printre lacrimi, ea ne cerceta şi mi se părea că desluşesc chiar ceva ca expresia unui simţămînt de rudenie în chipul ei chinuit, străveziu, alb ca varul, blajin.

— Uite că ne-am revăzut în sfîrşit, Valea — spuse ea, dînd din capu-i ce tremura puţin — iar pe soţia dumitale, răposatul Ivan Alexeevici şi cu mine ne-am imaginat-o întocmai cum este. Numai pe copiii dumitale nu puteam să ni-i imaginăm de loc. Lui Ivan Alexeevici i se părea chiar un lucru de necrezut: copiii lui Valea Kataev! Ştiam numai că aveţi un băiat şi o fetiţă.

— Iar de curînd a apărut şi o nepoată, am spus eu nu fără mîndrie.

— Doamne Dumnezeule, a exclamat Vera Nikolaevna, împletindu-şi şi despletindu-şi degetele bătrîneşti. Cînd te gîndeşti că noi, Valea, ne-am văzut ultima dată cu patruzeci de ani în urmă. Patruzeci de ani! Nici n-am apucat să ne luăm rămas bun.

— Eu zăceam bolnav de tifos exantematic.

— Noi am ştiut-o. Ivan Alexeevici ar fi vrut chiar să te viziteze la spital... Dar îl ştii pe Ivan Alexeevici... teama lui de a se molipsi... Era încredinţat că n-ai să supravieţuieşti, eu însă speram... Mă rugam pentru dumneata şi speram... Iar

apoi, de alte nenumărate ori... Şi faptul că te văd din nou, acelaşi, în viaţă... Dar mai bine să nu vorbim despre asta... Totul e de necrezut, de necrezut... Spune-mi — rosti ea dintr-o dată cu glasul vioi, întinerit, al unei doamne din lumea mare — pe Nataşa N. ţi-o aminteşti ? Ce fată fermecătoare era, nu-i aşa ? Şi ce bine vă potriveaţi. Ivan Alexeevici şi cu mine vă admiram pe furiş. Iar apoi ne-am reamintit de voi de multe, multe ori.

Am o memorie bună, dar oricît de curios ar putea să pară, tocmai pe această fermecătoare fată de şaisprezece ani am uitat-o, nu ştiu de ce, foarte repede şi de-abia după cuvintele Verei Nikolaevna mă năpădiră amintirile : nopţile cu lună uimitor de luminoase peste marea argintie, vîntul fierbinte al miezului de noapte, ce luneca jucăuş peste argintul tufelor de pelin de stepă cu aroma lui ciudată, neplăcută, ca un balsam, rămurica de iasomie prea albă în lumina lunii, cu miezul galben al floricelelor luminescente, rămurică ce împodobea capul micuţ, aristocratic, cu păr negru, al Nataşei, care, cu gura ei mare şi ochii plini de o pătimaşă vioiciune, amintea de Nataşa Rostova.

Poate că această asemănare a şi fost cauza pentru care Bunin n-a uitat-o, iar odată cu ea nu m-a uitat nici pe mine ?

Nici vorbă, era frumoasă, dar nu ea s-a întipărit în mintea mea pentru toată viaţa, ci fetiţa desculţă, pe care Bunin mă îndemnase cu cîţiva ani înainte, la vila lui Kovalevski, s-o descriu !

— Va să zică, asta eşti dumneata ! se adresă Vera Nikolaevna soţiei mele şi o sărută pe obrazul ud de lacrimi. Ivan Alexeevici l-a iubit pe Valea, şi-a amintit mereu de el, a ştiut totul despre el, a citit toate cărţile lui şi s-a mîndrit cu succesele sale. Căci Ivan Alexeevici a fost naşul literar al soţului dumitale, adăugă ea cu o privire severă, în vreme ce eu o examinam cu aceeaşi atenţie angoasată cu care cîndva tînărul Bunin examina luna, în dorinţa de a defini cît mai exact, cum este ea ? De stearină ?

Mi se pare că am izbutit să definesc acea culoare albă care domina în întreaga figură a Verei Nikolaevna. Era culoarea unui şoarece alb cu ochii roşietici.

Ea ne duse în sufragerie şi am fost din nou uimit de neorînduiala ce domnea aici, de culoarea neagră a parchetului necurăţat, de bufetul îngrozitor, datînd dinaintea revoluţiei, cu lemnul ars în cîteva locuri, de masa acoperită cu o muşama roşcată cu marginile ferfeniţă ce părea şi ea să dateze dinainte de revoluţie — şi pe care se întipăriseră contururile paharelor cu înflorituri — de un ceainic afumat aşezat pe un suport de sîrmă. Pe masă erau îngrămădite ceşti de diferite mărimi, ruseşti, de la fabrica Kuznetov, de-a valma cu cele franţuzeşti, fabricate la Limoges, iar la mijloc — ca o podoabă, o farfurie cu bezele.

— Preferatele dumitale, spuse Vera Nikolaevna, observînd cu ce plăcere mă uitam la bezele.

— De unde ştiţi că-mi plac bezelele ?

— Mi-amintesc, răspunse ea trist. O dată ai spus că, dacă te îmbogăţeşti, ai să cumperi în fiecare zi la Faneoni bezelele cu frişcă.

— Am spus eu asta ?

— Fireşte. Ba Ioan se şi amuza teribil pe seama dumitale : ce puţin îi trebuie, zicea, ca să fie fericit ! Se poate să nu-ţi aminteşti cum într-un rînd la un ceai la Nataşa N. ai mîncat toate bezelele, încît mondena ei „maman" era cît pe ce să nu te mai primească în casă ?

— Dumneata şi asta ţii minte ?

— Eu ţin minte totul, spuse ea trist, dînd din capu-i ce tremura uşor.

Şi în aceeaşi clipă mi-am imaginat cum Vera Nikolaevna, cu o umbrelă în mînă, într-un impermeabil vechi, mergea sub ploaie spre piaţa Muette, scăldată în lumina albicioasă a lămpilor cu mercur şi cum în cofetărie o „mademoiselle" într-un şorţuleţ cu dantelă, ţinînd depărtat degetul mic, trandafiriu şi cu unghiuţa lăcuită, apuca uşurel cu un cleşte lat de argint fragilele bezele cu frişcă şi le aşeza la rînd, ca pe nişte prunci, într-o cutie de carton.

— Iată-l pe acel Ivan Alexeevici pe care l-ai cunoscut — spuse Vera Nikolaevna, introducîndu-ne într-o cămăruţă, unde, pe perete, pe tapetul închis la culoare, uzat, fusese aranjat un soi de mic iconostas — fotografii de-ale lui Bunin la vîrste diferite şi printre ele — „acel Bunin pe care l-am cunoscut" — cea mai răspîndită dintre fotografiile lui dinainte de revoluţie : Iv. Bunin, academicianul, în apogeul gloriei sale, cu trăsăturile chipului său arogant ce mi s-a întipărit în memorie

pentru toată viaţa, cu elegantu-i barbişon triunghiular şi ochi ageri, umeziţi parcă de lacrimi.

Era aici şi fotografia unui alt Bunin, a aceluia pe care nu-l cunoscusem — tînăr, într-o manta caucaziană de pîslă neagră, cu o caschetă de nobil pe cap, precum şi aceea a lui Bunin din ultimii ani ai vieţii, fără barbă şi mustăţi, cu o faţă de bătrîn muşchiuloasă, complet bărbierită, dar cu aceeaşi privire pătrunzătoare, poate şi mai trufaşă, mai neînduplecată, ce părea să spună : nu există cale întoarsă ! Obrajii erau şi ei aceiaşi, obraji înguşti de capră, astfel încît nu era greu să-l recunoşti pe Bunin cel de odinioară.

— Imaginează-ţi, spunea Vera Nikolaevna, urmărindu-mi expresia feţei, în timp ce examinam fotografiile lui Bunin. Într-o bună zi, vine de la frizerie fără mustăţi şi barbă. Eu am rămas cu gura căscată ! La început nu izbuteam să mă împac : mi se părea că are un chip de actor, străin, gol, nu ştiu cum. Pe urmă m-am obişnuit. Dar pentru numele lui Dumnezeu, explică-mi : de ce a făcut-o !

Eu mai văzusem de multe ori şi înainte fotografia lui Bunin ras, fără mustăţi şi barbă, şi mă obişnuisem cu noul lui chip. Pentru mine vechiul şi noul Bunin se contopiseră oarecum într-un singur tot, ce se deosebea prea puţin de obişnuita mea reprezentare despre el. Era acelaşi om, artist, poet, dascăl, maestru în a reda natura, acelaşi care, fiind încă foarte tînăr scrisese :

„Un strop, un cap minuscul de cui, / a căzut şi, cu sute de ace, oglinzi de iazuri brăzdînd,

ploaia-ncepu să danseze-n luciri“ — rînduri remarcabile prin aceea că ulterior au fost repetate de nenumărate ori în fel și chip de diferiți prozatori și poeți mediocri, naiv încredințați că ei descoperiseră asemănarea dintre stropul de ploaie în cădere și capul unui cui, nebănuind că forța magică a acestei imagini se ascunde nu în asemănarea vizuală cu un cui, ci în silabele asonante din cele două cuvinte, care trezeau în imaginația cititorului însuși sunetul căderii stropului pe fața apei, sunet nerostit de poet, dar tainic prezent în dosul cuvintelor întrețesute.[1]

Dar nu pot să nu relev aci că bătrînul Nekrasov a scris cu mult înaintea lui Bunin : *„Ca de oțel au lucit / și-apoi mii de cuie pitice, / cu capul în jos au sărit“*.

Într-o bună zi, ca și cum ar fi vrut să sfîrșească o dată pentru totdeauna cu trecutul, Bunin își răsese hotărît mustățile și barbișonul, dezgolindu-și cu curaj bărbia bătrînească și gura energică ; în această nouă ipostază, într-un frac cu plastronul scrobit ce-i acoperea pieptul lat, primise din mîinile regelui Suediei diploma de laureat al premiului Nobel, o medalie de aur și un mic portofel din piele galbenă gofrată, în mod special împodobită cu picturi în „stil rusesc“, pe care, în treacăt fie zis, Bunin nu-l putea suferi.

1 În limba rusă, *„kaplea“* — strop — *și „șleapka“* — cap de cui — au rezonanță onomatopeică.

Vera Nikolaevna ne mai arătă şi un ziar francez îngălbenit, unde pe întreaga pagină era reprodusă fotografia laureatului „Prix Nobel" Jean Bunin, care-l înfăţişa în picioare, îmbrăcat în acelaşi frac şi cu bărbia rasă, catolică, săltată în sus. Era în toate acestea ceva nesfîrşit de amar, ba aş spune chiar cumplit de absurd.

— Uite aici, pe această somieră a murit Ivan Alexeevici. Şi Vera Nikolaevna se apropie de o somieră sprijinită pe piciorușe, cu o adîncitură la mijloc şi acoperită cu un covor uzat. La căpătîi, pe-o mesuţă, era aşezată o străveche icoană din argint înnegrit, pliabilă, de care Bunin nu se despărţea niciodată, purtînd-o peste tot locul cu el. Tot aici atîrnau pe perete cîteva mici icoane în rame aurite, cîteva cruciuliţe de botez şi chiar, pare-mi-se, cîteva ouă de paşti pictate, dar toate acestea nu făceau decît să sublinieze aspectul mizer al culcuşului pe care murise Ivan Bunin.

— Cum s-a întîmplat ? am întrebat eu.

— Ivan Alexeevici avea o sănătate de fier, n-a fost aproape niciodată bolnav. Medicii spuneau că are toracele unui fierar. În toată viaţa lui n-a suferit decît de o singură boală. Dumneata cunoşti această unică boală a lui Bunin — spuse Vera Nikolaevna adresîndu-mi-se cu un zîmbet abia schiţat ca unui „om al casei", de care nu te jenezi. Hemoroizii. Dar de hemoroizi nu se moare, adăugă ea cu un zîmbet trist. Ivan Alexeevici a murit pur şi simplu de bătrîneţe. Ajunsese la vîrsta

de optzeci şi trei de ani. În ultimul timp puterile îl lăsaseră de tot. Trebuia să-l duc pe braţe în baie ca să-l scald. Pentru a nu-l lăsa noaptea singur, eu dormeam pe aceeaşi somieră cu el, la picioare — mă ghemuiam şi stăteam nemişcată, numai să nu-l deranjez.

Pe data de şapte noiembrie — cînd voi serbaţi aniversarea Revoluţiei voastre — seara, adormise şi a dormit tot timpul destul de liniştit. Dar dintr-o dată, după ora două noaptea, s-a ridicat brusc în capul oaselor ca electrizat şi, împingîndu-mă, s-a aşezat pe pat cu o asemenea expresie de groază pe chip, ce nu poate fi redată în cuvinte, încît am îngheţat şi am înţeles că era sfîrşitul. În lumina nocturnă, tulbure, a Passy-ului, mi s-a părut chiar că rămăşiţele părului său alb-cenuşiu s-au ridicat măciucă pe capu-i uscăţiv, pleşuv. Părea că vrea să spună ceva, poate chiar să strige, un spasm zgudui întregu-i trup bătrînesc, costeliv, şi dintr-o dată gura i se căscă într-un fel ciudat, maxilarul inferior se prăbuşi uite aşa...

Cu un soi de automatism, Vera Nikolaevna ne înfăţişă convulsia de agonie a lui Bunin, gura ei se căscă ciudat, maxilarul inferior se prăbuşi şi deodată mi se păru că văd aievea faţa lui Bunin în ultima clipă a vieţii sale, ochii albi, înnebuniţi ai lui Ivan cel Groaznic, craniul acoperit cu sudoare rece, adîncitura neagră a gurii căscate, cu maxilarul prăbuşit.

— Şi el se rostogoli de pe pat, mort. I-am legat maxilarul cu un şervet, am aşezat trupul lui cald încă, i-am încrucişat pe piept mîinile uscate, i-am închis ochii apăsînd pleoapele cu degetele mari şi

pînă dimineață n-am dat nimănui de știre. Restul nopții, al ultimei noastre nopți, l-am petrecut ca întotdeauna la picioarele lui ce se răceau treptat, pe cearșaful rupt, sub plapuma uzată tare, și mi-am amintit viața noastră grea în doi, trecuta noastră dragoste, peregrinările noastre, și am plîns, am plîns, am plîns, singură cu el, pînă cînd mi-au secat toate lacrimile. De-atunci nu mai sînt în stare să plîng. Am ochii veșnic uscați. Nu mai am lacrimi, nu mai am.

După un timp — destul de scurt — am aflat că Vera Nikolaevna a murit și mi-am imaginat Passy-ul, piața Muette, micuța stradă Jacques Offenbach și locuința rămasă vremelnic pustie, demult nerenovată, părăginită, cu mirosuri rîncede de așternuturi murdare, cu geamuri nespălate, pe după care se zăreau seara luminile Parisului; în baie atîrnau la uscat pe sforicele rufe petecite și pe fundul căzii de pe care sărise smalțul licărea gălbui un rest de apă stătută, iar la toaletă, din burlane groase, negre și dintr-un bazinet de tuci se prelingeau stropi ruginii de apă rece, în vreme ce colacul de lemn era așezat într-un ungher umed, amintind de jugul unui ham, iar lespezile podelei erau puțin înglodate; prin ușa deschisă a bucătăriei se întrezărea o plită cu gaze acoperită cu pagini îngălbenite din „Figaro“ și pe care stăteau îngrămădite oale nespălate; într-un colț, legată cu o sfoară, se înălța o stivă de exemplare din „Aleile întunecate“ primite ca drept de autor.

Dar era o fermecătoare primăvară franceză, puțin ploioasă, cu fîșii albastre în cerul tulbure,

fremătător, cu ceață îmbibată cu soare deasupra acoperişurilor de țiglă neagră ale vechilor orăşele, deasupra catedralelor gotice şi romane, deasupra pajiştilor, dumbrăvilor şi castanilor înfloriți — trandafirii şi albi — în jurul castelelor şi fermelor normande, iar noi ne întorceam la Paris dintr-o călătorie pe țărmul Canalului Mînecii.

Iarna făcusem o călătorie cu avionul la Magnitogorsk, iar după ce m-am întors la Moscova am primit la cîtva timp o scrisoare de acolo ; scrisul era neciteț şi nu-mi era cunoscut.

„De ce n-ai trecut, afurisitule, să mă vezi, atunci cînd ai fost pe aici ? Eu locuiesc de mult la Magnitogorsk, la fiica mea cea mare, îi dădăcesc odraslele, fireşte, sînt la pensie, dar ca muncă voluntară țin în cartier prelegeri de istorie a partidului. În ultima vreme sînt mereu bolnavă. Mi-am fracturat piciorul. Zac acasă, că altminteri te-aş fi găsit. De curînd am fost internată, operată, cusută la loc, mi s-a spus că totul e în ordine, că n-am nimic şi că în scurt timp am să mă fac bine. Iar mie-mi pare că ei mint. O fac pe umaniştii ! Simt că n-o s-o mai duc mult. Poate că n-o să ne mai vedem niciodată. Numai ție o să mă spovedesc înainte de moarte : l-am iubit şi nu l-am uitat nici o clipă din viață. Ştii despre cine vorbesc. Dar conştiința mi-e curată, în fața mea şi a Revoluției ; nu eu l-am trădat, ci el a trădat Patria. Şi noi l-am executat. N-am făcut decît un lucru drept. Nu-mi pare rău. El a meritat moartea. Şi totuşi eu l-am iubit. Vrei să ştii adevărul — şi acum îl

iubesc, o scriu înaintea morţii. Inima mi-a fost smulsă de mult. Adio, bătrîne tovarăş. Am mîzgălit aceste rînduri, pentru că nu mai există nici unul din prietenii de-atunci. Nu cred să ies din iarnă. Mi-e din ce în ce mai rău. Ei mă consolează că am să mă refac, dar eu simt adevărul. Nu mă tem de el. Salut şi fraternitate, cum ne spuneam noi în acele zile de neuitat. Revoluţia noastră tot a învins ! Ştiu că şi tu m-ai iubit, dar numai o clipă, cît ţine un foc de paie. Îţi mulţumesc şi pentru asta. Dacă m-ai vedea, nu m-ai recunoaşte, aşa-s de înspăimîntătoare.

Îţi strîng mîna. A ta, *Zaremba Claudia.*

În curînd am aflat că a murit şi mi-am imaginat... nu, nu mi-am imaginat, ci am văzut ca aievea panorama Uralului de la înălţimea a cîţiva kilometri — doi sau trei. Munţii Urali erau învăluiţi, cu piscuri cu tot, în norii groşi de iarnă, deveniseră inaccesibili ochiului, şi doar dintr-un punct, de sub ei, asemenea unui izvor în mijlocul întinderii ondulate a deşertului, ţîşneau nişte dîre de fum, pe care la început le-am luat şi pe ele drept nori, dar apoi, după nuanţe, am înţeles că sînt fumurile Magnitogorskului invizibil de la înălţimea la care zburam : avionul, pe jumătate răsturnat deasupra lor, se rotea şi cobora, pregătindu-se pentru aterizare. În jur se întunecase. Apoi am străbătut drumul de la aerodrom spre centru cu maşina, care părea să răzbată anevoie prin norii compacţi ai gerului de patruzeci de grade, printre nămeţii de ghips ai Uralului, amintind de

nişte bucăţi de candel în lumina cerculeţului trandafiriu-arămiu al soarelui Bobotezei, dezgolit în tăria cerului. În faţa mea jumătate din bolta cerească era mascată de un soi de munte alcătuit din dîre de fum multicolore — negre precum cărbunele, orbitor de albe, cafenii-roşcate, galbene ca lămîia, de culoarea ametistului — care se arătau încetişor, tîrîndu-se afară, asemenea unor berbeci, din cele două sute de coşuri ale combinatului metalurgic, ce se întindea la poalele acestui munte de fum pînă departe, cufundat în crepuscul, sub forma unei îngrămădiri de furnale acoperite cu promoroacă, de cuptoare Martin, de conducte pentru gaze atîrnate în aer, contorsionate ca nişte uriaşi şerpi boa, de estacade, de linii de înaltă tensiune. Maşina părea că intră într-o întunecată peşteră de fum, dar pe măsură ce înainta, zidurile de fum se dădeau în lături, razele soarelui pătrundeau prin blocurile de abur şi fum de culoarea topazului, cocheta zi de ianuarie strălucea în jur, şi pe fundalul dens de lapislazuli al cerului, pe deasupra gardurilor joase şi ornamentate, turnate din fonta Magnitogorskului, se conturau clar grădini şi alei, îmbrăcate într-un strat gros de promoroacă. Fiecare copac şi fiecare tufă — ulm, liliac, plop, tei — pe care eu le văzusem încă sub formă de puieţi — acum înfăţişau o minune a frumuseţii pămînteşti : unele aminteau de magicele creaţii ale împletitoarelor de dantelă ruse, altele se înşiruiau de-a lungul blocurilor de locuinţe cu multe etaje, cu faţadele trandafirii sau de-un galben-deschis, şi păreau nişte sculpturi din piatră albă, unele semănau uluitor cu fragilele tufe de corali calcaroşi

din albastra împărăţie a apelor, în vreme ce altele aminteau de coarnele rămuroase ale renilor, de hălci de carne tînără de ren, presărate cu cioburile infime ale pietrelor semipreţioase din Ural ; oraşul Magnitogorsk, cufundat în nori de ceaţă solară, era feeric în podoaba lui rusească de hermină — oraş al visului împlinit — care acum, în sunetele unei fanfare, însoţea pe ultimul lui drum un camion cu un sicriu bătător la ochi, roşu, aproape luminescent, ca o bară incandescentă de fier, sicriu în care zăcea, cu ochii pe vecie închişi, cu braţele întinse de-a lungul trupului şi cu degetele încleştate, bronzate, dar palide — Claudia Zaremba, fata din şcoala sovietică de partid.

Iar noaptea răspîndeau o magică şi orbitoare lumină albastră-verzuie ferestrele în pătrăţele ale fabricii de oxigen, şi nori de aburi se îngrămădeau deasupra mării calde a Magnitogorskului, în care, asemenea misteriosului oraş Kitej, se scufundase pentru totdeauna străvechea bisericuţă căzăcească a fostei fortăreţe Magnitnaia, pomenită de Puşkin în „Istoria lui Pugaciov".

...Scrumiera. Salut şi fraternitate. Îngerul Morţii. Struţ venit de peste mări. Cartea viselor. Fata din şcoala sovietică de partid Claudia Zaremba. Pciolkin. Doi poeţi...

Uitîndu-mă în jur, am văzut cu mirare castanii înfloriţi şi zidul cimitirului cu poarta deschisă.

— Domnilor, poate că doriţi să vizitaţi acest cimitir al emigranţilor ruşi ? Există aici o intere-

santă bisericuţă în stil vechi rusesc, construită după schiţele defunctului pictor rus Alexandr Benua. Şi dacă vreţi, tot aici puteţi vedea mormîntul laureatului premiului Nobel, Bunin, pe care dumneata, pare-se, că l-ai cunoscut. Gaston, opreşte. Vom coborî pentru cîteva minute.

Un bătrîn năsos, cu reminiscenţe de ţinută militară, purtînd pince-nez şi avînd bumbul alb al unui aparat acustic în ureche — după cîte se vede, unul dintre foştii ruşi — vindea la poarta cimitirului lăcrămioare franţuzeşti foarte mari. Am ales din coşul plat de trestie un bucheţel şi, dintr-o dată, l-am recunoscut ; era Petca Soloviov, acelaşi, doar îmbătrînit cu vreo patruzeci şi cinci de ani. Pesemne că tulburarea, ba poate chiar groaza, s-au citit pe faţa mea, deoarece el zîmbi cu un zîmbet teatral, îngîmfat şi, arătîndu-şi dinţii stricaţi, spuse :

— Da, da. Nu leşina. Nu te-ai înşelat. Sînt chiar eu.

— Dar tu ai fost împuşcat, am îngăimat eu. Am citit cu ochii mei lista din ziar.

— Şi eu am citit cu ochii mei acea listă. Dar — nici vorbă de aşa ceva. În drum de la închisoare spre garaj, am sărit din camion şi am luat-o la sănătoasa, căţărîndu-mă peste zidul celui de-al doilea cimitir creştin. Au tras în urma mea cîteva focuri din puşti şi revolvere, dar nu m-au nimerit şi, pentru a evita vreo neplăcere, Îngerul Morţii a lichidat în locul meu, ca să corespundă cifra, pe un oarecare tîlhar de drumul mare, numele meu figurînd pe listă.

La început rămăsesem ca împietrit, dar pe urmă mi-am revenit. Şi, la urma urmelor, de ce nu ? Au mai fost cazuri similare în acele zile.

— Şi ce faci aici ? am întrebat, pentru a spune ceva.

— Vezi şi tu. Cine sînt eu ? Nici una, nici alta. Nu fac politică, aşa că nu te teme de mine. Sînt loial. Uneori citesc ziarele voastre, ascult radioul şi vă invidiez. Am fost un prost. O spun ca-n faţa lui Dumnezeu. Sufăr, mă-nţelegi. Nepoţii mei sînt francezi, spuse el şi mi se păru că e gata-gata să izbucnească-n plîns. Viaţa mea a ars ca un braţ de vreascuri într-o sobă !

— Ţi-o aminteşti pe Claudia Zaremba ? am întrebat eu. A murit nu demult la Magnitogorsk.

— Cum ai spus ?

— Zaremba Claudia.

Pe faţa lui se citi o încordare obtuză de surdomut.

— Şi cine e ea ?

— Pe-atunci era comsomolistă.

— A, comsomolista aia mică, negricioasă... Da-da... Vag mi-o amintesc... Gîndeşte-te şi tu, au trecut atîţia ani ! adăugă el, de parc-ar fi vrut să se scuze. Parcă le poţi ţine minte pe toate...

Şi începu să-şi aranjeze în coş buchețelele.

Despre ce era să mai vorbim ?

Mormîntul lui Bunin s-a dovedit a fi cu totul altfel decît şi-l reprezentase chiar el, pe la mijlocul vieţii, cînd mai trăia în Rusia :

„Pe-al meu mormînt o lespede de fier, / ce în pămînt, sub iarba deasă, / pe jumătate-i îngropată... / Aci veni-voi să mă culc / şi potolit sub lespede dormi-voi“.

Nu-i fu dat să fie nici aşa cum şi-l imaginase ulterior în exil :

„Din sute de culori, o stea. / Nestinsă, luminat-a, / Departe, peste groapa mea, / de Dumnezeu uitată !“

Administratorul cimitirului, un domn rus îmbrăcat neglijent, cu un zîmbet uşor ironic pe chipul trecut, dar încă foarte prezentabil — amintind prin ceva insesizabil de Petka Soloviov al meu — ne conduse pe o alee îngustă şi dreaptă, prin faţa unor cruci ortodoxe şi pietre funerare înalte, şi se opri lîngă o cruce din granit cenuşiu cu o formă mai puţin obişnuită, semănînd mai curînd cu un ordin din piatră, poate chiar cu crucea Sf. Gheorghe, dar joasă, întunecată, grea.

— Iată-l pe Bunin al dumneavoastră, admiraţi-l, spuse administratorul. În ceea ce priveşte crucea, cunoscătorii afirmă că este copia unui monument străvechi, din Pskovul de odinioară sau din Bizanţ, găsit cîndva, undeva, cu ocazia unor săpături — n-aş putea să vă spun care anume, căci în domeniul arheologiei sînt absolut profan. În ceea ce priveşte amplasamentul mormîntului, după cum vedeţi, nu e chiar în curtea din dos şi în jur e o societate destul de aleasă — spuse el arătînd cu gestul unei gazde primitoare celelalte morminte, pe care

se puteau citi nume odinioară foarte cunoscute în Rusia, dar astăzi de mult uitate.

— Îi aduc la noi din toată lumea : din Anglia, din Elveţia, ba chiar şi din America, cu vapoarele. N-avem ce face. E cel mai onorabil cimitir ortodox al emigranţilor. În curînd nu va mai rămîne nici un loc liber. Începem de pe acum să înmormîntăm cîte doi în acelaşi mormînt, fireşte dacă poartă şi acelaşi nume. Aşa de pildă, în mormîntul lui Ivan Alexeevici Bunin — la picioarele sale — a trebuit de curînd s-o înhumăm pe Vera Nikolaevna. Astfel încît acum ei s-au unit în sfîrşit pentru totdeauna, zăcînd sub aceeaşi cruce.

El dădu la o parte cu piciorul, cu un gest gospodăresc, cîteva cioburi de glastre sparte, nişte flori uscate, panglici de doliu ce nu apucaseră încă să se decoloreze, scheletul de sîrmă al unei mici coroane, rotunde, în stil franţuzesc.

— Rămăşiţe de la înmormîntarea ei, făcu administratorul cu dezgust. Nu s-au învrednicit încă să strîngă acest gunoi. Va trebui să-i fac o observaţie severă paznicului. Ehe ! spuse el, aruncînd o privire neliniştită spre cer, unde pe deasupra brazilor albăstrui, a păduricii de castani în floare, din spatele căreia se întrezăreau cupola albastră şi zidurile albe ale unei fermecătoare bisericuţe în stil rus străvechi, se îngrămădiseră pe nesimţite nori întunecaţi de ploaie, brăzdaţi de dungi viorii şi albe ca de plumb. Dintr-o dată o flăcăruie suspendată ţîşni în sus, lunecînd parcă pe un fitil detonant, şi chiar deasupra capetelor noastre o lumină

se învăpăie şi se auzi un pocnet sec şi în jos se rostogoliră bubuiturile surde ale tunetului de aprilie, amintind de vuietul unei mici avalanşe în munţi.

...E zece, după ora Moscovei. Prin eter se propagă cîntece de estradă...

Acesta să fie sfîrşitul a tot ?

O ploaie torenţială albastră se revarsă peste trandafirii din cimitir, peste degeţelele galben-roşietice ale bigoniilor, peste crucea de piatră ce purta numele aurite ale lui Bunin şi Verei Nikolaevna, acea care zace cuminte la picioarele soţului ei, buna, blajina şi bătrîna rusoaică — studentă din Moscova de altădată — pe mormîntul căreia am depus un bucheţel de lăcrămioare, amintindu-mi fără să vreau versurile lui Ivan Alexeevici :

„Gerul crîngul cînd răpune, / Licăreai printre curate / Frunze moarte. Eram june, / Compuneam stihuri uitate. / Şi pe veci s-a prins curata, / Tînără, inima mea / Cu salcia, rourata, / Proaspătă, mireasma ta !“

— Dar unde-i scrumiera preferată a lui Ivan Alexeevici ? am întrebat-o eu pe Vera Nikolaevna la ultima noastră întîlnire. Vă amintiţi, aceea ce stătea întotdeauna pe măsuţa lăcuită, rotundă, în strada Kneajeskaia, în casa lui Bukoveţki ? S-a mai păstrat ?

— N-ai uitat-o ? întrebă Vera Nikolaevna şi o sfioasă vioiciune se citi pe faţa ei bătrînă, albă, fără pic de sînge.

— N-am s-o uit niciodată, am răspuns eu.

Atunci ea, după ce rămase un timp locului privindu-mă drept în ochi cu o tristeţe duioasă, adîncă, se duse în camera alăturată şi, după scurt timp, se reîntoarse, ţinînd în mîinile ei mari, reumatice, scrumiera ce-mi era chinuitor de cunoscută şi dragă.

— Aceasta ? întrebă Vera Nikolaevna.

N-am răspuns nimic, neputînd să-mi iau privirile de la ceaşca din alamă subţire, cu ornamentaţia ei orientală, şi care acum îmi părea a fi mult mai mică decît odinioară, ca şi cum s-ar fi micşorat de bătrîneţe. Nu mai era lustruită cu cîrpa de flanelă şi nu mai ardea ca jarul, iar interiorul i se înnegrise de tot, ca la acea candelă pe care cîndva Bunin o găsise în munţii Siciliei...

Bignonia. Odă Revoluţiei. De patru ori binecuvîntată.

„O ! inimă-nvelită-n văpaie-nmiresmată, / Uitării să n-o dai. / Să arzi pînă la scrum."

Sau mai bine aşa :

„Vei plesni de nu joci bine / Cu un cap de mîţă-n gură, / Dracii au fost trei, cu tine / Patru sunt, drag drac de zgură."

Peredelkino,
1964—1967

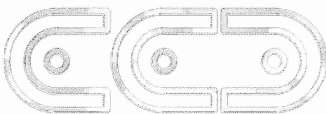

TIPARUL EXECUTAT LA

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918“

Coli tipar: 19,75; comanda nr. 430

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

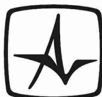

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

